

Кашена Н. Б., Порсюрова І. П.

**ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ
АСПЕКТИ ОБЛІКУ,
АНАЛІЗУ І АУДИТУ**

МОНОГРАФІЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРКІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ КНТЕУ**

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

Кашена Н. Б., Порсюрова І. П.

**ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ
ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ**

МОНОГРАФІЯ

УДК 657.422.4:658.1
К31

Автори:

Н. Б. Кащена, професор кафедри фінансів та обліку Харківського державного університету харчування та торгівлі, канд. екон. наук, проф.;

І. П. Порсюрлова, викладач кафедри міжнародного бізнесу, фінансів та обліку Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ, канд. екон. наук.

Рецензенти:

Т. В. Давидюк, професор кафедри економічного аналізу та обліку Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», д-р екон. наук, проф.;

О. О. Нестеренко, завідувач кафедри фінансів та обліку Харківського державного університету харчування та торгівлі, д-р екон. наук, проф.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол № 7 від 24.03.2021 р.)*

Кащена Н. Б.

К31 Операції підприємства з цінними паперами: організаційно-методичні аспекти обліку, аналізу і аудиту : монографія / Н. Б. Кащена, І. П. Порсюрлова. – Харків : Видавництво Іванченка І.С., 2021. – 355 с.

ISBN 978-617-7879-89-2

У монографії обґрунтовано методологічні положення і розроблено практичні рекомендації з удосконалення обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами. Уточнено зміст понять «цінні папери» та «операції підприємства з цінними паперами», удосконалено класифікацію цінних паперів підприємства з урахуванням потреб обліку, аналізу, контролю та управління операцій з ними. Розроблено концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами. Удосконалено методіку обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії, систематизації і узагальнення облікових даних в управлінських відомостях і звітах, технологію організації обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі. Розвинуто концептуальні основи внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії. Розроблено систему показників та запропоновано технологію оцінювання інвестиційної привабливості підприємства та ідентифікації надійності його цінних паперів.

Монографію розраховано на наукових працівників, фахівців економічного спрямування, викладачів, аспірантів і здобувачів вищої економічної освіти.

УДК 657.422.4:658.1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ПІДПРИЄМСТВ.....	8
1.1 Цінні папери як обліково-аналітична категорія та їх роль у діяльності сучасного підприємства.....	8
1.2 Систематизація операцій підприємства з цінними паперами.....	25
1.3 Інформаційно-аналітичне забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами.....	42
Висновки за розділом 1.....	57
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ.....	59
2.1 Формування облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами.....	59
2.2 Методичні аспекти обліку операцій з цінними паперами власної та невласної емісії.....	81
2.3 Організація обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства... Висновки за розділом 2.....	99 123
РОЗДІЛ 3 АУДИТ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ.....	127
3.1 Концептуалізація аудиту операцій підприємства з цінними паперами.....	127
3.2 Організаційно-методичні аспекти внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами...	145
3.3 Аналітичні процедури аудиту операцій підприємства з цінними паперами..... Висновки за розділом 3.....	168 183
РОЗДІЛ 4 АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ.....	185
4.1 Теоретико-методичні засади аналізу операцій підприємства з цінними паперами.....	185

4.2	Методичні підходи до оцінки ефективності операцій підприємства з цінними паперами.....	198
4.3	Оцінка і прогнозування ринкової вартості цінних паперів підприємства.....	212
	Висновки за розділом 4.....	227
	ВИСНОВКИ.....	230
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	235
	ДОДАТКИ.....	272
	Додаток А Систематизація наукових поглядів щодо сутності та класифікації цінних паперів підприємства.....	273
	Додаток Б Запропоновані формати управлінської звітності за операціями підприємства з цінними паперами.....	288
	Додаток В Методичні засади обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії.....	299
	Додаток Д Систематика трактування дефініції «внутрішній аудит» в інтерпретації сучасних науковців.....	308
	Додаток Е Положення про організацію внутрішнього аудиту (в частині операцій з цінними паперами).....	311
	Додаток Ж Програми внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами.....	317
	Додаток З Узагальнення існуючих підходів до формування системи показників для оцінки інвестиційної привабливості підприємства.....	324
	Додаток К Оцінка рівня інвестиційної привабливості та надійності цінних паперів сукупності підприємств харчової промисловості.....	326
	Додаток Л Вихідна інформація для аналізу ринкової вартості акцій сукупності підприємств харчової промисловості України.....	333
	Додаток М Кореляційно-регресійний аналіз ринкової ціни акцій підприємств харчової промисловості України.....	339
	Додаток Н Ринкова вартість акцій ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», середньозважена вартість капіталу та прибуток на акцію при різних умовах рекапіталізації.....	353

ПЕРЕДМОВА

Сучасні тренди інтенсивного розвитку єдиного економічного простору формують новітню модель світогосподарських зв'язків та обумовлюють потужне зростання ринку цінних паперів. Складність процесів, що відбуваються на ньому, обумовлюється широким спектром фінансових інструментів для перерозподілу капіталу, які дозволяють підприємствам залучити додаткові фінансові ресурси у господарський оборот чи отримати економічну вигоду від інвестування тимчасово вільних коштів. Їх діапазон визначає необхідність оцінки ефективності здійснення операцій підприємства з цінними паперами і потребує розробки якісно нових підходів, які мають розкривати зміст цих операцій, створювати умови для формування інформаційного забезпечення для прийняття рішень у фінансовій та інвестиційній сферах і характеризуватися системністю. Вирішення завдань якісного інформаційного супроводу прийняття рішень з фінансування та інвестування, априорі, актуалізує питання удосконалення теоретичних, організаційно-методичних і прикладних аспектів обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами з урахуванням інформаційних потреб управління ними.

У розвиток теоретико-методологічних засад управління операціями підприємства з цінними паперами та їх функціонування у просторі фондового ринку значний внесок зробили Ф. Алєн, В. Базилєвич, А. Баторшина, І. Бланк, Р. Брейлі, Д. Вайльд, З. Ватаманюк, О. Величко, О. Гудзинський, Р. Джексон, Г. Кірейцев, Я. Міркін, Ф. Модільяні, О. Мозговий, Р. Прайс, Р. Робінсон, В. Савчук, А. Стріклєнд, А. Томпсон, Дж. Тьюлз, Ф. Фабоцці, Р. Хісрік, Д. Черваньов, М. Шоулз та інших. Сучасні підходи до розв'язання методологічних проблем бухгалтерського обліку, внутрішнього аудиту та аналізу операцій з цінними паперами як складових цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення в кібернетичному контурі управління підприємством ґрунтовно висвітлені в працях А. Асаула, Ф. Бутинця, М. Войнарєнко, С. Деньги, С. Здрєника, Я. Ізмайлова, А. Ісаєвої, Н. Кашєної, М. Кисєльова, В. Ковальової, Я. Крупки, Д. Логунова, І. Мацєгори, Л. Михальчишиної, С. Мошенського, Т. Натєпрової, І. Орлова, Н. Пономарьової, О. Соснаускєне,

О. Трубіциної, Р. Фалтинського, В. Хісамудінова, Г. Ясинського та інших.

Попри існуючі розробки аналіз наукових публікацій з проблемних питань обліку і аудиту операцій підприємства з цінними паперами, оцінки ефективності їх здійснення свідчить, що низка положень теоретичного і методичного характеру залишилися поза увагою науковців. Зокрема, потребують поглибленого дослідження принципово важливі питання, пов'язані з обґрунтуванням концептуальних основ інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами власної та невідчужуваної емісії, удосконаленням теоретико-методичного забезпечення їх обліку і аудиту, здійсненням аналітичних процедур аудиту із залученням сучасного методичного інструментарію оцінки інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів тощо.

Монографія є комплексним дослідженням питань, пов'язаних з обґрунтуванням теоретичних, організаційних і методичних положень та розробкою практичних рекомендацій з підвищення ефективності процесу обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами з урахуванням інформаційних потреб управління ними, а саме:

- узагальнення теоретичних положень й уточнення змісту дефініцій «цінні папери» та «операції підприємства з цінними паперами», виходячи з потреб управління ними;
- систематизація операцій підприємства з цінними паперами;
- обґрунтування концептуальних положень формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами;
- визначення основних структуроутворюючих елементів облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами;
- удосконалення методики відображення в обліку та звітності операцій із цінними паперами власної та невідчужуваної емісії;
- обґрунтування організаційно-методичних засад обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства;
- розвиток концептуальних засад аудиту операцій підприємства з цінними паперами;

– обґрунтування організаційно-методичних положень внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії;

– розробка методичного підходу до здійснення аналітичних процедур аудиту операцій підприємства з цінними паперами;

– обґрунтування теоретико-методичних засад аналізу операцій підприємства з цінними паперами;

– розвиток методичних підходів до оцінки ефективності операцій підприємства з цінними паперами;

– розробка методичного інструментарію оцінки і прогнозування ринкової вартості цінних паперів підприємства.

Автори висловлюють вдячність рецензентам – д-ру екон. наук, проф. Давидюк Т.В. та д-ру екон. наук, доц. Нестеренко О.О. за змістовні рецензії на рукопис монографії та цінні поради, а також власникам інформаційних ресурсів, за якими були здійснені аналітичні розрахунки.

Автори сподіваються, що монографія стане вагомим внеском у розвиток теорії та практики інформаційних систем управління і буде корисною для викладачів, керівників і фахівців підприємств галузі, наукових працівників, аспірантів, здобувачів вищої освіти управлінських та економічних спеціальностей закладів вищої освіти, а також кола читачів, які цікавляться питаннями обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами та управління їх ефективністю.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Цінні папери як обліково-аналітична категорія та їх роль у діяльності сучасного підприємства

Одним з найдавніших та найважливіших явищ у житті суспільства є гроші, еволюція яких тісно пов'язана з розвитком суспільних відносин і товарного виробництва. Протягом останніх століть відбулися якісні суттєві зміни в умовах організації та принципах функціонування грошових систем. Це, насамперед, посприяло еволюції видів кредитних грошей, які сьогодні обслуговують увесь світовий грошовий оборот. Як відомо, грошовий оборот відбувається у готівковій та безготівковій формах, в свою чергу значну частку безготівкового обігу складає оборот цінних паперів. Оборот цінних паперів має істотну специфіку, оскільки вони є менш ліквідним активом, ніж звичайні гроші.

Панування перехідних форм грошей (паперово-бюджетних, казначейських білетів, білонних монет) обумовило відмову від емісії паперових грошей за принципами чеканки золотої монети. Це, в свою чергу, сприяло розвитку механізмів забезпечення стійкості «паперових» грошей, основними з яких стали:

- 1) забезпечення золотом (золотий стандарт);
- 2) забезпечення товарною масою, яка створена у попередньому фінансовому періоді (забезпечення з минулого);
- 3) забезпечення підприємницькими проектами, які призначені до реалізації у майбутніх періодах (забезпечення з майбутнього) [37].

Сучасний механізм грошової емісії в країнах з розвиненою ринковою економікою базується на уявленнях про підприємництво інноваційного типу, класичний опис якого був сформульований Й. Шумпетером у 1911 р. [331, с. 152]. Його сутність складається з того, що у будь-який момент часу вся «паперова» маса грошових номіналів, що знаходяться в обороті, поділяється на два типи:

- 1) готівкові гроші, що мають теперішнє забезпечення матеріальними цінностями, що створені у минулому;

2) інвестиційні номінали в різних фінансових інструментах та зобов'язаннях, тобто активи, що забезпечені купівельною спроможністю грошей у майбутньому, і які не мають теперішнього матеріального забезпечення (припадає від 2/3 до 3/4 загальної грошової маси) [331].

Відмінності даного механізму:

1) базується на принципі створення нової купівельної спроможності «з нічого» (за Й. Шумпетером);

2) слугує, поряд із забезпеченням стійкості грошей, механізмом безперервного розвитку економіки;

3) створює для активного населення країни ситуацію «постійної загрози інфляції», що стимулює інвестування вільних грошей в інвестиційні фінансові інструменти з метою забезпечення збереження їхньої купівельної спроможності.

Основними інвестиційними фінансовими інструментами, що визначає їх місце в сучасному грошовому обороті та механізмі не тільки через збереження купівельної спроможності грошей, а й зростання їх вартості, є цінні папери. Згідно [293] цінні папери (англ. «securities») – документи, які засвідчують зобов'язальні відносини між особою, яка їх видала, та особою, яка є їхнім власником. Документ вважається цінним папером якщо відповідно до законодавства він може бути самостійним об'єктом прав. Цінні папери виступають фінансовим інструментом, який засвідчує виникнення та існування певного права, яке може бути реалізоване виключно за наявності права на цінний папір. Отже, визначальною рисою цінного паперу виступає можливість бути самостійним об'єктом прав, що передбачає обов'язкове слідування права цінному паперу, тобто цінні папери можуть відчужуватись не за правилами права, яке вони посвідчують, а за правилами, що стосуються саме обігу цінних паперів [293].

Перша офіційна інформація про цінні папери як інструменти фінансових угод і операцій належить до пізнього середньовіччя. Через активний розвиток міжнародної торгівлі розширювались ринки збуту для підприємців та була потрібна наявність великих сум грошей. Це призвело до створення ломбардів та фінансових спілок – прототипів сучасних банків і акціонерних товариств. Для юридичного оформлення великих фінансових операцій було введено в дію певні боргові зобов'язання або цінні папери – прототипи сучасних акцій та облігацій, які, наприклад, у Лондоні

вільно продавали і купували на вулицях і в кафе. Саме звідси походить термін «вуличний ринок цінних паперів». У 1773 р. у Лондоні створено перший організований ринок цінних паперів – Лондонська фондова біржа. З того часу поряд зі стихійним «вуличним» ринком цінних паперів функціонують і організовані ринки – фондові біржі. В 60-х роках ХІХ ст. спочатку у Німеччині, а потім у США, Швеції та інших країнах на ринки цінних паперів вийшли великі універсальні банки, які не тільки взяли на себе функції фінансових посередників при торгівлі цінними паперами, а й самі почали видавати й наповнювати ринок своїми цінними паперами [293].

Термін «цінні папери» затвердився на фінансовому ринку з двох причин:

1) всі боргові зобов'язання мали відповідну ціну, виражену в грошовому еквіваленті тієї чи іншої країни;

2) такі грошові документи перебували в обігу лише в паперовій формі, тому термін «грошовий документ» завжди сприймався як «паперовий документ», або «цінний папір» [293].

Дослідження вітчизняного генезису цінних паперів дозволяє визначити, що вони з'явилися в обігу ще наприкінці ХVІІІ ст., а саме – з відкриттям у 1796 році першої на території України фондової біржі в м. Одеса, на якій розпочали здійснювати операції з цінними паперами [39, с. 41]. На біржі були встановлені правила з регулювання операцій з цінними паперами, тобто із укладання угод щодо купівлі-продажу цінних паперів на визначений період за встановленою вартістю. Згодом ці правила були прийняті на Київській та Харківській біржах. Розвиток сучасного фондового ринку розпочинається наприкінці 80-х років ХХ ст., що пов'язано зі становленням ринкових відносин та появою нових форм власності, яке обумовило можливість перетворення державних підприємств в акціонерні товариства.

Цінні папери є фінансовим інструментом прозорості та передбачуваної діяльності товариств, що визначають належне функціонування сучасної держави. Від здійснюваних операцій з цінними паперами суб'єкти господарювання намагаються отримати інвестиції для розвитку власного бізнесу та поповнення обігових коштів або отримання доходів в майбутньому. Тому дослідження сутності цінних паперів та здійснюваних з ними операцій в

контексті їх економічної та правової природи набувають ще більшої актуальності за сучасних умов.

Спеціальним законом, що регулює відносини у сфері випуску та обігу цінних паперів, є Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV, зі змінами та доповненнями [254]. У преамбулі Закону зазначено, що він регулює відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку, з метою забезпечення відкритості та ефективності функціонування фондового ринку. Згідно даного Закону, цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам [254].

У Господарському кодексі [68] цінні папери розглядаються з позиції господарської діяльності підприємства, зазначаються умови і порядок їх випуску, придбання суб'єктами господарювання та державне регулювання ринку цінних паперів. Визначення поняття «цінного паперу» відповідно до ст. 163 Господарського кодексу України [68] є відносно ідентичним з вищезазначеним трактуванням поняттям Закону [254], проте є відмінність у частині, де до суб'єктів, які можуть випускати (емітувати) цінні папери – у Кодексі зазначаються тільки суб'єкти господарювання.

У Цивільному кодексі України зазначається поняття, групи, види цінних паперів, вимоги до цінного паперу, передання прав за ними та належне їх виконання. Важливим моментом є те, що відповідно до ст. 194 п. 2 кодексу особа, що набула право власності на цінні папери, переходять у сукупності усі права, які ними посвідчуються. [291] В цьому випадку доцільно зазначити, що цінні папери необхідні для здійснення або передачі засвідчуваних ними прав, проте їх відсутність або непред'явлення в момент реалізації прав суб'єкта господарювання не означає відсутності самих прав. Цінні папери мають юридичну силу навіть у разі їх втрати та, відповідно, відновлення прав за ними встановленими чинним законодавством організаційно-процесуальними способами.

Цінні папери як економічний інструмент діяльності підприємства є важливими документами, пред'явлення яких є необхідним для здійснення виражених в них прав; це особлива форма капіталу, тому вони можуть обертатися на ринку цінних паперів та приносити прибуток. За допомогою механізму емісії, розміщення, купівлі-продажу цінних паперів підприємства формують необхідні інвестиційні джерела для модернізації та розширення сфер суспільного відтворення.

Як економічна категорія цінні папери розглядаються з позиції права на ресурси, які уособлені від своєї основи та мають власну матеріальну форму (наприклад, у вигляді паперового сертифікату, запису по рахунках тощо). Їм притаманні наступні властивості: оборотність, доступність для цивільного обороту, стандартність і серійність, документальність, регулювання та визнання державою, ліквідність, ризик [173, с. 22].

Зазначене доводить, що цінні папери підприємства є специфічним об'єктом дослідження, оскільки мають подвійну природу: з одного боку – це документ встановленого зразка, в якому засвідчуються права, а з іншого боку – самі можуть виступати об'єктом здійснення операцій з ними. Відтак, сучасні підходи до тлумачення сутності цінних паперів ґрунтуються на певній моделі співвідношення визначених прав, обов'язків та відповідальності учасників взаємовідносин, пов'язаних з ними. Саме на таких позиціях стоять провідні вчені України та інших країн у частині визначення цінних паперів.

Моніторинг нормативно-законодавчої бази та існуючих у сучасній економічній та юридичній літературі підходів до визначення поняття «цінні папери», результати якого представлено у Додатку А (табл. А.1) та на рис. 1.1, дозволив виявити, що майже половина сучасних авторів [39; 44; 58; 84; 147; 151; 156; 163; 164; 171; 189; 254; 296; 298; 300] при визначенні поняття цінних паперів вказують на те, що це перш за все документ, встановленої форми, що має визначені обов'язкові реквізити, вимоги щодо їх форми встановлюється чинним законодавством. Іншими словами більшість науковців притримується визначення поняття «цінних паперів» на законодавчому рівні.

Друга група авторів (18%) [43; 87; 96; 210; 282; 298] вважає цінні папери грошовим документом, який засвідчує право власника

або відносин позики, визначає взаємовідносини між емітентом та їх власником, і передбачає, виплату доходу у вигляді дивіденду або відсотку, а також можливість передачі грошових або інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Третя група авторів (15%) [82; 154; 157; 172; 179] дає визначення цінним паперам як фондовим або фінансовим інструментам, вартість яких визначається попитом та пропозицією на фондовому ринку, та отримання їх власником прибутку у визначений період, також виступають інструментами оформлення майнових і немайнових угод, яким притаманні оборотність, ринковість, ліквідність і ризиковість.

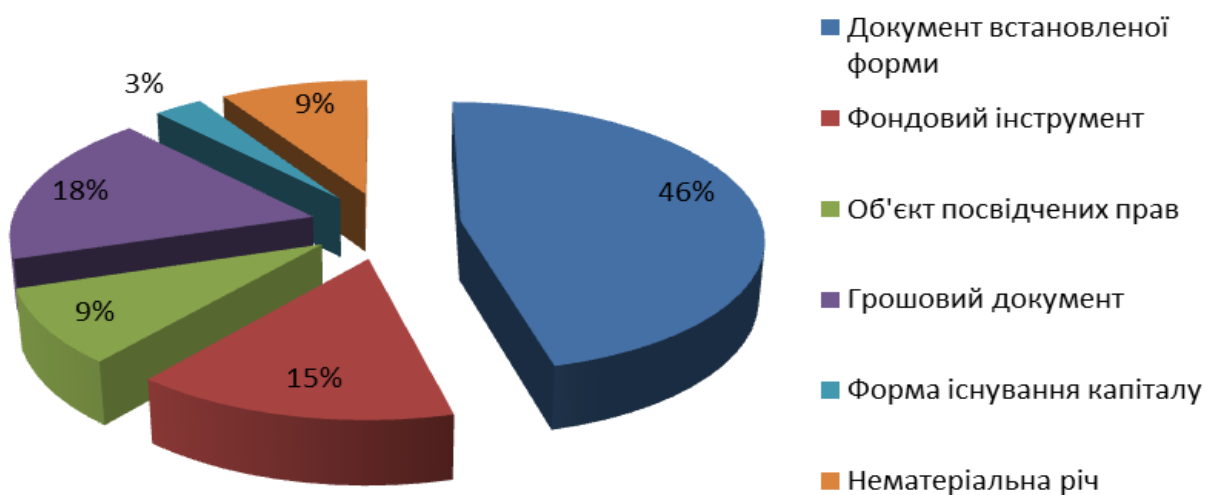

Рис. 1.1. Результати моніторингу сутності дефініції «цінні папери», питома вага у відсотках (розроблено за даними табл. А.1 Додатку А)

Четверта група авторів (9%) [132; 183; 334] мають досить цікаву думку відносно визначення поняття цінних паперів як об'єкту посвідчених прав закріплених законом: сукупність майнових прав, що ним посвідчуються, і рухомим майном одночасно. Так будь-який цінний папір характеризується нерозривним зв'язком між правами на цінний папір і правами із цінного папера.

П'ята група (9%) [139-140; 153; 237] розглядають цінні папери з юридичної точки зору як нематеріальну річ, що представляє

собою сукупність зазначених у законі прав, посвідчення, передача і здійснення яких можливі лише в порядку і способами, визначеними законом, підзаконними актами.

Окремі науковці, зокрема А.В. Калина, В.В. Корнєєв та А.А. Кощєєв, розглядають цінні папери як сукупність економічних, юридичних (правових) та технічних вимог, і зазначають, що з економічного погляду цінні папери – це особлива інвестиційна вартість, яка відображає майнові, позичкові та зобов'язальні відносини між учасниками фондового ринку. Основними характеристиками цінних паперів з економічної точки зору є ліквідність, дохідність, надійність. З правової точки зору цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право володіння відносинами позики та визначають відносини між емітентом та власником цінного паперу. Крім того, це документи, які передбачають виплату дивідендів, або відсотків, а також можливість передання грошових або інших прав, що впливають із володіння іншими особам, тобто – це майнове зобов'язання, зафіксоване у вигляді документа. Обов'язковими реквізитами цінних паперів з правової точки зору є: назва, серія та номер, назва емітента, назва власника або тримача цінного папера, номінал, дата передавання прав, відсоток виплат, підпис і печатка емітента. Важливим є питання дослідження цінних паперів з огляду технічних вимог, які включають певний формат випуску цінного паперу, зокрема, чіткість зображення, розмір полів, якість паперу, спосіб друку, розміщення реквізитів, ступінь захисту тощо [96, с. 49].

Викладене доводить комплексність і багатогранність дефініції «цінні папери», та дозволяє стверджувати, що цінні папери є документами встановленої форми, які засвідчують певні майнові права та зобов'язання у відносинах між суб'єктами господарювання, та одночасно самостійним інструментом ринку капіталів як потенційне джерело набуття доходів їх власниками. З позиції права цінні папери – це грошові документи, форму, реквізити і перелік яких закріплено в законодавстві, тобто цінні папери є об'єктом речового (цивільного) права та способом оформлення будь-яких зобов'язальних відносин. З позиції економіки цінні папери розглядаються як система економічних відносин, особливий товар, титул власності, фіктивний капітал, що

можуть обертатися на ринку як товар та приносити дохід.

Підтримуємо думку Ю.В. Мица, який зазначає, що економічний та правовий підхід до визначення природи цінних паперів є різними аспектами одного суспільного явища. Цінні папери розглядаються ним як форма існування капіталу, що може передаватись замість самого капіталу, обертатись на фондовому ринку як товар та приносити дохід, є об'єктом правовідносин між суб'єктами господарювання. Так, поняття «цінні папери» набуває юридичного змісту, коли відносини з приводу цих фондових інструментів врегульовуються нормами права [168, с. 31]. Проте, не є допустимим відокремлення економічного та юридичного у понятті цінних паперів: суспільне явище залишається єдиним. Економічна природа цього явища зумовлює його юридичну форму.

Дослідження відмінностей економічного і правового змісту цінних паперів мають місце у роботі І.В. Орлова, врахування яких він вбачав однаково важливим для організації бухгалтерського обліку. На його думку з політекономічної точки зору цінний папір вміщує у собі вартість активів, які він замінює або представляє, та має наступні ознаки: фіксація прав; доходність; вільний обіг на ринку цінних паперів; пред'явлення цінного паперу для реалізації прав; існування активу, що лежить в основі цінного паперу [184]. З правової точки зору – це забезпечення виконання прав, при яких цінні папери мають такі ознаки: повернення активів; участь в управлінні; отримання доходів; здійснення обмінних операцій; придбання активів у майбутньому.

На особливу увагу заслуговує порівняння І.В. Орловим інтерпретації сутності цінних паперів з позиції економіки підприємства та обліку. В економічній інтерпретації він акцентував увагу на матеріальному значенні (документи) та формальному значенні (зобов'язання) цінних паперів. В обліковій інтерпретації цінні папери розглядаються ним як об'єкт бухгалтерського обліку та вказується на їх внутрішню, мінову і споживчу вартість, та вказується на те, що це:

- 1) актив, що виступає засобом обігу (фінансова інвестиція, права за інвестицією);
- 2) зобов'язання, що потребує погашення (кредиторська заборгованість, право на користування залученими коштами);

3) право, яке можна реалізувати (право на здійснення операцій у майбутньому, право на перепродаж контракту) [184].

Існування відмінностей між зазначеними підходами до трактування сутності і змісту цінних паперів, зокрема економічним та обліковим, обумовлює доцільність виділення приманних кожному з них ознак. Так, А.А. Ісаєва основними ознаками цінних паперів з економічної точки зору вважає такі: «є документами встановленої форми; мають відповідні законодавству реквізити; посвідчують грошове, майнове або інше спеціально передбачене законодавством право; можуть бути передані іншим особам та реалізація права пов'язане з його пред'явленням; мають певний термін існування», а з облікової – «виступають як фінансовий актив, фінансове зобов'язання та інструмент власного капіталу; відображаються на рахунках бухгалтерського обліку; відображаються у фінансовій звітності» [94, с. 75].

Цікавою є думка В.П. Пантелеєва, який у зв'язку з появою нових фінансових інструментів відповідно до економіко-правового змісту виділив наступні ознаки цінних паперів:

- фіксують суспільно значимі права, що мають грошову оцінку;
- приносять разовий чи постійний дохід (дивіденди, відсотки, маржу);
- в основі мають певний тип активу (товари, грошові кошти, цінні папери, сукупні активи підприємства);
- обертаються на ринку цінних паперів, переходять від одного власника до іншого шляхом купівлі-продажу, обміну, дарування, спадкування;
- права, що випливають з цінних паперів, реалізуються лише при пред'явленні [189, с. 16].

Отже, можна стверджувати, що цінні папери є багатоаспектною категорією, трактування сутності якої витікає з економічної, юридичної та облікової природи їх існування. На підставі узагальнення критеріальних ознак, притаманних кожній з них, виокремлено та систематизовано основні атрибути цінних паперів (рис. 1.2), сукупність яких є підґрунтям для інтерпретації сутності та змістовного наповнення категорії «цінні папери» з позиції економіки, обліку та права.

Рис. 1.2. Основні атрибути змістовного наповнення сутності поняття «цінні папери» (розроблено на підставі узагальнення [93; 96; 168; 184; 190])

Доцільність виокремлення економічних, обліково-аналітичних та правових ознак цінних паперів обумовлюється відповідним характером взаємовідносин між учасниками ринку цінних паперів в процесі їх взаємодії з приводу інвестування, розрахунків, надання позик тощо.

Підприємство як учасник фондового ринку здійснює операції з цінними паперами, які дозволяють вирішити низку важливих питань щодо розширення бізнесу, залучення коштів для фінансування діяльності, інвестування коштів з метою отримання прибутку тощо. Їх ефективність визначається компетентністю управлінського персоналу та здатністю оперативно приймати виважені рішення на підставі релевантної інформації. Оскільки цю інформацію формує облікова система підприємства, то в контексті нашого дослідження важливим є розуміння цінних паперів

підприємства як обліково-аналітичної категорії та об'єкту системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами [106, с. 70].

Вважаємо, що теоретичним базисом для визначення цінних паперів підприємства як обліково-аналітичної категорії є виокремлені їх критеріальні ознаки та розуміння того, що при здійсненні операцій з цінними паперами залежно від їх економічної природи підприємство може набувати як прав інвестора, так і обов'язків емітента. Тому пропонуємо інтерпретувати цінні папери підприємства як фінансові інструменти ринку капіталів у вигляді документів встановленої форми, що засвідчують наявність і передачу іншим особам прав власності чи позики, визначають зобов'язання емітента у взаємовідносинах з їх власниками та є джерелом отримання доходів від володіння та розпорядження ними [235, с. 155].

Формування в інформаційно-аналітичній системі підприємства релевантної інформації про цінні папери забезпечується їх науково обґрунтованою класифікацією. На думку Мирославського С.В., класифікація є поділом із метою встановлення зв'язків (схожих рис, окремих характеристик) між окремими елементами об'єкта класифікації [165, с. 56].

Берднікова Т.Б. під класифікацією цінних паперів розуміє поділ видів цінних паперів на підвиди, які, у свою чергу, можуть поділятися на дрібніші підвиди, та підвидом цінного паперу вважає цінні папери одного виду, що розрізняються рядом ознак [42, с. 26]. Отже, класифікація цінних паперів – це сукупність ознак, за допомогою яких здійснюється поділ усіх наявних видів цінних паперів на підвиди та різновиди.

Згідно чинного законодавства, зокрема, ст. 3 Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» [254] на вітчизняному ринку цінних паперів випускаються та обертаються цінні папери, видовий склад яких систематизовано і представлено на рис. 1.3.

Різноманітність цінних паперів, особливості їх обороту, форми існування та легітимності втілених прав визначають доцільність узагальнення існуючих точок зору щодо їх систематизації, яка дозволить суб'єктам господарювання обирати найбільш ефективні напрями здійснення операцій з цінними паперами та управління ними (Додаток А табл. А.2).

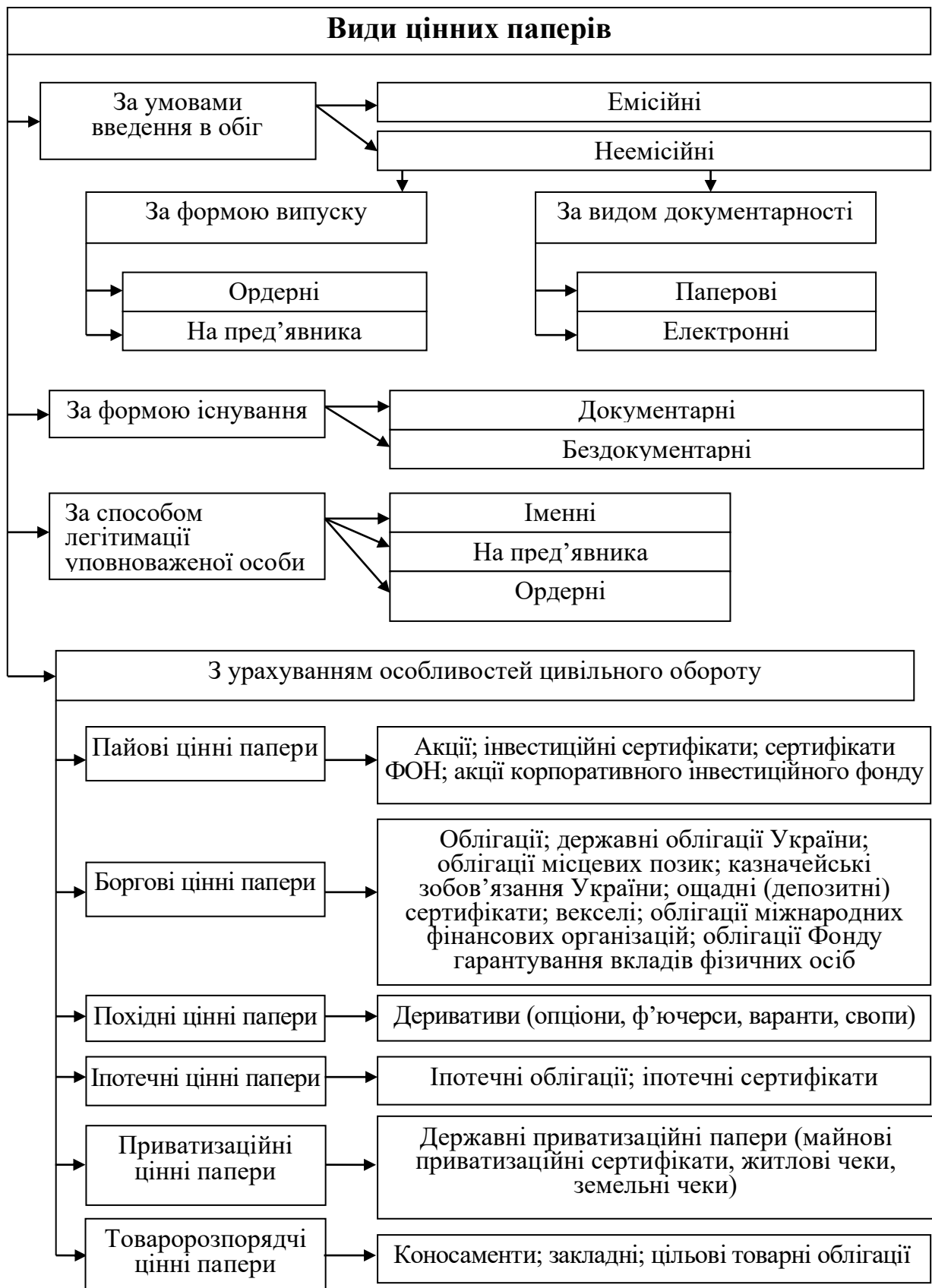

Рис. 1.3. Систематизація видового складу цінних паперів згідно чинного законодавства України (розроблено на підставі [251, 254, 291])

Компаративний аналіз існуючих у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі підходів до класифікації цінних паперів довів відсутність суттєвих відмінностей у виділенні специфічних ознак видової їх систематизації. На нашу думку, найбільш повні класифікації цінних паперів для розуміння їх видового складу запропоновано такими науковцями як: Загородній А.Г. та Вознюк Г.Л. [87], Калина А.В., Корнєєв В.В. та Кощеєв А.А. [96], Маслов С.О. та Опалов О.А. [157], Мозговий О.М. [171]. Проте для задоволення інформаційно-аналітичних потреб управління операціями підприємства з цінними паперами та забезпечення формування релевантних масивів даних щодо них в управлінській інформаційній системі підприємства доречним є удосконалення видової систематизації цінних паперів з огляду на функції інформаційної підтримки та управління операціями з ними.

Ґрунтуючись на дослідженні сутності цінних паперів та їх специфічних характеристик як обліково-аналітичної категорії, та враховуючи результати компаративного аналізу видової систематизації цінних паперів, розроблено удосконалену їх класифікацію, яка на відміну від існуючих, містить додатково запропоновані ознаки їх систематизації та побудована з урахуванням потреб реалізації функцій інформаційної підтримки управління (облік, аналіз та контроль (аудит)) (рис. 1.4).

Розроблена класифікація має важливе теоретичне та практичне значення для організації й удосконалення бухгалтерського обліку, контролю (аудиту), аналізу та управління операціями з цінними паперами, оскільки забезпечує формування і надання суб'єктам управління розширеної та цільово-орієнтованої інформації для прийняття рішень щодо цінних паперів.

Для забезпечення потреб обліку та формування управлінської та фінансової звітності підприємства запропоновано розподіляти цінні папери наступним чином залежно від їх відношення до підприємства на цінні папери власної емісії (випущені та розміщені підприємством) та цінні папери невлавної емісії (випущені та розміщені іншими суб'єктами господарювання чи фінансовими установами тощо). Такий розподіл є доцільним як з огляду на порядок відображення цих паперів у балансі, так і з огляду економічної природи операцій, що здійснюються з ними в межах

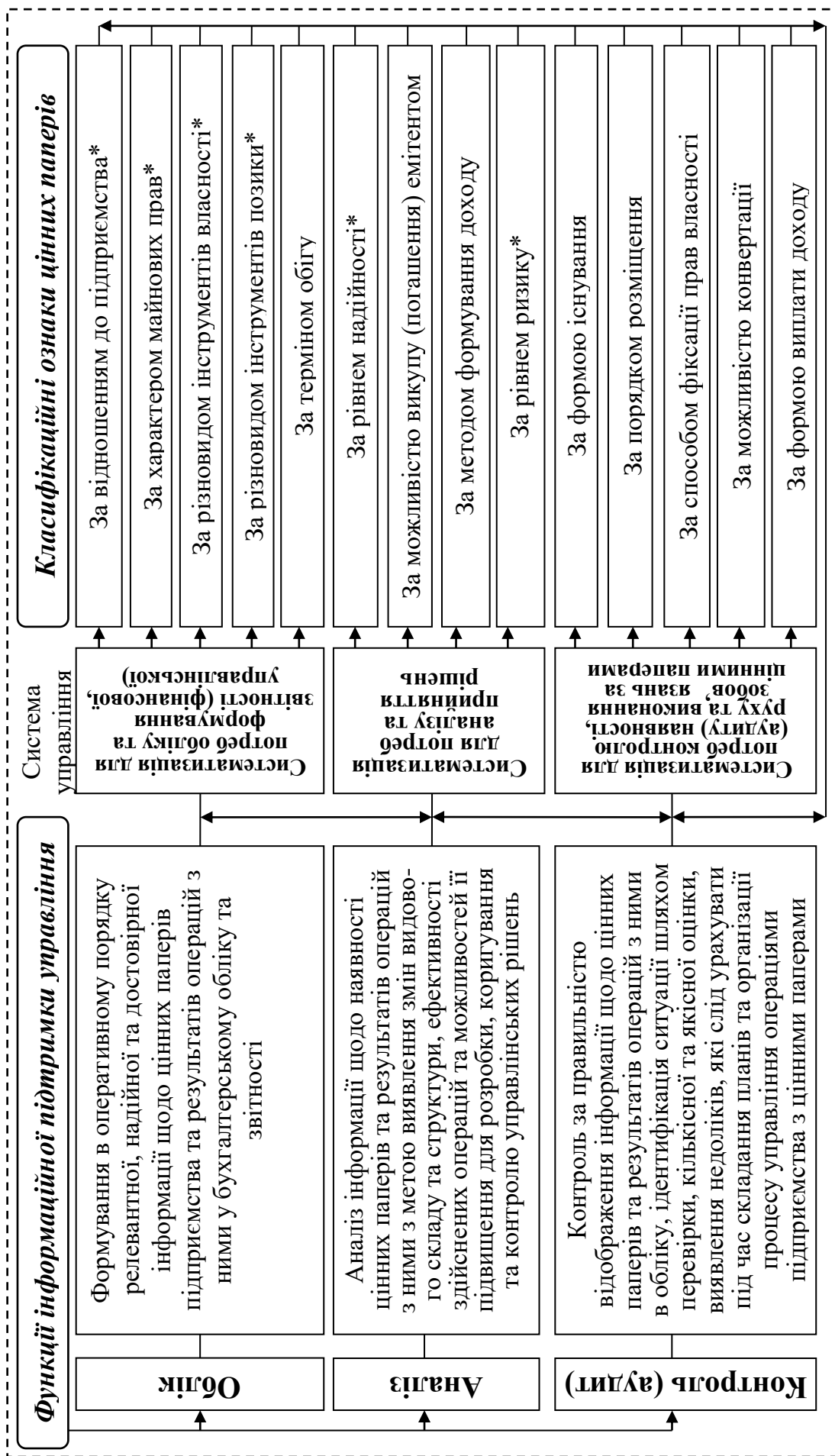

Рис. 1.4. Класифікація цінних паперів для потреб обліку, аналізу, контролю (аудиту) і управління операціями підприємства з ними (власна розробка)

фінансової та інвестиційної діяльності. Так, цінні папери власної емісії по суті є елементами власного та залученого капіталу підприємства і відображаються у пасиві балансу, а операції з ними пов'язані з фінансовою діяльністю. Операції з цінними паперами невластної емісії пов'язані з інвестиційною діяльністю і такі цінні папери як інструменти фінансових інвестицій підлягають відображенню в активі балансу. Систематизована за цією ознакою інформація щодо цінних паперів підприємства дозволить ідентифікувати структуру капіталу та визначити яка частка активів підприємства формується за рахунок власних або залучених коштів.

З огляду на поглиблену характеристику капіталу підприємства для облікових потреб, а також для аналізу та управління операціями з цінними паперами, важливим є їх розподіл за характером майнових прав на дольові, боргові та похідні. Таке ранжування пов'язане із формуванням капіталу емітента: власного – шляхом емісії акцій, та залученого – шляхом емісії облігацій, що певним чином впливає на розвиток емітента та структуру його капіталу. Щодо похідних цінних паперів, то бухгалтерському обліку операції з ними відображають на забалансових рахунках після надходження товару або іншого активу за визначеними угодою умовами. На забалансових рахунках не передбачено впровадження системи подвійного запису, а тому всі похідні інструменти мають обліковуватися на одному рахунку незалежно від того, чи є вони невизначеним фінансовим активом, зобов'язанням або інструментом власного капіталу. Це ускладнює процес обліку похідних фінансових інструментів і потребує формування досконалої системи аналітичного обліку.

В розвиток видового складу власного та залученого капіталу підприємства пропонуємо ідентифікувати цінні папери за різновидом інструментів власності із розподілом на привілейовані та звичайні акції та за різновидом інструментів позики із розподілом на відсоткові (купонні) та безвідсоткові (безкупонні) облігації. Це дозволить організувати якісний аналітичний облік цінних паперів, що випущені підприємством, та забезпечити формування релевантних масивів даних за результатами здійснених операцій з акціями та облігаціями власної емісії у потрібних для управління аналітичних розрізах.

Не менш важливою для цілей бухгалтерського обліку виходячи із видового складу інструментів власності та інструментів позики є ідентифікація цінних паперів за терміном обігу у розрізі строкових (термін існування (обігу) яких до 3 місяців), короткострокових (термін існування (обігу) яких до 1 року), довгострокових (термін існування (обігу) яких більше 1 року) та безстрокових цінних паперів. Важливо зазначити, що на фондовому ринку найчастіше здійснюються операції з короткостроковими цінними паперами з терміном від 1 дня до 1 року, які базуються на позикових відносинах. Метою випуску підприємствами короткострокових цінних паперів є забезпечення безперервності платіжного і грошового обороту. Такий розподіл цінних паперів дозволить забезпечити контроль виконання зобов'язань емітента перед їх власниками та складати відповідні управлінські звіти.

Визначені ознаки класифікації цінних паперів є також важливими і для цілей контролю за результатами операцій з ними. На додаток до них для контролю (аудиту) наявності, руху та виконання зобов'язань за цінними паперами пропонуємо розрізняти їх за:

- формою існування з виділенням цінних паперів документарної та бездокументарної форми. Документарна форма передбачає відображення на рахунках придбання бланків цінних паперів, які будуть випускатись, та відображення вартості придбаних бланків (підтвердженням даної форми є самі цінні папери). При бездокументарній формі підтвердження здійснення операцій є виписка з рахунку;

- порядком розміщення з виділенням емісійних та неемісійних цінних паперів. Дана класифікаційна ознака: 1) надає інформацію для бухгалтерського обліку щодо прав власників цінних паперів у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент); 2) потребує відображення документарної форми цінних паперів, що не належать до емісійних, на позабалансових рахунках (бланки суворої звітності) та на балансових рахунках – придбання бланків цінних паперів, які будуть випускатися;

- способом фіксації прав власності з виділенням іменних, на пред'явника та ордерних цінних паперів. Для цілей контролю дана група інформує про власників чи номери цінних паперів, дозволяє

отримувати інформацію для нарахування дивідендів і забезпечення виконання інших прав, наданих цінними паперами;

- можливістю конвертації з виділенням конвертованих та неконвертованих цінних паперів. Дана класифікаційна ознака визначає відображення в бухгалтерському обліку і подальшого контролю інформації щодо здійснення операції обміну одного виду цінного паперу на інший, і, як наслідок, отримання вигод;

- формою виплати доходу з виділенням таких цінних паперів як: процентні (для обліку і подальшого контролю передбачається окреме нарахування доходу за цінними паперами); дивідендні (для цілей обліку підставою для нарахування дивідендів є рішення зборів акціонерів); дисконтні (передбачається відображення дисконту на рахунках фінансових результатів).

Підвищити ефективність здійснюваних операцій з цінними паперами можливо лише на підставі ґрунтовного аналізу доцільності їх перебування в обігу, надійності, доходності та ризику втрати коштів. З огляду на це доречною є класифікація цінних паперів для аналізу та прийняття рішень, відповідно до якої нами запропоновано ідентифікувати цінні папери за:

- рівнем надійності із розподілом на цінні папери дуже високої, високої, середньої, низької та дуже низької надійності;

- можливістю викупу (погашення) емітентом із розподілом на цінні папери з правом викупу (як правило, це акції) та з правом довгострокового погашення (виключно облігації);

- методом формування доходу із розподілом на цінні папери з фіксованим розміром доходу і цінні папери зі змінним розміром доходу;

- рівнем ризику із розподілом на безризикові цінні папери та цінні папери із низьким, помірним, високим та дуже високим рівнем ризику.

Поруч із представленими ознаками для потреб аналізу та прийняття рішень за операціями з цінними паперами можуть бути також залучені ознаки видової їх систематизації, які було віднесено нам для задоволення потреб обліку та контролю.

Характеристика видового складу цінних паперів відповідно до запропонованої класифікації представлена у табл. А.3 Додатку А.

На завершення зазначимо, що зроблене з урахуванням визначених економічних, обліково-аналітичних і правових ознак

цінних паперів та їх ролі у діяльності сучасного підприємства уточнення економічного змісту обліково-аналітичної категорії «цінні папери підприємства» та наведена їх деталізація у розробленій класифікації дозволять сформувати якісне інформаційно-аналітичне забезпечення управління операціями з цінними паперами, покращити фінансове забезпечення діяльності господарюючого суб'єкта, оптимізувати структуру фінансових інвестицій, визначити напрями підвищення ефективності фінансової та інвестиційної діяльності тощо.

1.2 Систематизація операцій підприємства з цінними паперами

Впровадження сучасних організаційно-правових форм господарювання, надання підприємствам самостійності у формуванні та використанні власних інвестиційних ресурсів, створення правових і економічних умов для залучення зовнішнього капіталу, виникнення нових фінансових інструментів інвестування і важелів державного регулювання щодо забезпечення їх реєстрації, обігу, торгівлі, зберігання і фіксації майнових прав, умов страхування та інші чинники кардинально змінили вихідні характеристики й умови здійснення операцій з цінними паперами у професійних і непрофесійних учасників фондового ринку. Тому актуальним є з'ясування сутності і визначення видів операцій, які здійснюються з цінними паперами на фондовому ринку.

Критичний аналіз чинного законодавства та сучасної економічної літератури доводить, що операції з цінними паперами відображають дуже складні економіко-правові взаємовідносини, які за новітніх умов постійно видозмінюються і розвиваються, і, на жаль, у сучасній економічній літературі відсутнє однозначне тлумачення поняття «операції з цінними паперами». Моніторинг існуючих підходів (табл. 1.1) доводить, що окремі автори ототожнюють поняття «операція» та «угода». Однак, на нашу думку, по відношенню до підприємства основною діяльністю якого не є інвестування коштів, це не зовсім правомірно, оскільки з точки зору організації функціонування фондового ринку його непрофесійні учасники можуть як виконувати операції, так і

укладати угоди (останніми роками в аналітичних звітах НКЦПФР їх обсяги виокремлюють за категорією «контракти»).

Підтримуємо думку Семенкової О.В. і Андріанової Л.Н., які вважають, що операція включає інваріантність, творчий підхід до вирішення поставлених завдань і стверджують, що операції притаманні менеджмент і психологія, тому що рішення приймають люди, кожний з яких має індивідуальну психологію (людський фактор) [270, с. 131].

Таблиця 1.1

Основні підходи до визначення поняття «операції з цінними паперами»

Джерело	Визначення
Положення про депозитарну діяльність [196]	Дії учасника ринку цінних паперів по відношенню до цінних паперів, які призводять до зміни власника або передачі хоча б одного права чи обов'язку власника
Маслов С.О., Опалов О. А. [157, с. 95]	Метод (спосіб) купівлі-продажу визначеного виду цінного паперу на коротко- або довгостроковий термін як на первинному, так і вторинному фондовому ринку
Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. [87, с. 108]	Угоди їх купівлі-продажу, що здійснюються на біржі, так і на позабіржовому майданчику
Лернер Ю. І. [147]	Процес використання цінних паперів у господарській діяльності підприємницьких структур та на фондовому ринку
Жуков Е. Ф. [86, с. 25]	Угода, пов'язана з виникненням, припиненням або зміною майнових прав, закладених у цінні папери
Семенкова О. В., Андріанова Л.Н. [270, с. 129]	Будь-яка цілеспрямована діяльність, де кожний із суб'єктів ринку ініціює операції з цінними паперами для досягнення власних цілей
Пантелєєв В. П. [190, с. 28]	Операції, що відображають рух цінних паперів – випуск, зміну власника, здійснення прав, зміна вартості, отримання доходів. У бухгалтерському обліку відображаються не просто цінні папери, а операції з ними, у результаті яких вони переходять від одного стану в інший

При цьому автори наголошують, що операція з цінними паперами завжди ініціюється суб'єктом, в інтересах якого здійснюється. Закінчується операція отриманням результату – основною метою її проведення. Угода, у свою чергу, є найменш ініційованою, при цьому вона може бути не тільки багатосторонньою (згода двох або більше сторін), а й односторонньою. На фондовому ринку укладання угоди

здійснюється спільною діяльністю однаково зацікавлених осіб, наприклад покупця та продавця. Отже, поняття «операції» та «угоди» не є тотожними. Основною відмінністю між здійсненням операцій з цінними паперами та укладанням угод є те, що операції мають економічну природу, а угоди – юридичну, тобто є юридичною категорією в цивільному праві (рис. 1.5).

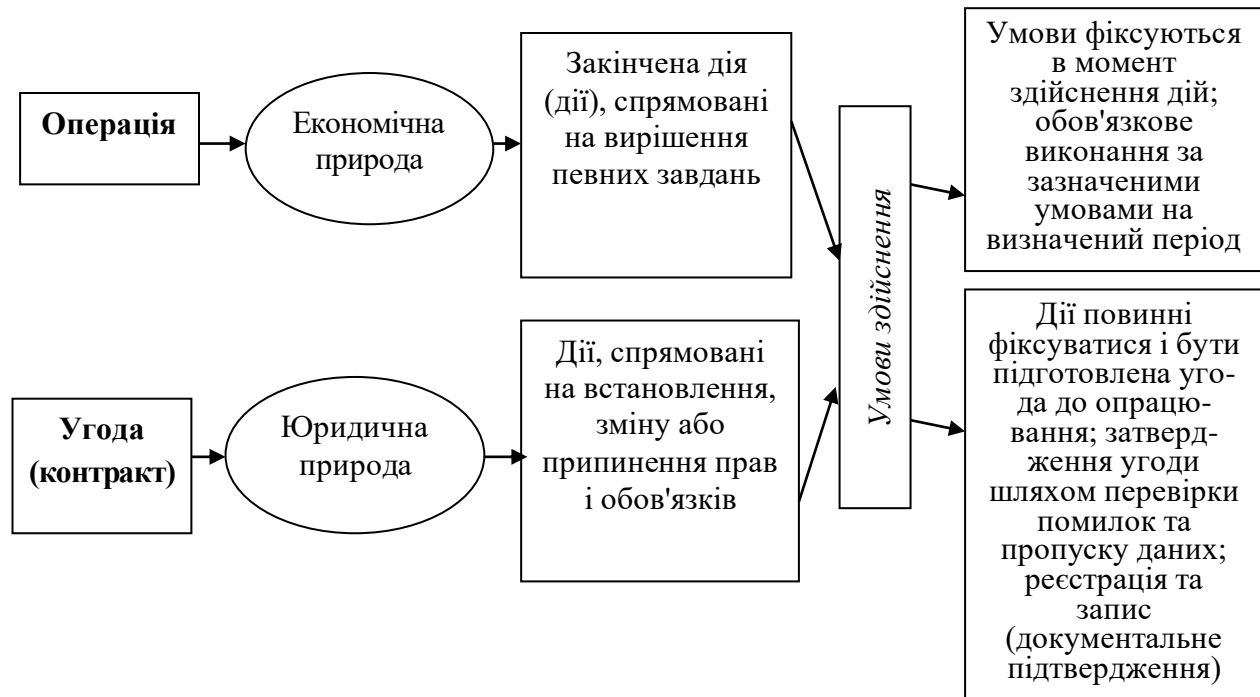

Рис. 1.5. Відмінності між укладанням угоди (контракту) та здійсненням операції (власна розробка)

З огляду на викладене вважаємо, що кожную операцію, що здійснюється з цінними паперами, слід розглядати з позиції суб'єкта-ініціатора, а також враховувати характерні її аспекти:

- економічний – включає мету здійснення операції, яку має учасник ринку (для підприємства як непрофесійного учасника фондового ринку – це формування та збільшення капіталу; отримання грошового доходу від торгової операції; отримання інвестиційного прибутку; залучення капіталу для господарських потреб підприємства; участь у статутному капіталі для контролю власності товариства; використання цінних паперів в інших операціях, наприклад, кредитування під заставу цінних паперів, операції РЕПО та СВОП);

- організаційний – характеристика операції з цінними паперами

включає технологію проведення операції (порядок дій під час здійснення операції; документи, що оформлюються для здійснення операції тощо);

– правовий – визначає юридичний аспект оформлення операції за допомогою оформлення однієї чи більше угод (контрактів) [236, с. 39-40].

Економічний аспект включає мету здійснення операції, яку переслідує учасник ринку (для підприємства – формування та збільшення капіталу; отримання грошового доходу від торгової операції; отримання інвестиційного прибутку; залучення капіталу для господарських потреб підприємства; участь в статутному капіталі для контролю власності товариства; використання цінних паперів в інших операціях, наприклад кредитування під заставу цінних паперів, операції РЕПО та СВОП); організаційна характеристика операції з цінними паперами включає технологію проведення операції (порядок дій здійснення операції; документи, що оформлюються для здійснення операції тощо); правова, в свою чергу визначає юридичний бік оформлення операції за допомогою оформлення однієї чи більше угод. Економічний аспект найбільш детально досліджений Семенковою О.В. [269], яка вважає, що всі операції з цінними паперами слід поділяти на емісійні, інвестиційні та клієнтські. Так, для емітентів цінних паперів метою є забезпечення господарської діяльності достатнім розміром фінансових ресурсів, тобто формування і збільшення власного капіталу, залучення позикового капіталу чи ресурсів в обіг; для інвесторів метою є вкладання власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи від власного імені чи за дорученням третіх осіб; для професійних учасників фондового ринку метою є отримання прибутку від основної діяльності, яка полягає у виконанні зобов'язань перед клієнтом щодо цінних паперів чи зобов'язань клієнта, пов'язаних із цінними паперами. Всі ці операції закріплюються угодами і здійснюються з метою задоволення потреб суб'єктів, що є ініціаторами укладання угоди.

Організаційний аспект передбачає технологію здійснення операцій із цінними паперами, і встановлюється організаторами та учасниками ринку в межах чинного законодавства.

Юридичною стороною оформлення операцій з цінними паперами є правове оформлення угод. На сьогодні підписанням

угод займаються професійні учасники фондового ринку, а саме брокери та дилери. Активними вітчизняними брокерськими компаніями, що займаються оформленням угод з цінними паперами є: «АртКапітал», «Юпрас Капітал», «Сократ», «Gainsfort-online», «Itrader», «Сити-брок», «Сигнифер Онлайн» тощо. Ці компанії є одними з перших, які почали оформлювати угоди з бездокументарною формою цінних паперів, що забезпечило здійсненню он-лайн операцій та трейдингу фондових цінностей.

Слід зазначити, що операції з цінними паперами здійснюються різними суб'єктами підприємницької діяльності з певною метою, яка різниться залежно від того, про який вид цінного паперу йде мова та хто здійснює таку операцію. За загальних підходів угоди з цінними паперами можуть укладатися з метою простого інвестування тимчасово вільних коштів для одержання доходу; одержання контролю над акціонерним товариством, придбання його у власність та одержання доходу від використання цієї власності, що буде перевищувати дохід від простого володіння акціями; хеджування; спекуляції; арбітражу [173].

Кожен учасник фондового ринку самостійно визначає ефективний для нього вид діяльності (організація торгівлі на фондовому ринку, торгівля цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарна діяльність або господарська діяльність непрофесійних суб'єктів фондового ринку), відповідно до якого формується перелік операцій із цінними паперами й реалізується основна мета щодо їх здійснення.

Вважаємо, що основною метою здійснення операцій із цінними паперами для професійних учасників фондового ринку – андеррайтерів, торговців (брокерів, дилерів) цінними паперами, організаторів торгівлі (бірж), інвестиційних компаній, депозитаріїв, є отримання прибутку від власної інвестиційної діяльності чи діяльності, що виконується за дорученням третіх осіб (інвесторів, емітентів, правонаступників тощо) і забезпечує реалізацію їх інвестиційних інтересів.

Відносно непрофесійних учасників фондового ринку (підприємств) зазначимо, що метою здійснення операцій із цінними паперами для новостворених економічних суб'єктів та підприємств, що нарощують обсяги діяльності й розширюють ринки збуту продукції, є, як правило, залучення фінансових ресурсів в оборот

шляхом емісії пайових (акції) чи боргових (облігації) цінних паперів. Для підприємств, які досягли певного рівня виробництва продукції, мають високий іміджевий статус на ринку товарів та послуг і вільні грошові кошти, метою може бути інвестування цих коштів у фінансові інструменти (основні й похідні цінні папери) для забезпечення генерування додаткових прибутків.

З огляду на це пропонуємо під операціями з цінними паперами розуміти закінчену дію (чи ряд дій) професійних і непрофесійних учасників фондового ринку з основними і похідними цінними паперами для досягнення поставлених цілей, які формуються залежно від обраної суб'єктом підприємницької діяльності стратегії розвитку [125, с. 30]. Відповідно операціями підприємства з цінними паперами вважати закінчені дії з цінними паперами власної і невлавної емісії, які підпорядковані цілям фінансової та інвестиційної діяльності підприємства і призводять до зміни структури його активів, зобов'язань та власного капіталу.

Дослідження сучасної економічної літератури та практичної діяльності непрофесійних учасників фондового ринку дозволило з'ясувати, що основними операціями, які здійснюються підприємством з цінними паперами, є: емісія (випуск), купівля-продаж, розміщення, конвертація, нарахування і виплата дивідендів за акціями і відсотків за облігаціями, формування й управління портфелями цінних паперів тощо. Крім цього мають місце операції, які пов'язані з реєстрацією емісії, передачею майнових прав, визначенням взаємовідносин особи, яка їх розмістила (видала), і власника, виконанням зобов'язань згідно з умовами їх розміщення тощо (табл. 1.2).

Первинною операцією для цінних паперів є емісія, що пов'язана з їх випуском та розміщенням. Емісія акцій регламентується відповідними законодавчими актами [246; 251; 254], згідно яких під емісією розуміють сукупність дій емітента щодо випуску цінних паперів, тобто реєстрація сукупності цінних паперів певного виду, кожен з яких надає його власнику рівний з іншими видами цінних паперів обсяг прав. Основна вимога до емітентів при випуску цінних паперів: вони несуть від свого імені зобов'язання перед власниками цінних паперів по здійсненню прав, закріплених цими цінним паперами.

Таблиця 1.2

Основні види операцій підприємства з цінними паперами
(економічний, організаційний, правовий аспекти)

Вид	Загальна характеристика
Емісія	Комплекс дій емітента щодо випуску та розміщення цінних паперів. До таких зараховують: визначення обсягів, виду та форми випуску цінних паперів; прийняття рішення про розміщення цінних паперів; реєстрацію випуску цінних паперів; підготовку проекту емісії фінансових інструментів (у разі публічного їх розміщення); вирішення питань, пов'язаних із веденням реєстру власників цінних паперів; виготовлення сертифікатів цінних паперів (у разі випуску в документарній формі); розкриття інформації, що міститься в проспекті емісії цінних паперів; організація розміщення цінних паперів; реєстрація звіту про підсумки публічного розміщення цінних паперів
Випуск	Сукупність певного виду цінних паперів емітента, що пропонується інвесторам з метою вирішення поставлених завдань. Цінні папери, що належать до одного випуску, мають одну номінальну вартість та забезпечують їх власникам однакові права
Розміщення	Відчуження цінних паперів шляхом укладання цивільно-правових договорів з інвесторами. За формами розміщення буває закрите (приватне) та відкрите (публічне)
Конвертація	Система дій і правил, за якою емітент один вид цінного папера або форму його випуску переводить (обмінює) в інший вид чи форму. Проводиться з метою зміни умов фінансування активів емітента; для переведення довгострокових зобов'язань у поточні, привілейованих акцій у звичайні та ін. Знерухомлення цінних паперів є особливою формою їх конверсії
Нарахування і виплата доходів	Нарахування і виплату доходів на цінні папери виконують згідно з умовами їх емісії. Дивіденди на звичайні акції виплачують тільки в тому разі, коли загальними зборами акціонерів прийнято рішення про таку виплату. Нарахування і виплата процентних платежів за облігаціями проводяться у строки та в обсягах, передбачених умовами емісії облігацій. Дивіденди на привілейовані акції виплачують у розмірі, установленому умовами емісії, та за наявності джерел для їх виплати
Погашення	За погашення цінних паперів інвесторам виплачують вартість фінансового інструменту в разі вилучення його з обігу. Погашення облігації проводиться в період закінчення строку її обігу. Акції підлягають погашенню або після закінчення терміну діяльності товариства, або за умов його непередбаченої ліквідації
Інші операції	Купівля-продаж цінних паперів на фондовому ринку; передавання цінних паперів у спадщину; дарування; внесення як майнового вкладу до статутних капіталів господарських товариств; передавання в заставу; залучення в довірче управління; проведення розрахунків між суб'єктами; хеджування фінансового ризику та ін. Особливі операції здійснюються у випадках придбання, реалізації та анулювання акціонерними товариствами власних акцій.

Розміщення цінних паперів – це відчуження цінних паперів емітентом або андеррайтером шляхом укладення цивільно-правового договору з першим власником. Першим власником чинне законодавство визнає особу, яка отримала цінні папери у власність безпосередньо в емітента (або в особи, що видала цінний папір) чи андеррайтера під час розміщення цінних паперів – відкритого (публічного) чи закритого (приватного). Публічне (відкрите) розміщення цінних паперів означає їх відчуження на підставі опублікування в засобах масової інформації або оголошення будь-яким іншим способом повідомлення про продаж цінних паперів, зверненого до заздалегідь не визначеної кількості осіб. Перше розміщення акцій відкритого акціонерного товариства є виключно закритим (приватним) серед засновників.

Найбільш часто відбувається купівля (придбання) та продаж цінних паперів: здійснюючи емісійну операцію, емітент продає свої цінні папери їх першому утримувачу, будь-яка інвестиційна операція пов'язана із придбанням інвестором і продажем власником фондів цінностей. Купівля і продаж цінних паперів може здійснюватися як за готівковий розрахунок, так і за безготівковим розрахунком, шляхом авансової оплати або з розстрочкою платежу, як поштучно, так і пакетами акцій. Ціна продажу цінного паперу визначається величиною номіналу, станом кон'юнктури ринку, потребою підприємства в ліквідних засобах тощо. Отже, можливе відхилення ринкової ціни від номіналу в ту чи іншу сторону [189, с. 29].

Власник цінного папера може одержувати дохід двома способами: від володіння цінним папером та від розпорядження ним. При цьому якщо дохід від володіння може бути одержаний у вигляді відсотків або дивідендів, то дохід від розпорядження цінним папером являє собою дохід від продажу цінного папера за ринковим курсом, коли він перевищує первісну номінальну вартість, за якою був придбаний.

Під операцією хеджування цінних паперів розуміється як зниження ризику можливих втрат і невизначеності за допомогою відповідних фінансових інструментів, зокрема шляхом заняття на паралельних ринках протилежних позицій. Застосовуючи процедури хеджування, учасники уникають спекулятивних операцій, забезпечують собі підвищену гнучкість та ефективність

комерційних операцій, зменшують витрати на фінансування торгівлі реальними товарами [286, с. 432]. До проблем застосування хеджування відносять наявність додаткових сумарних витрат на комісійні виплати брокерам та премії опціонів.

Купівля або продаж цінних паперів у розрахунку на підвищення або зниження їх курсу називається спекуляцією. Спекуляції на ринку цінних паперів не вважають надійним вкладенням. Водночас, саме спекуляції забезпечують найвищу дохідність з усіх видів фондових операцій [173, с. 7].

До операцій з цінними паперами відносять арбітражні угоди та свопінг (своп-угоди). Арбітражна угода – це угода, що передбачає одночасну купівлю і продаж тих самих або подібних цінних паперів з тим, щоб використати з вигодою різницю курсів у різних біржових центрах при порівняно низькому ступені ризику [157, с. 257]. На практиці розрізняють арбітраж у часі та арбітраж у просторі. При арбітражі у часі угоди відбуваються на тому самому ринку і вигоду одержують від сприятливої зміни цін у майбутніх періодах. При арбітражі у просторі угоди відбуваються одночасно на кількох різних ринках і дохід одержують від різниці курсів. Своп-угоди – це угоди обміну цінних паперів на визначений вид активу за відповідними умовами, а також можливе продаж одного цінного папера з одночасною купівлею іншого цінного папера.

Сучасний фондовий ринок також представлений Інтернет-мережею здійснення операцій з цінними паперами. Так, брокери та інвестори можуть вільно здійснювати операції з купівлі-продажу цінних паперів, формувати інвестиційні портфелі. Торгівля через Інтернет є дешевою, обминаючи значну кількість комісійних виплат, чим класична торгівля цінними паперами. Обсяги фондових Інтернет-операцій є значними, перспективи досить привабливими.

Через он-лайн посередників підприємства мають можливість отримувати Інтернет-доступ до торгів з цінними паперами; консультацію спеціалістів щодо здійснюваних угод – визначення ризиків; аналітичну підтримку; доступ до навчальних (стартових) торгів; серію навчальних семінарів та спеціалізованих тренінгів, а саме головне надають гарантію конфіденційності та захисту інтересів клієнта (підприємства).

За допомогою ІТ-технологій (мережі Інтернет) підприємства мають можливість здійснювати розміщення, кліринг, купівлю-

продаж, зберігання цінних паперів, адміністрування угод, відповідно мати доступ до найбільш ефективних фінансових та інвестиційних управлінських рішень через оперативний аналітичний моніторинг та належного (своєчасного) отримання якісної інформаційної підтримки. Так, суб'єкти господарювання завдяки Інтернету легко та швидко приймають управлінські рішення щодо здійснення операцій з цінними паперами відповідно до власних індивідуальних потреб. Основні переваги та недоліки Інтернет-операцій з цінними паперами представлено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Переваги та недоліки Інтернет-операцій з цінними паперами

Основні переваги	Основні недоліки
низькі комісійні брокерів	можливість технічних збоїв у функціонуванні інформаційних систем
можливість заснувати власний бізнес із незначним капіталом	
самостійне ведення операцій	висока ймовірність втрати грошових коштів учасниками фондового ринку, тому що всі остаточні управлінські рішення приймаються ним самостійно, без допомоги кваліфікованих фахівців
цілодобовий доступ до власного рахунка з усього світу	
отримання швидкої доступної безплатної інформації;	
простота і доступність укладання угод	

Збільшення кількості операцій із цінними паперами надає ширші перспективи для нарощування інвестиційної діяльності, зміцнюються функції посередників проведення операцій із цінними паперами [206]. За умов раціонального регулювання діяльності із використанням цінних паперів такі операції сприяють економічному зростанню та розвитку держави.

Сучасні тенденції розвитку світового ринку цінних паперів свідчать про існування суттєвої залежності від розвитку реального сектору економіки, оскільки залучення фінансових ресурсів унаслідок випуску цінних паперів дозволяє суб'єктам підприємницької діяльності активно розвиватися, збільшувати доходи і, в кінцевому підсумку, приводить до зростання

економічного потенціалу держави загалом [236].

Незважаючи на динамічний розвиток цього сегмента ринку фінансових послуг в Україні, підприємства дуже слабо реалізують свої можливості щодо залучення фінансових ресурсів через випуск цінних паперів. Складнощі залучення ресурсів на фондовому ринку в цьому сегменті пов'язані значною мірою із серією банкрутств емітентів або простроченнями виконання своїх зобов'язань [88, с. 187].

Всі операції з цінними паперами підприємства здійснюють на фондовому ринку. Важливими індикаторами функціонування фондового ринку є спеціальні індекси, які надають можливість оцінити загальну ситуацію на ринку цінних паперів. Вітчизняні фондові індекси ПФТС та UX (Українська Біржа), як і більшість провідних фондових індексів світу, завершили 2014 рік помірним зростанням з початку року на 28,75 % та 13,54 % відповідно. Зниження індексів спостерігається у 2015 році, зокрема індекс ПФТС впав з початку року на 39,94 %, а UX – на 35,26%. У 2016 році падіння індексів продовжилося до середини року, проте друга половина року характеризується зростанням індексів. Ця тенденція продовжилась у 2017 році, зокрема, індекс Української біржі зріс на 71,27%, що є одним із лідерів темпу світового росту, а ПФТС на 18,82% [263].

Динаміка обсягу торгів на ринку цінних паперів (рис. 1.6) свідчить, що за підсумками 2014 року ринок цінних паперів в Україні виріс на 39,06 % порівняно з 2013 роком та становив 2331,94 млрд. грн. і хоча спостерігається збільшення частки операцій із цінними паперами, що здійснюються на біржовому ринку, близько 73,43 % усіх операцій здійснювалися у позабіржовому сегменті фондового ринку. У 2015-2016 роках обсяг торгів на ринку цінних паперів знизився на 6,83 % та 2,07 % відповідно. Обсяг торгів на ринку цінних паперів у 2017 році знизився на 72,23 %, порівняно з 2016 роком, та становив 486,69 млрд. грн. Такі зміни обумовлено тим, що депозитні сертифікати більше не враховуються у розрахунках обсягу торгів (у 2016 році обсяг торгів депозитними сертифікатами на ринку цінних паперів становив 1153,15 млрд. грн).

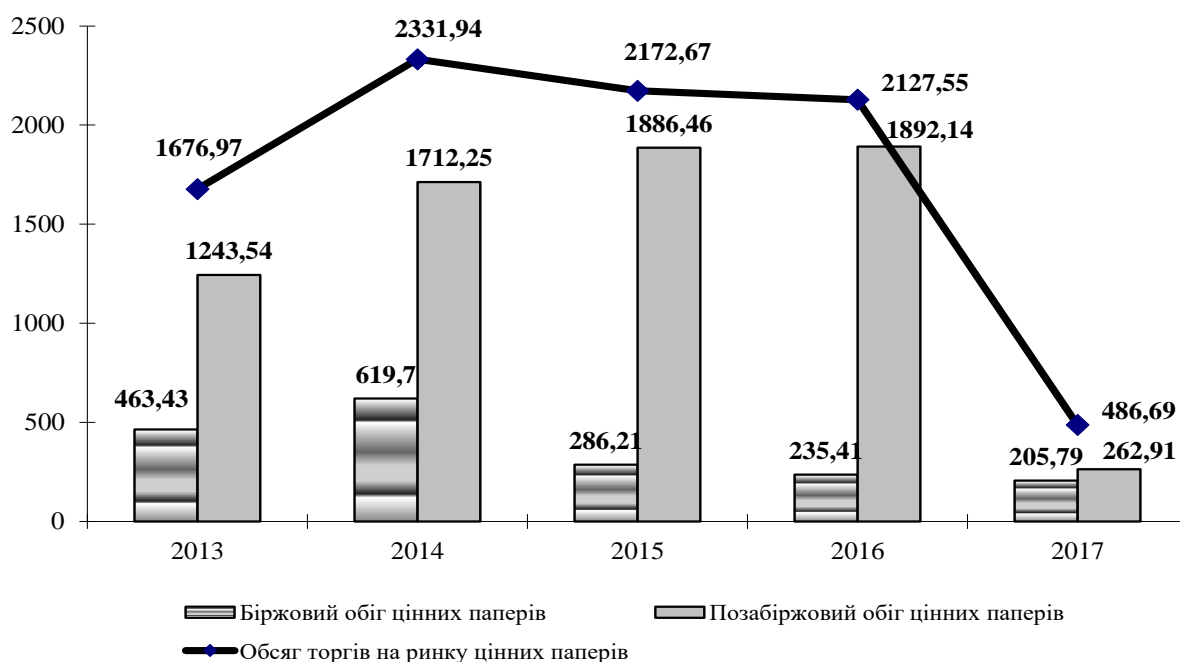

Рис. 1.6. Динаміка обсягу торгів на ринку цінних паперів у 2013- 2017 роках, млрд. грн (складено за даними [178])

Характерною ознакою фондового ринку України є позитивна тенденція випуску цінних паперів (рис. 1.7).

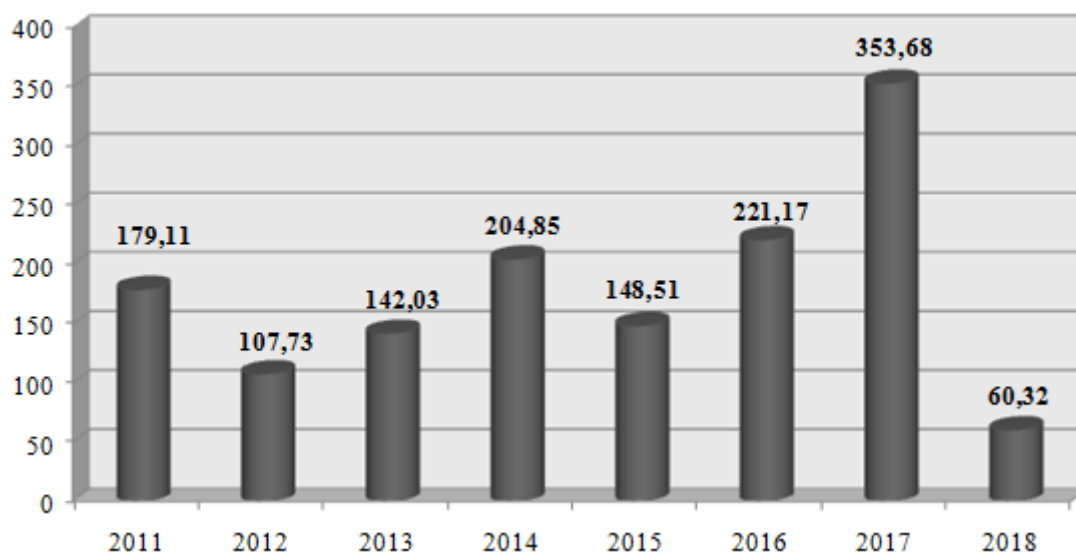

Рис. 1.7. Обсяг зареєстрованих НКЦПФР випусків цінних паперів у 2011-2018 роках, млрд. грн (складено за даними [263])

Як бачимо, починаючи зі стрімкого стрибка у 2011 році, надалі простежувалось скорочення обсягу випуску цінних паперів.

Проте 2014 рік засвідчив зростання цього показника. Так, загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів у 2014 році збільшився на 44,23 % порівняно з 2013 роком і склав 204,85 млрд. грн У 2015 році порівняно з 2014 роком загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів зменшився на 27,50% і становив 148,51 млрд. грн Проте у 2016-2017 роках спостерігалось збільшення обсягів випуску цінних паперів на 48,94% та 59,92% порівняно з показниками попередніх років і становили 221,17 млрд. грн та 353,68 млрд. грн відповідно [263]. Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих НКЦПФР у січні-грудні 2018 року, становив 60,32 млрд. грн, що менше на 292,84 млрд. грн порівняно з відповідним періодом 2017 року [178]. Серед фінансових інструментів майже завжди провідну позицію за обсягами зареєстрованих випусків займали акції, на динаміку випусків яких визначальний вплив мав банківський сектор.

За даними [263] в структурі обсягу торгів на ринку цінних паперів в цілому (рис. 1.8; табл. 1.4) і за його окремими сегментами (табл. 1.5-1.6) значну частку займають акції, державні, муніципальні, корпоративні облігації, деривативи, цінні папери інститутів спільного інвестування.

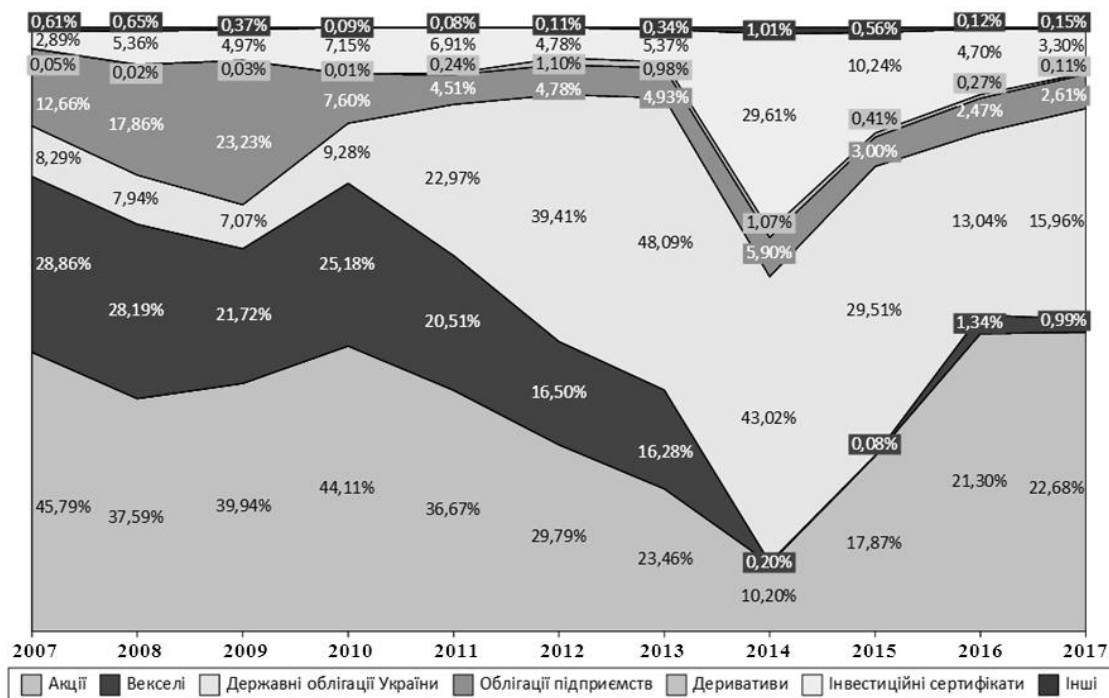

Рис. 1.8. Структура обсягу торгів на ринку цінних паперів за фінансовими інструментами у 2007–2017 рр. [263]

Як бачимо з рис. 1.8, у 2007–2017 роках спостерігаються суттєві хвилеподібні коливання обсягів операцій як із цінними паперами суб'єктів господарювання (зокрема акцій і облігацій), так і з державними цінними паперами, депозитними та інвестиційними сертифікатами, деривативами та іншими цінними паперами. Операції з акціями завжди займали значну питому вагу, хоча їх обсяги й коливаються – різке падіння у 2013 р. з 591,86 млрд. грн до 171,1 млрд. грн змінилося у 2014 р. значним зростанням до 415,5 млрд. грн і досягло 482,46 млрд. грн у 2016 р. (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Динаміка обсягу торгів у розрізі цінних паперів за 2012-2017 роки

Обсяг торгів цінними паперами, млрд. грн	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Акції	591,86	171,1	415,5	462,28	482,46	126,60
Державні облігації	1217,06	721,47	688,09	283,36	339,49	256,12
Облігації підприємств	124,99	98,87	69,92	53,77	55,44	29,8
Депозитні сертифікати	13,59	150,77	893,8	1233,12	1153,15	-
Деривативи	24,91	18,01	9,6	5,87	2,4	5,62
ЦП ІСІ	139,6	498,5	240,1	102,68	70,39	38,3

Таблиця 1.5

Динаміка структури обсягу торгів на біржовому ринку у розрізі цінних паперів за 2012-2018 роки

Обсяг торгів на біржовому ринку		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Акції	млрд. грн	21,54	44,92	24,46	5,22	2,08	5,02	1,22
	%	3,6	26,3	5,9	1,1	0,43	3,96	0,47
Державні облігації	млрд. грн	178,78	345,87	545,77	250,13	210,09	189,52	246,47
	%	14,7	47,9	79,3	88,3	61,9	73,99	94,48
Облігації підприємств	млрд. грн	26,35	47,51	32,82	13,53	9,17	6,12	10,27
	%	21,2	48,1	47,0	25,2	16,5	20,05	3,94
Депозитні сертифікати	млрд. грн	-	-	1,00	8,71	11,26	-	-
	%	-	-	0,1	0,7	1,0	-	-
Деривативи	млрд. грн	24,77	18,01	9,59	5,83	2,28	5,03	2,64
	%	99,4	100,0	99,9	99,3	95,0	89,5	1,01
ЦП ІСІ	млрд. грн	5,84	6,22	7,39	2,76	0,5	0,05	0,27
	%	4,2	1,2	3,1	2,7	0,7	0,15	0,10

Таблиця 1.6

Динаміка структури обсягу торгів на позабіржовому ринку
у розрізі цінних паперів за 2012-2017 рр.

Обсяг торгів на позабіржовому ринку		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Акції	млрд. грн	570,32	126,19	391,04	457,06	480,38	121,56
	%	96,4	73,7	94,1	98,9	99,6	96,04
Державні облігації	млрд. грн	1038,28	375,6	142,32	33,23	129,4	66,6
	%	85,3	52,1	20,7	11,7	38,1	26,01
Облігації підприємств	млрд. грн	98,54	51,35	37,09	40,24	46,27	23,7
	%	78,8	51,9	53,0	74,8	83,5	79,5
Депозитні сертифікати	млрд. грн	13,59	150,77	892,8	1224,41	1141,89	-
	%	100,0	100,0	99,9	99,3	99,0	-
Деривативи	млрд. грн	0,14	-	0,01	0,04	0,12	0,59
	%	0,6	-	0,1	0,7	5,0	10,5
ЦП ІСІ	млрд. грн	133,76	490,28	234,63	99,97	69,89	38,24
	%	95,8	98,8	96,9	97,3	99,3	99,85

Проте, це зростання відбулося за рахунок збільшення обсягів торгів на позабіржовому ринку (табл. 1.5). Якщо у 2013 р. 26,3% акцій оберталося на організованому ринку, то, починаючи з 2014 р. їх частка суттєво зменшується і досягає 0,43% у 2016 р. [187].

Організований ринок за структурою обсягів торгів в розрізі фінансових інструментів фактично є ринком державних облігацій (більш ніж 90 % загального обсягу). Характерним є те, що у 2015 році зменшився обсяг торгів за усіма видами цінних паперів. Торги державними цінними паперами зменшились у 2,2 рази, а за останні чотири роки коливання були несуттєвими. Обсяг торгів акціями за 2014-2018 роки зменшився у 21,8 рази, облігаціями підприємств – у 3,3 рази, деривативами – в 3,6 рази, інвестиційними сертифікатами – в 15,6 рази [178].

За останні 5 років обсяги торгів за всіма фінансовими інструментами значно скоротились. Загальний обсяг торгів на організованому ринку у 2018 році досяг шестирічного мінімуму (рис. 1.9).

Разом із тим, структура торгів на неорганізованому ринку значно не змінилась, у зв'язку з цим падіння обсягу торгів не можна пов'язувати зі зменшенням активності учасників. Справжньою причиною є відсутність вимог до ціноутворення на неорганізованому ринку, порівняно з організованим [336].

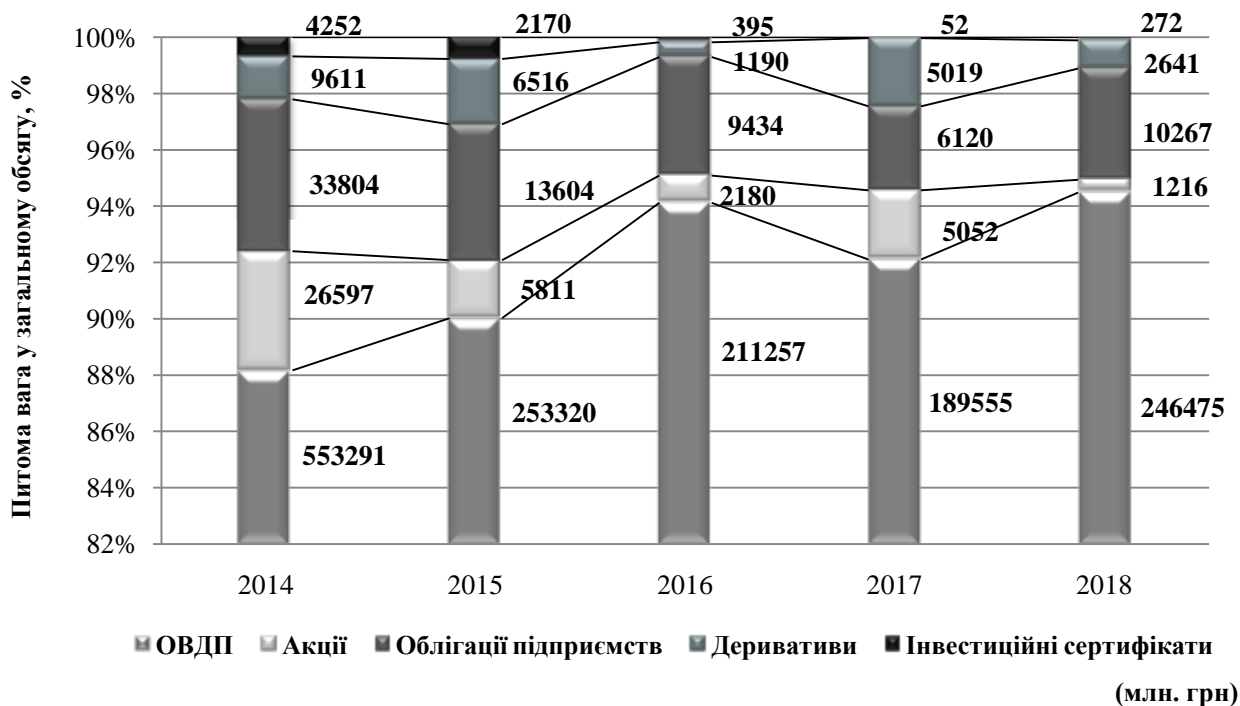

Рис. 1.9. Динаміка обсягу і структури торгів на біржовому ринку цінних паперів у 2014- 2018 роках

Вищенаведене доводить, що сучасний ринок цінних паперів України характеризується обмеженістю ліквідності та різноманітності видів цінних паперів. Найбільшу частку торгів біржового ринку займають державні цінні папери (більш ніж 90%), хоча у розвинених країнах співвідношення кардинально інше – лише 10% припадає на державні цінні папери [141].

Вважаємо, особливу увагу слід приділити операціям з депозитними сертифікатами, обсяг яких на ринку стрімко зростає. За умов нестабільної економічної та політичної ситуації, різких коливань валютного курсу, депозитні сертифікати стають одним з небагатьох засобів збереження, і навіть примноження тимчасово вільних коштів як підприємств, так і населення [223, с. 227]. Переваги та недоліки операцій з депозитними сертифікатами наведено на рис. 1.10. Враховуючи особливості та переваги депозитних сертифікатів на відміну від інших видів цінних паперів, вважаємо доцільним починати активізацію діяльності «потенційно-активних суб'єктів ринку» на ринку саме з операцій з депозитними сертифікатами [230, с. 81].

ДЕПОЗИТНІ СЕРТИФІКАТИ

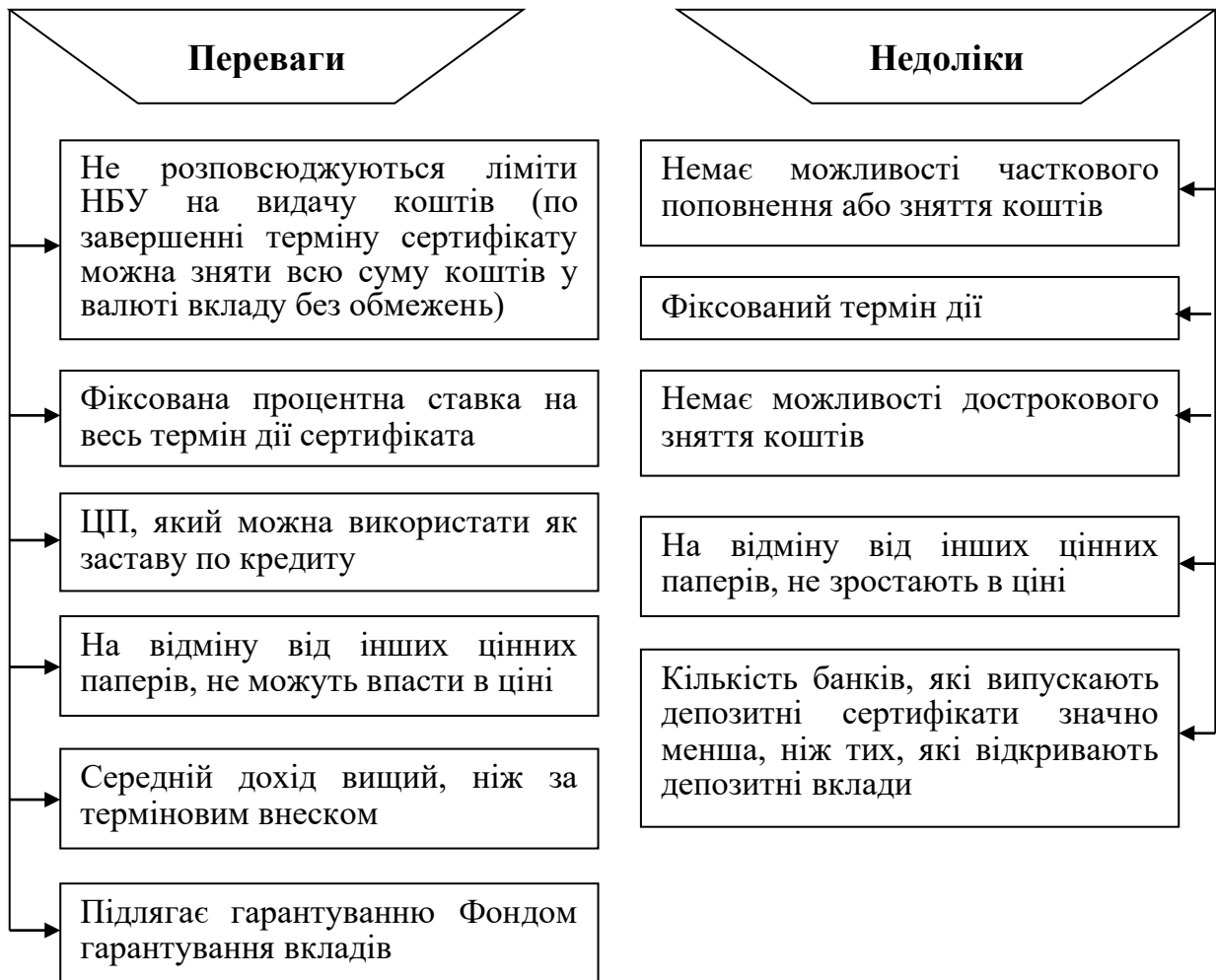

Рис. 1.10. Переваги та недоліки операцій з депозитними сертифікатами (власна розробка)

В цілому аналіз операцій з цінними паперами за їх видами довів тенденції, переважно, до уповільнення, а не розвитку ринку цінних паперів, що не відповідає вимогам світового ринку. Серед основних характеристик ринку можна визначити:

- вузький сегмент біржової торгівлі порівняно з позабіржовим;
- відсутність вимог до ціноутворення на неорганізованому ринку;
- низьку ліквідність, що зумовлено, зокрема, значною суб'єктів господарювання та населення;
- обмеженість ліквідності та різноманітності видів цінних паперів;

- недостатню прозорість українського ринку цінних паперів;
- відсутність стимуляційних заходів з боку держави, спрямованих на активізацію ринку цінних паперів, зокрема, на діяльність потенційно-активних суб'єктів ринку [223, с. 227].

Ефективне використання цінних паперів як фінансових інструментів, тобто їх випуск, обіг та інші види операцій, обумовить активізацію інвестиційної діяльності, створить додаткові джерела зростання прибутку суб'єктів ринку, дозволить спрямувати кошти у ті галузі чи сфери національної економіки, які найбільше їх потребують.

1.3 Інформаційно-аналітичне забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами

В умовах інформаційної економіки вирішальну роль для забезпечення ефективності здійснення операцій з цінними паперами та функціонування підприємства в цілому відіграє інформація, що створюється в управлінській інформаційній системі суб'єкта підприємницької діяльності. Достовірність, оперативність та релевантність такої інформації забезпечується підсистемами бухгалтерського обліку, аналізу та контролю. За швидкого розвитку новітніх інформаційних систем та технологій традиційні методи отримання, перетворення і використання інформації в управлінні операціями з цінними паперами потребують перегляду з позиції оптимізації й уніфікації процесу формування інформаційних масивів даних щодо цінних паперів та операцій з ними в інформаційному середовищі підприємства [119, с. 24]. Відтак, доречним є дослідження питання генерування інформаційних потоків даних, що формуються у підсистемах обліку, аналізу та контролю, у єдину систему інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами, здатну відповідно до цільових запитів користувачів у різних аспектах формалізувати інформацію зовнішнього і внутрішнього середовища щодо можливостей фінансування діяльності підприємства за рахунок цінних паперів, їх наявності та видового складу, здатності приносити дохід і перспектив здійснення операцій з ними.

За динамічних умов функціонування ринку цінних паперів в інформаційній економіці подальшого наукового розвитку потребують принципово важливі питання, що пов'язані із забезпеченням ефективного функціонування підсистем обліку, аналізу та контролю в інформаційній системі управління і створення на підприємстві інтегрованої системи інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами, яка надасть можливість в режимі реального часу вирішувати існуючі проблеми в цій сфері і сприятиме науковому обґрунтуванню управлінських рішень.

На думку Нападовської Л.В., управління починається з інформації (розробка планів), на підставі якої оцінюється діяльність (облік і контроль основних показників діяльності), виявляються резерви та невикористані можливості (аналіз інформації), ухвалюються рішення та оцінюється ефективність прийнятих рішень [175, с. 78]. Процес управління операціями з цінними паперами носить безперервний характер і залежить від якості інформаційного забезпечення, коректності обґрунтування та своєчасності прийняття управлінських рішень. Інформаційна підтримка управління операціями з цінними паперами пов'язана з постійним перетворенням даних, які формуються в інформаційній системі підприємства і продукуються підсистемами обліку, аналізу та контролю. Отже, ефективність прийняття управлінських рішень та контролю за їх реалізацією значною мірою визначається об'єктивністю, корисністю та своєчасністю облікової та аналітичної інформації.

За справедливим твердженням Н.М. Лисенко, облікова інформація є продуктом інформаційної системи та системи управління, які постійно пристосовуються до потреб економіки [148]. Як зазначають Л. Коваль та Р. Амірова, облікова інформація, що використовується в управлінській діяльності підприємства, містить масив важливих даних та виступає якісною характеристикою тих відомостей, які відображають стан і перспективи розвитку суб'єкта господарювання. Вона фіксується, реєструється, накопичується та узагальнюється в середовищі бухгалтерського обліку створюючи достовірну, юридично обґрунтовану інформаційну базу для управлінської діяльності [130].

Розробка, реалізація та контроль виконання управлінських рішень неможливі без відповідного аналітичного супроводу цього процесу. В інформаційній системі підприємства виявлення корисної інформації, її опрацювання, збереження та поширення серед осіб, що приймають управлінські рішення, забезпечується підсистемою аналізу. Аналіз спрямований на обробку облікової інформації і створення нової аналітичної інформації у вигляді аналітичних таблиць та графіків тощо, яка прийнятна, зрозуміла та оцінена її користувачами як корисна.

Облікова та аналітична інформація, на думку С.М. Галузіної, є «об'єднанням множини облікових показників (в тому числі аналітичних облікових показників) і аналітичних показників (тобто показників отриманих у результаті дії управлінських функцій «аналіз» та «синтез»)» [61, с. 25].

Зазначимо, що на підставі цих показників здійснюється не лише моделювання господарських ситуацій, розробка альтернативних варіантів управлінських рішень та оцінка їх ефективності, але й контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень. Відтак можна стверджувати, що в інформаційній системі управління підприємством осередками формування обліково-аналітичної інформації є підсистеми обліку, аналізу та контролю.

З огляду на це цікавою є думка Я.В. Соколова, який вважає обліково-аналітичну інформацію підґрунтям прийняття управлінських рішень та трактує її як:

- нові знання про об'єкт управління, що дозволяють формувати управлінські рішення;
- як міру ліквідації невизначеності в управлінській системі;
- впорядковане відображення дійсності [275].

З урахуванням викладеного пропонуємо визначати обліково-аналітичну інформацію як сукупність облікової та аналітичної інформації, що відбиває господарську діяльність підприємства та формується в процесі реалізації функцій інформаційної підтримки управління (облік, аналіз, контроль) на підставі даних зовнішнього і внутрішнього середовища.

Інформація, що формується на підставі даних зовнішнього і внутрішнього середовища, тобто та, що формується за межами підприємства та надходить ззовні, і та, що формується всередині

підприємства, утворюють єдиний інформаційний простір управління, який визначається інформаційними потребами суб'єкта управління, і в межах якого створюються відповідні інформаційні масиви даних та забезпечується їх ефективна взаємодія.

Вважаємо, що поєднання функцій інформаційної підтримки управління уможливорює формування якісного інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством в цілому, і операціями з цінними паперами зокрема. Як показали проведені дослідження, проблематика формування єдиного інформаційного простору управління є предметом пильної уваги сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців [41, 50, 130, 266, 332]. Проте існуючі підходи до визначення сутності інформаційно-аналітичного забезпечення управління вказують на брак єдності думок науковців з цього питання, і як справедливо зазначає Саричев Ю.А. «спостерігається плутанина сутності зазначеного поняття з іншими взаємопов'язаними (спорідненими) з ним поняттями – інформаційного, довідкового, інформаційно-довідкового, аналітичного забезпечення, системного аналізу тощо, що є системною методологічною помилкою, яка перешкоджає реалізації інформаційного забезпечення» [267, с. 121].

З метою усунення непорозумінь нами було досліджено трактування дефініції інформаційно-аналітичне забезпечення» в інтерпретації науковців сучасності (табл. 1.7), і виявлено, що вчені дають різні, проте подібні за змістом визначення інформаційно-аналітичного забезпечення, акцентуючи увагу на його призначенні – збирання, систематизація, опрацювання, зберігання, використання та поширення інформації для управління. З огляду на це підтримуємо думку Макарчука О.Г., який стверджує, що інформаційно-аналітичне забезпечення – це, насамперед, процес задоволення потреб користувачів у інформації, необхідній для обґрунтування і прийняття управлінських рішень [155]. Отримана інформація може бути розділена на два види:

- факти, як абсолютно достовірні твердження про події, які реально мали місце, про існування об'єктів чи процесів тощо;
- оцінки фактів, що повідомляються [81].

На думку Янчевої Л.М., Кащеної Н.Б. та Чміль Г.Л. [335, с. 49], виявлення, опрацювання, збереження та поширення цих

Трактування дефініції «інформаційно-аналітичне забезпечення»
в інтерпретації сучасних науковців

№ з/п	Автор	Трактування поняття
1.	Аронова В.В. [34]	будується на підставі забезпечення необхідної інформації робіт з адміністративного управління, яке здійснюється при адмініструванні виконання комплексу агрегованих робіт щодо зміни у маркетинговій діяльності
2.	Вировий С. [57].	особливий напрям діяльності, пов'язаний із виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності
3.	Додонов О.Г. [79]; Пилецька С.Т. [197]	сукупність усіх даних, що надходять у процесі формування та управління фінансовими потоками підприємства, їх аналіз, структурування та оцінка
4.	Дяченко Н. [80]	сукупність дій та заходів ... для збору, нагромадження, обробки та аналізу даних на основі інформаційних технологій, у процесі реалізації якого особливої ваги набуває систематичність визначення кола питань, що виникають у процесі базової діяльності споживача інформації, їх аналіз та прогнозування тенденцій розвитку
5.	Енциклопедія державного управління [85]	цілеспрямований, специфічний і безперервний процес збирання, аналізу, збереження та представлення суб'єктам інформаційної діяльності інформації, що здійснюється спеціально створеними інститутами, органами, службами суспільства й держави
6.	Лазаришина І.Д. [145]	повинно об'єктивно відображати стан підприємства на будь-який момент часу і з будь-яким рівнем деталізації, а також враховувати можливі загрози з боку зовнішнього середовища
7.	Міхайлова О.В., Бусигіна Н.В. [83]	сукупність організаційних, методичних та інтелектуальних видів діяльності зі збору, систематизації, аналізу, зберігання, використання та поширення інформації щодо різних аспектів функціонування системи
8.	Нестеров А.К. [177]	сукупність інформаційних процесів, необхідних для доцільного, раціонального та ефективного процесу управління
9.	Приходько С.В. [240]	забезпеченість підприємства якісною аналітичною інформацією та захист його інформаційного середовища за рахунок збору та аналізу зовнішньої та внутрішньої інформації, розробки на її основі планів та прогнозів розвитку підприємства
10.	Чергенець Е.В. [299]	цілеспрямована взаємодія людського інтелекту (аналітика) і наявної вихідної інформації (відкритої та/або конфіденційної) з метою отримання споживачем інформації нового вивідного знання, що сприяє прийняттю оптимальних управлінських рішень
11.	Чечетова Н.Ф. [301]	належним чином утворений комплекс інформаційних, організаційних, технологічних, програмно-цілевих елементів та частин, який забезпечує високу ефективність прийнятих рішень шляхом практичного й доцільного застосування інформаційних даних

видів інформації у процесі управління, зокрема операціями з цінними паперами, забезпечують основні функції інформаційної підтримки управлінських рішень, а саме – облік та аналіз. Облік спрямований на накопичення інформації (робота зі створення інформаційного забезпечення), а аналіз – на її обробку і створення нової інформації, яка прийнятна, зрозуміла та оцінена її користувачами як корисна (робота зі створення інформаційно-аналітичного забезпечення). Іншими словами облік та аналіз забезпечують створення й отримання обліково-аналітичної інформації, яка забезпечує підтримку прийняття управлінських рішень, і передбачають виконання наступних процедур: збір і первинна оцінка інформації на достовірність і відповідність; обробка і накопичення інформації у різних розрізах; оцінка, аналіз та узагальнення інформації; моделювання, прогнозування і підготовка інформаційних та аналітичних повідомлень у межах поточного інформування суб'єктів управління; прийняття управлінських рішень.

Судження щодо ефективності прийнятих управлінських рішень потребує з'ясування можливих шляхів розвитку ситуації і передбачає не лише узагальнення виявленої інформації, моделювання та оцінку ефективності альтернативних варіантів, але й контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень (рис. 1.11).

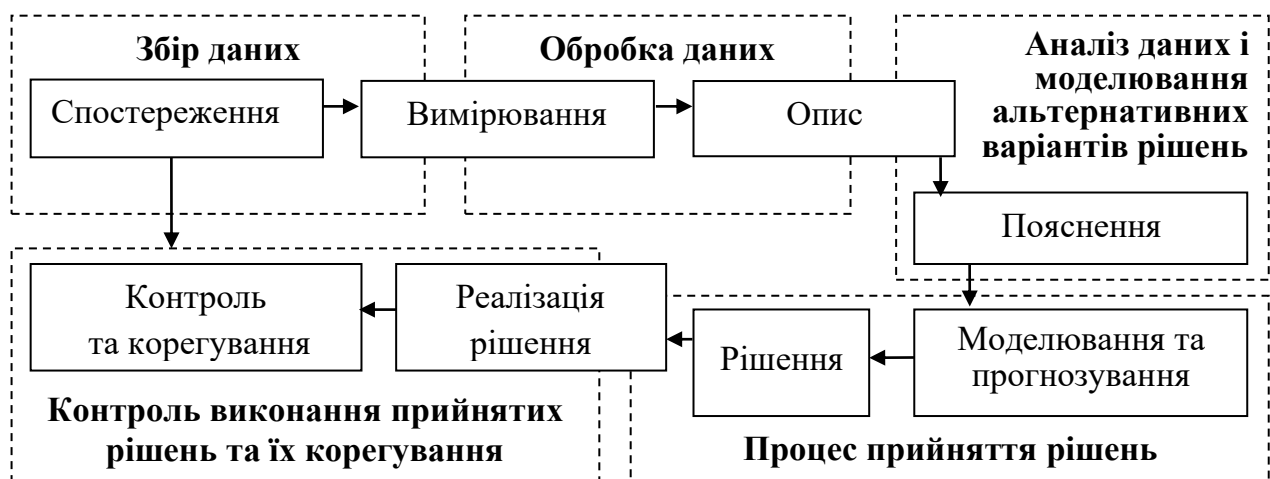

Рис. 1.11. Основні процедури інформаційно-аналітичного забезпечення підтримки прийняття управлінських рішень щодо операцій з цінними паперами (розроблено автором)

Поєднання контрольної, облікової та аналітичної функцій уможливорює формування якісного інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами, яке дозволяє своєчасно ознайомитися з первинною інформацією та здійснити контроль її достовірності, вчасно виявити проблемні ситуації та зробити прогноз розвитку подій, сформувавши всебічні обґрунтовані висновки та пропозиції, розробити управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності операцій підприємства з цінними паперами, та контроль за їх виконанням. Отже, джерелами формування в управлінській інформаційній системі підприємства даних обліково-аналітичного характеру про цінні папери та операції з ними є підсистеми обліку, аналізу та контролю [222, с. 120-121].

За справедливим твердженням Б. С. Федорченко, інформаційно-аналітичне забезпечення управління підприємством, а отже і операцій з цінними паперами, повинно включати не лише дані обліку, контролю та аналізу, а й дані прогнозування і планування, оскільки планування забезпечує оптимальне використання обмежених ресурсів підприємства для досягнення визначеної мети, а прогнозування одна з найважливіших функцій управління. Дані планування і прогнозування є головними джерелами інформації про можливість виробництва і реалізації продукції, а дані бухгалтерського обліку та економічного аналізу є основою для складання прогнозів та планів розвитку підприємства на майбутнє. Тому в облікових регістрах необхідно фіксувати не тільки фактичні дані про обсяги і якість, а й планову та нормативну інформацію [285].

Забезпечення якості інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами потребує моделювання інформаційного контенту даних щодо них у єдиному кібернетичному контурі управління підприємством та передбачає наявність обліково-аналітичної інформації, яка дозволяє в режимі реального часу ознайомитися з даними бізнес-середовища та здійснити контроль їх достовірності, вчасно виявити проблемні ситуації та здійснити прогноз розвитку подій, сформувавши всебічні обґрунтовані висновки та пропозиції, розробити управлінські рішення, спрямовані на підвищення ефективності операцій з

цінними паперами підприємства, та здійснити контроль за їх виконанням.

З врахуванням вище наведених наукових підходів до визначення інформаційно-аналітичного забезпечення, а також на основі власних досліджень [119, с. 28], інформаційно-аналітичне забезпечення управління операціями з цінними паперами пропонуємо визначати як комплекс цілеспрямованих дій, направлених на формування, обробку та передачу сукупності даних бухгалтерського обліку, економічного аналізу, планування, прогнозування, та нормативно-правових даних управлінській ланці, з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень, щодо підвищення їх ефективності.

Таке трактування інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами дозволяє розглядати його у трьох аспектах, зокрема як:

- цілеспрямований комплексний багатокomпонентний вплив управлінського персоналу, спрямований на обробку потоку вхідної інформації з метою отримання якісної картини щодо наявності і руху цінних паперів підприємства та ефективності операцій з ними;

- різносторонній і всеохоплюючий процес формування й передавання наявної аналітичної інформації з метою забезпечення обґрунтованості й ефективності прийняття рішень для досягнення запланованого рівня розвитку підприємства на основі впровадження заходів з підвищення ефективності операцій з цінними паперами;

- комплексну невід’ємну складову системи управління операціями з цінними паперами, яка передбачає збір, оброблення, використання, зберігання й аналіз інформаційних даних щодо цінних паперів, і реалізується шляхом створення баз даних, необхідних для прийняття управлінських рішень.

Архітекtonіка інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами як складової інформаційної системи управління підприємством визначається інформаційними потребами суб’єктів управління на всіх етапах управлінського процесу, та передбачає формування релевантної інформації, здатної забезпечити ефективність реалізації функцій управління операціями з цінними паперами, і як наслідок – фінансову незалежність і сталий економічний розвиток

підприємства в цілому шляхом інтеграції даних функціональних забезпечувальних підсистем обліку, аналізу та контролю (рис. 1.12).

Задоволення інформаційних потреб управління операціями з цінними паперами забезпечується завдяки вдалому вирішенню комплексу функціональних завдань кожною з визначених підсистем через формування:

- обліково-звітної інформації, яка максимально достовірно віддзеркалює стан і рух цінних паперів у розрізах, що задовольняють потреби користувачів, та створення облікового середовища підвищеної якості та прозорості (з позиції достатності, різнобічності, економічної цінності, доступності баз даних для різних рівнів управління) у підсистемі обліку;

- аналітичного інструментарію оцінки стану, ринкової вартості та інвестиційної привабливості цінних паперів, оптимізації інвестиційного портфеля, розробку заходів щодо підвищення доходності та зменшення ризику, пов'язаного з прийняттям управлінських рішень щодо цінних паперів у підсистемі аналізу; дієвих засобів поточного контролю за формуванням облікової інформації щодо цінних паперів та/або дослідження вихідної та результативної обліково-аналітичної інформації щодо результатів операцій з ними задля надання користувачам обґрунтованої впевненості у її достовірності, визнанні, оцінці, поданні, відповідності та розкритті у всіх суттєвих аспектах у підсистемі контролю [114].

Концептуального значення набуває уточнення структури складників, мети, завдань, функцій та принципів інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства.

Вважаємо, що складовими функціональних підсистем інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами як цілісного методологічного осередку є організація, методика, технологія, технічне та програмне забезпечення. «Єдність цих компонентів створює всі умови для ефективного функціонування кожного з них, робить можливим формування відповідних інформаційних каналів та сприяє інтенсифікації руху інформаційних потоків, гарантує дієспроможність та ефективне функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення» [335, с. 53].

Рис. 1.12. Референтна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами (розроблено автором)

Інтеграцією функцій підсистем обліку, аналізу та контролю в системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами забезпечується реалізація функцій безпосередньо самої цієї системи, а саме – інформаційної, облікової, аналітичної, контрольної та корегуючої функцій (рис. 1.13).

Рис. 1.13. Функціональний профіль системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами (розроблено автором)

З огляду на функціональне призначення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами, вважаємо, що метою її створення є формування та своєчасна передача релевантної

обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості прийняття управлінських рішень щодо цінних паперів та операцій з ними на перспективу, оцінки їх ефективності та гнучкого реагування на зміни ситуації на фондовому і товарному ринках.

В якості основних завдань системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами нами визначені:

- формування інформаційних масивів (баз даних зовнішнього і внутрішнього середовища), здатних забезпечити відповідну підтримку прийняття управлінських рішень щодо цінних паперів та операцій з ними на всіх етапах управлінського процесу;
- бухгалтерський облік цінних паперів (власної емісії та фондових інструментів інвестування) та здійснення операцій з ними;
- аналіз наявності та інвестиційної привабливості цінних паперів, ефективності здійснення операцій з ними;
- контроль якості обліково-аналітичної інформації та її корисності для вирішення тактичних і стратегічних завдань управління операціями з цінними паперами;
- корегування управлінських рішень для усунення виявлених недоліків та освоєння резервів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності та попередніх інвестиційних рішень;
- обґрунтування пріоритетних напрямів здійснення операцій з цінними паперами в контексті забезпечення фінансової незалежності та сталого економічного розвитку підприємства.

Система інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами, як і будь-яка система, повинна базуватися на певних вимогах і правилах, дотримання яких дозволяє забезпечити ефективну взаємодію структурних елементів системи. Визначення складу правил проведення необхідних робіт з поєднання складових системи виражається у розробці фундаментальних принципів побудови будь-якої системи. Отже, формування ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення потребує розробки певних принципів та механізму взаємодії її складових з іншими складовими управлінської інформаційної системи підприємства. Важливість дотримання принципів інформаційно-аналітичного забезпечення полягає в можливості встановлення правил дій і поведінки для суб'єктів управлінського процесу з метою узгодження, координування і

регулювання їх діяльності в рамках системи управління, що напряму впливає на процес прийняття і реалізації управлінських рішень [67, с. 56]. На нашу думку, основними принципами інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами є: цільова спрямованість системності, своєчасність, гнучкість, безперервність, координація, єдність, оптимальність, релевантність та надійність, науковість, оперативність та дієвість (рис. 1.14).

Викладені пропозиції щодо необхідності дотримання визначених принципів формування якісного інформаційного середовища, його цільової спрямованості на інформаційні потреби суб'єктів управління та інтеграції організаційно-методичних положень обліку, аналізу та контролю, які забезпечують накопичення інформаційних масивів релевантних даних для управління операціями з цінними паперами, засвідчують провідне місце інформаційно-аналітичного забезпечення в управлінській інформаційній системі підприємства, та дозволяють розробити модель концепції формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами (рис. 1.15).

Запропонована модель відображає комплексний підхід до створення в управлінській інформаційній системі підпорядкованої для цілей забезпечення обліково-аналітичною інформацією суб'єктів управління системи інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами, яка відповідає вимогам і потребам сучасного управління.

Концептуалізація інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами та визначення його місця в загальній інформаційній системі управління доводить, що інформаційно-аналітичне забезпечення:

- є складовою інформаційної системи управління операціями з цінними паперами підприємства, яка інтегрує функції обліку, аналізу та контролю та визначає їх інфокомунікаційну взаємодію;

- передбачає синергію систем забезпечення (організаційне, методичне, технічне, програмне) обліку, аналізу та контролю для створення умов ефективного виконання облікових, аналітичних і контрольних процедур;

- формує емерджентність системи інформаційно-аналітичного забезпечення в інформаційному контурі управління операціями підприємства з цінними паперами.

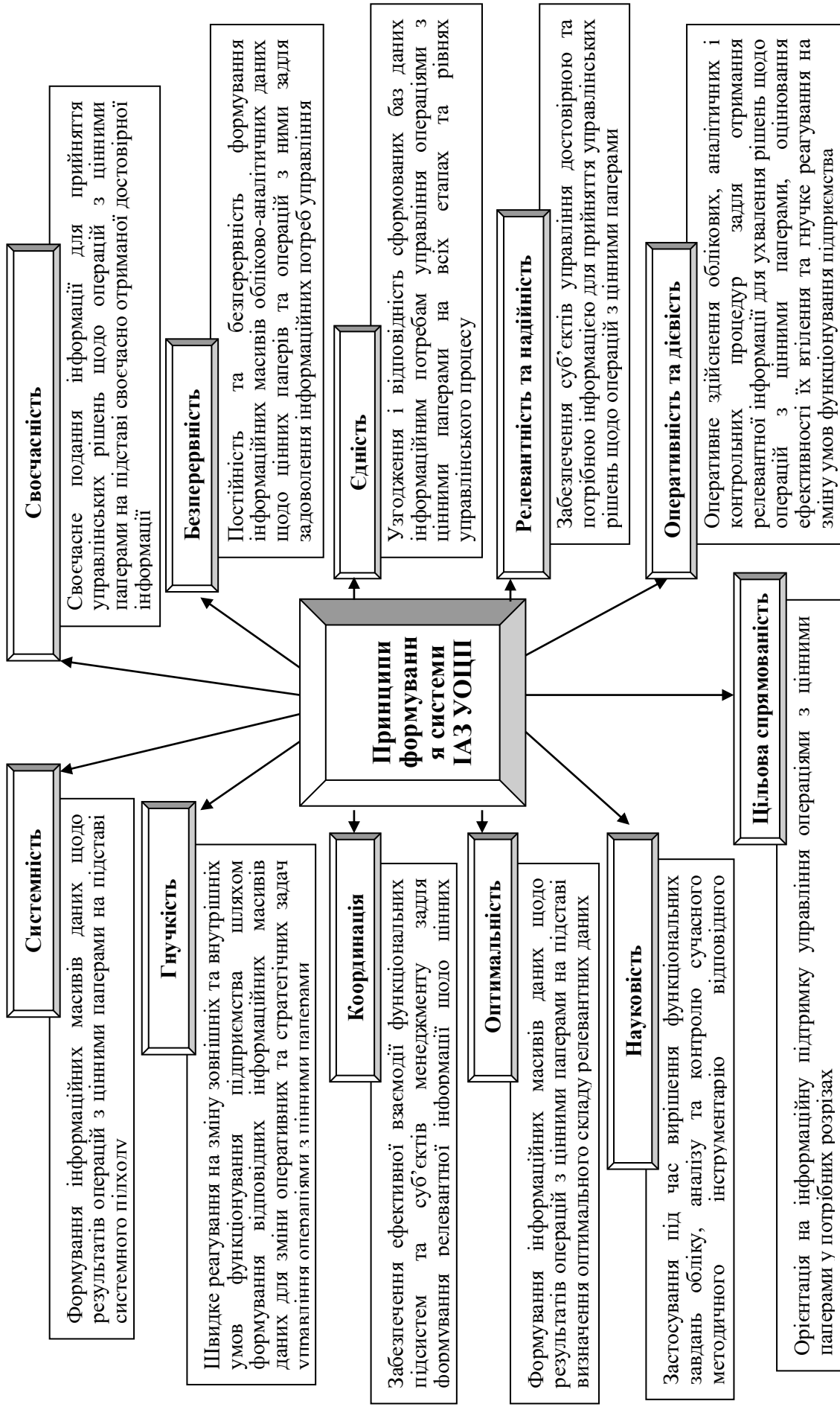

Рис. 1.14. Правила створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами (розроблено автором)

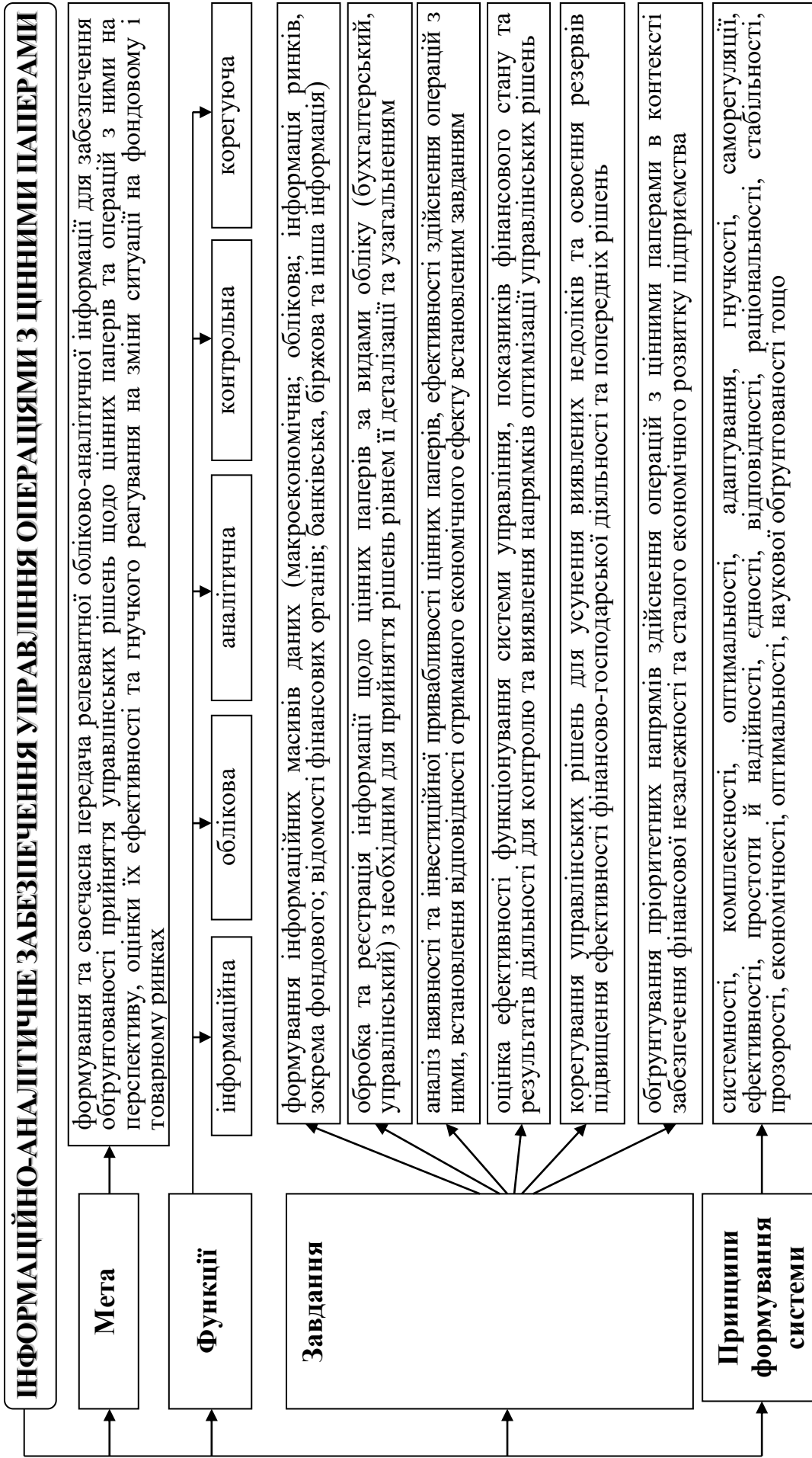

Рис. 1.15. Модель концепції формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами *(розроблено автором)*

Висновки за розділом 1

Дослідження теоретичні засад обліку, аналізу і аудиту операцій з цінними паперами підприємств дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Цінні папери як засіб залучення фінансових ресурсів у господарський оборот та інструмент фінансового інвестування вільних коштів відіграють значну роль у діяльності сучасних підприємств, а операції з ними розвитку займають чільне місце на фондовому ринку.

2. Сучасні підходи до тлумачення сутності цінних паперів ґрунтуються на певній моделі співвідношення визначених прав, обов'язків та відповідальності учасників взаємовідносин, пов'язаних з ними, та витікають з економічної, юридичної та облікової природи їх існування. Цінні папери підприємства як об'єкт обліку являють собою фінансові інструменти ринку капіталів у вигляді документів встановленої форми, що засвідчують наявність і передачу іншим особам прав власності чи позики, визначають зобов'язання емітента у взаємовідносинах з їх власниками та є джерелом отримання доходів від володіння та розпорядження ними.

3. Основними операціями, які здійснюються підприємством з цінними паперами, є: емісія (випуск), купівля-продаж, розміщення, конвертація, нарахування і виплата дивідендів за акціями і відсотків за облігаціями, погашення, формування й управління портфелями цінних паперів тощо. Залежно від економіко-правової природи здійснених операцій з цінними паперами підприємство може набувати як прав інвестора, так і обов'язків емітента. Під операціями підприємства з цінними паперами слід вважати закінчені дії з цінними паперами власної і невлавної емісії, які підпорядковані цілям фінансової та інвестиційної діяльності підприємства і призводять до зміни структури його активів, зобов'язань та власного капіталу.

4. Підприємства дуже слабо реалізують свої можливості щодо залучення фінансових ресурсів через емісію цінних паперів. Відтак, сучасному ринку фінансових інструментів власності та позики притаманні обмеженість ліквідності та різноманітності видів цінних паперів. Його характерними ознаками є: порівняно з

позабіржовим вузький сегмент біржової торгівлі; відсутність вимог до ціноутворення на неорганізованому ринку; недостатня прозорість; відсутність стимуляційних заходів з боку держави, спрямованих на активізацію ринку цінних паперів, зокрема, на діяльність потенційно-активних суб'єктів ринку. Активізація емісійних операцій апріорі забезпечить розширення інвестиційних можливостей суб'єктів підприємницької діяльності.

5. Для забезпечення формування релевантних масивів даних щодо результатів операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства розроблено класифікацію цінних паперів відмінною особливістю якої є введення додаткових ознак систематизації видового складу цінних паперів (зокрема за відношенням до підприємства, характером майнових прав, різновидом інструментів власності та позики, терміном обігу, рівнем надійності та ризику, можливістю конвертації) та їх структуризація відповідно до потреб обліку, аналізу та контролю.

6. Формування єдиного інформаційного контенту даних для управління операціями з цінними паперами залежить від якості відповідної системи інформаційно-аналітичного забезпечення, що являє собою комплекс цілеспрямованих дій, направлених на формування, обробку та передачу сукупності даних бухгалтерського обліку, економічного аналізу, планування, прогнозування, та нормативно-правових даних управлінській ланці, з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень, щодо підвищення їх ефективності. Обґрунтовано мету, завдання, функції та принципи створення подібної системи та розроблено модель концепції формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

2.1 Формування облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами

Для забезпечення економічної ефективності функціонування підприємств у просторі фінансового, фондового та товарного ринків суб'єкти господарювання відповідно до вимог національних регуляторів, зокрема в сфері обліку, мають можливість самостійно розробляти облікову політику. Слід зазначити, що питання формування облікової політики підприємства щодо операцій з цінними паперами є досить складним і відповідальним, оскільки пов'язано з необхідністю відображення й узагальнення в системі бухгалтерського обліку інформації щодо: особливої природи цінних паперів; специфіки операцій, пов'язаних з розміщенням, придбанням, реалізацією, конвертацією, погашенням, нарахуванням та отриманням доходів, фінансових витрат тощо; представлення у звітності результатів операцій з цінними паперами. Від його обґрунтованості та архітектоніки облікової політики в частині операцій з цінними паперами здебільшого залежать рівень інвестиційної активності та привабливості підприємства. Зазначеним підтверджується необхідність визначення методів і процедур обліку операцій з цінними паперами, які слід використовувати підприємству для формування та представлення інформації за цінними паперами у звітності.

Наразі, як стверджує І.В. Орлов, існує ряд принципово важливих питань, які слід вирішувати в процесі розробки облікової політики за операціями з цінними паперами, а саме:

- цінні папери потрібно розглядати як самостійну категорію, тому доцільно в наказі про облікову політику виділити розділ щодо політики обліку цінних паперів, яка б поєднувала і операції з власним капіталом, і з фінансовими вкладеннями;
- нерозробленою залишається структура наказу про облікову політику у частині цінних паперів;
- не усунуто неузгодженості між нормативними актами, які регулюють операції з цінними паперами [184].

Цілком погоджуємося з цим і вважаємо, що при формуванні облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами слід враховувати інформаційні потреби користувачів облікової інформації з тим, щоб дані обліку, з одного боку, задовольняли інтереси управлінського персоналу суб'єкта господарської діяльності (емітента), а з іншого – інтереси інших суб'єктів, які пов'язані з ним, але за своїм статусом, не приймають управлінських рішень (державні органи, інвестори, контрагенти тощо) [27].

Так, для емітента важливою є побудова як фінансового, так і управлінського обліку в розрізі інформації, необхідної для прийняття стратегічних та тактичних рішень щодо здійснення операцій з дольовими та борговими цінними паперами власної та невласної емісії, а відтак, облікова політика повинна мати широкий спектр вибору прийомів, принципів, методів обліку з метою реалізації цілей і завдань організації облікового процесу в інформаційній системі управління. Для державних органів, зокрема державної податкової служби, важливим є своєчасна сплата податків відповідно до здійснених операцій з цінними паперами, тому облікова політика підприємства повинна бути побудована на суворому дотриманні положень нормативних актів регулювання обліку цінних паперів. Для інвесторів важливою є інформація про отримання в майбутньому економічних вигід від здійснення операцій з цінними паперами та здатність підприємства виконувати всі зобов'язання за розрахунками з акціонерами та облігаціонерами. Тому для цієї групи користувачів в обліковій політиці підприємства слід приділити увагу прозорості відображення показників фінансових результатів та нарахування дивідендів та відсотків [227, с. 173]. Отже, формування облікової політики має здійснюватися із застосуванням принципів бухгалтерського обліку в межах альтернативних можливостей, що допускаються законодавчими нормами в частині організації обліку операцій з цінними паперами з урахуванням інформаційних потреб всіх груп користувачів.

Поряд із визначеною необхідністю врахування інформаційних потреб користувачів в обліковій політиці підприємства прийнято також розкривати особливості обліку цінних паперів, порядок їх оцінки та виплати доходів за ними. З метою повного відображення

операцій з цінними паперами в обліку та звітності підприємств В.П. Пантелєєв акцентує увагу на тому, що доцільним є виділення таких основних складових облікової політики щодо цінних паперів власної емісії та фінансових інвестицій:

- порядок емісії та відображення витрат, пов'язаних з емісією;
- методи оцінки та відображення операцій з цінними паперами на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності підприємства;
- визначення моменту прийняття фінансових інвестицій до складу цінних паперів та визначення строку їх утримання;
- методичні рекомендації щодо проведення інвентаризації цінних паперів;
- методичні підходи до обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами [189, с. 51].

Науковці В.С. Здреник та Н.О. Рафальська зазначають, що «належним чином організований бухгалтерський облік, з акцентом на розробці основних складових облікової політики, є запорукою успішного ведення бізнесу, який приносить не тільки прибуток, але і є конкурентоспроможним на сучасному ринку товарів та послуг» [89, с. 184], і запропонували низку змін до змісту та структури Положення про облікову політику, що знайшли відображення в конкретизації елементів облікової політики в частині операцій з фінансовими інвестиціями в розрізі організаційної, методичної та технічної складових. Проте і цих елементів, на їх думку, не буде достатньо для належної організації обліку на підприємстві та досягнення управлінських цілей.

Загалом, проведені дослідження сучасної наукової літератури з питань формування облікової політики в частині операцій з цінними паперами підприємства доводять, що наразі констатується єдність думок авторів щодо загальновизнаних складових основних розділів облікової політики (організаційний, методичний, технічний) (рис. 2.1), та розбіжності відносно змістовного навантаження і кількості елементів облікової політики (табл. 2.1).

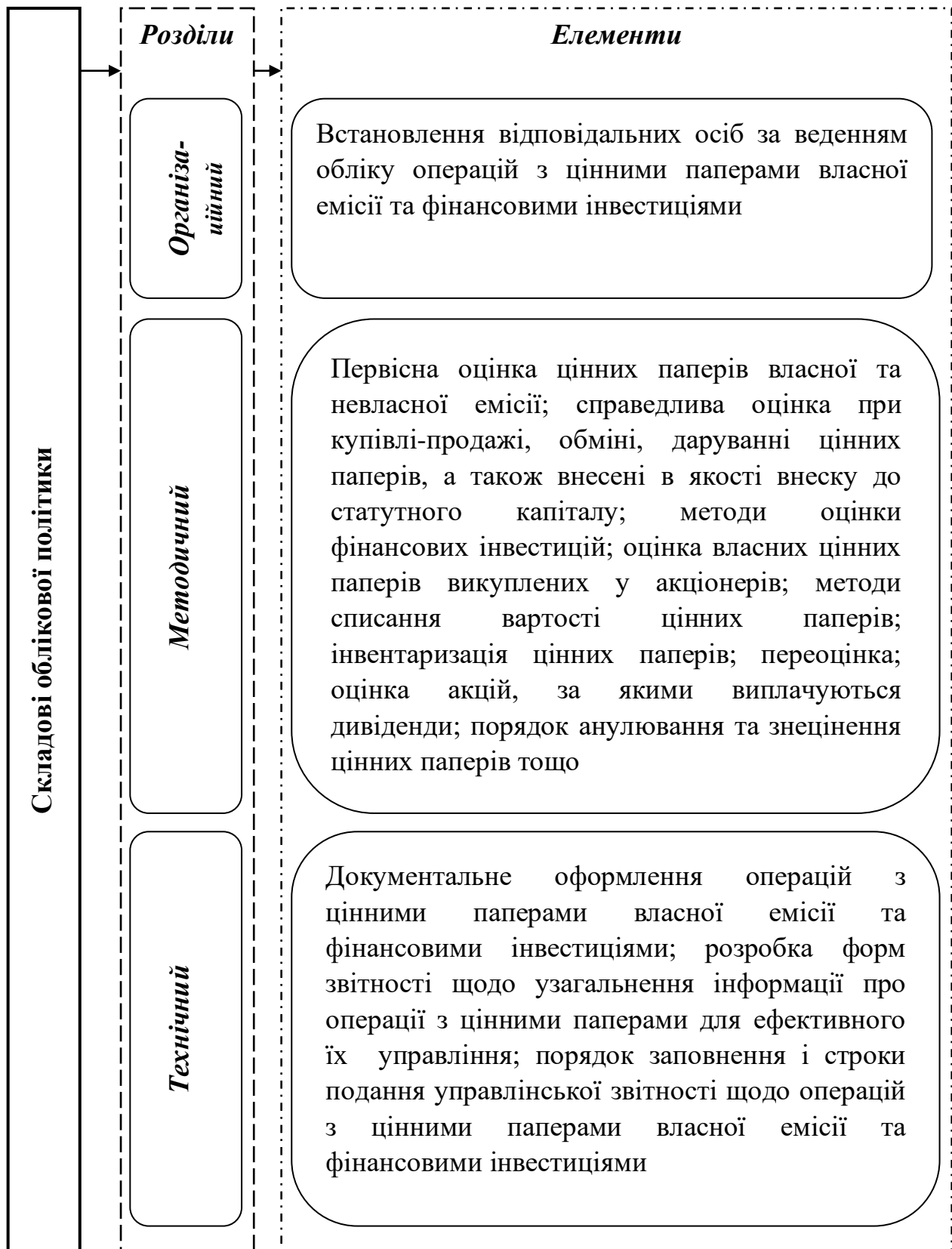

Рис. 2.1. Складові облікової політики щодо операцій підприємства з цінними паперами (систематизовано на підставі [46; 50; 62; 77; 239])

Таблиця 2.1

Систематизація думок науковців щодо елементів облікової політики
за операціями підприємства з цінними паперами

№ з/п	Елементи облікової політики обліку операцій з цінними паперами	[131]	[136]	[8]	[108]	[91]	[106]	[43]	[56]	[247]	[38]	Всього	
												авто- авт	%
1	Види цінних паперів	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	6	60
2	Оцінка цінних паперів власної емісії: - внесених до статутного капіталу; - придбаних у акціонерів; - придбаних на вторинному ринку за грошові кошти; - отриманих в результаті операції дарування; - отриманих в результаті обміну на інші види цінних паперів або інші активи	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	5	50
3	Оцінка цінних паперів невідомої емісії	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	8	80
4	Момент прийняття фінансових інвестицій до складу цінних паперів та визначення строку їх зберігання	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	2	20
5	Методи списання вартості цінних паперів	+	-	+	-	+	-	+	-	+	+	6	60
6	Оцінка акцій, які виплачуються як дивіденди	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2	20
7	Переоцінка цінних паперів	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3	30
8	Створення резерву під знецінення цінних паперів (створюється, не створюється)	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10
9	Порядок віднесення витрат, пов'язаних з випуском цінних паперів	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3	30
10	Форми внутрішньої звітності щодо цінних паперів власної та невідомої емісії залежно від потреб управління	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	4	40
11	Організація аналітичного та синтетичного обліку фінансових інвестицій	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	3	30
12	Методичні підходи щодо обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10
Разом												10	100

Дані табл. 2.1 свідчать, що 8 з 10 авторів, що складає 80% із загальної кількості досліджених думок науковців, визнають, що головним елементом облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами є оцінка фінансових інвестицій (цінних паперів невлавної емісії). Це пояснюється необхідністю достовірного відображення та здійснення подальшого контролю за рухом та ефективним використанням інвестиційних ресурсів підприємства з метою отримання максимального прибутку від здійснених операцій інвестування коштів у дольові і боргові цінні папери інших підприємств чи будь-які інші фінансові інструменти.

Більше половини економістів віддають перевагу виділенню методичної складової облікової політики через виокремлення видів цінних паперів відповідно до управлінських потреб підприємства (60%), оцінки цінних паперів власної емісії (50%) та методів списання їх вартості (60%). Поодинокі автори [184; 189] виділяють в обліковій політиці елемент необхідності створення резерву під знецінення цінних паперів, що визначається особливостями проведення переоцінки цих активів та методичні підходи до обліку доходів та витрат за операціями з цінними паперами з метою визначення їх результативності. В той же час 40% авторів [69; 89; 184; 333] пропонують приділяти увагу технічній складовій облікової політики, а саме формам внутрішньої звітності щодо цінних паперів власної емісії та фінансових інвестицій, встановленню термінів їх подання та пояснення до показників, які повинні в них міститися, і зазначають, що вона має розроблятися з урахуванням особливостей фінансової та інвестиційної діяльності.

Деякі нижчий відсоток авторів (30%) виділяють в якості елементів облікової політики операцій з цінними паперами виділяють їх переоцінку [39; 184; 189], порядок віднесення витрат, пов'язаних з випуском цінних паперів [39; 184; 189] та організацію синтетичного та аналітичного обліку [69; 74; 89]. Ще менший (20%) – момент прийняття фінансових інвестицій до складу цінних паперів та визначення строку їх зберігання й оцінку акцій, які виплачуються у вигляді дивідендів.

Вище викладені результати досліджень наочно представлені на рис. 2.2.

Вважаємо, що всі представлені на рис. 2.1 елементи облікової політики в частині операцій з цінними паперами є важливими, та їх

Рис. 2.2. Елементи облікової політики підприємства за операціями з цінними паперами (у % за даними табл. 2.1)

слід чітко прописувати у внутрішньому регламенті підприємства, що встановлює відповідне забезпечення щодо обліку (організаційне, методичне, технічне). Проте, з огляду на сучасні потреби управління, вимоги організації фінансового обліку за МСФЗ і фактори бізнес-середовища перелік елементів облікової політики щодо операцій з цінними паперами доцільно розширити і більш детально конкретизувати у розрізі цінних паперів власної та невлавної емісії.

Елементи, запропоновані для моделювання облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії представлені в табл. 2.2. Вони є науково-методичним підґрунтям для формування на підприємстві внутрішнього організаційного регламенту, зокрема, Положення про облікову політику, що декларує принципи, методи і процедури ведення бухгалтерського обліку за операціями з цінними паперами власної та невлавної емісії та складання і подання відповідної управлінської та фінансової звітності.

Таблиця 2.2.
Рекомендації з моделювання облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами

Об'єкти облікової політики	Запропоновані елементи облікової політики в частині операцій з цінними паперами
1	власної емісії
	невласної емісії
	3
Організаційне забезпечення	
Детермінанти обліку	<p>Детермінанти формування облікової політики:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зовнішні (макроекономічна та політична ситуація; нормативно-правове законодавство та його зміни; рівень інфляції; кон'юнктура фондового та фінансового ринку; платоспроможний попит населення; форс-мажорні обставини тощо); – внутрішні (організаційно-правова форма діяльності підприємства; потреба в додаткових фінансових ресурсах для розвитку бізнесу; структура капіталу підприємства; форма фінансування та джерела фінансових ресурсів; система звітності перед шехолдерами та стейкхолдерами; кваліфікація працівників облікової служби тощо) <p>Ризики біржового фондового ринку та господарської діяльності емітента</p> <p>Параметри емісії долгових та боргових цінних паперів</p> <p>Параметри цільової орієнтації здійснення операцій з цінними паперами</p>
Регламенти обліку	<p>Нормативно-правова база з обліку операцій з цінними паперами (Кодекси та Закони України щодо організації діяльності і бухгалтерського обліку товариств; НП(С)БО, П(С)БО, МСБО та МСФЗ, що стосуються відображення в бухгалтерському обліку і звітності операцій з цінними паперами; нормативні акти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку; терміни і об'єкти моніторингу змін у чинному законодавстві</p> <p>Внутрішні нормативне регулювання обліку операцій з цінними паперами (положення, посадові інструкції, накази суб'єкта господарювання тощо)</p>
Організаційна структура	<p>Структура обліково-аналітичної служби підприємства</p> <p>Відповідальні особи за облік операцій з цінними паперами (залежно від їх видів) та їх повноваження щодо узагальнення звітних показників і представлення інформації для управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства</p>

Продовження таблиці 2.2

1	2	3
	Канали інформаційно-комунікаційної взаємодії обліково-аналітичної служби з іншими структурними підрозділами підприємства	
Зміни облікової політики	Наявність змін облікової політики у звітному періоді та їх відображення в обліку та звітності	
Методичне забезпечення		
Цінні папери та операції з ними	Перелік цінних паперів та операцій з ними	
	Методи оцінки цінних паперів (номінальна вартість, ринкова вартість)	Критерії розмежування фінансових інвестицій на довгострокові, поточні та еквіваленти грошових коштів
	Порядок зміни статутного капіталу (виплата дивідендів акціями, викуп акцій власної емісії, додаткова емісія акцій, реінвестування прибутку, обмін облигацій на акції, зміна номінальної вартості акцій)	-
	Порядок формування резервного капіталу	-
	Визначення критерію суттєвості для переоцінки фінансових інструментів	-
Фінансові витрати	Перелік статей фінансових витрат, що виникають внаслідок первинного розміщення та додаткової емісії долгових та боргових цінних паперів	Перелік статей витрат, що виникають внаслідок придбання або реалізації цінних паперів
	Методика обліку фінансових витрат, що виникають внаслідок емісії та розміщення цінних паперів, їх знецінення та анулювання	Методи розподілу витрат між різними видами цінних паперів, придбаних однією партією
	Списання витрат, пов'язаних з емісією акцій (за рахунок додатково вкладеного капіталу, за рахунок нерозподіленого прибутку (непокрытых збитків))	Порядок формування забезпечення під знецінення вкладень в цінні папери невідласної емісії

Продовження таблиці 2.2

1	2	3
Емісійний дохід	Умови визнання емісійного доходу та його використання	–
Дивіденди та відсотки	Метод (постійного розміру (чи коефіцієнту) дивідендних виплат, простому дивідендних виплат, постійної та змінної частини дивідендів, залишковий) та джерела (чистий прибуток звітного року, резервний капітал; нерозподілений прибуток минулих років) нарачування дивідендів	Умови нарачування та порядок виплати дивідендів та відсотків за інвестиціями у дольові та боргові цінні папери
Фінансові інвестиції	Умови нарачування та порядок виплати відсотків за борговими цінними паперами	Визнання доходу за фінансовою інвестицією
	–	<p>Момент визнання фінансових інвестицій</p> <p>Методи оцінки цінних паперів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – первісна оцінка (за собівартістю чи справедливою вартістю) та порядок формування первісної вартості; – на дату балансу ЦП (за справедливою вартістю; за собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестицій підприємства; за амортизованою собівартістю; за методом участі в капіталі); – на дату вибуття (за вартістю одиниці кожного цінного папера (або одного виду); за середньою вартістю; за вартістю перших за часом закупівель (ФІФО)). <p>Методи амортизації дисконту (премії) за борговими цінними паперами (метод прямолінійного списання і метод ринкових відсотків).</p>

Продовження таблиці 2.2

1	2	3
		Метод визначення амортизованої (дисконтованої) собівартості.
		Методика обліку довгострокових та короткострокових інвестицій в долгові та боргові цінні папери.
Еквіваленти грошових коштів	–	Методика обліку еквівалентів грошових коштів
	Технічне забезпечення	
Документування та звітність за операціями з цінними паперами	Документування операцій з цінними паперами в розрізі їх видів Робочий план рахунків для обліку операцій з цінними паперами в розрізі їх видів для потреб системи управління	
	Агрегація інформації в реєстрах бухгалтерського обліку	
	Розкриття інформації про цінні папери у фінансовій звітності та примітках до неї	
	Формування управлінської звітності в частині операцій з цінними паперами (перелік цільових показників управління операціями з цінними паперами та форм управлінської звітності; строки подання управлінських звітів щодо цінних паперів та операцій з ними)	
Форма ведення обліку операцій з цінними паперами	Комп'ютерна та мережева обробка даних	

Відповідно до внесених пропозицій в організаційному забезпеченні облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами перш за все мають бути визначені зовнішні та внутрішні детермінанти, які впливають на її формування і обумовлюють можливість отримання релевантної інформації щодо цінних паперів власної та невлавної емісії для здійснення контролю та аналізу фінансової діяльності підприємств, а також ризики біржового фондового ринку та господарської діяльності емітента. Найбільш впливовими в цьому контексті є фінансові ризики, зокрема ризики, пов'язані із купівельною спроможністю грошей (інфляційний, ліквідності), та інвестиційні ризики (втраченого прибутку, зниження доходності, прямих фінансових втрат), причинами яких є нестійкий характер регіональних ринків цінних паперів та нерозвиненість їх інфраструктури, низький рівень регулювання фондових операцій, невдалий вибір фінансових інструментів для інвестування, фінансові ускладнення або банкрутство компанії, в яку були вкладені інвестиції тощо.

Крім того мають бути конкретизовані нормативно-правові акти та внутрішні регламенти підприємства, встановлені відповідальні за організацію обліку операцій з цінними паперами особи, визначені підпорядкованість і розподіл обов'язків між ними в межах обліково-аналітичної служби підприємства. Вважаємо, що драйвером ефективної організації обліку та контролю операцій з цінними паперами є введення в структуру відповідної служби підприємства фахівців з: обліку цінних паперів власної емісії, обліку цінних паперів невлавної емісії, внутрішнього аудиту операцій з ними паперами, а також визначення каналів (зовнішніх і внутрішніх) інформаційно-комунікаційної взаємодії цієї служби з іншими структурними підрозділами підприємства, його фінансової служби та інститутами інфраструктури фондового ринку (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, біржі, брокерські контори, клірингові установи, інвестиційні компанії, депозитарії тощо).

Також мають бути враховані зміни облікової політики в частині операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії. Це дозволить не лише забезпечити своєчасне та якісне виконання робіт щодо ведення обліку, складання та представлення фінансової звітності відповідно до МСФЗ, управлінської звітності за

операціями з цінними паперами, підвищити продуктивність праці фахівців в процесі формування і передачі в режимі реального часу інформації для управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства, але й оптимізувати рух інформаційних потоків на всіх рівнях і напрямках управління операціями з цінними паперами власної та невлавної емісії.

До методичного забезпечення облікової політики підприємств в частині операцій з цінними паперами мають включатися елементи, що конкретизують такі об'єкти обліку як: цінні папери та операції з ними; емісійний дохід; фінансові інвестиції; еквіваленти грошових коштів; фінансові витрати; дивіденди і відсотки. Відносно цих об'єктів в частині операцій з цінними паперами власної емісії мають визначатися: порядок зміни статутного капіталу; механізм формування забезпечень майбутніх витрат та платежів за операціями з цінними паперами; критерії суттєвості для переоцінки фінансових інструментів; методи оцінки дольових (акції) та боргових (облігації) цінних паперів на етапі первинного розміщення, додаткової емісії, продажу цінних паперів, анулювання акцій тощо; методика обліку фінансових витрат, що виникають внаслідок первинного розміщення і додаткової емісії дольових та боргових цінних паперів, їх знеціненням та анулювання; метод та джерела нарахування дивідендів за дольовими цінними паперами; порядок виплати відсотків за борговими цінними паперами.

Відповідно в частині операцій з цінними паперами невлавної емісії мають визначатися: критерії розмежування фінансових інвестицій за строком вкладення на довгострокові, поточні та еквіваленти грошових коштів; умови визнання та вибору методів оцінки цінних паперів невлавної емісії; метод амортизації дисконту (премії) та визначення амортизованої (дисконтованої) собівартості інвестицій в боргові цінні папери; методика обліку довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій та еквівалентів грошових коштів; методи розподілу витрат між різними видами цінних паперів; порядок виплати дивідендів та відсотків за інвестиціями у дольові та боргові цінні папери. При цьому найважливішим з методичних питань організації бухгалтерського обліку операцій підприємства з цінними паперами невлавної емісії є вибір методу їх оцінки. Визначені і представлені у складі наданих

рекомендацій до моделювання облікової політики підприємства (табл. 2.2) методи оцінки цінних паперів невласної емісії регламентуються П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» та МСФЗ. Той чи інший з них обирається залежно від виду цінних паперів, напряму їх надходження та вибуття, а також на дату складання фінансової звітності (бухгалтерського балансу). Аналогічно і за цінними паперами власної емісії – при формуванні облікової політики доцільно вказувати метод їх оцінки, зокрема акцій, який може бути за: номінальною вартістю (при заснуванні товариства), емісійною вартістю (під час наступних випусків акцій), ринковою вартістю (у разі поглинання або злиття товариства, купівлі голосуючого пакету акцій, видачі кредиту під забезпечення акцій, прийняття управлінських рішень щодо купівлі раніше реалізованих власних акцій, реорганізації або ліквідації підприємства), викупною вартістю (як правило, збігається з ринковою вартістю крім випадків реорганізації), обліковою або балансовою вартістю (у разі аудиторських перевірок, під час ліквідації підприємства), ліквідаційною вартістю.

В частині технічного забезпечення облікової політики мають бути визначені: перелік документів, що підтверджують операції з надходження та вибуття цінних паперів; графік документообігу та його затвердження; синтетичні та аналітичні рахунки бухгалтерського обліку для реєстрації операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, що знайдуть відповідне відображення у Робочому плані рахунків з орієнтацією на максимальне задоволення інформаційних потреб користувачів облікової інформації; порядок ведення підсумкового обліку та відображення інформації за операціями з цінними паперами у відповідних регістрах, управлінській та фінансовій звітності згідно МСФЗ; програмне забезпечення для оптимізації організації обліку.

Підтвердженням здійснення кожної операції з цінними паперами є відповідні документи, які, виходячи з економіко-правової природи цінних паперів, доцільно систематизувати на дві групи – право установчі документи та документи бухгалтерського обліку (первинні, поточні, підсумкові). До право установчих документів відносять статут підприємства, установчі договори, протоколи рішення зборів акціонерів (засновників), договори про обслуговування емісії цінних паперів, запис в Державній комісії з

цінних паперів та фондового ринку, документи оцінки майна та майнових прав, рішення про випуск акцій, договори купівлі-продажу цінних паперів тощо. Первинні бухгалтерські документи різняться за типами здійснених операцій на підприємстві. Так, при придбанні цінних паперів документами, що підтверджують здійснення цієї операції є: реєстраційні звіти торговця цінними паперами (брокера), виписки зберігачів, завірені печатками; акти приймання-передачі цінних паперів, розрахункові документи (платіжне доручення, розрахунковий чек тощо), бухгалтерські довідки тощо. При здійсненні первинної та додаткової емісії акцій оформлюються наступні облікові документи: реєстр акціонерів, виписка за операціями обліку акціонерних внесків, платіжні документи по внескам у статутний капітал акціонерами підприємства тощо. Продаж цінних паперів як і придбання оформлюється на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів, актів приймання-передачі цінних паперів, розрахункових документів тощо.

На основі первинних документів інформація про операції з цінними паперами систематизується в системі рахунків бухгалтерського обліку, яка орієнтована на отримання за інформаційним запитом користувачів необхідних для управління цінними паперами власної та невласної емісії облікових даних, і має форму Робочого плану рахунків. Він дозволяє формувати багаторівневу аналітику даних та впорядковувати накопичення інформації, її контроль, зберігання та використання в процесі подальшого опрацювання з метою підготовки звітності та прийняття рішень. Використання сучасних інформаційних технологій для організації обліку дозволяє суб'єктам господарювання формувати Робочий план рахунків в розрізі таких аналітичних ознак, які дозволятимуть отримати облікову інформацію про операції з цінними паперами згідно вимог керівників фінансових служб для прийняття рішень. Для розробки робочого плану рахунків в частині операцій з цінними паперами пропонуємо використовувати три групи рахунків:

- для обліку цінних паперів невласної емісії та розрахунків з ними за ними;
- для обліку цінних паперів власної емісії та розрахунків з ними за ними;

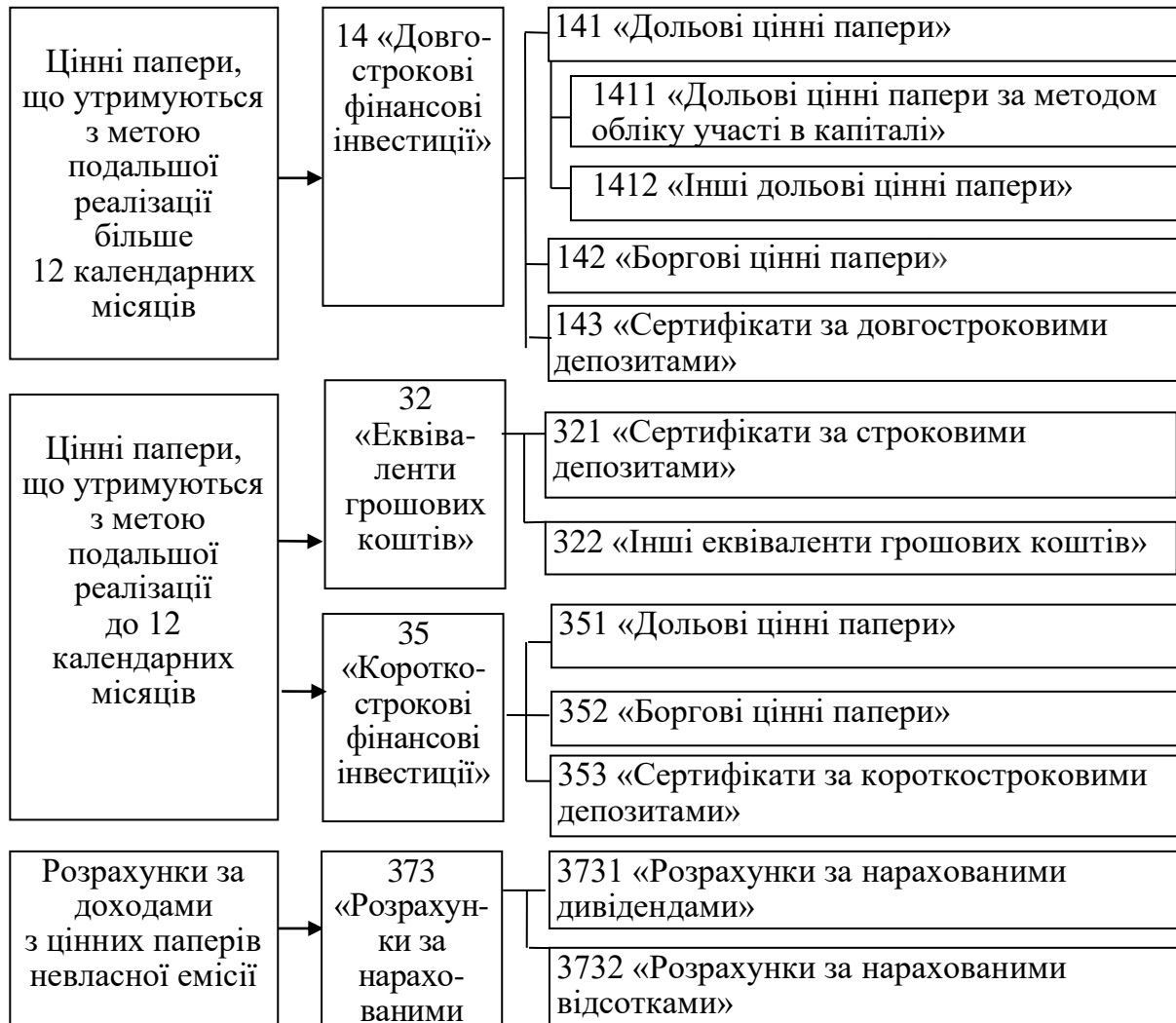
– для обліку витрат за операціями з цінними паперами (рис. 2.3).

Необхідність систематизації рахунків обліку операцій з цінними паперами за визначеними нами групами пояснюється тим, що керівникам потрібен розширений діапазон обліково-аналітичної інформації про наявність і рух цінних паперів власної і невідчужуваної емісії, виконання фінансових зобов'язань за ними та склад фінансових витрат на обслуговування операцій підприємства з цінними паперами. Так, для обліку цінних паперів невідчужуваної емісії та розрахунків за ними (перша рекомендована група рахунків) поряд із традиційним застосуванням рахунків 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 35 «Поточні фінансові інвестиції» та 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» пропонуємо виділяти та застосовувати рахунок 32 «Еквіваленти грошових коштів» для узагальнення інформації про короткострокові (3 місяці або менше) високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються в певні суми грошових коштів та характеризуються незначним ризиком зміни вартості, а також організувати аналітичний облік за виділеними рахунками у розрізі видового складу цінних паперів, еквівалентів грошових коштів та нарахованих доходів із уточненням назв субрахунків відповідно економічного змісту відображених операцій та природи фінансових вкладень. При цьому вважаємо за доцільне, враховуючи класифікацію видового складу цінних паперів з огляду на терміни їх обігу змінити назву рахунку «Поточні фінансові інвестиції» на «Короткострокові фінансові інвестиції». Це забезпечить своєчасне отримання необхідної інформації для управління фінансовими інвестиціями.

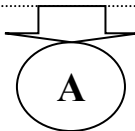
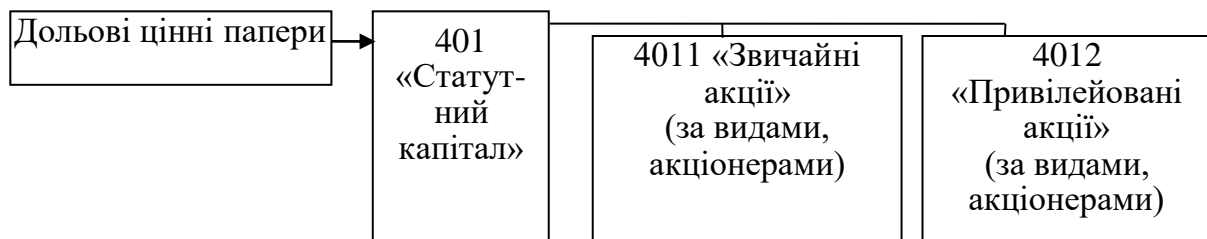
Другу групу рахунків призначено для обліку дольових та боргових цінних паперів власної емісії, фінансових зобов'язань за останніми та розрахунків за доходами з цінних паперів, що емітовані підприємством. Для забезпечення накопичення інформації у потрібних аналітичних розрізах, посилення інформативності управління фінансовими ресурсами підприємства і здійснення контролю за своєчасністю виконання зобов'язань за нарахованими дивідендами та відсотками було додано до рахунку 401 «Статутний капітал» аналітичні рахунки за видами акцій та акціонерами (4011 «Звичайні акції», 4012 «Привілейовані акції»), і до рахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»

**РЕКОМЕНДОВАНІ РАХУНКИ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ
З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

**I група – рахунки обліку цінних паперів
невласної емісії та розрахунків за ними**

**II група – рахунки обліку цінних паперів
власної емісії та розрахунків за ними**

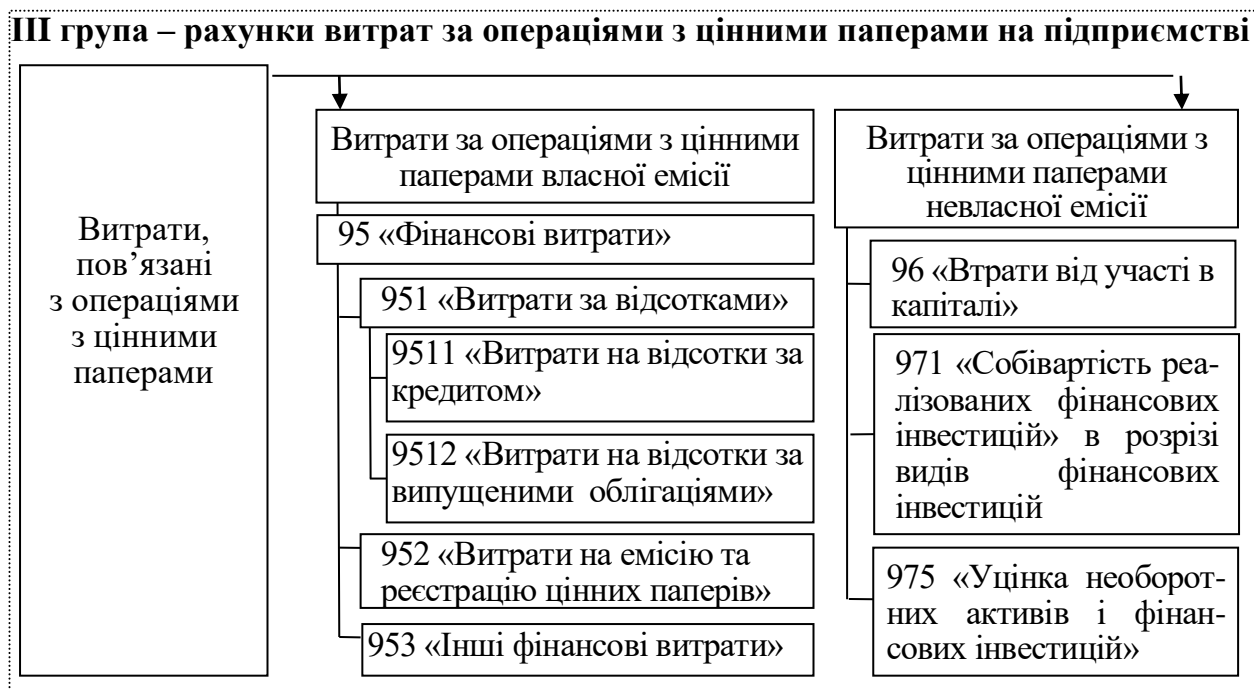
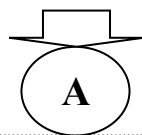

Рис. 2.3. Систематика рекомендованих рахунків обліку операцій підприємства з цінними паперами

аналітичні рахунки – 6841 «Відсотки за нарахованими дивідендами» та 6842 «Відсотки за облігаціями». Для формування релевантної інформації про довгострокові та короткострокові зобов'язання за облігаційними позиками використовувати рахунок 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» та рахунок 62 «Короткострокові векселі видані», змінивши назву останнього на «Короткострокові боргові цінні папери» та відкрити до нього відповідні субрахунки другого порядку для відображення векселів та зобов'язань за випущеними короткостроковими облігаціями, премії чи дисконту за ними.

Третя група рахунків рекомендована для обліку витрат на обслуговування операцій з цінними паперами власної емісії, зокрема витрат на емісію та реєстрацію цінних паперів, сплату відсотків за борговими цінними паперами, а також витрат за операціями з цінними паперами невластної емісії, зокрема витрат від участі в капіталі, собівартості реалізованих фінансових інвестицій у розрізі їх видів та уцінки фінансових інвестицій. Для забезпечення ідентифікації даних про витрати за відсотками за випущеними облігаціями» рекомендовано змінити підхід до формування інформації на субрахунок 951 «Відсотки за кредит» та змінити його назву на 951 «Витрати за відсотками» з відповідним відкриттям аналітичних рахунків 9511 «Витрати на відсотки за кредитом» та 9512 «Витрати на відсотки за випущеними облігаціями».

Для обліку витрат, пов'язаних з емісією цінних паперів рекомендовано використовувати субрахунок 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів», функціональним призначенням якого буде систематизація інформації про витрати на організацію випуску акцій. При використанні сучасних інформаційних технологій доречно організувати облік таких витрат для отримання деталізованої інформації за допомогою аналітичних рахунків:

– 9521 «Витрати на оплату послуг сторонніх організацій» (незалежного реєстратора, торговця, аудитора тощо);

– 9522 «Витрати на сплату державного мита за реєстрацію випуску власних цінних паперів»;

– 9523 «Витрати на рекламу нової емісії власних цінних паперів».

Інформацію про інші фінансові витрати підприємства, що не знайшли відображення на вищевказаних субрахунках, пропонується відобразити на рахунку 953 «Інші фінансові витрати».

Запропоновані аналітичні рахунки, що виділені за кожною групою, дозволять отримати необхідну інформацію про операції з цінними паперами для формування обов'язкових облікових реєстрів, зокрема, журналу № 7 і відомостей 7.1 та 7.2 до нього – для цінних паперів власної емісії, і журналу №4 (другий розділ) та Відомості 4.2 – для фінансових інвестицій, а також форм управлінської і фінансової звітності.

Управлінська звітність включає відомості і звіти та забезпечує формування якісно нового рівня обліково-аналітичних даних для прийняття рішень щодо ефективності та результативності здійснення операцій з цінними паперами власної і невідомої емісії. Основні проблемні питання, що стосуються управлінської звітності з цінних паперів пов'язані із: цільовою орієнтованістю на задоволення інформаційних запитів внутрішніх користувачів; розробкою форм управлінської звітності відповідно до видів цінних паперів та здійснених операцій з ними; регламентацією видів інформації, термінів її представлення та осіб, відповідальних за складання та подання конкретних управлінських форм звітності щодо операцій з цінними паперами, режиму доступу до інформації; створенням системи внутрішнього контролю щодо складання та подання внутрішньої управлінської звітності про операції з цінними паперами. З огляду на це вважаємо, що інформація звітів для контролю та управління операціями з цінними паперами має включати дані про наявність цінних паперів власної та невідомої емісії, зміну їх вартості, стан заборгованості за розрахунками з акціонерами та облігаціонерами тощо, а також показники ефективності здійснюваних операцій з цінними паперами, які доцільно подавати у вигляді таблиць [220, с. 81-82].

Задля систематизації, узагальнення і представлення даних про стан і результативність операцій з цінними паперами у формі, придатній для сприйняття і подальшого використання в управлінні, розроблено пакет управлінських відомостей та звітів. Характеристика запропонованих форм управлінської звітності, їх змістовного навантаження, періодичності подання та доцільності

застосування для обґрунтування управлінських рішень щодо емісії дольових і боргових цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, а також ефективності фінансових вкладень наведено в табл. 2.3. а формат представлення даних у формах управлінської звітності – у додатку Б. Розроблені управлінські форми звітності повинні бути затверджені та відображені в додатку до Положення про облікову політику підприємства.

Таблиця 2.3

Запропоновані формати управлінської звітності для підприємств, що здійснюють операції з цінними паперами

Шифр	Назва	Періодичність подання	Призначення
1	2	3	4
В-ЦП (А)	Відомість обліку операцій з дольовим і цінними паперами власної емісії	Щоквартально, на 1 число кварталу, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації за акціями власної емісії (первинне розміщення, додаткова емісія, викуп, перепродаж, анулювання, обмін, конвертація тощо) у розрізі їх видів (прості, привілейовані), кількісних і вартісних показників (кількість акцій, номінальна та ринкова ціна однієї акції, розмір дивідендів, вартість) для аналізу та аудиту операцій з дольовими цінними паперами власної емісії
В-ЦП (О)	Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії	Щоквартально, на 1 число кварталу, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації за облигаціями власної емісії (розміщення, погашення, конвертація тощо) у розрізі їх видів (купонні, безкупонні), кількісних і вартісних показників (кількість облигацій, номінальна та ринкова ціна однієї облигації, розмір відсотків, премія чи дисконт за облигаціями, вартість за номінальною і ринковою ціною та дата погашення облигаційної позики) для аналізу та аудиту операцій з борговими цінними паперами власної емісії
В-ЦП (ДА)	Відомість обліку дивідендів за дольовим і цінними паперами власної емісії	Щорічно, на 1 число року, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації про суму нарахованих і сплачених дивідендів у розрізі видів акцій за кожним акціонером на підставі даних про частку акціонера у статутному капіталі, кількість і вартість акцій, податок на доходи від дивідендів, для контролю за своєчасністю виконання розрахунків з дивідендних виплат

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4
В-ЦП(ЗО)	Відомість обліку зобов'язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії	Щоквартально, на 1 число кварталу, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації про стан обов'язкових платежів і зобов'язань за облигаціями власної емісії у розрізі видів облигацій із конкретизацією за кожним облигаціонером сум нарахованих і сплачених відсотків, розміру амортизації дисконту (премії) та величини незамортизованих їх сум), поточної вартості облигацій для контролю за своєчасністю виконання розрахунків з власниками облигацій
В-ЦП (ІА)	Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії	Щомісяця, на 1 число місяця наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації про здійснені операції з дольовими цінними паперами невласної емісії (придбання, реалізація, обмін тощо) у розрізі видів акцій (прості, привілейовані), із конкретизацією кількісних і вартісних показників (кількість акцій, номінальна та ринкова вартість акцій) для аналізу та аудиту операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії.
В-ЦП (ІО)	Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії	Щомісяця, на 1 число місяця наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації за борговими цінними паперами невласної емісії (придбання, реалізація, обмін, погашення, конвертація тощо) у розрізі їх видів (відсоткові, безвідсоткові), вартісних показників (вартість за номінальною ціною облигації, премія чи дисконт за облигаціями, термін утримання) для аналізу та аудиту операцій з борговими цінними паперами невласної емісії.
УЗ-ЦП (ВЕ)	Звіт про цінні папери власної емісії	Щоквартально, на 1 число кварталу, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації про стан і зміну вартості акцій (прості, привілейовані) та облигацій (відсоткові, безвідсоткові) власної емісії для контролю за формуванням акціонерного та позикового капіталу підприємства, а також прийняття рішень щодо фінансової незалежності підприємства, оптимізації структури капіталу і доцільності залучень додаткових фінансових ресурсів з метою підвищення рентабельності власного капіталу та ринкової вартості підприємства.
УЗ-ЦП (ФІ)	Звіт про цінні папери невласної емісії	Щоквартально, на 1 число кварталу, наступного за звітним	Отримання деталізованої інформації про стан і зміну розміру фінансових вкладень у дольові, боргові та інші цінні папери, суму отриманого доходу у вигляді дивідендів і відсотків та поточну доходність довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій з метою обґрунтування рішень щодо доцільності дій з цінними паперами невласної емісії.

Поряд із вище обґрунтованими елементами технічної складової облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами власної та невідчужуваної емісії доволі важливим питанням є вибір програмного забезпечення для ведення їх обліку. Сучасні програмні продукти дозволяють забезпечити реалізацію пропозицій щодо посилення аналітичності облікової інформації (групи рахунків для формування робочого Плану рахунків обліку), її релевантності та подання у зручній формі (відомості, управлінські та фінансові звіти), а їх вибір залежить від потреб управління та фінансових можливостей підприємства. Більш докладно про можливості програмного забезпечення обліку та його налаштування на задоволення інформаційних запитів користувачів у § 2.3.

На завершення зазначимо, що надані рекомендації з регламентації визначених елементів організаційної, методичної і технічної складової облікової політики в частині операцій з цінними паперами власної та невідчужуваної емісії дозволяють забезпечити ефективне її моделювання та підвищити якість організації облікового процесу. В свою чергу це дозволить формувати релевантні інформаційні масиви даних для здійснення аудиту, аналізу та обґрунтування управлінських рішень щодо доцільності додаткового залучення фінансових ресурсів та оптимізації структури капіталу, ефективності фінансових вкладень, підвищення інвестиційної привабливості цінних паперів підприємства та його ринкової вартості.

2.2 Методичні аспекти обліку операцій з цінними паперами власної та невідчужуваної емісії

Формування і представлення відповідно до інформаційних запитів користувачів релевантної облікової інформації про результати операцій з цінними паперами забезпечує визначена підприємством методологія їх обліку. До складу облікової методології входять принципи обліку, методи, способи, прийоми, методологічні інструменти, методичні підходи до використання облікових процедур, що в своїй сукупності забезпечують пізнавальні процеси в системі бухгалтерського обліку [142, с. 61].

Відтак, під методикою бухгалтерського обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії слід розуміти сукупність способів і прийомів, які дають можливість відобразити інформацію щодо них в обліковій системі та фінансовій звітності суб'єкта підприємницької діяльності.

Методологічною основою об'єктивного відображення операцій з цінними паперами в обліковій системі підприємства є дотримання принципів бухгалтерського обліку, зокрема: повного висвітлення інформації, безперервності, превалювання сутності над формою та єдиного грошового вимірника. Відповідно до принципу повного висвітлення інформації в обліку та фінансовій звітності знаходять відображення фактичні та потенційні наслідки здійснення операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, які здатні вплинути на управлінські рішення.

Коректність та достовірність відображення інформації у фінансовій звітності щодо руху коштів, зобов'язань і капіталу залежить від виду цінних паперів та операцій з ними. Деталізація даних про результати операцій з цінними паперами в бухгалтерському обліку та їх розкриття у звітності підприємства здійснюється у відповідності із визначеними на етапі організації бухгалтерського обліку даного об'єкту принципами та правилами, способами, методами і формами.

Бухгалтерський облік операцій з цінними паперами в системі управління підприємством передбачає: оцінку вартості цінних паперів; своєчасне документальне оформлення операцій з цінними паперами; достовірне відображення всіх об'єктів обліку, що пов'язані із їх здійсненням; трансформація даних з облікових рахунків в управлінську та фінансову звітність підприємства; застосування в обліковому процесі сучасних комп'ютерних програм з можливостями обліку операцій з цінними паперами; забезпечення належного захисту інсайдерської інформації про операції з цінними паперами; проведення контролю та аналізу відображених в обліку операцій з цінними паперами; систематичний контроль зовнішньої та внутрішньої інформації про операції з цінними паперами задля удосконалення облікового процесу на підприємстві.

Достовірність представлення інформації у фінансовій звітності та об'єктивність відображення в бухгалтерському обліку

операцій з цінними паперами власної і невідчуженої емісії визначається життєвим циклом та особливостями інструментів власності і позики, та залежить від об'єктивності їх вартісної оцінки на етапах випуску, первинного розміщення та обігу на вторинному ринку. Як показали дослідження, для відображення в обліку та фінансовій звітності підприємства дольових та боргових цінних паперів власної та невідчуженої емісії, залежно від здійснюваних операцій, вартісна оцінка може бути номінальною, емісійною, ринковою, справедливою, ліквідаційною чи викупною (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Вартісна оцінка цінних паперів в системі бухгалтерського обліку

Відповідно до українського законодавства першою оцінкою акцій і облігацій на момент їх випуску є номінальна вартість. Надалі вона є базою для визначення емісійної (ціни первинного розміщення) та ринкової ціни. Як правило, при первинному розміщенні дольові цінні папери власної емісії (акції) оцінюються за емісійною вартістю, а боргові (облігації) – за ринковою. Ринкова ціна акцій і облігацій складається під впливом очікувань продавця і покупця цінних паперів і визначається виходячи з ситуації, яка склалася на фондовому ринку в момент здійснення операції.

Вона використовується в системному бухгалтерському обліку при відображенні усіх операцій, які здійснюються з акціями та облігаціями на вторинному ринку. Основою визначення поточної ринкової вартості акцій і облігацій є принцип зіставлення доходу, який забезпечується даним цінним папером, і ринкової норми прибутку [109, с. 24].

Особливий інтерес становлять викупна та ліквідаційна вартість цінних паперів власної емісії. Викупна ціна може співпадати з номінальною, а може бути вище або, навпаки, нижче неї – залежно від ринкової кон'юнктури та курсової ціни інструмента власності чи позики на ринку цінних паперів. Зазвичай викупна ціна акцій власної емісії дорівнює їх ринковій вартості, а облігацій власної емісії, відповідно до діючого законодавства, – їх номінальній вартості. Ліквідаційна вартість цінних паперів визначається за справедливою ринковою вартістю активів і зобов'язань акціонерного підприємства, і відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [243] застосовується для розрахунків з інвесторами у випадку ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності.

Підприємство повинно сумлінно фіксувати операції з дольовими та борговими цінними паперами власної і невлавної емісії у хронологічному порядку їх здійснення. Розглянемо діючий порядок відображення операцій з акціями та облігаціями власної емісії та фінансовими інвестиціями підприємства з метою його удосконалення.

Моніторинг можливих операцій підприємства з акціями власної емісії та дослідження частоти їх здійснення дозволили виявити, що в обліковій системі підприємства найчастіше

відображаються операції, які пов'язані з їх випуском (первинне розміщення або додаткова емісія), оплатою придбаних акцій, викупом з метою анулювання чи перепродажу, виконанням зобов'язань за нарахованими дивідендами тощо. Зазначимо, що облік операцій первинного розміщення та повторної емісії акцій суттєво не відрізняється, за виключенням того, що первинному розміщенню передують складний етап створення та державної реєстрації акціонерного підприємства, який супроводжується емісійними витратами підприємства на оплату послуг сторонніх організацій, що призводять до збільшення (зменшення) величини його власного капіталу. Як правило, здійснення операцій з емісії та реєстрації акцій, пов'язано з такими витратами як: оплата послуг реєстратора; оплата послуг аудиторів; оплата послуг фінансових посередників; витрати на оплату державного мита при реєстрації емісії (0,1 % номінальної вартості запланованого обсягу емісії); оплата послуг незалежного реєстратора; витрати на рекламу та друкування інформації про емісію (проспекту) нової емісії [124, с. 45].

Зазвичай ці витрати на практиці відображаються на субрахунку 952 «Інші фінансові витрати», на якому відповідно до Інструкції [199] ведеться облік витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансової оренди тощо. Аналогічної думки дотримується і Грачова Р., яка також пропонує відображати витрати, що виникають у підприємства під час емісії та обігу акцій, на субрахунку 952 «Інші фінансові витрати» [70, с. 70]. В той же час Войнаренко М.П., Мошенський С.З та Пономарьова Н.А. [59, с. 100] пропонують розподіляти витрати на витрати на організацію випуску акцій та витрати на забезпечення функціонування акціонерного капіталу, і вести облік першої групи витрат на субрахунку 392 «Витрати на випуск цінних паперів», здійснюючи запис: Дебет 392 «Витрати на випуск цінних паперів» та Кредит 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

Дещо інакшої думки інші науковці. Так, Кушина О. вважає, що витрати, які виникають під час емісії акцій призводять до зменшення власного капіталу підприємства, тому їх доцільно відображати шляхом зменшення емісійного доходу [144], а

Золотухін О. пов'язує результат операції емісії та реєстрації акцій (збільшення або зменшення величини власного капіталу) з витратами на їх здійснення і пропонує витрати, що виникають за цими операціями, відобразити шляхом зменшення додатково вкладеного капіталу, а за його відсутності – зменшення нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку) [92, с. 22]. Орлов І.В. пропонує вести облік витрат, пов'язаних з емісією та введенням в обіг власних цінних паперів, на додатково відкритому рахунку 952 «Реєстраційні витрати», а інші фінансові витрати обліковувати на новому субрахунку 953 «Інші фінансові витрати» [184].

Підтримуючи І.В. Орлова та ґрунтуючись на пропозиціях, наданих у п. 2.1, вважаємо, що для обліку витрат, пов'язаних з емісією та реєстрацією акцій, доцільно використовувати рекомендований субрахунок другого порядку 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів», який буде кореспондувати з Кредитом рахунків 685 «Розрахунки з іншими кредиторами», 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Внесені пропозиції сприятимуть оновленню підходів до відображення в обліку операцій з акціями власної емісії в частині відображення витрат на емісію та реєстрацію акцій, і дозволять формувати відповідні інформаційні масиви для обґрунтування ефективних управлінських рішень щодо подальшого здійснення операцій з акціями власної емісії [124, с. 46].

Стосовно систематизації інформації про акції, випущені підприємством, зазначимо, що після державної реєстрації акціонерного товариства та статуту підприємство здійснює бухгалтерський облік цих операцій при наявності первинних документів, які були накопичені до моменту державної реєстрації у хронологічному порядку. За датою державної реєстрації відображається формування зареєстрованого капіталу та заборгованість за внесками засновників записом за Дебетом рахунку 46 «Неоплачений капітал» та Кредитом рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал». Після цього в обліку фіксують усі операції підприємства, що здійснені до моменту реєстрації. Отримана сума оплати (коштами або іншим майном) відображається за дебетом рахунків обліку відповідних активів

(коштів, основних засобів, запасів тощо) та кредитом субрахунку 46 «Неоплачений капітал».

Приймаючи до уваги діючу практику обліку та надані в п. 2.1 пропозиції щодо формування робочого плану рахунків в системі бухгалтерського обліку емітента залежно від виду акцій, що випущені і розміщені серед інвесторів, пропонуємо скласти наступні записи: Дебет 46 «Неоплачений капітал» та Кредит 4011 «Звичайні акції» або Кредит 4012 «Привілейовані акції». На дату отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій заборгованість за внесками до статутного (пайового) капіталу слід зараховувати за оплаченою вартістю акцій і фіксувати записом за Кредитом рахунку 46 «Неоплачений капітал» та Дебетом рахунків активів, зокрема 10 «Основні засоби», 20 «виробничі запаси», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 311 «Поточні рахунки в національній валюті». Якщо сума оплати перевищує заборгованість за внесками (суму статутного капіталу), то в обліку емітента шляхом збільшенням додаткового вкладеного капіталу відображається емісійний дохід.

Залежно від цільових потреб управління власним капіталом підприємство може здійснювати викуп акцій у акціонерів із подальшим їх анулюванням, що призводить до зменшення статутного капіталу, чи перепродажем. Обліковують викуплені акції за ціною їх придбання на рахунку 45 «Вилучений капітал» субрахунок 451 «Вилучені акції», де за дебетом відображається фактична собівартість викуплених акцій, за кредитом – вартість анульованих або перепроданих акцій. З метою підвищення аналітичності обліку та забезпечення оперативності збору інформації для заповнення відповідних статей Звіту про власний капітал пропонуємо розширити спектр інформації, що формується на рахунку 451 «Вилучені акції» шляхом відкриття до нього аналітичних рахунків: 4511 «Вилучені акції для перепродажу» та 4512 «Вилучені акції для анулювання».

Неухильною складовою обліку операцій з акціями власної емісії є розрахунки підприємства з акціонерами за нарахованими дивідендами. Згідно діючої практики нарахування суми дивідендів за акціями відображають в бухгалтерському обліку емітента кореспонденцією за Дебетом рахунку 441 «Прибуток нерозподілений» і Кредитом рахунку 67 «Розрахунки з

учасниками» за призначенням: на суму, нараховану акціонерам, які працюють на підприємстві; на суму нараховану акціонерам-засновникам, які не працюють на підприємстві; на суму, нараховану іншим акціонерам. Згідно діючого законодавства підприємства виплачують дивіденди коштами впродовж шести місяців, які визначаються за простими акціями із дня прийняття зборами акціонерів рішення щодо їх виплати, а за привілейованими акціями – закінчення звітного періоду.

Вищевикладений порядок діючої практики відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку операцій підприємства з акціями власної емісії та пропозиції щодо його удосконалення узагальнено та представлено у Додатку В (табл. В.1).

Особливою формою залучення у господарський оборот підприємства фінансових ресурсів на довгостроковій і короткостроковій основі є емісія облігаційних займів. За справедливим твердженням Янчевої Л.М., Кащеної Н.Б. та Чміль Г.Л., «створенню на підприємствах інформаційної системи обліку, адекватної вимогам ринку та потребам управління емітента облігацій, перешкоджає методична невизначеність окремих аспектів облікового процесу, пов'язаних із порядком відображення: амортизованої собівартості зобов'язань за облігаціями, що залучаються на довгостроковій та короткостроковій фінансовій основі; короткострокових облігацій та операцій з ними; поточних зобов'язань за довгостроковими облігаціями (коли до кінця погашень за облігаціями залишається менше року); амортизації премії за облігаціями, ціна яких на дату розміщення була вища за номінальну» [335, с. 85].

Стосовно короткострокових облігаційних позик зазначимо, що Планом рахунків не передбачений окремий рахунок для їх відображення. На разі для їх обліку використовується рахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами», що суперечить сутності коштів, залучених на позиковій основі і є не коректним для відображення означеного виду цінних паперів. Враховуючи, що облігації як і векселя по суті є борговими цінними паперами, що засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента щодо сплати відсотків і погашення її суми у визначений термін, пропонуємо відобразити їх в обліку на рахунку 62 «Короткострокові веселі видані». При цьому змінивши його

назву на «Короткострокові боргові цінні папери» та архітектоніку, а саме – відкрити до нього субрахунки другого порядку: 621 «Короткострокові векселі видані»; 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями», 623 «Премія за випущеними короткостроковими облігаціями», 624 «Дисконт за випущеними короткостроковими облігаціями». Аналітичний облік за рахунком 62 «Короткострокові боргові цінні папери», залежно від інформаційних потреб управління рекомендуємо організувати в розрізі національної та іноземної валюти, облігаціонерів та векселеотримувачів тощо. Наведені пропозиції не викликають зміни сутності самого рахунку, посилюють аналітичність (залежно від термінів) інформації щодо облігаційних позик емітента і ґрунтуються за тих же принципах, що й операції з довгостроковими облігаціями.

Необхідно зазначити особливості конвертованих облігацій, які на сьогодні задовольняють інтереси, як емітента так і інвестора, так як одночасно поєднують у собі властивості як боргового фінансового інструменту (облігації), так і властивості дольових цінних паперів (акцій).

При здійсненні операцій з розміщення конвертованих облігацій відбувається збільшення позикового капіталу підприємства, на етапі конвертації облігацій у інші види цінних паперів позиковий капітал переходить у власний. При операції погашення зазначених цінних паперів відбувається погашення зобов'язань підприємства.

З конвертованими облігаціями здійснюють наступні операції: випуск, продаж, купівля, сплата відсотків емітентом інвестору та момент конвертації, що відбувається наступними способами як: обмін на цінні папери іншого емітента; обмін на цінні папери емітента конвертованих облігацій; обмін за ідентичною собівартістю на інші цінні папери.

Умови конвертації облігації в просту акцію передбачають її прямий обмін на акцію без здійснення операцій з викупу облігацій і подальшого розміщення акцій. Це означає, що при конвертації облігацій в акції зобов'язання позичальника за такими облігаціями погашаються, а видані акції вважаються розміщеними в обороті [265, с. 143].

Для емітентів випуск конвертованих облігацій дозволяє отримати більший емісійний дохід, ніж при розміщенні акцій підприємства, а для інвестора конвертовані облігації надають можливість отримати додаткові прибутки. При купівлі конвертованих облігацій інвестор забезпечує безпеку інвестицій, так як збільшується капітал, регулярно сплачуються відсотки та при конвертації облігацій у акції зберігаються корпоративні права у випадку банкрутства підприємства.

На нашу думку, конвертовані облігації цікаві з позиції результату конвертації, а саме при здійсненні самого моменту конвертації є визначення вартості цінних паперів (тобто оцінка), яка здійснюється двома методами: за балансовою вартістю (полягає у прирівненні вартості акцій до вартості переданих за них облігацій) та ринковою вартістю (полягає у прирівненні вартості акцій, що передаються в обмін, або до ринкової вартості акцій підприємства-позичальника, або до ринкової вартості облігацій за цією позицією). Результат конвертації – це вигода за якою інвестор чи емітент безпосередньо здійснюють операції. В балансі підприємства відбуваються зміни, як у інвестора так і у емітента при здійсненні операцій з конвертованими облігаціями, а саме у статтях пасиву (у емітента), у статтях активу (у інвестора).

Конвертація облігацій підприємства в його акції фіксується в бухгалтерському обліку записами, що засвідчують:

– безпосередньо факт конвертації, тобто обміну облігацій на акції, та відбиваються за Дебетом рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» та Кредитом рахунку 46 «Неоплачений капітал»;

– збільшення статутного капіталу за рахунок конвертації облігацій на акції та відбиваються за Дебетом 46 «Неоплачений капітал» та Кредитом 401 «Статутний капітал».

Відображення в системі рахунків бухгалтерського обліку операцій підприємства з облігаціями власної емісії відповідно до внесених пропозицій та діючої практики узагальнено та представлено у Додатку В (табл. В.2).

Не менш важливим питанням методологічної складової обліку операцій з цінними паперами є узагальнення та систематизація в інформаційній системі підприємства даних щодо дій з дольовими та борговими цінними паперами невластивої емісії під час їх

придбання, обміну, реалізації та отримання доходів за ними. Придбані підприємством акції та облігації відносяться до фінансових інвестицій, утримуються суб'єктом господарювання з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо) і знаходять відображення на рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» (якщо цінні папери утримуються з метою подальшої реалізації більше 12 календарних місяців) чи на рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції» (якщо цінні папери утримуються з метою подальшої реалізації до 12 календарних місяців).

Об'єктивність відображення в бухгалтерському обліку операцій з придбання фінансових інвестицій потребує їх достовірної оцінки, і залежить від шляхів їх надходження на підприємство. Цінні папери, які придбані підприємством за грошові кошти, оприбутковуються за первісною вартістю, що включає ринкову їх вартість та інші витрати, пов'язані з придбанням, зокрема – комісійна винагорода, мито, податки, збори, обов'язкові платежі тощо, а цінні папери, що надійшли на підприємство шляхом обміну на цінні папери власної емісії чи інші активи – за справедливою вартістю цих цінних паперів чи активів.

Згідно [180] справедлива вартість – це сума, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату. На практиці справедливу вартість вважають ринковою вартістю інвестицій. Якщо остання буде зменшуватись, то необхідно здійснити переоцінку інвестицій за справедливою вартістю. При цьому буде втрачатися частина фактичної вартості цінних паперів як можливого джерела надходження коштів та отримання доходів.

Якщо виникає проблема з визначенням справедливої вартості, або взагалі неможливо її визначити, то на дату балансу фінансові інвестиції в цінні папери відображаються за собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності. Інвестиції в дольові цінні папери асоційованих та дочірніх підприємств на дату балансу відображаються у вартості, що визначається за методом участі в капіталі, в інші долові цінні папери – за справедливою вартістю. Для відображення фінансових інвестицій у боргові цінні папери використовується оцінка за амортизованою собівартістю із застосуванням ефективної ставки відсотка, а у банківські депозити на довгостроковій чи короткостроковій фінансовій основі – за

первісною вартістю, яку слід переглядати відносно можливого зменшення корисності на кожен дату балансу на основі аналізу очікуваних грошових потоків згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [129, с.28], або за МСФЗ (для ПАТ і ПрАТ).

Придбані цінні папери можуть бути реалізовані, що також потребує відповідного відображення в обліку підприємства-інвестора. Реалізація фінансових інвестицій пов'язана з виникненням доходів і витрат, які згідно умов їх визнання відображаються на відповідних субрахунках:

- доходи – на субрахунку 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»;

- собівартість проданих акцій – на субрахунку 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»;

- усі інші витрати, пов'язані з продажем (наприклад, послуги брокера) – на субрахунку 977 «Інші витрати діяльності».

Якщо у період володіння цінними паперами (дата придбання – дата реалізації) здійснювалась сплата доходів за ними, а саме – дивідендів за акціями, відсотків за облігаціями та депозитами, то їх отримання відображається в бухгалтерському обліку інвестора на рахунках 731 «Дивіденди одержані» та 732 «Відсотки одержані» відповідно. За умов негативних змін кон'юнктури фондового ринку впродовж періоду інвестування фінансові інвестиції можуть втратити корисність та знецінитись. Втрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображають в бухгалтерському обліку у складі витрат на субрахунку 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій».

Вище викладена методика бухгалтерського обліку операцій з борговими і дольовими цінними паперами невластивої емісії представлена у Додатку В (табл. В.3). Перегляд основних методичних положень дозволяє зробити висновок про те, що загально визнаний порядок обліку операцій з цінними паперами невластивої емісії не дозволяє отримати необхідну для управління інформацію з потрібним рівнем деталізації, а, отже, потребує відповідних уточнень і коригувань. Так, для забезпечення формування інформації про фінансові вкладення підприємства у дольові та боргові цінні папери і сертифікати за банківськими депозитами залежно від терміну їх придбання пропонуємо використовувати відповідні аналітичні рахунки, що відкриваються

до рахунків 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» чи 35 «Короткострокові фінансові інвестиції».

Стосовно довгострокових фінансових інвестицій у дольові цінні папери зазначимо, що їх облік на окремому субрахунку доцільно організовувати у розрізі підходів до методів оцінки корпоративних прав, що підлягають відображенню в обліковій системі підприємства за методом участі в капіталі та інших умов пов'язаності сторін. За даних пропозицій операції з придбання цінних паперів, що пов'язані із інвестуванням в асоційовані та дочірні підприємства будуть відображатися записом за Дебетом 1411 «Дольові цінні папери за методом участі в капіталі» та Кредитом 685 «Розрахунки з іншими кредиторами», а інвестиції в акції за непов'язаними сторонами або у випадку, коли частка інвестора менше 50 % – за Дебетом 1412 «Інші дольові цінні папери» та Кредитом 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Для систематизації інформації про стан та зміни вкладень у боргові цінні папери, зокрема, облігації рекомендуємо використовувати субрахунок 142 «Боргові цінні папери», який буде кореспондувати з субрахунками 685 «Розрахунки з іншими кредиторами», 97112 «Собівартість реалізованих боргових цінних паперів» та 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Останній субрахунок доцільно застосовувати у разі придбання облігацій через торгового посередника і відображати на ньому перераховані на придбання облігацій кошти до моменту їх отримання. Відповідно до обґрунтованого угруповання рахунків, що призначені для накопичення інформації про операції з цінними паперами невластної емісії та розрахунків за ними (група 1, рис.2.1), пропонуємо довгострокові вклади коштів підприємства в банк на договірних засадах терміном зберігання більше року під певний відсоток відображати на окремому субрахунку 143 «Сертифікати за довгостроковими депозитами».

Дотримуючись вищевикладеного методичного підходу до деталізації інформації про дольові і боргові цінні папери та сертифікати за депозитними вкладками, на рахунку 35 «Короткострокові фінансові інвестиції» радимо аналогічним чином відображати і фінансові вкладення підприємства терміном до одного року. На особливу увагу заслуговує порядок відображення короткострокових високоліквідних фінансових інвестицій у складі

еквівалентів грошових коштів (рахунок 32 «Еквіваленти грошових коштів»), що мають форму депозитних вкладів. Виокремлення інформації про банківські депозити терміном до 3 місяців на субрахунок 321 «Сертифікати за строковими депозитами» дозволить відслідковувати та контролювати інформацію про наявність та зміни строкових депозитів, та приймати рішення щодо ефективності такого роду інвестицій, доцільності їх здійснення для отримання стабільного прибутку у вигляді відсотків за депозитом та підвищення рівня платоспроможності підприємства.

Внесені пропозиції відповідним чином вплинуть і на порядок формування доходів і витрат при відображенні в обліку операцій, пов'язаних з реалізацією фінансових інвестицій, та визначенням фінансового результату з інвестиційної діяльності. В системі бухгалтерського обліку відображення операції з реалізації фінансових інвестицій здійснюється на субрахунок 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій», який призначено для відображення собівартості фінансових інвестицій та її списання за балансовою вартістю. Для отримання інформації про собівартість реалізації окремих видів фінансових інвестицій задля визначення їх ефективності до субрахунку 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» пропонуємо відкривати аналітичні рахунки, що ототожнюються з видами інвестицій, та складати бухгалтерський запис: Дебет аналітичних рахунків 9711 «Собівартість реалізованих довгострокових фінансових інвестицій», 9712 «Собівартість реалізованих короткострокових фінансових інвестицій» і 9713 «Собівартість реалізованих сертифікатів за строковими депозитами» у кореспонденції з Кредитом рахунків активів відповідного виду (довгострокові фінансові інвестиції, строкові депозити і короткострокові фінансові інвестиції).

Інформація про доходи від реалізації фінансових інвестицій узагальнюється на субрахунок 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій». Для посилення аналітичності відображення на ньому інформації про отримані доходи ї запропоновано аналітичні рахунки (7411 «Дохід від реалізації довгострокових фінансових інвестицій», 7412 «Дохід від реалізації короткострокових фінансових інвестицій», 7413 «Дохід від реалізації сертифікатів за

строковими депозитами»), що узгоджуються із видами фінансових інвестицій.

Крім доходу, отриманого підприємством від реалізації фінансових інвестицій, виникають й інші доходи, які пов'язані із одержанням дивідендів та відсотків впродовж терміну дії інвестиції. Доходи такого виду в системі бухгалтерського обліку рекомендовано відображати на окремих аналітичних рахунках розрахунків за нарахованими доходами і складати наступні бухгалтерські записи:

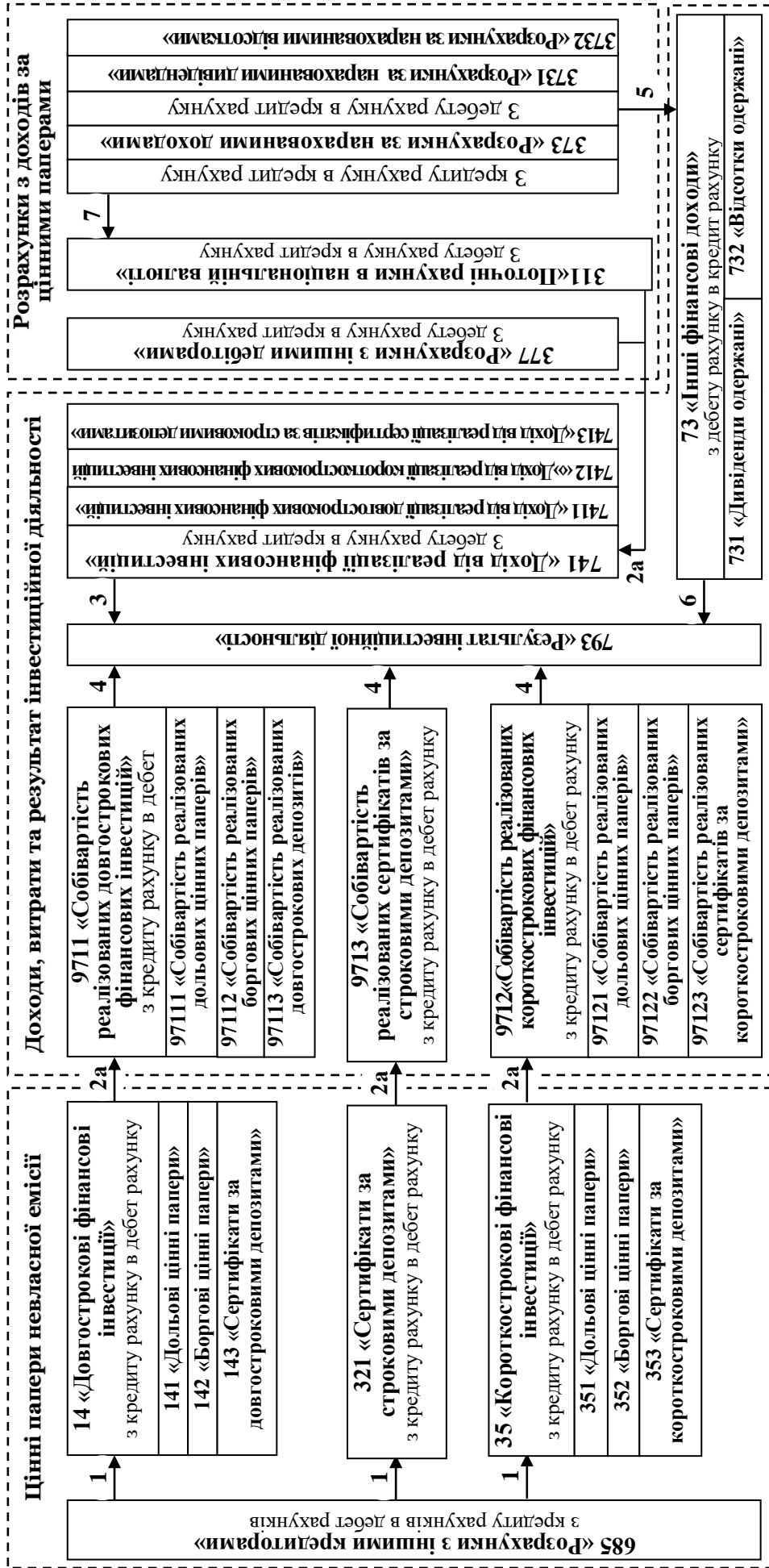
- Кредит 731 «Дивіденди одержані» та Дебет 3731 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»;

- Кредит 732 «Відсотки одержані» та Дебет 3732 «Розрахунки за нарахованими відсотками».

Визнані витрати і доходи за операціями з цінними паперами невластивої емісії в кінці місяця підлягають списанню на фінансовий результат інвестиційної діяльності підприємства, формування якого здійснюється на субрахунку 793 «Результат інвестиційної діяльності», назву якого запропоновано змінити (попередньо використовувався субрахунок 793 «Результат іншої діяльності»), ґрунтуючись на доцільності формування інформації про прибуток (збиток) за окремими видами діяльності підприємства.

Систематизація вищевикладених рекомендацій з удосконалення методичних засад обліку операцій з цінними паперами невластивої емісії дозволила розробити облікову модель, яка забезпечує формування інформаційних масивів даних щодо фінансових інвестицій, розрахунків з доходів за ними та доходів, витрат і результату інвестиційної діяльності підприємства (рис. 2.5). Внесені пропозиції є доречними для підприємств, що займаються фінансовими інвестиціями, а їх практична імплементація дозволить забезпечити формування необхідних для управління облікових даних та знизити рівень інвестиційних ризиків.

Важливим інструментом забезпечення зниження ризику втрат економічної вигоди чи невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань, що виникають за операціями з цінними паперами в умовах коливання їх курсів, погіршення платоспроможності та дефіциту коштів для здійснення обов'язкових платежів, знецінення фінансових інвестицій та зниження надходжень від них, виступає

Операції з цінними паперами невластної емісії:

- 1 – Оприбутковано цінні папери невластної емісії за первісною (справедливою) вартістю;
- 2 – Реалізовано цінні папери невластної емісії; а – відображено собівартість реалізації фінансових інвестицій за їх видами; б – відображено дохід від реалізації фінансових інвестицій;
- 3 – Списано дохід від реалізації цінних паперів невластної емісії на фінансові результати;
- 4 – Списано собівартість реалізації цінних паперів невластної емісії на фінансові результати;
- 5 – Нараховано доходи за цінними паперами невластної емісії;
- 6 – Списано доходи за цінними паперами невластної емісії на фінансові результати;
- 7 – Погашена заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів за цінними паперами невластної емісії.

Рис. 2.5. Методичні засади обліку операцій підприємства з цінними паперами невластної емісії

резервування фінансових ресурсів. Механізм резервування дозволяє створювати забезпечення майбутніх витрат і платежів під знецінення цінних паперів невласної емісії і погашення зобов'язань за цінними паперами власної емісії, зокрема, за облігаціями – у вигляді сплати відсотків та погашення основної суми боргу, та за привілейованими акціями – у вигляді сплати дивідендів. Подібного роду забезпечення по суті є резервами спеціального призначення з невизначеним часом та сумою, що формуються суб'єктом господарювання за рахунок витрат звітного періоду, і призначенням яких є покриття майбутніх витрат за операціями з цінними паперами власної та невласної емісії. Разом з тим, проведені дослідження свідчать, що на практиці не приділяється належної уваги до визначеного напрямку резервування фінансових ресурсів за виключенням створення резервів під знецінення фінансових інвестицій.

Згідно чинного законодавства та пропозицій окремих науковців створення резерву під знецінення фінансових інвестицій здійснюється за рахунок витрат і відображається бухгалтерським записом за Дебетом субрахунку 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» та Кредитом субрахунку 477 «Резерви під знецінення вкладень в цінні папери» [199; 59, с.72]. Створений резерв є фінансовим джерелом покриття витрат внаслідок можливого продажу на фондовому майданчику цінних паперів по ціні, меншій, ніж їх облікова вартість. При цьому облікова вартість фінансових інвестицій, що відображаються на рахунках 14 «Довгострокові фінансові інвестиції» та 35 «Поточні фінансові інвестиції», не змінюється, а їх балансова вартість – дорівнює їх ринковій вартості, яка розраховується як різниця між обліковою вартістю фінансових інвестицій та величиною створеного резерву під знецінення фінансових інвестицій. Відповідно, в бухгалтерській звітності відображається облікова вартість фінансових інвестицій за вирахуванням суми резерву під їх знецінення. Інформація про залишки резервів під знецінення вкладів в цінні папери не підлягає розкриттю в балансі. Сальдо рахунку 477 «Резерви під знецінення вкладень в цінні папери» лише коригує (зменшує) суму статті «Інші фінансові інвестиції», забезпечуючи тим самим оцінку дольових і боргових цінних паперів за ринковими цінами.

Підтримуючи дану позицію поряд із резервуванням коштів для забезпечення коригування вартості фінансових інвестицій у зв'язку з їх знеціненням, для посилення можливостей фінансового маневрування і забезпечення своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед облігаціонерами та власниками привілейованих акцій за умов погіршення фінансового становища та дефіциту фінансових ресурсів для розрахунків пропонуємо формувати в обліковій системі господарюючих суб'єктів інформацію про наявність і рух зарезервованих фінансових ресурсів для виконання зобов'язань за борговими та привілейованими дольовими цінними паперами власної емісії. Задля цього вважаємо за доцільне використовувати субрахунок 479 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами», за кредитом якого буде відображатися створення забезпечень, а за дебетом – їх використання у розрізі відповідних видів забезпечень. Отримати релевантну інформацію щодо забезпечень під знецінення вкладень в цінні папери та погашення довгострокових і короткострокових зобов'язань за облігаційними позиками та дивідендами за привілейованими акціями дозволить використання відповідних аналітичних рахунків:

– 4791 «Забезпечення під знецінення вкладень в цінні папери невлавної емісії»;

– 4792 «Забезпечення на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії»;

– 4793 «Забезпечення на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями».

Забезпечення на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії та на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями пропонується формувати за рахунок витрат фінансової діяльності і відображати за Дебетом субрахунку 9531 «Витрати на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії» та 9532 «Витрати на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями», що дозволить персоніфікувати та посилити контроль над фінансовими витратами для фінансування забезпечень майбутніх витрат і платежів за розрахунками з облігаціонерами і власниками привілейованих акцій у випадку дефіциту фінансових ресурсів.

Легітимність пропозиції щодо використання в якості джерела формування забезпечень на виконання зобов'язань за борговими та привілейованими дольовими цінними паперами власної емісії фінансових витрат ґрунтується на притаманних фінансовій діяльності господарських операціях та твердженнях провідних науковців сучасності, зокрема Харламової О.В. стосовно того, що «за своєю економічною суттю привілейовані акції не є елементом капіталу, а відповідають критеріям зобов'язань. У зв'язку із цим нарахування дивідендів за привілейованими акціями не може здійснюватися як розподіл прибутку» [289, с. 86], а, отже, доцільним є використання рахунків фінансових витрат.

Запропонований методичний підхід до обліку формування і використання майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами власної та невласної емісії наведено на рис. 2.6.

Вище представлені пропозиції з удосконалення відображення в обліковій системі підприємницьких структур результатів здійснених ними операцій з цінними паперами власної та невласної емісії покращать методичне забезпечення облікового процесу, полегшать ідентифікацію видового складу цінних паперів, доходів і витрат від їх розміщення та користування, забезпечать зниження ризику втрат економічної вигоди чи невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань за дольовими та борговими цінними паперами тощо, та сприятимуть формуванню в управлінській інформаційній системі підприємства релевантної інформації для прийняття ефективних рішень щодо подальших дій з цінними паперами та отримання позитивного результату за ними.

2.3 Організація обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства

Бухгалтерський облік як одна з найважливіших функціональних компонент управлінської інформаційної системи підприємства забезпечує формування релевантних даних за операціями з цінними паперами для управління фінансово-інвестиційною діяльністю і залежить від наукових тенденцій в сфері управління, інформаціології та цифровізації. Орієнтованість сучасного бізнесу на активну інтеграцію цифрових інформаційних

Методика облікового відображення забезпечень майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами

Формування

За Дебетом рахунку витрат і Кредитом рахунку відповідного різновиду забезпечень майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку

Дебет 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій»
Кредит 4791 «Забезпечення під знецінення вкладень в цінні папери невласної емісії»

Дебет 9531 «Витрати на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії»
Кредит 4792 «Забезпечення на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії»

Дебет 9532 «Витрати на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями»
Кредит 4793 «Забезпечення на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями»

Використання

За Дебетом рахунку відповідного різновиду забезпечень майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами і Кредитом рахунків фінансових інвестицій, що знецінені, або зобов'язань за привілейованими акціями і

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку

Дебет 4791 «Забезпечення під знецінення вкладень в цінні папери невласної емісії»
Кредит 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»;
35 «Поточні фінансові інвестиції»

Дебет 4792 «Забезпечення на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії»
Кредит 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті»;
684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»

Дебет 4793 «Забезпечення на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями»
Кредит 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»

Рис. 2.6. Методика обліку забезпечень майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами

технологій до бухгалтерської облікової системи підприємства визначають новітні тренди цифрових трансформацій реальних бізнес-процесів та «розвитку відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів підвищення продуктивності, економічного зростання, створення робочих місць,

а також покращення якості життя громадян України» [292, с. 5]. Оскільки зв'язок між інформаційними технологіями та бухгалтерським обліком доволі тісний, а розвиток, досягнення й інновації, які відбуваються у цих двох сферах, взаємозалежно впливають один на одного, актуальною є перманентна гармонізація та узгодження концепції організації формування обліково-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами із залученням спеціалізованих програмних продуктів. Останні можуть бути адаптовані, налаштовані або спеціально придбані підприємством з метою оптимізації процесів збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження і використання інформації щодо операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії в інтересах внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Організація ведення обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі покликана забезпечити оперативність і точність надання даних про активи, капітал та зобов'язання підприємства для прийняття управлінських рішень і забезпечення його економічної безпеки. Задля цього програмні продукти мають враховувати вимоги облікової політики підприємства в частині здійснення операцій з цінними паперами і бути відповідним чином налаштовані на облікове відображення повного циклу операцій з цінними паперами власної (первинне розміщення, додаткова емісія, конвертація, обмін, нарахування та виплата відсотків чи дивідендів, погашення, викуп, анулювання, реалізація тощо) та невлавної емісії (надходження, переоцінка, нарахування та одержання відсотків чи дивідендів, погашення тощо).

Вважаємо, що вибір програмного продукту для обліку операцій з цінними паперами або інтеграція і налаштування вбудованих модулів в облікову платформу мають бути підпорядковані запитам внутрішніх користувачів програми щодо: гнучкості платформи; функціональності (наявності комплексних рішень), продуктивності (мінімізації часових та трудових витрат на обробку операцій); ергономічності інтерфейсу користувача; доступності технічної підтримки; встановлення рівнів та прав доступу до програмних модулів; вартості та популярності на ринку комп'ютерних бухгалтерських програм. Моніторинг ринку

сучасних програмних продуктів для організації бухгалтерського обліку виявив доволі широкий їх спектр як за кількістю, так і за функціональною можливістю щодо фіксації та облікового відображення фактів операційної діяльності підприємства. Проте, відображення окремих операцій за фінансовою та інвестиційною діяльністю, зокрема з цінними паперами власної та невласної емісії, потребують поліпшення функціональних особливостей наявних програмних продуктів для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання управлінської та фінансової звітності з орієнтацією на забезпечення задоволення інформаційних потреб управління.

Дослідження довели, що найбільш ефективно реалізувати управлінський аспект обліку операцій з цінними паперами в інформаційній системі підприємства дозволяють інтегровані програмні комплекси рівня ERP систем (Enterprise Resource Planning – Управління ресурсами підприємства) такі, наприклад, як: «Галактика», «БЕСТ-ПРО», «Парус – Підприємство 8.5», основними принципами яких є:

- «– ведення суцільного обліку, тобто облік ведеться стосовно всіх аспектів господарської діяльності підприємства;

- ведення безперервного обліку, тобто забезпечується реєстрація фактів у момент їх здійснення (безперервний процес поділяється на облікові періоди, термін яких визначається програмно);

- ведення взаємопов’язаного обліку, тобто облік здійснюється в єдиному полі даних;

- програми будуються на документарному принципі вводу та зберіганні інформації;

- облік ведеться в натуральних та вартісних вимірниках» [149, с. 125-126].

Попри те, що ERP-системи надають можливість створити єдиний інтегрований інформаційний простір для потреб управління, їх впровадження на підприємстві потребує реорганізації внутрішньої концепції розвитку бізнесу та пов’язано із значними матеріальними витратами (на придбання ліцензії та навчання персоналу, доведення наявного програмного забезпечення до готовності роботи з ERP-системою, витрат часу на тривале впровадження тощо), що є обтяжливим для більшості

господарюючих суб'єктів. З огляду на високу вартість та складність упровадження за невизначеності ефекту від використання потужних управлінських інформаційних систем класу ERP, як справедливо зазначають [335, с. 111], керівництво підприємств відмовляється від їх використання.

Поряд із ERP-системами для підприємств, що здійснюють операції з цінними паперами власної та невлавної емісії (як професійних так і непрофесійних учасників фондового ринку), доречним для застосування є спеціально розроблене Microsoft Dynamics NAV Рішення Navision Treasury для управління і обліку цінних паперів. Це програмне забезпечення містить модуль з обліку цінних паперів, що має графічний інтерфейс та можливість введення даних різними мовами і дозволяє значно спростити операції підприємства, які пов'язані із обліком купівлі-продажу цінних паперів на фондовому ринку, з урахуванням нарахованих дивідендів, доходу за облігаціями тощо. Воно призначене для автоматизації робіт з корпоративними цінними паперами, які обертаються на ринку, і дозволяє оперативно відображати інформацію за всіма операціями з ними в обліку та формувати відповідні управлінські звіти.

Рішення Navision Treasury дозволяє вирішувати наступні завдання:

- відкриття (створення) картки цінного паперу. На кожен вид цінного паперу заводиться картка, у якій зберігається основна інформація (номер, номінал, емітент, дата випуску, дата погашення тощо);

- оформлення і облік операцій з цінними паперами на організованому ринку. Бухгалтерські кореспонденції рахунків створюються відповідно до налаштувань системи внутрішнього обліку;

- формування фінансового результату за операціями з цінними паперами в режимі реального часу;

- облік витрат на здійснення операцій з цінними паперами (комісії бірж, брокерських контор, плата за консультаційні послуги) з подальшим включенням до вартості цінних паперів;

- обробка інформації щодо ринкових котирувань цінних паперів;

- оформлення в обліку операцій переоцінки цінних паперів за поточною ринковою вартістю (у тому числі через зміну курсів валют), формування бухгалтерських кореспонденцій за результатами переоцінки. Переоцінка фіксується у спеціальному журналі та ґрунтується на інформації про поточні курси цінних паперів;
- облік отриманих дивідендів і відсотків за облігаціями, формування бухгалтерських кореспонденцій за результатами обліку;
- переведення акцій між підприємствами внаслідок злиття або реорганізації підприємств;
- зміна номінальної вартості акцій через додаткову емісію;
- оперативний аналіз залишкової вартості і прибутковості фінансових вкладень;
- попередній аналіз ліквідності, розрахунок очікуваних відсотків;
- формування звітів для ухвалення управлінських рішень і отримання статистичних даних;
- оцінка та облік вибуття цінних паперів відповідно до вимог бухгалтерського обліку [264].

Основні переваги спеціально розробленого Microsoft Dynamics NAV Рішення Navision Treasury для управління і обліку цінних паперів наведені рис. 2.7.

Крім вище зазначених управлінських інформаційних систем, для обліку операцій з цінними паперами також можуть бути пристосовані типові програмні рішення найпоширеніших в Україні інформаційних платформ, такі як: «1С:Бухгалтерія 8», «Парус-Бухгалтерія»; «ІТ-Enterprise: Бухгалтерія», «Діловод», «ІС-ПРО», а також електронні таблиці Excel, можливості яких зводяться до побудови аналітичних таблиць-відомостей, графіків, діаграм, складання звітів. Моніторинг технічних і методичних можливостей найпоширеніших програмних продуктів щодо бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами, результати якого наведені в табл. 2.4, виявив, що кожен з них задовольняє потреби ведення фінансового обліку та складання фінансової звітності. Разом з тим більшість з розглянутих програмних продуктів слабо адаптовані для потреб управління фінансовою та інвестиційною діяльністю і частково вирішують питання формування деталізованої облікової

Рішення Navision Treasury для управління і обліку цінних паперів	
Переваги	Забезпечувальні компоненти
гнучке налаштування системи внутрішнього обліку	зрозумілий механізм відображення і обробки інформації за операціями з цінними паперами відповідно до специфічної схеми проводок (із можливістю повного налаштування)
єдиний інформаційний простір	комплекс автоматизації усіх напрямів діяльності підприємства засобами однієї системи в рамках єдиного інформаційного простору
захист інформації	розмежування прав з розподілом доступу різних користувачів до груп цінних паперів
максимальна прозорість процесів	функція Навігатор, яка дозволяє користувачеві не лише знайти інформацію, яка його цікавить, але й дізнатися деталі здійсненої операції

Рис. 2.7. Переваги Рішення Navision Treasury для управління і обліку цінних паперів (розроблено на підставі [264])

інформації про стан і зміни цінних паперів власної та невластної у розрізі здійснених підприємством операцій з ними в системі аналітичних реєстрів та внутрішніх управлінських звітів. Отже можна визнати, що в контексті обліку операцій підприємства з цінними паперами досліджені програмні продукти мають певні особливості, переваги та недоліки. Останні, як свідчать дані табл. 2.4, обумовлені, перш за все, неможливістю забезпечення у основному функціоналі повноцінного вирішення окремих питань щодо обліку та контролю за операціями з цінними паперами, які стосуються відстеження заборгованості (дебіторської / кредиторської), складання аналітичних відомостей та управлінських звітів відповідно до інформаційних потреб користувачів, а також формування релевантних інформаційних масивів даних для прийняття рішень з підвищення ефективності фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

Серед представлених у табл. 2.4 програмних продуктів в обліковій практиці вітчизняних суб'єктів підприємницької

Таблиця 2.4

Моніторинг функціональних можливостей програмних продуктів щодо організації обліку операцій з цінними паперами (розроблено на підставі [98; 158; 206; 249])

№ з/п	Можливості програмних продуктів з обліку операцій з цінними паперами	Програмні продукти з обліку операцій з цінними паперами									
		«1С:Бухгалтерія 8»	«Парус-Бухгалтерія» та «Парус – Підприємство 8.5»	«ІТ-Enterprise: Бухгалтерія»	«ІС-ПРО»	«Діловод»	«Галактика»	«БЕСТ-ПРО»	Microsoft Dynamics NAV		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	Складання первинних документів	+	+	+	+	+	+	+	+		
2	Складання журналів-ордерів	+	+	+	+	+	+	+	+		
3	Складання аналітичних відомостей у частині операцій з цінними паперами:										
3.1	– власної емісії:	-	+	+	+	-	+	+	+		
3.11	– дольові цінні папери	-	-	-	-	-	-	-	-		
3.111	- звичайні акції	-	+	+	+	-	+	+	+		
3.112	- привілейовані акції	-	+	+	+	-	+	+	+		
3.12	– боргові цінні папери	-	-	-	-	-	-	-	-		
3.2	– невласної емісії:	-	-	-	-	-	-	-	-		
3.21	– дольові цінні папери	-	-	-	-	-	-	-	-		
3.22	– боргові цінні папери	-	-	-	-	-	-	-	-		
3.23	– похідні цінні папери	-	-	-	-	-	-	-	-		

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Нарахування доходів за операціями з цінними паперами	+	+	+	+	-	+	-	+
4.1	– дивіденди	+	+	+	+	-	+	-	+
4.2	– відсотки	+	+	+	+	-	+	-	+
5	Відстеження заборгованості за операціями з цінними паперами (дебіторської/кредиторської)	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Коригування вихідних даних за операціями з цінними паперами протягом звітного періоду	+	+	+	+	+	+	+	+
7	Формування управлінських звітів	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Формування фінансових звітів	+	+	-	+	-	+	+	+
9	Відповідність системним концепціям ERP та DSS	-	+	+	+	-	+	+	+

діяльності здебільшого використовуються програмні рішення, що розроблені на базі технологічної платформи версії «1С: Підприємство 8» та адаптовані для України. Так, проведене на основі анкетування опитування спеціалістів з обліку 42 підприємств м. Харкова та Харківської області виявило, що для ведення бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами 81% респондентів обрали програмне забезпечення «1С:Бухгалтерія 8». Проте досвід роботи із цим програмним продуктом довів, що попри те, що облік цінних паперів входить до функціональних рішень програми «1С:Бухгалтерія 8», вмонтованих довідників для ведення аналітичного обліку, з огляду на специфіку операцій з цінним паперами власної та невласної емісії, немає (за виключенням «1С:Бухгалтерія 8.2», що містить довідники «Цінні папери» та «Фінансові інвестиції»). Відтак, для забезпечення на повнофункціональній основі процесу організації обліку та аудиту операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства вважаємо за доречне розширити основний функціонал створенням спеціалізованого довідника «Довідник цінних паперів» (рис. 2.8), який рекомендуємо структурувати у відповідності із чинною Системою довідників та класифікаторів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку для використання учасниками фондового ринку України [250]. Для збереження цілісності і повноти елемента програмного забезпечення обліку запропонований довідник необхідно розміщувати у відповідному розділі функціонального меню.

Запропонований довідник, маючи деревоподібну структуру, що складається з трьох взаємопов'язаних блоків (блок довідників фінансових інструментів; блок інформаційних довідників; блок довідників для системи обліку цінних паперів), створює розділи, які включають списки об'єктів аналітичного обліку, що дозволяє формувати господарські операції, оформляти первинні документи, а також будувати зручний механізм регламентованих фінансових і внутрішніх управлінських звітів по кореспонденту чи об'єкту обліку з відображенням необхідної аналітики в розрізі операцій з цінними паперами.

Драйвером об'єктивного відображення в управлінській інформаційній системі підприємства операцій, що здійснюються з цінними паперами власної і невласної емісії, та якісного

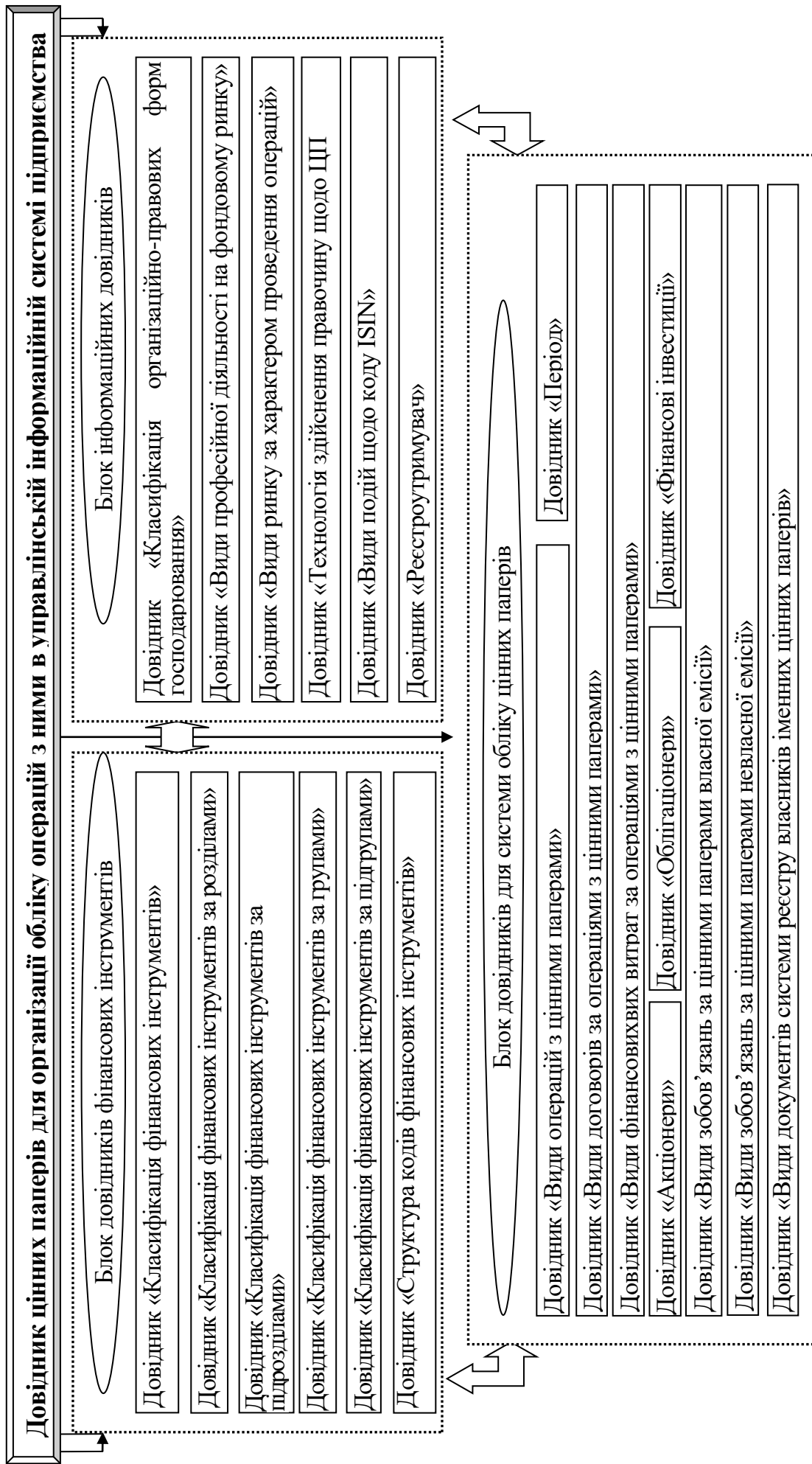

Рис. 2.8. Архітектура Довідника цінних паперів в управлінській інформаційній системі підприємства
(сформовано на основі [250])

формування відповідних масивів облікових даних є їх діджитизація. Ефективність переведення необхідної інформації за здійсненими операціями з цінними паперами у цифровий формат для її подальшого використання в управлінській інформаційній системі забезпечується запропонованим Довідником «Структура кодів фінансових інструментів», що є складовою блоку «Довідники фінансових інструментів» і визначає архітектуру цифрового контенту облікових даних за цінними паперами підприємства, інтегруючи їх класифікацією на підставі відповідних довідників у розрізі видів (розділ), форм існування та випуску (підрозділ), класу (група) і назв (підгрупа) цінних паперів із подальшим відображенням у Довіднику «Класифікація фінансових інструментів» (рис.2.9).

Із дотриманням логіки представленого на рис. 2.9 підходу до діджитизації та створення в управлінській інформаційній системі підприємства баз даних з цінних паперів формуються довідники операцій з ними та довідники первинних документів, що підтверджують будь-які дії з цінними паперами власної і невласної емісії, а також формати повідомлень електронного обміну інформацією щодо операцій з цінними паперами та типи файлів інформаційного обміну (інформаційної взаємодії (повідомлення, запит, рішення тощо), підтвердження тощо). Сформовані за визначеним підходом довідники забезпечать реалізацію принципу ієрархічності структури, що обумовлює можливість фіксації та систематизації в інформаційній системі пов'язаних логічно і формальними співвідношеннями даних щодо здійснених підприємством операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, і посилять гнучкість інформаційної платформи. Це також дозволить створювати нові прикладні рішення, орієнтовані на користувача та персональну підтримку його діяльності у фінансовій та інвестиційній сфері, а саме на:

- реалізацію процедур експорту та імпорту даних за всіма інфокомунікаційними каналами для підтримки прийняття рішень щодо цінних паперів на всіх етапах управлінського процесу;

- автоматичне формування портфелю цінних паперів та динаміки операцій з окремими його складовими (у т. ч. інформації про кількість та вартість цінних паперів власної та невласної емісії у розрізі їх типів, класу, найменування, емітентів тощо);

Довідник «Структура кодів фінансових інструментів»			
Розділ ($i=0\div99$)	Підрозділ ($i=0\div9$)	Група ($i=0\div9$)	Підгрупа ($i=0\div99; j=0\div9, A\div Z;$ $l=0\div9, A\div Z$)
Вид фінансового інструменту (B_i)	Форма існування та випуску фінансового інструменту (Φ_i)	Клас, до якої належить фінансовий інструмент (K_i)	Назва фінансового інструменту ($H_{i,j,l}$)
Довідник «Класифікація фінансових інструментів за розділами»	Довідник «Класифікація фінансових інструментів за підрозділами»	Довідник «Класифікація фінансових інструментів за групами»	Довідник «Класифікація фінансових інструментів за підгрупами»
01. Цінний папір 02. Похідний цінний папір 03. ...	0. Не визначено 1. Бездокументарні іменні 2. Документарні іменні 3. ...	1. Дольові 2. Боргові 3. ...	0100. Акція проста власної емісії 0101. Акція привілейована власної емісії 0110. Акція проста невлавної емісії 0111. Акція привілейована невлавної емісії ...
Довідник «Класифікація фінансових інструментів»			

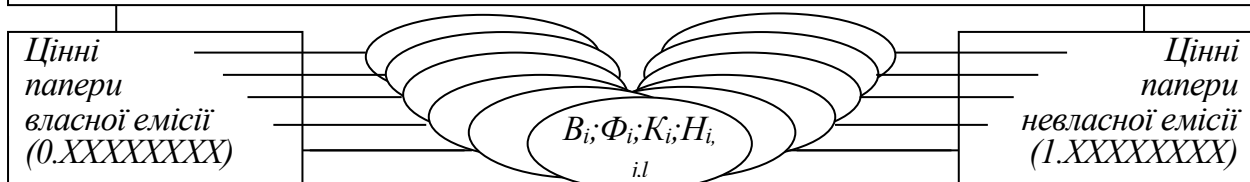

Рис. 2.9. Формування цифрового контенту облікових даних з цінних паперів власної та невлавної емісії (запропоновано автором)

– контроль стану та зміни дебіторської і кредиторської заборгованості за операціями з цінними паперами згідно укладених договорів, зокрема відстеження правильності розрахунку та дотримання строків виплати доходів за цінними паперами власної та невлавної емісії;

– визначення фінансового результату за операціями з цінними паперами у розрізі їх типів, класу, найменування, емітентів тощо);

- створення архівної копії всієї інформації та відновлювання її з архівної копії;
- формування електронної форми звіту (адміністративних даних) за обраний поточний період та завірення її електронним цифровим підписом і печаткою (програма накладання електронного цифрового підпису та печатки має бути придбана користувачами окремо у Акредитованого центру сертифікації ключів);
- демонстрацію інформації для попереднього перегляду та друку паперової довідки/документів, що визначені в межах звітності;
- ведення діяльності одночасно декільком користувачам у локальній мережі;
- розмежування прав доступу, зазначення особи і часу проведення змін у документі;
- формування документів (журнали, вибірки, акти тощо) формату MS Word (RTF) на базі налаштованих користувачем шаблонів та даних контрактних договорів тощо.

Створення програмних рішень подібного роду має здійснюватися на основі інтегрованого підходу та ієрархічно-компонентної технології із дотриманням принципів комплексності, ієрархічності побудови, модульності, єдності методів та інформативності, багатоаспектності, функціональної інтеграції, інтегрованого цілого, паритетності, відкритості, сумісності та розвитку. «Інтегрований підхід ... охоплює сучасні методи та засоби аналітичної обробки даних, моделювання, прогнозування та прийняття рішень, забезпечує підвищення якості, зменшення вартості та часу проектування» [294, с. 126; 295, с. 249], а також дозволяє посилити зовнішні і внутрішньосистемні інфокомунікаційні зв'язки через поєднання прийомів фінансового та управлінського обліку, формування релевантних інформаційних масивів даних для контролю, аналізу і планування та можливість забезпечення їх експорту й імпорту до інформаційних систем контрагентів та професійних учасників фондового ринку.

Імплементация ідей інжинірингу інформатизації обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії визначає доцільність розробки додаткового модуля, який би:

- враховував потреби користувачів з управління цінними паперами;

– забезпечував налаштування програмних продуктів на повнофункціональне вирішення обліково-аналітичних та контрольних завдань за операціями з розміщення, продажу, придбання, викупу тощо цінних паперів;

– визначав послідовність технологічних дій та операцій, що підпорядковані цілям і завданням організації облікового, аналітичного та контрольного процесів із залученням інформаційних технологій;

– сприяв формуванню в управлінській інформаційній системі підприємства релевантної інформації щодо цінних паперів та операцій з ними з метою подальшого аналізу їх ефективності та аудиту.

З огляду на викладене, враховуючи сучасні тренди комп'ютеризації та діджиталізації, запропоновано створення спеціалізованого модуля «Операції з цінними паперами», який включає взаємопов'язані компонентні модулі, що орієнтовані на інформаційне забезпечення і виконання функціональних завдань обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами та задоволення інформаційних потреб управління ними. Для забезпечення формування і передавання даних в управлінській інформаційній системі підприємства за інформаційними запитами користувачів і створення повноцінної інформаційної інфраструктури суб'єкта господарювання розроблено організаційну модель обліку, аналізу і аудиту операцій з цінними паперами (рис. 2.10), яка орієнтована на інформатизацію їх функціональних завдань та покращення рівня інформаційної підтримки управління фінансовою й інвестиційною діяльністю підприємства.

Модуль «Операції з цінними паперами» дозволяє оптимізувати процес організації їх обліку в управлінській інформаційній системі підприємства і включає два види компонентних модулів:

– інформаційні модулі – модуль нормативно-довідкової бази, який поєднується з модулем інформаційної бази; модуль налаштування обліку і контролю операцій з цінними паперами; модуль документів (правові, первинні облікові документи));

– виконавчі (функціональні) модулі – модуль обліку операцій з цінними паперами власної та невласної емісії; модуль інвентаризації цінних паперів; модуль складання фінансової та

МОДУЛЬ «ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ» В УПРАВЛІНСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА	
МОДУЛЬ НОРМАТИВНО-ДОВІДКОВОЇ БАЗИ	МОДУЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ
<p>Он-лайн база нормативно-правового забезпечення оцінки цінних паперів</p>	<p>Бізнес-план (у т.ч. фінансовий, інвестиційний); наявність вільних коштів; потреба в додаткових джерелах фінансування та інвестиціях; моніторинг доходів і витрат фінансової та інвестиційної діяльності, впливу факторів на ефективність фінансових інвестицій, загроз і ризиків фінансової та інвестиційної діяльності; прогнозування доходів від здійснення фінансових інвестицій.</p>
МОДУЛЬ НАЛАШТУВАННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ	
<p>Регламентация обліку цінних паперів (ЦП) та операцій з ними. Класифікація ЦП та операцій з ними. Формування довідників за цінними паперами та операціями з ними (види цінних паперів, типи операцій, документи-підстави, акціонери, облігатори тощо). Забезпечення обліку випуску, розміщення, додаткової емісії, обігу, викупу, конвертації, нарахування і сплати доходів за цінними паперами власної емісії, придбання, продажу та одержання доходів за операціями з цінними паперами невідчуженої емісії. Забезпечення контролю за операціями з цінними паперами та збереженням інформації (страхування позицій даних).</p>	
МОДУЛЬ ДОКУМЕНТІВ (ПРАВОВІ, ПЕРВИННІ ОБЛІКОВІ ДОКУМЕНТИ)	
<p>Ресстраційний запис в Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку; Виписка з цінних паперах депонента; Звіт торговця цінними паперами (брокера). Договір купівлі-продажу, файли підтвердження дій з цінними паперами; платіжне доручення, виписка з рахунку; прибуткові та видаткові касові ордери</p>	

↓
А

МОДУЛЬ ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ВЛАСНОЇ ТА НЕВЛАСНОЇ ЕМІСІЇ

<p>Реєстрація статутного капіталу акціонерного товариства; розміщення акцій (оплата статутного капіталу акціонерами); додаткова емісія акцій та облігацій; викуп акцій; анулювання акцій; реалізація акцій; нарахування та сплата дивідендів за акціями; реінвестиція дивідендів; нарахування та сплата відсотків за облігаціями, випущеними з премією або дисконтом; погашення облігацій; видання векселя; конвертація цінних паперів; інші види операцій. Розрахунки: дивідендів за акціями; витрат на виплату відсотків за облігаціями; суми амортизації премії чи дисконта та балансової вартості облігацій.</p>	<p>Придбання та реалізація дольових, боргових і похідних цінних паперів; нарахування та сплата дивідендів за придбаними акціями; нарахування та отримання відсотків за облігаціями, придбаними з премією або дисконтом; отримання сертифікатів за строковими (до трьох місяців) та поточними (від бдо 12 місяців) депозитами; обмін цінних паперів невласної емісії на товар; отримання / продаж векселя. Розрахунки: вартості фінансових інвестицій, що обліковуються за собівартістю з врахуванням зменшення корисності; балансової вартості фінансових інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі; розрахунок амортизованої собівартості за інвестиціями облігаціями.</p>	<p>Розрахунки: вартості фінансових інвестицій, що обліковуються за собівартістю з врахуванням зменшення корисності; балансової вартості фінансових інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі; розрахунок амортизованої собівартості за інвестиціями облігаціями.</p>						
<p>МОДУЛЬ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ</p> <p>Інвентаризація цінних паперів, переданих на зберігання депозитарію чи банку, та фінансових інвестицій підприємства (за їх видами та емітентами цінних паперів із зазначенням назв, серії, номера, номінальної і балансової вартості, умов, термінів та розміру сплати доходів за ними тощо). Технологія інвентаризації (звіряння даних, протокол, інвентаризаційний опис, порівняльна відомість, підтвердження достовірності даних обліку, визнання надлишку/нестачі, діагностика розміру збитків, розрахунок фінансових ризиків) та формування вихідної інформації.</p>								
<p>МОДУЛЬ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ</p> <table border="1"> <tr> <td data-bbox="950 1691 1015 1948">Системні внутрішні звіти</td> <td data-bbox="950 1344 1015 1691">Зовнішні (регламентовані) звіти</td> <td data-bbox="950 161 1015 1344">Внутрішні (управлінські) звіти</td> </tr> <tr> <td data-bbox="1015 1691 1331 1948">Оборотно-сальдова відомість; аналіз рахунку, картка рахунку, обороти рахунку, аналіз субконто, картка субконто, журнал-ордер</td> <td data-bbox="1015 1344 1331 1691">Баланс (Звіт про фінансовий стан); Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід); Звіт про випуск, розміщення та обіг цінних паперів.</td> <td data-bbox="1015 161 1331 1344">В-ЦП(А) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(О) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ДА) – Відомість обліку дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ЗО) – Відомість обліку зобов’язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ІА) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії. В-ЦП(ІО) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії. УЗ-ЦП (ВЕ) – Звіт про цінні папери власної емісії. УЗ-ЦП (ФІ) – Звіт про цінні папери невласної емісії.</td> </tr> </table>			Системні внутрішні звіти	Зовнішні (регламентовані) звіти	Внутрішні (управлінські) звіти	Оборотно-сальдова відомість; аналіз рахунку, картка рахунку, обороти рахунку, аналіз субконто, картка субконто, журнал-ордер	Баланс (Звіт про фінансовий стан); Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід); Звіт про випуск, розміщення та обіг цінних паперів.	В-ЦП(А) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(О) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ДА) – Відомість обліку дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ЗО) – Відомість обліку зобов’язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ІА) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії. В-ЦП(ІО) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії. УЗ-ЦП (ВЕ) – Звіт про цінні папери власної емісії. УЗ-ЦП (ФІ) – Звіт про цінні папери невласної емісії.
Системні внутрішні звіти	Зовнішні (регламентовані) звіти	Внутрішні (управлінські) звіти						
Оборотно-сальдова відомість; аналіз рахунку, картка рахунку, обороти рахунку, аналіз субконто, картка субконто, журнал-ордер	Баланс (Звіт про фінансовий стан); Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід); Звіт про випуск, розміщення та обіг цінних паперів.	В-ЦП(А) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(О) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ДА) – Відомість обліку дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ЗО) – Відомість обліку зобов’язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії. В-ЦП(ІА) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії. В-ЦП(ІО) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії. УЗ-ЦП (ВЕ) – Звіт про цінні папери власної емісії. УЗ-ЦП (ФІ) – Звіт про цінні папери невласної емісії.						

↓
Б

<p>Експрес-перевірка Звіту Подача звітів користувачам</p>	<p>Інтегрування із сервісом здачі електронної звітності. Експорт звітів у формат, затверджений державним органом. Шифрування звіту, використання електронного цифрового підпису. Відправлення Звіту. Отримання квитанції про доставку звіту за призначенням. Друк Звіту і квитанції.</p>	<p>Експрес-перевірка Звіту Подача звітів користувачам Прийняття управлінського рішення</p>
<p>МОДУЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ ВЛАСНОЇ ТА НЕВЛАСНОЇ ЕМІСІЇ</p>		
<p>Система показників оцінки стану та ефективності операцій з цінними паперами власної невласної емісії</p>	<p>Аналіз складу та структури цінних паперів власної емісії невласної емісії</p>	<p>Оцінка інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів</p>
<p>МОДУЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО АУДИТУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ</p>		
<p>Планування. Формування аудиторських доказів. Перевірка: дотримання нормативно-правового забезпечення з обліку цінних паперів; сальдо рахунків цінних паперів; балансової та ринкової вартості цінних паперів; прибутку/збитку від реалізації цінних паперів; рахунків нарахування доходів (дивідендів і відсотків). Складання аудиторського звіту. Надання інформації управлінському персоналу за результатами внутрішнього аудиту цінних паперів.</p>		

Рис. 2.10. Організаційна модель інформатизації обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами

управлінської звітності; модуль організації аналізу операцій з цінними паперами власної та невласної емісії; модуль організації внутрішнього аудиту цінних паперів.

Визначені складові модулю «Операції з цінними паперами» можуть працювати і в автономному режимі, однак, на нашу думку, найбільш ефективною є їх інтеграція та взаємодія у єдиному контурі інформаційної системи, яка використовується на підприємстві, що може бути здійснено шляхом доопрацювання та налаштування бухгалтерської програми відділом інформаційних технологій. Вважаємо, що завдяки своїй комплектації модуль «Операції з цінними паперами» дозволяє створити та комплексно реалізувати технологічне рішення з організації обліку операцій з цінними паперами, яке значно скорочує матеріальні та трудові витрати, і у той же час надає можливість оперативного вирішення контрольно-аналітичних завдань, що сприяє формуванню єдиного інформаційного простору для управління підприємством. На відміну від існуючих запропоноване технологічне рішення з оптимізації обліково-аналітичних і контрольних процедур із залученням функціоналу модуля «Операції з цінними паперами» дозволить:

- розширити функціональні можливості програмних продуктів і забезпечити якісну інформаційну підтримку управління операціями з цінними паперами;

- забезпечити електронне документування і налагодити комунікаційні канали взаємодії управлінської інформаційної системи підприємства з інформаційними системами суб'єктів фондового ринку (торговці і реєстратори операцій з цінними паперами, Центральний депозитарій, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку тощо);

- формувати інформацію щодо операцій з цінними паперами на рахунках синтетичного і аналітичного обліку та у формах внутрішньої і зовнішньої звітності підприємства в автоматичному режимі;

- покращити інформаційне забезпечення та технологію виконання робіт з аналізу та аудиту операцій з цінними паперами в інформаційній системі управління підприємством.

Слід зазначити, що організація облікового процесу із застосуванням сучасних програмних продуктів призводить до

значних змін його технології у розрізі окремих операцій, процедур та фаз обробки даних. Як справедливо зазначають Т.В. Ларікова та І.С. Шилко, «сукупність операцій формує інформаційну процедуру. Кілька інформаційних процедур утворюють облікову фазу обробки. Фази формують облікові ділянки, що визначають обліковий процес, його етапи» [146, с. 58], а, отже, нагальною є потреба конкретизації та подання у відповідному аспекті технології обліку операцій з цінними паперами в умовах інформатизації та посилення інформаційної зацікавленості внутрішніх та зовнішніх користувачів даних інформаційної системи підприємства.

З огляду на це визначено канали інформаційно-комунікаційної взаємодії підприємства з контрагентами-учасниками фондового ринку, конкретизовано технологію організації обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства та розроблено відповідну інформаційну модель (рис. 2.11).

Запропонований підхід до технології обліку операцій підприємства з цінними паперами ґрунтується на пропозиції щодо інформатизації облікового процесу, яка у своєму програмному рішенні орієнтована на обмін файлами шляхом передачі (одержання) зашифрованого і засвідченого кваліфікованою електронною печаткою пакету даних (файлу) через хмарне сховище або електронну пошту, що дозволяє забезпечити обмін повідомленнями (електронними документами) між інформаційними системами підприємства та професійних учасників фондового ринку.

Імпорт даних контенту кон'юнктури фондового ринку з інформаційних ресурсів фондових бірж і торговців цінними паперами до інформаційної системи підприємства дозволяє створити відповідні бази даних, інформація яких використовується для прийняття рішень щодо доцільності дій із цінними паперами власної та невласної емісії. Кількість та цільова орієнтованість баз даних кон'юнктури фондового ринку визначається потребами управління та ієрархічною структурою будови запропонованого «Довідника цінних паперів». Довідник має різні рівні вкладеності, може оновлюватися і коригуватися шляхом редагування його властивостей (реквізити, кількість рівнів, тип коду тощо) відповідно до потреб користувачів, що дозволяє забезпечити

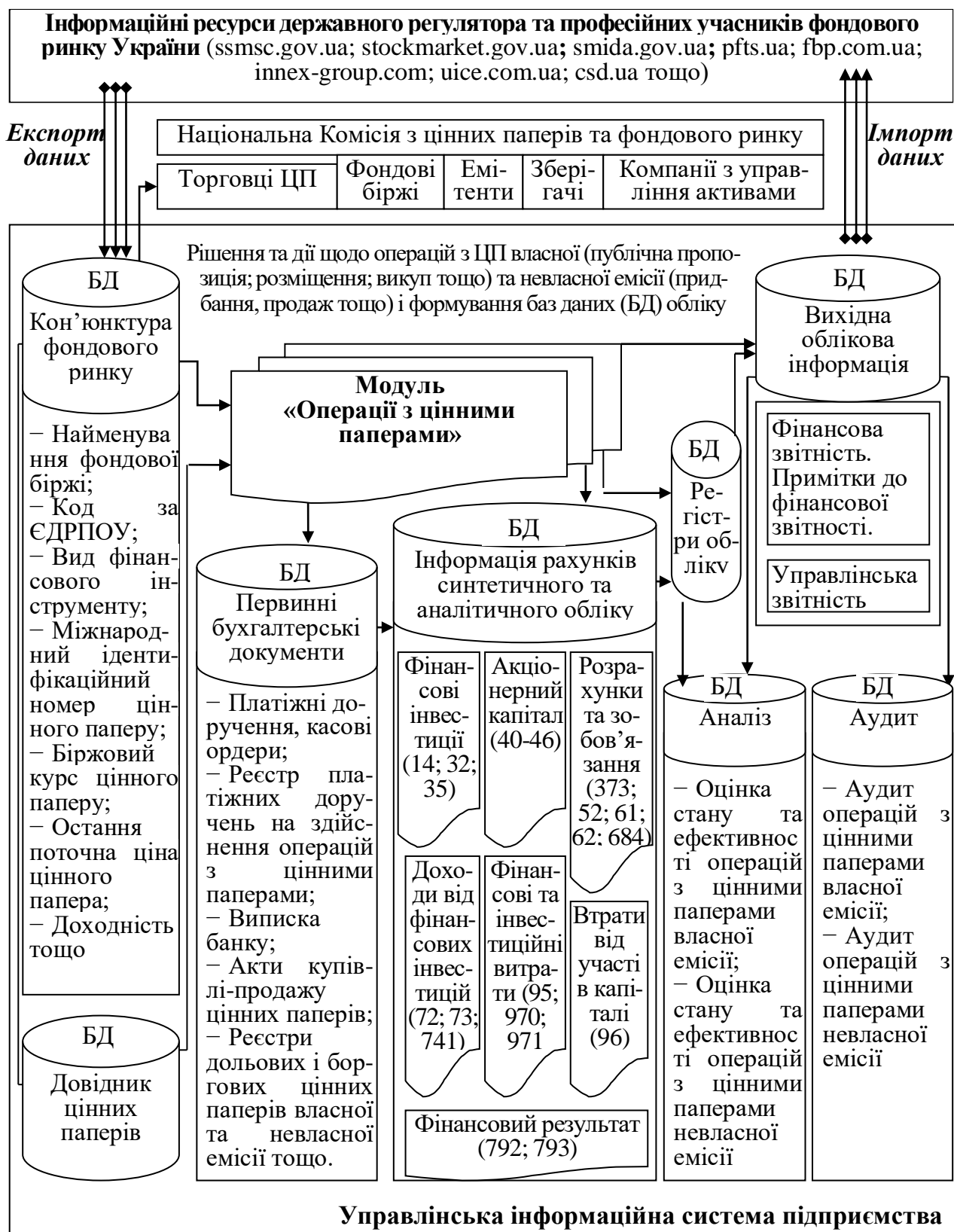

Рис. 2.11. Інформаційна модель технології обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства

необхідну для управління аналітичність даних щодо цінних паперів підприємства і операцій з ними, та їх сумісність із інформаційними системами державного реєстратора та професійних учасників фондового ринку.

Для фіксування в управлінській інформаційній системі підприємства факту здійснення операцій, що визначені довідником цінних паперів, і подальшого впорядкування процесу збирання, реєстрації й опрацювання даних та їх представлення в облікових регістрах і звітності, програмним рішенням передбачено створення відповідних баз даних, які орієнтовані на повнофункціональну реалізацію облікових завдань за всіма етапами облікового процесу. За результатами реєстрації первинних бухгалтерських документів, які підтверджують факт здійснення операцій з цінними паперами в електронному форматі і прикріплюються до історії переміщення (купівлі/продажу/погашення тощо) цінного паперу із зазначенням відповідальної особи за внесення інформації, дати, часу та місця операції, формується база даних «Первинні бухгалтерські документи». Її функціонал дозволяє редагувати і створювати необхідні документи будь якої структури, змінювати їх електронну та паперову форму. Це забезпечує ефективність та надійність електронного документообігу і надає можливість своєчасної систематизації облікової інформації на етапі поточного обліку шляхом формування відповідних бухгалтерських проведення із послідовним узагальненням даних для забезпечення оперативної їх передачі зацікавленим особам.

В управлінській інформаційній системі підприємства автоматичне формування даних на рахунках синтетичного та аналітичного обліку довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій, капіталу, розрахунків за нарахованими доходами, довгострокових і поточних зобов'язань за облігаціями, доходів і втрат від участі в капіталі, собівартості реалізованих фінансових інвестицій, фінансових витрат з обслуговування операцій з цінними паперами та фінансового результату з інвестиційної діяльності здійснюється відповідно до виду операції з цінними паперами (придбання, емісія, продаж, обмін, нарахування та виплата доходів (дивіденди, відсотки), викуп, погашення, анулювання цінних паперів тощо). Відображення операцій з цінними паперами власної та невласної емісії рекомендовано

здійснювати із застосуванням Робочого Плану рахунків, що розробляється на підставі запропонованої у § 2.1 системи рахунків обліку операцій підприємства з цінними паперами, і дозволяє посилити аналітичність обліку в управлінській інформаційній системі. Перевагами інформатизованої обробки даних на рахунках обліку є автоматичне введення змінної інформації з вказівкою її коду і суми, внаслідок чого інформаційна система за її номером обирає із класифікатора коди кореспондуючих рахунків, та інтегрує їх інформацію в реєстри бухгалтерського обліку, управлінську та фінансову звітність.

Формування вихідної підсумкової інформації щодо операцій з цінними паперами передбачає складання запропонованих форматів управлінських відомостей та звітів, що забезпечують отримання необхідної деталізованої інформації, зокрема, в режимі «он-лайн», яка є основою для розробки управлінських рішень з фінансового інвестування та підвищення його ефективності, оптимізації структури капіталу (через вибір варіантів емісії дольових і боргових цінних паперів) тощо. Крім того, для задоволення інтересів суб'єкту корпоративних відносин, в управлінській інформаційній системі підприємства можуть створюватися управлінські картки дольових та боргових цінних паперів власної та невласної емісії відповідно до отриманих даних за здійсненими операціями з ними.

Формати цих карток наведені у Додатку Б (рис. Б.1-Б.4, і містять наступні реквізити: вид операції з цінними паперами; вид цінних паперів (акція, облігація), вартість за видами цінних паперів (акція, облігація), стан виконання операції; прибуток (збиток) від операції [224, с. 265; 229, с. 196-198]. Для їх формування технологічним рішенням передбачено встановлення числових, текстових та грошових фільтрів, які дозволяють скоротити час на отримання необхідних даних та подальше їх використання в управлінні. Вихідна підсумкова інформація щодо операцій з цінними паперами в подальшому використовується в процесі аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами.

Згідно вимог про розкриття річної інформації емітентами цінних паперів вихідна інформація про операції підприємства з цінними паперами, що розкривається у його фінансовій звітності та примітках до неї, потребує обов'язкової публікації на офіційних

сайтах господарюючого суб'єкту та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Своєчасність імпорту даних з управлінської інформаційної системи до державних веб-ресурсів та інформаційних ресурсів професійних учасників фондового ринку України забезпечується функціоналом модуля «Операції з цінними паперами», який налаштовано обмін файлами між системами. Для забезпечення можливості автоматичного завантаження (експорт) та вивантаження (імпорт) форм звітності файли обміну мають містити у своєму складі: повну адресу в форматі універсального покажчика місцезнаходження Universal Resource Locator (URL-адреса), за якою засобами комп'ютеризації (без необхідності попередньої реєстрації, введення кодів, інших додаткових дій на забезпечення дій із файлами) може бути вільно здійснений експорт-імпорт його копій; ім'я файлу (включаючи розширення в імені файлу, яке має відповідати його типу/формату); точний розмір файлу та контрольну суму для забезпечення можливості автоматичного контролю точності копіювання вмісту.

На відміну від існуючих запропонована технологія обліку операцій з цінними паперами дозволяє покращити інформаційні ресурси облікової системи суб'єкта господарювання, налагодити оптимальні канали інфо-комунікаційної взаємодії із професійними учасниками фондового ринку та оптимізувати рух інформаційних потоків в управлінській інформаційній системі підприємства, а також забезпечує можливість здійснення аналізу і аудиту операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії.

Вище викладені пропозиції щодо організації обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства із застосуванням однойменного модулю та його технології дозволять налагодити обліковий процес відповідно до потреб управління та створити єдиний інформаційний простір прийняття рішень, в якому чітко визначені місця локалізації інформації щодо цінних паперів, оптимальні канали її передачі, формати вихідної інформації (внутрішня та зовнішня звітність) та її інтеграція в інформаційний простір фондового ринку України.

Висновки за розділом 2

Дослідження організаційно-методичних аспектів обліку операцій підприємства з цінними паперами дозволило зробити наступні висновки:

1. Драйвером оптимізації процесу обліку операцій підприємства з цінними паперами та підвищення його ефективності є облікова політика. При формуванні облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами слід враховувати інформаційні потреби користувачів облікових даних. Інформація обліку має задовольняти як інтереси управлінського персоналу емітента, так й інтереси інших суб'єктів, які пов'язані з ним, але за своїм статусом не приймають управлінських рішень (державні органи, інвестори, контрагенти тощо).

2. Для задоволення потреб організації обліку операцій з цінними паперами, з огляду на вимоги сучасного управління, потреби ведення управлінського та фінансового обліку за МСФЗ і фактори бізнес-середовища, запропоновано модифікацію організаційного, методичного та технічного забезпечення облікової політики шляхом розширення спектру їх складових (об'єкти; елементи) у розрізі цінних паперів власної та невласної емісії. З метою регулювання порядку обліку операцій з цінними паперами та забезпечення моделювання відповідного внутрішнього організаційного регламенту визначено об'єкти та конкретизовано елементи облікової політики підприємства в частині операцій з цінними паперами власної та невласної емісії.

3. Для розширення спектра і покращення структури обліково-аналітичних даних щодо цінних паперів та операцій в управлінській інформаційній системі підприємства рекомендовано формувати Робочий план рахунків в розрізі таких аналітичних ознак, які дозволятимуть отримати облікову інформацію, що задовольняє вимоги менеджменту для прийняття рішень та взаємопов'язаних з емітентом суб'єктів. Для розробки Робочого плану рахунків в частині операцій з цінними паперами рекомендовано використовувати три групи рахунків: для обліку цінних паперів невласної емісії та розрахунків за ними; для обліку цінних паперів власної емісії та розрахунків за ними; для обліку витрат за операціями з цінними паперами. Внесені пропозиції щодо

складу кожної групи рахунків, запропоновано додаткові аналітичні ознаки для узагальнення інформації про стан та зміни дольових і боргових цінних паперів власної і невласної емісії, виконання зобов'язань за ними та фінансові витрати на обслуговування операцій підприємства з цінними паперами на відповідних рахунках обліку. Здійснено систематику рекомендованих рахунків обліку операцій підприємства з цінними паперами, що дозволить задовольнити потреби управління й удосконалити формат представлення інформації про результати операцій з цінними паперами в управлінській звітності підприємства. Розроблено пакет управлінських відомостей та звітів щодо стану і результативності операцій з цінними паперами, до складу якого входять: В-ЦП (А) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами власної емісії; В-ЦП (О) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії; В-ЦП (ДА) – Відомість обліку дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії; В-ЦП(ЗО) – Відомість обліку зобов'язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії; В-ЦП (ІА) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невласної емісії; В-ЦП (ІО) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії; УЗ-ЦП (ВЕ) – Звіт про цінні папери власної емісії; УЗ-ЦП (ФІ) – Звіт про цінні папери невласної емісії (Звіт про фінансові інвестиції). Інформація запропонованих управлінських відомостей та звітів є джерелом формування аудиторських доказів під час внутрішньої перевірки операцій підприємства з цінними паперами власної емісії та фінансовими інвестиціями, і дозволяє отримати необхідні дані для прийняття управлінських рішень щодо їх ефективності.

4. Підвищення ефективності інвестиційної діяльності вимагає принципово нових підходів до управління операціями з цінними паперами невласної емісії, і, відповідно, до облікового відображення результатів цих операцій. З метою усунення існуючих проблемних питань в роботі обґрунтовано нові методичні положення та розроблено облікову модель, яка забезпечує систематизацію інформації про результати здійснення операцій з цінними паперами невласної емісії, та надання її особам, що приймають рішення. Згідно цієї моделі рекомендовано:

– вести облік цінних паперів у розрізі їх видів (дольові, боргові, похідні, сертифікати за депозитами) і термінів (строкові, короткострокові, довгострокові) на відповідних аналітичних рахунках, що відкриваються до рахунків 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 32 «Еквіваленти грошових коштів» та 35 «Короткострокові фінансові інвестиції»);

– для формування інформації про собівартість та доходи від реалізації довгострокових і короткострокових фінансових інвестицій та сертифікатів за строковими депозитами застосовувати відповідні рахунки третього порядку, що відкриваються до рахунків 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» та 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»;

– відображати результат реалізації цінних паперів невласної емісії на рахунку 793 «Результат інвестиційної діяльності».

5. З метою забезпечення зниження ризику втрат економічної вигоди чи невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань, що виникають за операціями з цінними паперами в умовах коливання їх курсів і дефіциту коштів для здійснення обов'язкових платежів за ними, рекомендовано залучення механізму резервування фінансових ресурсів. Для систематизації інформації про формування та використання резервних коштів запропоновано використовувати субрахунок 479 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів за операціями з цінними паперами» із відкриттям до нього відповідних аналітичних рахунків: 4791 «Забезпечення під знецінення вкладень в цінні папери невласної емісії», 4792 «Забезпечення на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії», 4793 «Забезпечення на виконання зобов'язань з дивідендів за привілейованими акціями». В якості джерела формування забезпечень на виконання зобов'язань за борговими цінними паперами власної емісії та з дивідендів за привілейованими акціями визначено витрати фінансової діяльності.

6. Для покращення рівня інформаційної підтримки управління операціями з цінними паперами та налагодження у діалоговому режимі каналів інформаційно-комунікаційної взаємодії суб'єкта підприємницької діяльності з професійними учасниками фондового ринку обґрунтовано доцільність створення в управлінській інформаційній системі підприємства спеціалізованого модуля

«Операції з цінними паперами». Модульна структура його будови дозволяє забезпечити реалізацію технологічного рішення з інформатизації функціональних завдань обліку, аналізу та контролю операцій підприємства з цінними паперами. Розроблено технологію обліку операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії в управлінській інформаційній системі підприємства, яка спирається на пропозиції щодо інформатизації та удосконалення методичних підходів до відображення на рахунках бухгалтерського обліку та в управлінській звітності підприємства результатів цих операцій, та у своєму програмному рішенні орієнтована на обмін файлами між інформаційними системами підприємства та професійних учасників фондового ринку.

РОЗДІЛ 3 АУДИТ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

3.1 Концептуалізація аудиту операцій підприємства з цінними паперами

В умовах сучасного бізнес-середовища, що характеризується високим рівнем невизначеності та деструктивними впливами зовнішніх і внутрішніх чинників на фінансову незалежність та економічне зростання підприємницьких структур, керівникам підприємства для підвищення ефективності прийняття рішень за операціями з цінними паперами необхідна релевантна обліково-аналітична інформація, яка має високий ступінь надійності. Подібна інформація здатна забезпечити відповідний рівень захисту інтересів як власне підприємства, так і зацікавлених у довготривалих економічних відносинах стейкхолдерів, які висувають все більш жорсткі вимоги до вірогідності даних фінансового характеру. Тому для створення належної інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень у фінансово-інвестиційній сфері пропонуємо здійснювати внутрішній аудит операцій підприємства з цінними паперами.

Концепція внутрішнього аудиту з точки зору формальних регуляторів (нормативно-правові акти та стандарти) передбачає різні підходи до трактування суті цієї категорії. Зазначимо, що визначення поняття «внутрішній аудит» більш широко розкривається у нормативних документах, які регулюють діяльність бюджетних та фінансових установ. Так, відповідно до Бюджетного кодексу України внутрішній аудит є «діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту в бюджетній установі, спрямована на удосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та не результативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних установ, поліпшення внутрішнього контролю» [52]. Таке ж визначення дефініції «внутрішній аудит» подано у Наказі Міністерства Фінансів України «Про затвердження стандартів внутрішнього аудиту» [277]. Крім того, як напрям незалежної

діяльності розглядає «внутрішній аудит» Інститут внутрішніх аудиторів, а саме – «незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості та консультаційних послуг, що має приносити користь організації та покращувати її діяльність» [55].

Постановою Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» зазначена категорія визначається як «незалежна оцінка системи внутрішнього контролю, встановленого у комерційному банку» [249]. У Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року, схваленої Кабінетом Міністрів України, декларується, що «внутрішній аудит – це діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій (забезпечення впевненості в межах розумного у досягненні органами державного і комунального сектору мети та функціонуванні системи управління у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності) і консультацій» [253]. Методологічні вказівки з внутрішнього аудиту в державному секторі України категорично наголошують на розмежуванні понять «ревізія» та «внутрішній аудит», чітко надаючи останньому таке визначення: «зовнішній незалежний огляд, метою якого є комплексна оцінка системи внутрішнього контролю, виявлення її слабких місць та надання рекомендацій, спрямованих на удосконалення системи внутрішнього контролю» [161].

У 2015 році в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом було подано на розгляд до Верховної Ради України Законопроект «Про внутрішній аудит», яким досліджується дефініція визначається як «незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості, що включає комплекс експертно-аналітичних, оціночних, перевірочних та інших форм контрольних заходів, спрямованих на діяльність об'єкта контролю та його посадових осіб, пов'язану з ухваленням ними управлінських рішень та виконанням функцій відповідно до нормативно-правових, розпорядчих, інших актів і внутрішніх документів з метою визначення ефективності діяльності об'єкта контролю та підготовки рекомендацій з удосконалення управлінських процесів залежно від характеру виявленої проблеми» [255]. Проект Закону

був схвально прийнятий Комісією ЄС, однак наразі потребує врахування додаткових положень.

Міжнародний Інститут Внутрішніх Аудиторів дає наступне визначення внутрішнього аудиту: «це незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості та консультаційних послуг, що має приносити користь організації та покращувати її діяльність. Внутрішній аудит допомагає організації досягати поставлених цілей за допомогою системного, упорядкованого підходу до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю, і корпоративного управління» [56].

Що стосується оновлених у 2017 році Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту, то трактування досліджуваної категорії у них не подано, натомість охарактеризовано функцію внутрішнього аудиту: «використовуючи систематичний, послідовний та ризик-орієнтований підхід, функція внутрішнього аудиту повинна оцінювати та сприяти удосконаленню процесів корпоративного управління, управління ризиками та контролю в організації. Цінність та довіра до внутрішнього аудиту збільшуються, коли внутрішні аудитори є проактивними, а їхні оцінки містять нові погляди та враховують майбутній вплив» [170].

Значну увагу до вивчення суті категорії «внутрішній аудит» приділено вітчизняними і зарубіжними вченими (Додаток Д). Аналіз наукового напрацювання дозволяє стверджувати про наявність декількох точок зору на визначення досліджуваної дефініції, а саме: професійна діяльність, яка здійснюється незалежними експертами або внутрішніми аудиторами (55% дослідників); система контролю (20% дослідників); складова системи управління (15% дослідників); функція інфраструктури підприємства (10% дослідників). При цьому необхідно відзначити, що переважна кількість вітчизняних вчених схильна до підходу трактування дефініції у якості системи контролю та незалежної експертної діяльності, у той час як зарубіжні вчені розглядають цю категорію з точки зору частини системи корпоративного управління підприємством із виділенням особливого функціонального призначення.

Отже, проведений аналіз нормативно-законодавчої бази та досліджень науковців щодо трактування суті категорії «внутрішній

аудит» свідчить про відсутність єдиного її визначення, проте зазначені на фундаційному регуляторному та науковому рівні підходи до тлумачення змістовного наповнення цього поняття вважаємо взаємопов'язаними та такими, що формують концептуальну основу для визначення внутрішнього аудиту ефективним важелем управління підприємством і складовою загальної системи внутрішнього контролю (рис. 3.1).

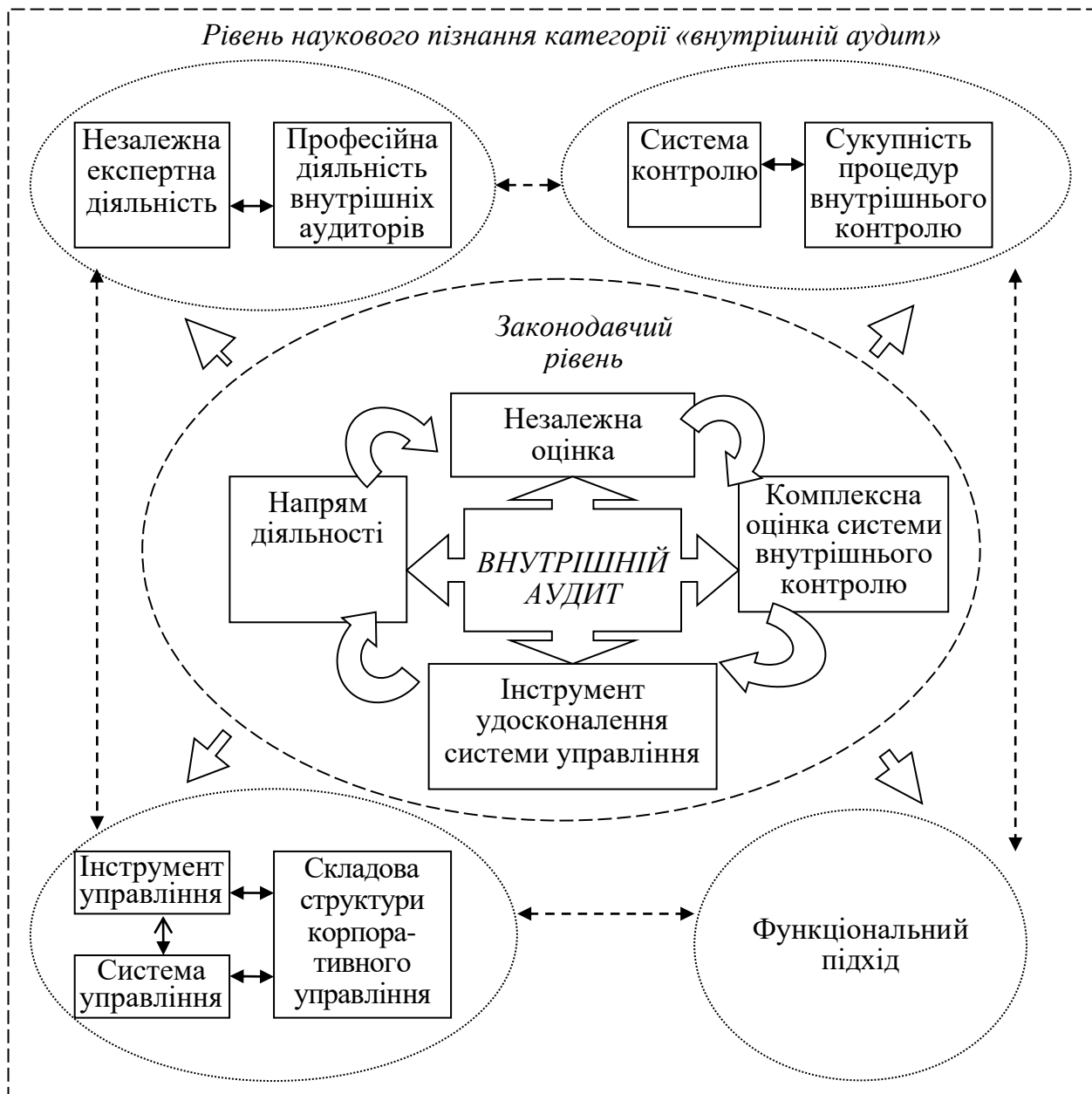

Рис. 3.1. Систематизація підходів до визначення суті терміну «внутрішній аудит» у законодавчих актах та публікаціях сучасних науковців

Становлення й розвиток внутрішнього аудиту зумовлений необхідністю забезпечувати акціонерні підприємства інформаційно-аналітичною підтримкою в основі якої лежить інформаційне забезпечення та системний аналіз ситуації для прийняття виважених і обґрунтованих рішень та поліпшення результатів роботи. Для того, щоб управлінські рішення були своєчасними, раціональними та обґрунтованими, процес їх прийняття має передбачати формулювання і зіставлення альтернатив, вибір, побудову та корегування гіпотези або програми дій, а також застосування методів і прийомів контролю за виконанням. З цією метою керівнику необхідно обирати вид внутрішнього аудиту, який є найбільш прийнятним для потреб управління. Так, вітчизняні стандарти внутрішнього аудиту визначають три напрями внутрішнього аудиту: аудит ефективності, фінансовий аудит, аудит відповідності. «У низці країн ЄС три вищезазначені напрями додатково розмежовано/поглиблено відповідно до специфіки їх фокусування, а також доповнено новими напрями внутрішнього аудиту. Наприклад, у деяких європейських країнах як окремий напрям визначено аудит ІТ-систем, а в рамках аудиту ефективності окремо деталізовано такі «піднапрями» як операційний аудит/аудит систем (спрямований на оцінку якості процедур внутрішнього контролю в середині операційних процесів) або адміністративний аудит (у фокусі якого ефективність управлінських рішень, досягнення цілей установи та ризику, що негативно впливають на виконання функцій і завдань установи)» [161].

Вивчення міжнародної практики внутрішнього аудиту демонструє його активне провадження в господарську діяльність підприємницьких структур та наявність диференційованих підходів до визначення та застосування окремих його видів, що дозволяє стверджувати про актуальність цього виду контролю в умовах глобалізації бізнес-середовища та технологічних інновацій (рис. 3.2).

Як бачимо, підприємства Європи використовують у своїй практиці серед видів внутрішнього аудиту і фінансовий аудит, який зосереджує увагу на фінансових процесах, фінансових операціях, бухгалтерському обліку та звітності, маючи при цьому за об'єкт перевірки фінансову господарську діяльність. Однак, наприклад,

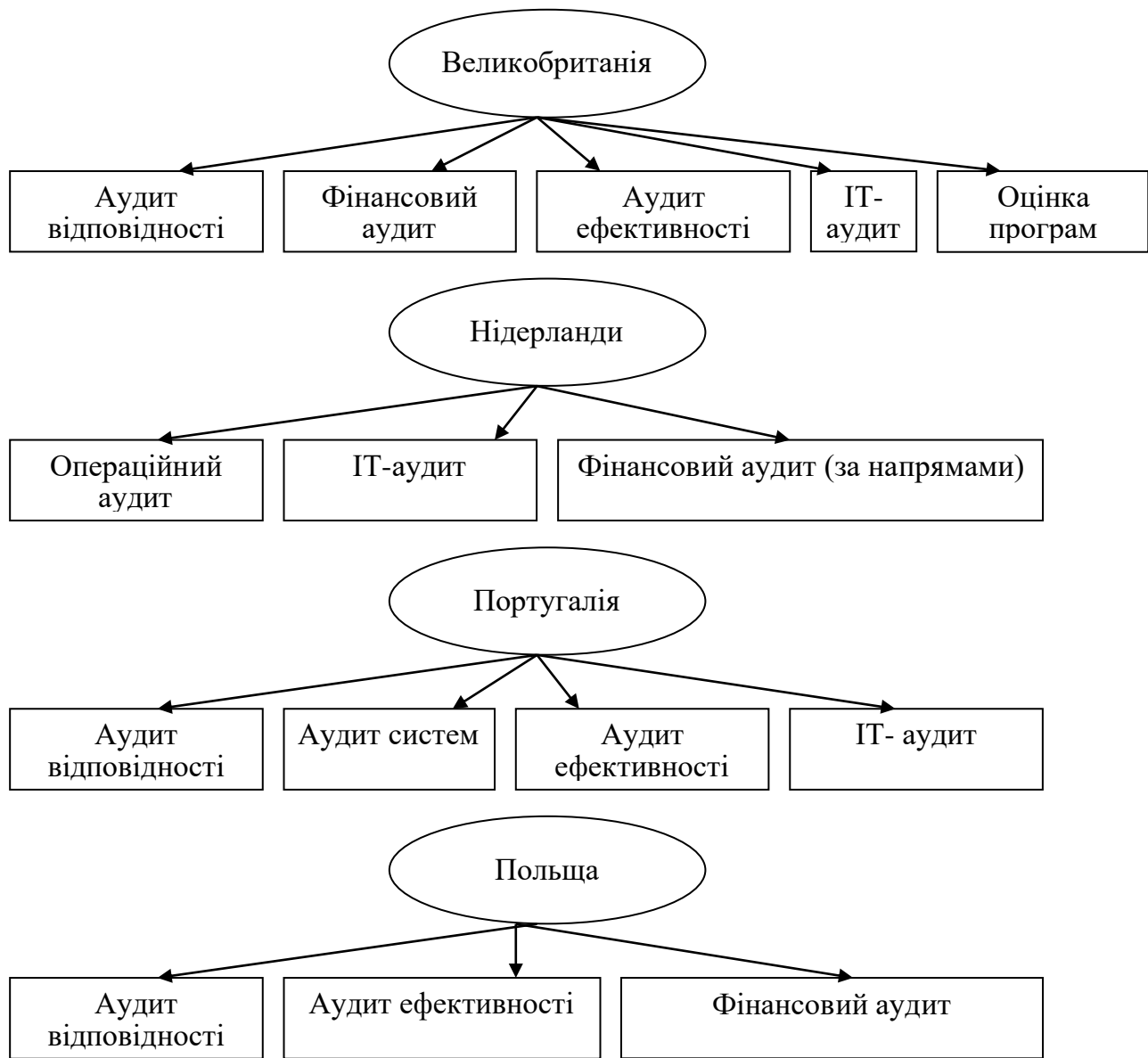

Рис. 3.2. Міжнародна практика здійснення внутрішнього аудиту

господарські суб'єкти Нідерландів схильні до застосування внутрішнього (фінансового) аудиту за напрямками, тобто бізнес-суб'єкти, які здійснюють операції з цінними паперами, через складність та високу відповідальність таких операцій мають можливість виокремлювати внутрішній (фінансовий) аудит в напрям, виходячи з професійних компетенцій працівників служби внутрішнього аудиту. Така реінтеграція у комплексі дозволяє зосередити увагу на операціях з дольовими та борговими цінними паперами власної та невласної емісії, посилити їх ефективність та забезпечити інформаційну підтримку прийняття рішень з

фінансування діяльності та інвестування коштів з метою підвищення платоспроможності, фінансової стійкості, конкурентоспроможності та результативності діяльності господарюючого суб'єкта.

Слід зазначити, що проблематика внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії наразі не досить ґрунтовно вивчена вітчизняними та зарубіжними вченими. Увага більшості науковців, за виключенням окремих представників наукової спільноти, здебільшого спрямована на дослідження внутрішнього аудиту фінансових інвестицій або фінансових вкладень у комплексі. Так, Н.А. Пономарьова у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що «внутрішній аудит цінних паперів – це один з напрямків незалежної експертної діяльності, організованої господарюючим суб'єктом, що спрямований на перевірку та оцінку системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю операцій з цінними паперами, профілактику та виявлення зловживань і помилок в цій галузі» [214, с. 11]. З огляду на це, внутрішній аудит цінних паперів дозволяє здійснювати оцінку ефективності системи внутрішнього контролю та досягти поставлених цілей підвищення ефективності корпоративного управління.

Дослідники О.А. Петрик, В.В. Шкіренко пропонують до використання категорію «внутрішній інвестиційний аудит» та визначають його як «процес перевірки та генерації інформаційного забезпечення з метою задоволення потреб керівництва, аналізу економічної політики підприємства, певних управлінських механізмів та процедур, прийнятих керівництвом організації з метою підтримання високого рівня ефективності реалізації інвестиційної стратегії суб'єкта господарювання, управління інвестиційними ризиками та досягнення бажаного економічного (соціального) ефекту» [194, с. 294]. Тобто мова йдеться про систему внутрішнього аудиту за вектором фінансових інвестицій у комплексі, однак, вважаємо, що таким чином відбувається втрата важливої релевантної інформації, на основі якої керівники мають приймати управлінські рішення, обмежуються можливості залучати інвестиції на вигідних умовах шляхом підвищення якості фінансової звітності господарюючого суб'єкта та контролю

власниками дій керівників структурних підрозділів та філій на відповідність стратегічним цілям бізнесу.

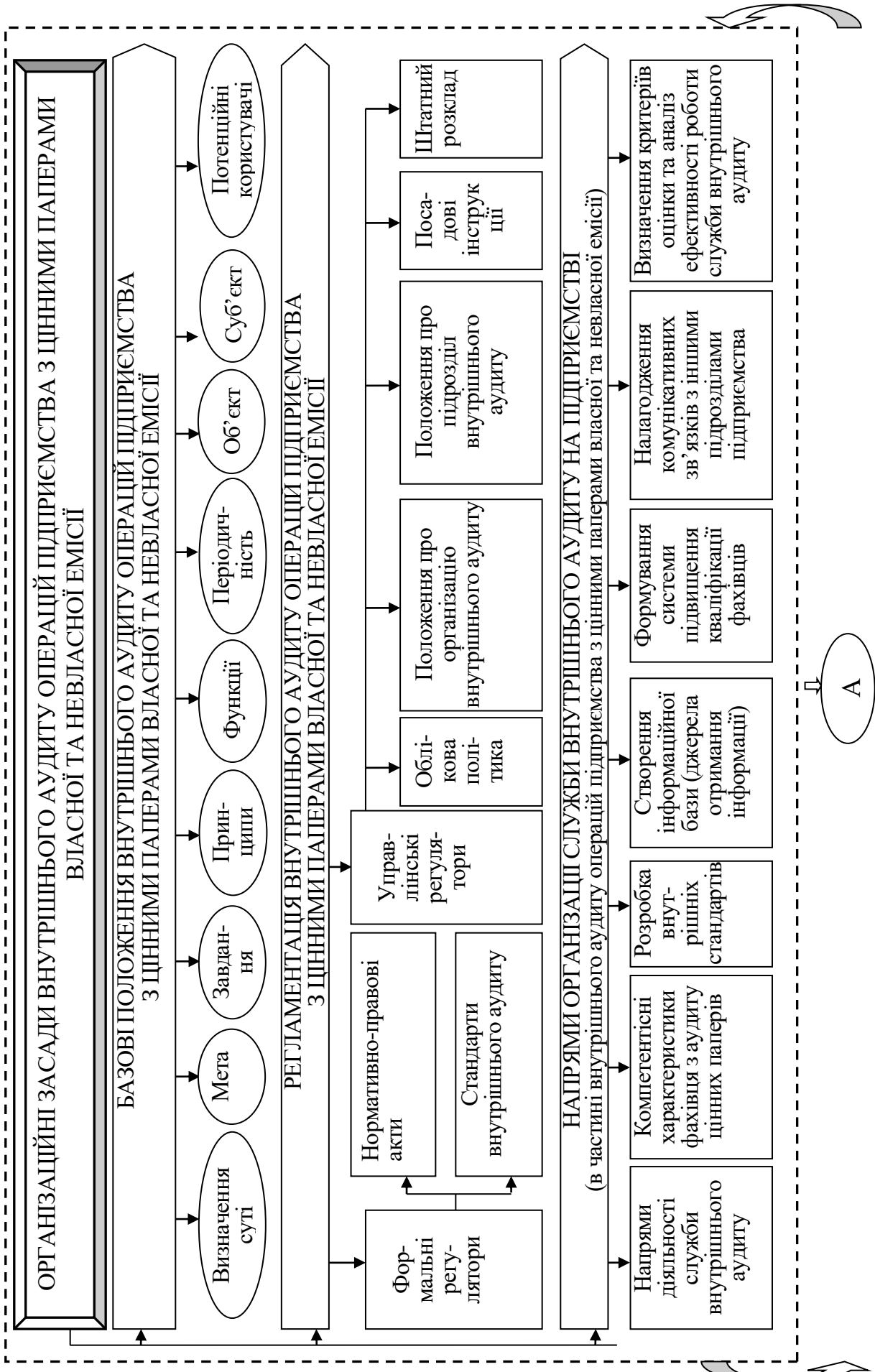
Підтримуючи цей напрям внутрішнього аудиту, дослідник Г. Я. Остаєв пропонує дефініцію «внутрішній аудит фінансових вкладень» та розглядає її у розрізі видів: «аудит вкладень у цінні папери, аудит вкладень до статутних капіталів інших організацій, аудит вкладень у спільну діяльність, аудит вкладень у позики» [185, с. 46], а науковці Л.Л. Гевлич та А.О. Щербіна трактують суть категорії «внутрішній аудит фінансових інвестицій» відповідно до його завдань: «1) перевірка реальності фінансових інвестицій, відображених в обліку та звітності; 2) перевірка обґрунтованості розподілу фінансових інвестицій на довгострокові та поточні; 3) перевірка правильності оцінки фінансових інвестицій в обліку в разі їх придбання, утримання, продажу та на дату балансу; 4) перевірка правильності ведення податкового обліку в операціях із фінансовими інвестиціями; 5) перевірка взаємоузгодженості форм звітності, в яких відображається інформація про фінансові інвестиції» [66, с. 895].

З метою забезпечення контролю за використанням фінансових ресурсів, формування раціональної інвестиційної політики та підвищення ефективності фінансово-інвестиційної діяльності підприємницьких структур в турбулентних умовах сучасного бізнес-середовища пропонуємо на підприємствах здійснювати внутрішній аудит операцій з цінними паперами власної та невласної емісії. Його слід розглядати як процес професійної діяльності суб'єктів управління, спрямований на контроль відповідності зовнішнім і внутрішніми регламентам та перевірку правильності відображення в обліку, фінансовій та управлінській звітності операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, результатом якого є попередження ризиків і надання рекомендацій з підвищення ефективності реалізації функцій інформаційної підтримки управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства. Дане визначення відповідає сучасним вимогам організації систем менеджменту, оскільки трактує внутрішній аудит як професійну діяльність, що інтегрується до інформаційної системи підтримки прийняття рішень на рівні процесу аудиту, забезпечує оптимальні комунікації та формування інформаційного масиву релевантних даних для прийняття рішень із залучення

додаткових фінансових ресурсів шляхом емісії дольових і боргових цінних паперів та фінансового інвестування. Як наслідок, внутрішній аудит стає гарантом законних відносин між всіма учасниками операцій з цінними паперами.

Зазначимо, що перспективи розвитку внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії як складової системи управління підприємством можливі тільки при визначенні його концептуальних основ. Виходячи з цільових потреб внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами, встановлених системою управління підприємства, та необхідності більш чіткого розуміння порядку його здійснення нами було визначено складові організаційного, методичного та технічного забезпечення перевірки правильності, законності та їх ефективності, та розроблена Концептуальна модель внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, яка, на відміну від існуючих, конкретизує його організаційні, методичні та технічні засади, і дозволяє структурувати даний вид контролю, виходячи з дотримання його принципів, виконання завдань та функцій в управлінській інформаційній системі підприємства (рис. 3.3).

Інтеграція включених до архітектури Концептуальної моделі внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами елементів трьох блоків засад, що орієнтовані на вирішення певних його завдань із залученням інформаційних технологій, дозволить акцентувати увагу аудитора на ключових етапах даного виду контролю та послідовно виконувати всі дії з метою формування достатніх доказів для підтвердження достовірності різного рівня деталізації та узагальнення облікової інформації в частині операцій з цінними паперами, законності відображення їх в бухгалтерському обліку та звітності, дотримання підприємством вимог нормативно-правового забезпечення, установчих документів та підготовки рекомендації щодо усунення недоліків в обліковому процесі операцій з цінними паперами та підвищення ефективності роботи бухгалтерської служби. Зазначимо, що запропоновані за виокремленими блоками (організаційні, методичні та технічні засади) елементи системи внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами можуть застосовуватись для підприємств із різним потенціалом та технічними можливостями.

↓
А

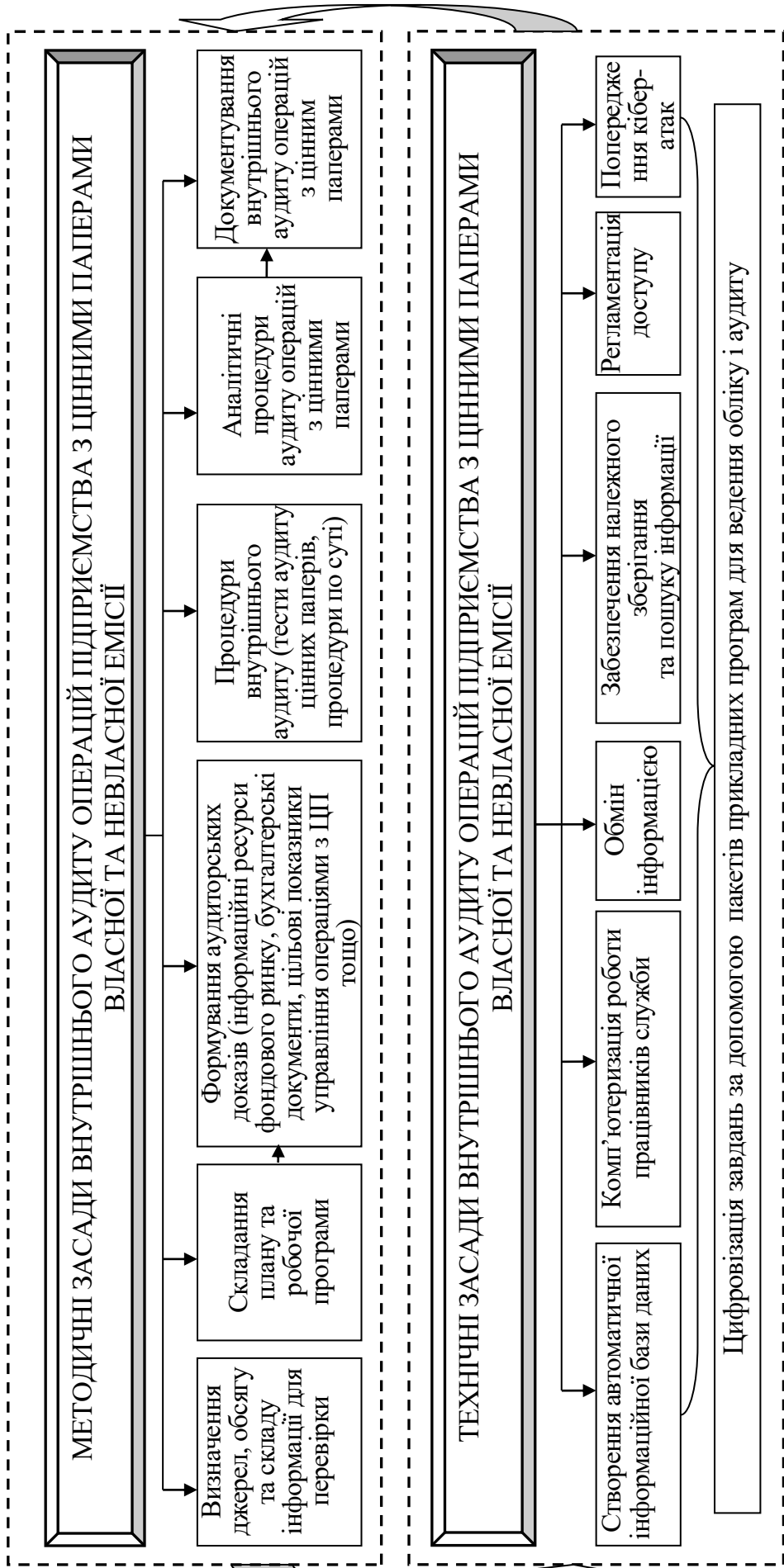

Рис. 3.3. Концептуальна модель внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії

Організаційні засади внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами запропонованої концептуальної моделі передбачають комплекс базових положень, необхідний склад регламентів внутрішнього аудиту та напрями організації служби внутрішнього аудиту, які орієнтовані на проведення незалежної оцінки операцій з цінними паперами власної та невласної емісії та процесів корпоративного управління. Так, з огляду на актуальні тренди ведення господарської діяльності в сучасних умовах, мета внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, як інституційної форми контролю, полягає в тому, щоб зібрати достатні та прийнятні докази для формування думки аудитора щодо правильності їх відображення в системі бухгалтерського обліку та звітності, а також найбільш ефективного використання фінансових інструментів задля вирішення тактичних і стратегічних завдань розвитку підприємства в цілому. Крім того, увага сучасного внутрішнього аудитора має фокусуватись не просто на ретроспективному підході до перевірок, керуючись наданими гарантіями, а й на формуванні прогнозних аналітичних висновків та рекомендацій.

Зазначений вектор цільової спрямованості внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами найбільш повно розкривають його завдання, які, у свою чергу, знаходяться у певній залежності від нормативно-законодавчого регулювання, усвідомлення акціонерами і державними органами управління ролі та місця внутрішнього аудиту в загальній системі внутрішнього контролю. Так, завданнями внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами має бути:

- оцінка правильності ведення обліку операцій із цінними паперами власної та невласної емісії відповідно до розробленої облікової політики;

- перевірка реальності факту здійснення операцій з цінними паперами, які були відображені в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності;

- перевірка правильності документального оформлення операцій з цінними паперами (наявність необхідних реквізитів, наявність санкціонування керівництвом підприємства, договірне забезпечення);

- контроль відповідності операцій з цінними паперами вимогам чинного законодавства;
- визначення правильності розподілу цінних паперів залежно від строку їх утримання;
- визначення правильності оцінки цінних паперів у бухгалтерському обліку на всіх етапах їх руху;
- перевірка правильності відображення в бухгалтерському обліку операцій з цінними паперами;
- перевірка правильності нарахування та отримання доходів за операціями з цінними паперами;
- перевірка правильності відображення в обліку фінансових витрат, пов'язаних з обслуговуванням операцій з цінними паперами, та фінансових втрат;
- перевірка взаємоузгодження форм фінансової звітності;
- перевірка реалізації анти шахрайських програм.

Проведення внутрішнього аудиту цінних паперів суб'єктами ринкових відносин, реалізація ними поставлених задач та досягнення основоположної мети базується на ключових принципах, що віддзеркалюють фундаментальні цінності, якості, норми і характеристики, які являють собою власне внутрішній аудит. Під час виконання своїх функціональних обов'язків спеціалісти з внутрішнього аудиту повинні дотримуватися фундаментальних принципів Кодексу етики професійних бухгалтерів – добросовісність, об'єктивність, професійна компетентність та належна ретельність, конфіденційність, професійна поведінка [131].

Концепція внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами як виду контролю та управлінської перевірки передбачає визначення його функціонального призначення. Функції внутрішнього аудиту мають визначатися аудитором підприємства залежно від змісту і специфіки його діяльності. У сучасній науці немає однозначної думки щодо єдиного переліку функцій внутрішнього аудиту. Так, О.В. Артюх-Пасюта зазначає, що «до функцій внутрішнього аудиту належать перевірка, оцінювання, моніторинг відповідності та функціонування систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю» [35, с. 69]. В той же час Ю.Б. Слободяник та Л.В. Зварич виокремлюють такі функції внутрішнього аудиту, як: контрольно-діагностична,

інформаційно-аналітична, комунікативна, регулятивна, превентивна, захисна [274, с. 23-24].

На нашу думку, обсяг і кількість функцій внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами, визначається такими детермінантами як: точка зору керівництва підприємства; особливість бізнес-процесів підприємства; багатогранність напрямів діяльності внутрішнього аудиту та специфіка його властивостей (необов'язковість проведення; мету і завдання визначає керівництво підприємства; потенційним користувачем є власник; суб'єктами аудиту є переважно штатні співробітники; регламентований внутрішніми стандартами). Тому номенклатуру функцій внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами з метою найбільш ефективного його дослідження вважаємо доцільним складати відповідно до розподілу на загальноприйняті та похідні функції (рис. 3.4).

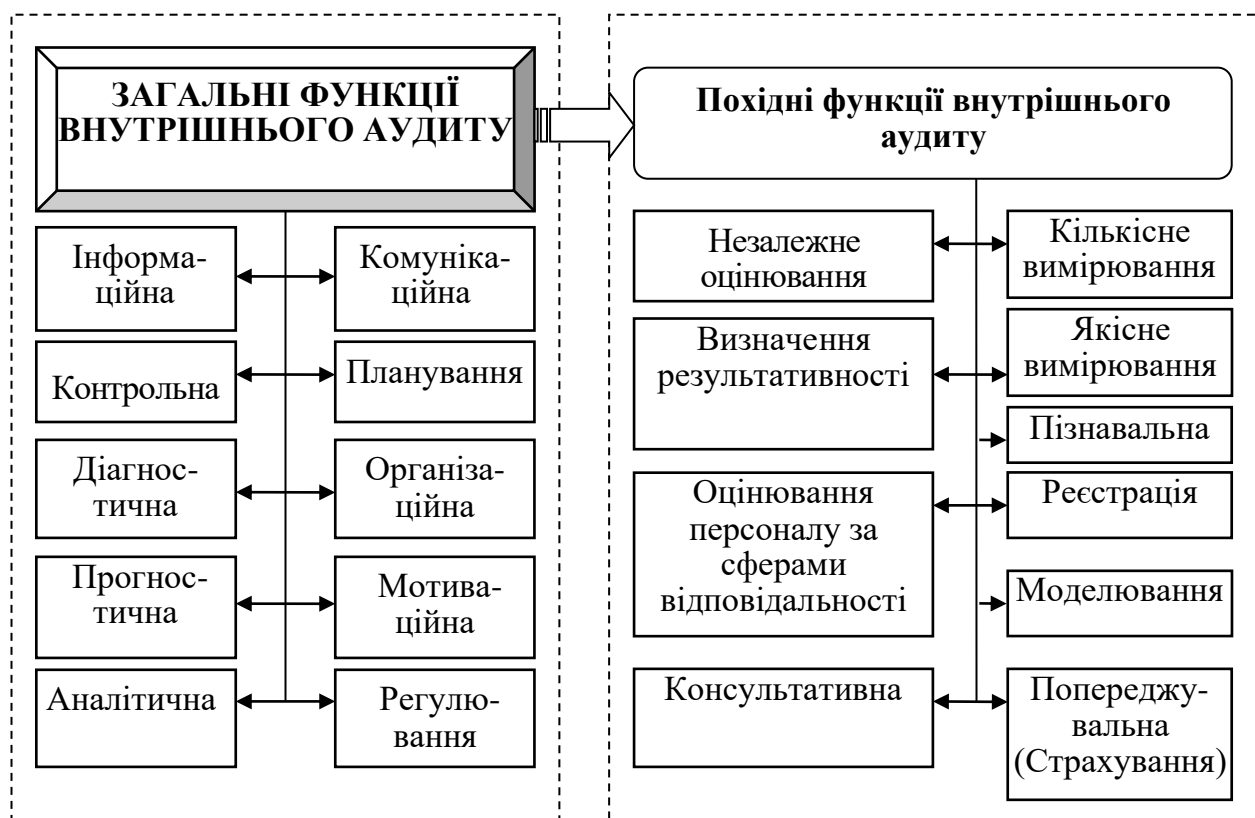

Рис. 3.4. Номенклатура функцій внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами

Використання запропонованої номенклатури функцій дозволить результативно організувати проведення внутрішнього

аудиту операцій з цінними паперами на практичному рівні, оскільки вона формує вектор розуміння головної мети, обсягу, характеру і змісту внутрішнього аудиту в системі управління підприємством.

Всебічному вивченню операцій із цінними паперами власної та невласної емісії в процесі здійснення внутрішнього аудиту дозволять визначені в концептуальній моделі об'єкти, до яких відносяться:

- управлінські регулятори обліку, в яких зазначаються операції з цінними паперами (облікова політика, положення, інструкції тощо);

- вид операції з цінними паперами власної та невласної емісії (випуск, придбання, реалізація, викуп, конвертація тощо), що призводить до відображення в фінансовому обліку;

- активи, капітал та зобов'язання, пов'язані зі здійсненням операції з цінними паперами;

- фінансові витрати та доходи;

- система обліку, аналізу та управління операціями з цінними паперами.

Виконання зобов'язань з перевірки операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії може бути покладено на штатних спеціалістів підприємства шляхом комплектації окремого відділу (департаменту) або виділення посади для однієї штатної одиниці. Тобто в організації має існувати ефективна система функціональної підлеглості, яка формує інформацію, що має вплив. Ми погоджуємось з думкою, що «внутрішній аудитор більш детально знає структуру підприємства, специфіку функціонування, може більш реально оцінити «людський фактор» [133, с. 137]. З цією метою необхідно провести додаткове навчання або перекваліфікацію кадрового складу. Однак, керівник підприємства та менеджери структурних підрозділів мають пам'ятати про інституціональну суть внутрішнього аудиту цінних паперів, а саме – про його неупередженість і незалежність, та створити належні умови для виконання внутрішнім аудитором своєї роботи. З метою встановлення належного рівня організації перевірки операцій з цінним паперами в системі бухгалтерського обліку, аналізу та контролю, а також визначення характеру аудиторських процедур розроблено Положення про організацію

внутрішнього аудиту ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство» (в частині операцій з цінними паперами) (Додаток Е), яке є підґрунтям для організації та здійснення перевірки операцій з дольовими та борговими цінними паперами власної та невласної емісії, що визначає послідовність та види робіт, формування робочої документації, яку доцільно постійно удосконалювати для приведення її у відповідність з мінливими умовами.

Слід зазначити, що з метою мінімізації ризику виникнення суб'єктивізму при здійсненні внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами у керівників є можливість скористуватися послугами аутсорсингу, який може бути повний (усі функції внутрішнього аудиту цінних паперів забезпечує зовнішній спеціаліст – представник (або група) аудиторської фірми) чи частковий (передача зовнішнім підрядникам окремих функцій підрозділу внутрішнього аудиту), та носити характер разового замовлення (виконання завдань в обмежений термін або залучення вузькоспеціалізованих фахівців).

Методичні засади внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами передбачають визначення джерел отримання необхідної інформації, після чого складається план та програма проведення аудиту. Для проведення внутрішнього аудиту слід використовувати внутрішні інформаційні джерела підприємства (установчі документи; заключені договори (контракти); проспекти емісії; протоколи зборів акціонерів й виписки з них; документи, що підтверджують право власності на майно, що вноситься як внесок до статутного капіталу; внутрішні організаційні регламенти обліку; первинні документи, фінансова та управлінська звітність; документація попередньої перевірки тощо) та зовнішні інформаційні джерела підприємства (по запиту до інших суб'єктів господарювання, фінансових установ; інформаційні ресурси фондового ринку України тощо). Методичні засади внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами, що наведені в концептуальній моделі, також передбачають послідовні етапи його реалізації до яких відносять: складання плану та робочої програми, формування аудиторських доказів, здійснення процедур аудиту при використанні розроблених форматів тестів, проведення аналітичних процедур аудиту,

документування внутрішнього аудиту з цінними паперами. Зазначимо, що для формування обґрунтованих аудиторських висновків необхідно на підприємстві посилити значення аналітичних процедур в аудиті, які сьогодні не в повному обсязі використовуються внутрішніми аудиторами. Аналітичні процедури відповідно МСА 520 «Аналітичні процедури» в рамках внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами доречно здійснювати за такими напрямками:

- аналіз взаємозв'язків між обліковими даними в частині операцій з дольовими цінними паперами;
- аналіз взаємозв'язків між обліковими даними в частині операцій з борговими цінними паперами;
- аналіз взаємозв'язків між фінансовою інформацією і відповідною не фінансовою інформацією щодо операцій з цінними паперами;
- порівняльний аналіз в рамках операцій з цінними паперами (оцінка співвідношень між різними статтями управлінської звітності, зіставлення даних звітного періоду з даними попередніх періодів, порівняння інформації з прогнозами аудитора);
- оцінка ефективності операцій з цінними паперами власної та невласної емісії.

Зазначимо, що ефективність використання аналітичних процедур в аудиті операцій з цінними паперами залежить від обраного комплексу розрахункових показників відповідно до авторських методик та наявності певного причинно-наслідкового взаємозв'язку між ними, що дозволить сформулювати належне інформаційно-аналітичне забезпечення для формування аудиторського висновку та звіту.

Активний розвиток цифрової економіки значно модифікує роль інформації у забезпеченні довгострокового успіху підприємств. Менеджмент господарюючого суб'єкта з метою диверсифікації конкурентних переваг, поточного управління та прийняття рішень потребує побудови інформаційної інфраструктури бухгалтерського обліку і аудиту операцій з цінними паперами, яка буде актуальною під час кожного звернення. Тому вважаємо, що технічні засади проведення внутрішнього аудиту цінних паперів власної та невласної емісії мають враховувати необхідність трансформації до альтернативи більш

широкого використання інформаційних технологій на всіх етапах аудиторської перевірки замість недоцільної аналогової системи.

З цією метою на підприємстві необхідно забезпечити цифровізацію завдань внутрішнього аудиту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, які доступні на сьогодні користувачам. Так, необхідно відзначити, що цифровий ринок України пропонує готові рішення для проведення внутрішнього аудиту на підприємстві, зокрема, такі програмні продукти як CaseWare Ukraine, Audit Expert, «Інек:Афсп», «Абфі-підприємство», «Турбо-аудит», «Експрес Аудит Проф», IT Audit, які дозволяють синхронізацію з бухгалтерськими програмами, мають у своєму функціоналі готову бібліотеку етапів аудиторської перевірки (планування аудиторських перевірок, складання програми аудиту, формування робочих аудиторських документів, формування бази потенційних (типових) порушень в обліку операцій з цінними паперами, аудит формування звітності, експорт результатів аудиту в інші програми) та надають можливість їх коригування, виходячи з внутрішніх потреб. Погоджуємося з думкою Крутової А.С., Янчевої Л.М., Семенець А.О., що «завдання автоматизації внутрішнього аудиту на підприємстві в першу чергу потребує редизайну програми внутрішнього аудиту, що дозволяють систематизувати аудиторські процедури за рівнем формалізації. Таке перепроєктування фактично відповідає реінжинірингу програми аудиту і має здійснюватися перманентно за всіма зонами експозиції, що надасть упевненості в опрацюванні всього комплексу виконуваних процедур» [138, с. 42].

Внутрішнім аудиторам доступні також до паралельного використання програми «Word» та електронні таблиці «Excel», що, безумовно, впливає на продуктивність і ефективність такої аудиторської перевірки через високий рівень ризику втрати інформації та результатів. На нашу думку, з метою побудови на підприємстві інтегрованої та цілісної системи обліку і аудиту, під час проведення внутрішнього аудиту цінних паперів власної та невласної емісії необхідно враховувати надані у § 2.3 пропозиції щодо організації обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі, та застосовувати Модуль організації внутрішнього аудиту цінних паперів, який забезпечує:

– створення електронної інформаційної бази даних (законодавчо-нормативна база даних; План та Програма аудиту, анкети, довідник можливих порушень тощо);

– цифровізацію роботи працівників служби та їх ідентифікацію;

– захищеність доступу та належного обміну, зберігання та пошуку інформації (система паролів; збереження даних про користувача та журнал його дій у програмі; реалізація проекту регламентації доступу до баз даних через застосування програмно-комп'ютерного алгоритму, який гарантує належний криптографічний захист операцій для попередження несанкційованого доступу з метою внесення змін, а також попередження виникнення шахрайства та кібератак).

Застосування цього модуля дозволить під час проведення внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії скоротити та у подальшому нівелювати цифровий розрив, тобто нерівність, яка може виникати внаслідок причин технічного (неповний, нерівномірний або недостатній доступ до комп'ютерних, телекомунікаційних та цифрових технологій), організаційного та фінансового характеру під час перевірки завдяки синергетичному потенціалу соціальних, мобільних, хмарних технологій та технологій аналізу даних.

Вищевикладені концептуальні засади проведення внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами дозволять якісно проводити роботу з перевірки й оцінки ефективності організації обліку дольових і боргових цінних паперів власної і невласної емісії та додержання облікової політики підприємства з відображення операцій за ними, а також забезпечать формування на постійній основі релевантної інформації з високим ступенем довіри до неї вищого керівництва підприємства.

3.2 Організаційно-методичні аспекти внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами

Прийняття ефективних управлінських рішень з фінансування та інвестування визначається відповідним рівнем організації внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами.

Як складова системи інформаційного забезпечення управління, внутрішній аудит є інструментом підтвердження достовірності даних облікової системи підприємства щодо операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії, що формуються відповідно вимог МСФЗ, чинних нормативно-законодавчих актів України та облікової політики підприємства, а також оцінки, прогнозування та попередження можливих ризиків і незаконних дій (злочинів) з урахуванням специфіки правової природи бездокументарних цінних паперів. За справедливим твердженням В.М. Парасюка та Н.М. Парасюка «відносно бездокументарних цінних паперів злочинна поведінка може виражатися у внесенні до відповідної системи запису, зміст якого становить недійсну інформацію, виключення частини дійсних відомостей, подання депозитарній установі підроблених документів, які не мають нічого спільного із дійсним волевиявленням власника бездокументарних цінних паперів» [191, с. 305]. Зазначені дії призводять до формування аудиторських доказів, які містять неправдиву інформацію, що, в свою чергу, обумовлює підготовку некоректного аудиторського висновку. Тому доцільним є ретельна перевірка виконання норм регулюючого законодавства у сфері обігу цінних паперів, обліку і аудиту операцій з ними, правильності відображення інформації про наявність і рух цінних паперів власної та невлавної емісії в бухгалтерському обліку та звітності підприємства тощо. Якість такої перевірки забезпечується належною організацією процесу внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами та відповідним його методичним супроводом.

Операції з цінними паперами належать до високо ризикованих об'єктів аудиторської перевірки, і потребують підвищеної уваги внутрішніх аудиторів. Діяльність останніх регламентується розробленим Положенням про організацію внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами (Додаток Е), яке визначає організаційну структуру діяльності та функції підрозділу внутрішнього аудиту, права та обов'язки внутрішніх аудиторів, методику організації внутрішнього аудиту, взаємовідносини між зовнішнім і внутрішнім аудитором, оцінку діяльності підрозділу внутрішнього аудиту. Відповідно до цього Положення організація процесу перевірки операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії спрямована на підтвердження достовірності

інформації системи бухгалтерського обліку та звітності, яка дозволяє виявити ступінь впливу інвесторів на підприємство та підприємства на ринкову вартість його цінних паперів.

Організація внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства потребує упорядкування етапів аудиторської перевірки за кожною з її стадій:

– підготовча (планова) – орієнтована на розробку і коригування плану і програми аудиторської перевірки у розрізі операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії;

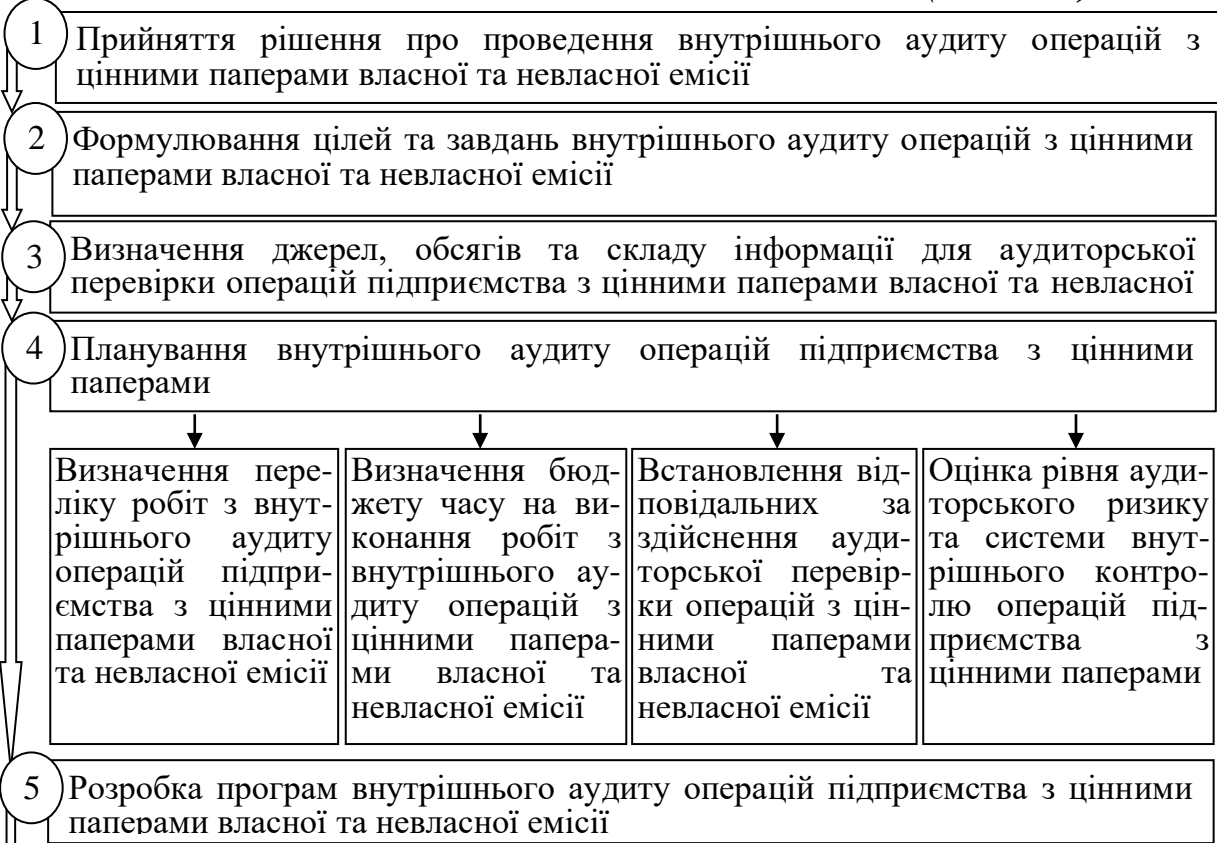
– основна (дослідницька) – спрямована на формування внутрішніх і зовнішніх аудиторських доказів та безпосередньо проведення аудиту операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії;

– заключна (результативна) стадія – полягає в узагальненні отриманої інформації та наданні в аудиторському звіті рекомендацій з оптимізації облікового процесу операцій з цінними паперами та підвищення їх ефективності.

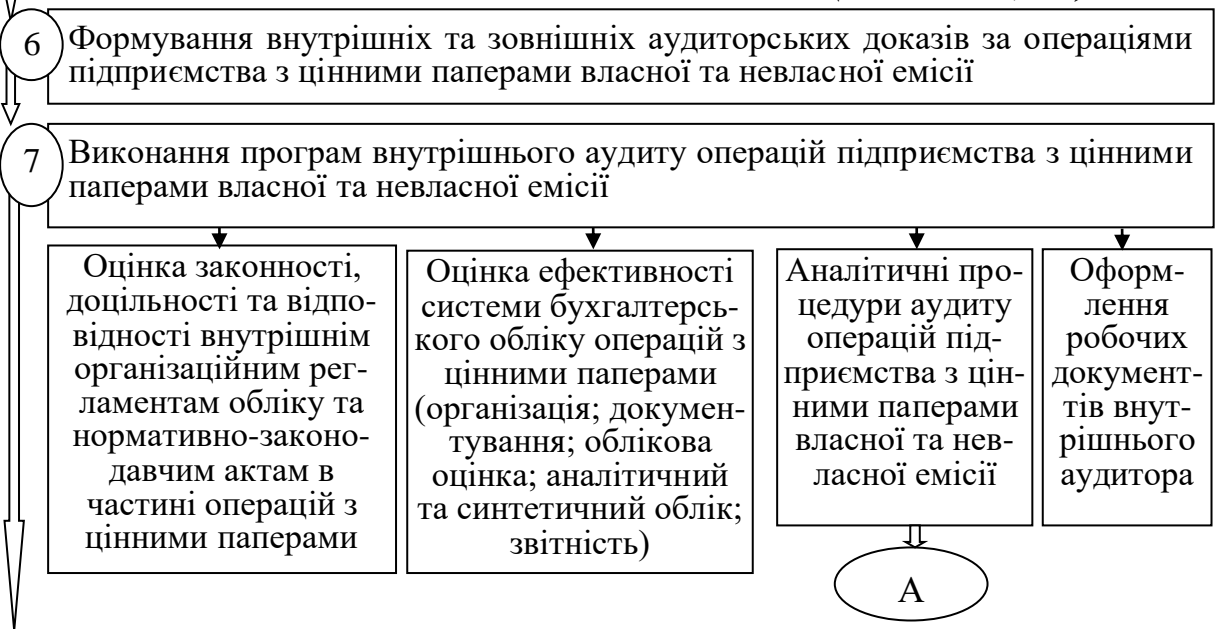
Базуючись на дослідженнях сучасних науковців [32, с. 198; 66, с. 895; 278, с. 113; 283, с. 141] та враховуючі результати власних наукових досліджень в цій сфері [208] розроблено функціональну модель внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами (рис. 3.5), яка на відміну від існуючих конкретизує послідовність та зміст етапів аудиторської перевірки у логічному перебігу її стадій, що дозволяє покращити організацію внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії, а також забезпечити посилення його функцій в управлінській інформаційній системі підприємства через надання рекомендацій для покращення обліково-аналітичного супроводу економічних рішень із залучення додаткових фінансових ресурсів у господарський оборот підприємства та інвестування коштів задля отримання економічної вигоди у вигляді дивідендів і відсотків за цінними паперами невлавної емісії.

На підготовчій стадії проведення внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами здійснюється ознайомлення з ситуацією на фондовому ринку та станом фінансово-інвестиційної діяльності на підприємстві, визначається вплив зовнішніх та

Підготовча (планова) стадія

Основна (дослідницька) стадія

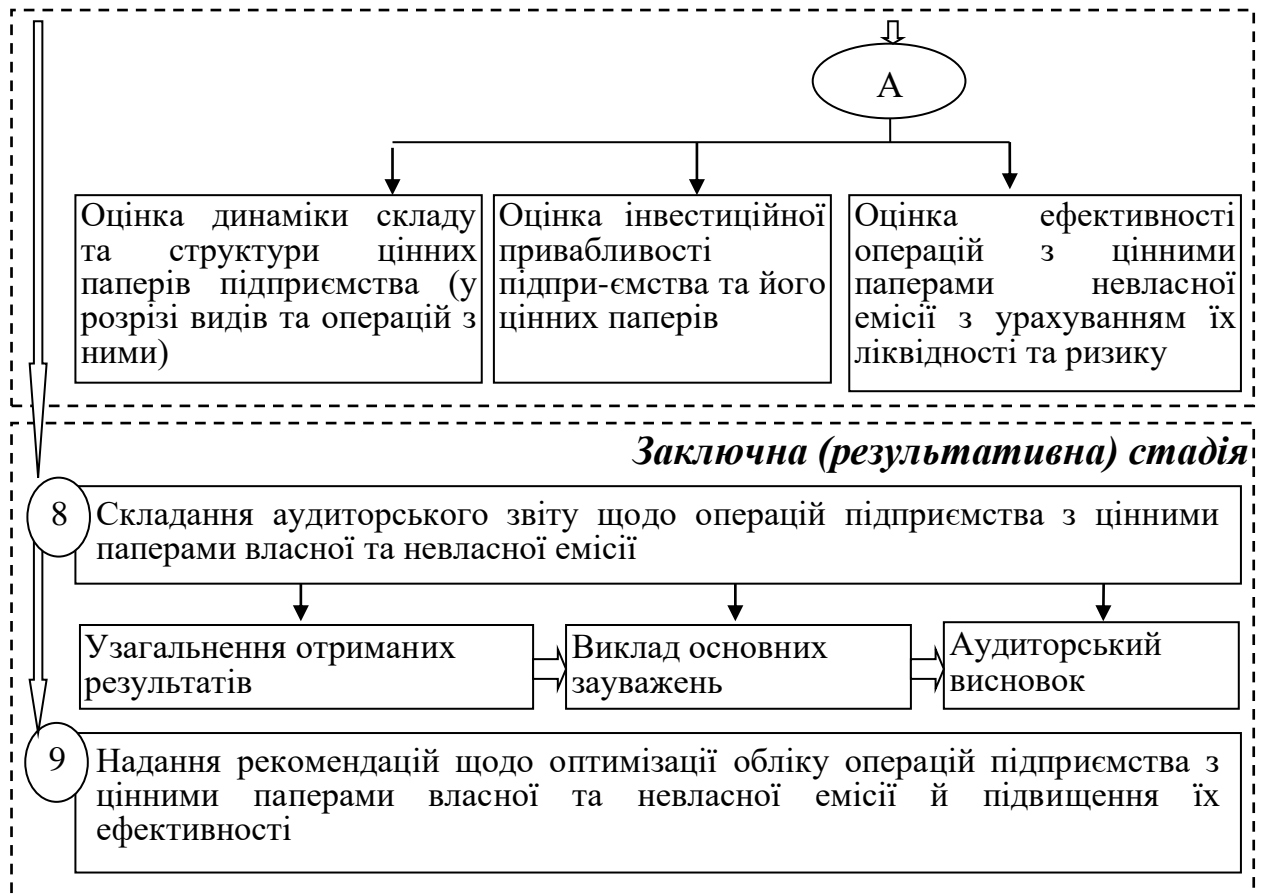

Рис. 3.5. Функціональна модель внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії

внутрішніх чинників на підконтрольний об'єкт (цінні папери власної і невлавної емісії та операції з ними), формується інформаційне забезпечення про об'єкт перевірки, визначаються можливі ризики в ході здійснення операцій з цінними паперами та їх суттєвість. Також на цій стадії аудитор обирає методи та техніку проведення внутрішнього аудиту для підтвердження достовірності облікової інформації, наведеної в первинних документах, облікових реєстрах, фінансовій та управлінській звітності. При цьому доречно використовувати методи запитування, тестування, опитування, дослідження документів, підтвердження, вибіркоче спостереження.

На підготовчій стадії визначається перелік необхідних для аудиторської перевірки юридично-правових, бухгалтерських документів та внутрішніх організаційних регламентів з обліку, на основі яких формується реєстр документів, що пов'язані зі здійсненням операцій з цінним паперами власної та невлавної

емісії. Також в процесі підготовки аудитор повинен ознайомитися з результатами попередньої перевірки та виконанням наданих рекомендацій.

Кульмінаційним етапом підготовчої стадії внутрішнього аудиту є складання плану та програми внутрішнього аудиту операцій з цінним паперами власної та невласної емісії. Планування аудиту є одним з найважливіших етапів аудиторської перевірки та передбачає ґрунтовний підхід до визначення всіх видів робіт та нормо-часу. Однак в практичній діяльності підприємств є випадки коли не розробляється план внутрішнього аудиту. Це визначає і О.О. Нестеренко, яка вказує, що «...аудитори відразу без відповідної підготовки приступають до проведення перевірки з причини відсутності зафіксованої внутрішньої системи дій» [176, с. 331]. Цього припустити неможливо, бо планування є обов'язковим стратегічним ходом в процесі здійснення аудиторської перевірки операцій з цінним паперами.

Для оптимізації роботи внутрішніх аудиторів та забезпечення максимально продуктивних її результатів пропонуємо скласти за технологією, що представлена на рис. 3.6, План внутрішнього аудиту операцій з цінним паперами власної та невласної емісії, який передбачає реалізацію комплексу поставлених завдань аудиторської перевірки та визначає види робіт і бюджет часу на їх виконання. Визначена Планом послідовність основних видів робіт з перевірки операцій підприємства з цінним паперами дозволить забезпечити ефективну взаємодію учасників аудиторського процесу та координацію дій між ними в межах кожного з напрямів перевірки, а саме – операції з цінними паперами власної та невласної емісії.

Запропонований план є підґрунтям для розробки Програми внутрішнього аудиту операцій з цінним паперами. Вона деталізує комплекс планових робіт з внутрішньої перевірки законності операцій з цінним паперами власної та невласної емісії, правильності їх оформлення на етапах первинного, поточного та підсумкового обліку, підтвердження факту визнання та відображення в обліку та звітності доходів і витрат за операціями з цінними паперами, що здійснюються в межах фінансової та інвестиційної діяльності тощо, а також визначає відповідальних за аудиторські процедури та строки їх проведення.

Рис. 3.6. Референтна модель планування внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінним паперами власної та невлавної емісії

Враховуючі, що підконтрольними об'єктами внутрішнього аудиту є операції з цінними паперами власної та невласної емісії, які призводять до зміни складу і структури активів, власного капіталу та зобов'язань підприємства та мають подекуди високий ступінь ризикованості, вважаємо за доцільне для кожного з них складати окремі Програми. Розроблені нами Програми внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії представлені в Додатку Ж. Впровадження запропонованих програм в практичну діяльність підприємств дозволить покращити рівень організації внутрішнього аудиту та через регламентацію чіткої послідовності здійснення аудиторських процедур з перевірки операцій з цінними паперами забезпечити посилення відповідальності внутрішніх аудиторів щодо виконання функціональних обов'язків.

Друга стадія внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами орієнтована на формування аудиторських доказів та безпосередньо виконання запропонованих програм внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії. Аудиторські докази є підґрунтям для формування професійного судження аудитора щодо ефективності операцій з цінними паперами, реальності і достовірності їх відображення в системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства, виявлення зон ризику та оцінки потенційних можливостей підвищення результативності цих операцій тощо. Тому вони мають бути достатні та прийнятні для забезпечення складання обґрунтованого аудиторського висновку. Достатність та прийнятність аудиторських доказів відповідно МСА 500 «Аудиторські докази» [169] визначається відповідною їх кількістю належної якості, доречністю та правдивістю відображеної в них інформації, яка формується із застосуванням певних процедур (перевірка; спостереження; опитування; підтвердження; підрахунок; аналітичні процедури; тестування) на підставі обробки даних зовнішніх та внутрішніх джерел інформації (рис.3.7).

При здійсненні внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами основними джерелами інформації для формування зовнішніх аудиторських доказів є:

Рис. 3.7. Аудиторські докази як підґрунття формування аудиторського звіту

– нормативно-правові акти, що регламентують дії аудитора, та регулюють діяльність професійних та непрофесійних учасників фондового ринку;

– договори (угоди, контракти тощо) щодо надання послуг реєстраторів, зберігачів, депозитаріїв, компаній з управління активами, організаторів торгів та торговців цінними паперами;

– дані емітентів, професійних учасників, правопорушень та власників пакетів акцій із часткою більше ніж 5%, що акумулює Загальнодоступна інформаційна база даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

– дані біржового списку щодо лістингу та позалістингових цінних паперів;

– офіційна інформація про результати торгів на фондових біржах тощо.

Крім того зовнішні аудиторські докази можуть бути сформовані на підставі документів, що створені третіми сторонами (банки, нотаріальні контори, реєстратори, депозитарії, зберігачі тощо), і засвідчують факт здійснення певних операцій з цінними паперами власної та невласної емісії.

Підставою для формування внутрішніх аудиторських доказів під час внутрішньої перевірки операцій підприємства з цінними паперами є:

– наказ про облікову політику підприємства та інші розпорядчі документи в частині операцій з цінними паперами;

– первинні документи, у яких відображена основна інформація про операції з цінними паперами власної та невлавної емісії (платіжне доручення, виписка з рахунку банку, прибуткові та видаткові касові ордери);

– реєстри синтетичного та аналітичного обліку за рахунками: 401 «Статутний капітал», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 32 «Еквіваленти грошових коштів», 35 «Короткострокові фінансові інвестиції», 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;

– бухгалтерські документи, створені на підставі розрахунків сум дивідендів і відсотків, що нараховуються та підлягають сплаті акціонерам та облігаціонерам підприємства, а також сум очікуваних доходів у вигляді дивідендів та відсотків за операціями з цінним паперами невлавної емісії;

– управлінська звітність у складі запропонованих відомостей обліку (операцій з дольовими цінними паперами власної емісії; операцій з борговими цінними паперами власної емісії та операцій з ними; дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії; зобов'язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії; дольових цінних паперів невлавної емісії та операцій з ними; боргових цінних паперів невлавної емісії та операцій з ними) та звітів (про цінні папери власної емісії; про наявність цінних паперів невлавної емісії та ефективність операцій з ними);

– фінансова та статистична звітність підприємства;

– матеріали внутрішніх контрольних заходів, зокрема інвентаризацій та моніторингу виконання підприємством наданих аудитором рекомендацій щодо оптимізації обліково-аналітичних процедур за операціями з цінними паперами власної та невлавної емісії.

– аудиторські висновки та рекомендації попередніх внутрішніх перевірок тощо.

Отримані аудиторські докази за операціями підприємства з цінними паперами є підставою для формування висновку аудитора щодо підтвердження їх законності, доцільності та відповідності

нормативно-законодавчим актам національних регуляторів фондового ринку, міжнародним стандартам фінансової звітності та аудиту й внутрішнім організаційним регламентам обліку, ефективності системи бухгалтерського обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії, а також для здійснення аналітичних процедур аудиту.

Визначальними ланками основної стадії внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами є перевірка відповідності організації та методики їх обліку основним положенням розробленої на підприємстві облікової політики, їх відповідність чинному законодавству, а також перевірка об'єктивності облікових оцінок та правильності відображення результатів операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії в облікових регістрах і звітності шляхом їх тестування та тестування статей Балансу (Звіту про фінансовий стан) і Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Тестування передбачає виявлення своєчасності, реальності та повноти відображення результатів операцій підприємства з цінними паперами в бухгалтерському обліку, їх адекватності та правильності перенесення залишків з облікових регістрів до форм фінансової звітності.

Аудит облікових оцінок регламентується МСА 540 «Аудит облікових оцінок, у тому числі облікових оцінок за справедливою вартістю, та пов'язані з ними розкриття інформації» [169, с. 515]. Відповідно цього регламенту внутрішній аудит облікових оцінок цінних паперів власної та невлавної емісії передбачає:

- 1) ідентифікацію та оцінку можливості суттєвого викривлення фінансової інформації через облікові оцінки цінних паперів;
- 2) виконання процедур щодо вживання заходів з огляду на характер впливу облікової оцінки цінних паперів на фінансову звітність;
- 3) оцінку обґрунтованості облікових оцінок цінних паперів і розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Так, при перевірці правильності формування первісної вартості дольових і боргових цінних паперів невлавної емісії слід звернути увагу на складові цієї вартості та шляхи надходження цінних парів (придбання, обмін тощо). При придбанні цінних паперів невлавної емісії до первісної вартості повинні включатися ціна їх придбання, комісійні винагороди, податки, збори, інші

витрати, безпосередньо пов'язані з їх придбанням. У разі інших напрямів надходження фінансові інвестиції повинні обліковуватися за справедливою вартістю. Якщо аудитору потрібно перевірити вартість цінних паперів невласної емісії на дату складання балансу, то її слід перерахувати відповідно до обраного та зафіксованого в обліковій політиці методу оцінки (за амортизованою собівартістю; за справедливою вартістю; за собівартістю з урахуванням зменшення корисності інвестицій підприємства; за методом участі в капіталі). При вибутті цінних паперів невласної емісії перевіряється відповідність обраного методу оцінки в обліковій політиці (кожного цінного папера (або одного виду); за середньою вартістю; за методом ФІФО) чинній практиці обліку та здійснюється також перевірка правильності розрахунку вартості цінних паперів. В частині операцій з цінними паперами власної емісії, зокрема акцій, аудитор перевіряє обраний метод їх оцінки при заснуванні акціонерного підприємства, під час наступних випусків акцій, у разі поглинання або злиття, купівлі голосуючого пакету акцій, прийняття управлінських рішень щодо купівлі раніше реалізованих власних акцій, реорганізації або ліквідації підприємства. Загалом, аудитор повинен отримати докази стосовно прийнятності облікових оцінок реальній ситуації на фондовому ринку та доцільності використання того чи іншого методу оцінки дольових і боргових цінних паперів, що зазначені в обліковій політиці підприємства. У разі виявлення розбіжностей між оцінками цінних паперів, що визначені аудитором та бухгалтером, слід отримати пояснення від останнього. За відсутності обґрунтованої відповіді внутрішній аудитор формує висновок про можливість викривлення інформації в обліку та звітності щодо операцій з цінними паперами.

В подальшому аудитор проводить експертизу документального оформлення операцій підприємства з цінними паперами (первинне розміщення, конвертація, обмін, придбання, реалізація, сплата та отримання доходів тощо) та на підставі типової кореспонденції рахунків з обліку операцій з цінними паперами власної і невласної емісії досліджує правильність відображення інформації щодо них на синтетичних та аналітичних рахунках бухгалтерського обліку, її наявність у відповідних облікових регістрах і формах управлінської та фінансової звітності,

а також взаємоузгодженість інформації звітних форм. Зокрема, в процесі аудиторської перевірки операцій з цінними паперами невласної емісії особливу увагу слід звернути «на операції з інвестиціями в дочірні та асоційовані підприємства для підтвердження наявності того чи іншого ступеня впливу інвестора на підприємство. У разі придбання акцій в обмін на власні цінні папери, першочерговим для аудитора є дослідження умов договору між інвестором і визначення вартості придбаних акцій як справедливої вартості переданих в обмін акцій власної емісії» [66, с. 897]. Крім того, слід перевірити правильність розрахунку, своєчасність нарахування та отримання доходів (у вигляді дивідендів та відсотків) за дольовими та борговими цінними паперами, що придбані підприємством. В частині операцій з цінними паперами власної емісії, зокрема акціями, аудитору слід впевнитися у наявності права на сплату дивідендів та доречності вибору джерел їх виплати залежно від певної економічної ситуації на підприємстві (наявність збитків, банкрутство тощо), а також законності та правильності проведення в обліку означених операцій.

Кульмінацією подібного роду перевірок є виявлення помилок і порушень в системі бухгалтерського обліку та звітності за операціями з цінними паперами. З метою оптимізації процесу внутрішнього аудиту та надання аудитору впевненості у результатах перевірки, беручи до уваги слабкі місця в організації обліку, визначено можливі види помилок та порушень в організації обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії (табл. 3.1).

Конкретизація можливих помилок та порушень облікового відображення операцій підприємства з цінними паперами, які пов'язані з їх специфікою, дозволяє оптимізувати роботу аудитора, оскільки орієнтується при здійсненні визначених аналітичних процедур дозволить зосередити увагу внутрішнього аудитора на їх виявленні, а також більш детально оцінити ефективність системи бухгалтерського обліку та скласти обґрунтований аудиторський звіт. Знизити ризик їх не виявлення та підтвердити достовірність облікових даних дозволяють аудиторські процедури із застосуванням механізму тестування.

Таблиця 3.1

Помилки та порушення, виявлені в процесі здійснення
аудиторських процедур за операціями підприємства
з цінними паперами

№ з/п	Аудиторські процедури	Помилки та порушення
1	2	3
Операції з цінними паперами власної емісії		
1	Інспектування наявності та по суті правочинних документів щодо створення та реєстрації акціонерного підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – недотримання вимог нормативних документів щодо створення акціонерного підприємства; – відсутність виправданих документів щодо формування акціонерного капіталу; – несвоєчасне внесення змін до установчих документів; – наявність фіктивних (підроблених) документів, які підтверджують перехід прав на дольові цінні папери чи за дольовими цінними паперами; – неправильне відображення в установчих документах часток акціонерів, внесених до статутного капіталу; – неправильна інформація про види акцій, які дозволено випускати підприємству; – неправильна інформація про кількість дозволених акцій за кожним видом; – порушення вимог правочинних документів щодо терміну та обсягу обов'язкових внесків акціонерів (невнесення або неповне внесення впродовж першого року) до акціонерного капіталу; – невідповідність кредитового залишку по рахунку 401 «Статутний капітал» зазначеному в установчих документах.
2	Перевірка наявності та по суті протоколів загальних зборів акціонерів та інших документів (рішення про випуск акцій, реєстр акціонерів тощо) з приводу формування акціонерного капіталу та сплати дивідендів	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність переліку акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних річних зборах; – виправлення записів в реєстрі акціонерів без необхідних підстав; – несвоєчасне внесення змін до реєстру акціонерів; – несвоєчасне оформлення вибуття та реєстрації нових акціонерів; – неналежне документування часток акціонерів, які були внесені до статутного капіталу або повернуті; – прийняття рішення про виплату дивідендів за акціями до моменту повного формування обсягу зареєстрованого акціонерного капіталу; – невиконання рішень загальних зборів акціонерів щодо виплати дивідендів власникам звичайних акцій.
3	Перевірка якості документального оформлення операцій з дольовими та борговими	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність документів, що підтверджують виконання операцій з акціями та облігаціями власної емісії; – брак необхідних реквізитів в первинних документах (підпису керівника та головного бухгалтера або уповноважених осіб; печатки підприємства; дати тощо);

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
	цінними паперами власної емісії	– невідповідність даних первинних бухгалтерських документів за здійсненими операціями з цінними паперами реальним даним.
4	Перевірка відповідності платіжних документів внескам в акціонерний капітал	– невідповідність сум платіжних документів залишку на рахунку 46 «Неоплачений капітал»; – використання бюджетних або кредитних коштів для формування акціонерного капіталу.
5	Перевірка правильності ведення обліку дольових і боргових цінних паперів за їх видами та термінами	– неправильна облікова оцінка акцій та облігацій власної емісії на дату балансу та за певних господарських ситуацій (поглинання, злиття, реорганізація, ліквідація підприємства тощо); – не відображення в обліку витрат на емісію акцій та облігацій; – некоректність бухгалтерських записів за операціями з акціями та облігаціями власної емісії (випуск, викуп, анулювання, конвертація, погашення тощо); – невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку за рахунками 401 «Статутний капітал», 451 «Вилучені акції», 46 «Неоплачений капітал», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»; – несвоєчасне відображення в обліку дисконту та премії за випущеними облігаціями; – неправильне відображення в обліку результатів інвентаризації.
6	Перевірка математичної правильності розрахунків та відображення в обліку дивідендів за акціями та відсотків за облігаціями, своєчасності та повноти їх сплати	– неправильний розрахунок: сум дивідендів за звичайними акціями; відсотків, амортизації премії та дисконту за випущеними облігаціями; суми погашення облігацій у поточному періоді; – відсутність бухгалтерських документів на виплату дивідендів за акціями та виконання зобов'язань за облігаціями; – неправильне нарахування податку на доходи фізичних осіб на суму дивідендів; – несвоєчасна виплата дивідендів за акціями та відсотків за облігаціями; – виплата дивідендів за акціями та відсотків за облігаціями власної емісії не в повному обсязі; – визнання в обліку сум фінансових витрат на виконання зобов'язань за облігаціями власної емісії без наявності первинних документів, відображення не в тому періоді, в якому вони були реально понесені, та їх несвоєчасне затвердження керівником підприємства.
7	Перевірка правильності складання управлінсь-	– порушення вимог МСФЗ щодо розкриття облікової інформації за операціями з дольовими та борговими цінними паперами власної емісії у фінансовій звітності;

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
	кої та фінансової звітності в частині операцій з цінними паперами власної емісії	– неузгодженість даних про цінні папери власної емісії у формах фінансової звітності; – відсутність та/або несвоєчасне подання пакету форм управлінської звітності за операціями з акціями та облигаціями власної емісії, які визначені положенням про облікову політику підприємства.
Операції з цінними паперами невласної емісії		
1	Перевірка якості документального оформлення операцій з дольовими та борговими цінними паперами невласної емісії	– відсутність документів, що підтверджують виконання операцій з акціями та облигаціями невласної емісії; – брак необхідних реквізитів в первинних документах; – невідповідність даних торговців цінними паперами даним первинних бухгалтерських документів щодо здійснення операцій з дольовими та борговими цінними паперами невласної емісії.
2	Перевірка правильності ведення обліку дольових і боргових цінних паперів невласної емісії за їх видами та термінами	– неправильне відображення первісної вартості зарахованих на баланс акцій та облигацій невласної емісії; – неправильна облікова оцінка акцій та облигацій невласної емісії при їх вибутті та на дату балансу; – невідповідність бухгалтерських записів щодо акцій та облигацій невласної емісії укладеним договорам; – невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку за рахунками 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 32 «Еквіваленти грошових коштів», 35 «Короткострокові фінансові інвестиції» та 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»; – неправильне та/або несвоєчасне відображення в обліку сум доходів і витрат з реалізації цінних паперів невласної емісії; – не відображення в обліку доходів від участі в капіталі; – завищення суми витрат від участі в капіталі; – відсутність резерву під знецінення дольових та боргових цінних паперів; – неправомірність залучення джерел формування резерву під знецінення цінних паперів невласної емісії.
3	Інспектування правильності та своєчасності розрахунків за нарахованими доходами за цінними паперами	– неправильний розрахунок сум дебіторської заборгованості в частині дивідендів за акціями та відсотків за облигаціями, а також суми погашення номінальної вартості облигацій; – некоректне відображення в обліку дебіторської заборгованості в частині нарахованих доходів за цінними паперами невласної емісії.
4	Перевірка правильності складання управлінської та фінансової звітності в частині операцій з цінними паперами невласної емісії	– порушення вимог МСФЗ щодо розкриття облікової інформації за операціями з дольовими та борговими цінними паперами невласної емісії у фінансовій звітності; – неузгодженість даних про цінні папери у формах фінансової звітності; – відсутність та/або несвоєчасне подання визначеного положенням про облікову політику підприємства пакету форм управлінської звітності за операціями з акціями та облигаціями невласної емісії.

Тестування передбачає проведення опитувань або застосування інших контрольних дій, які дозволяють отримати інформацію про результати операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, що визначена в контрольному тесті.

За твердженням В.П. Бондар «тест – це підготовлений аудитором зразок переліку питань з визначеними варіантами відповідей» [47, с. 19]. Наразі при здійсненні внутрішнього аудиту найчастіше застосовуються незалежні тести і тести внутрішнього контролю. Погоджуємося з думкою К.І. Редченко відносно того, що класичне визначення незалежних тестів розглядає їх як процедури, що використовуються для перевірки операцій або підтвердження сальдо рахунків шляхом їх перевірки на наявність значних викривлень. Незалежні тести не потрібно погоджувати з клієнтом. Вони плануються і виконуються аудитором самостійно і дозволяють отримати необхідні докази щодо конкретних об'єктів перевірки. У більшості випадків незалежні тести є тестами (процедурами) перевірки по суті, які поділяються на тести господарських операцій і тести залишків на рахунках, або тести елементів сальдо [261, с. 1034].

Тести по суті здебільшого орієнтовані на виявлення помилок у грошовому вираженні, які впливають на достовірність облікової інформації, що розкривається у фінансовій звітності, і є ототожненням помилок в системі синтетичних рахунків бухгалтерського обліку. В процесі тестування аудитор визначає:

- відповідність організації обліку операцій з цінними паперами правочинним документам;
- правильність класифікації цінних паперів для цілей обліку;
- об'єктивність облікових оцінок дольових і боргових цінних паперів власної та невласної емісії;
- адекватність та своєчасність відображення операцій з ними в обліковій системі підприємства з урахуванням різниці між ринковою та номінальною вартістю цінних паперів;
- тотожність даних облікових реєстрів та фінансової звітності;
- взаємоузгодженість статей форм фінансової звітності;
- дотримання вимог розкриття облікової інформації у фінансовій звітності відповідно МСФЗ.

В цілому, тести по суті є аудиторськими процедурами, що підтверджують ефективність організації системи бухгалтерського обліку, правомірність та законність здійснення операцій з цінними паперами, достовірність облікових даних щодо них. Для досягнення якісних змін в організації внутрішнього аудиту розроблено та запропоновано Тест внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами, що враховує специфіку обліку та порядок розкриття у фінансовій звітності інформації про дольові і боргові цінні папери власної та невлавної емісії. Даний тест дозволяє визначити коефіцієнти якості організаційно-правового базису обліку операцій підприємства з цінними паперами, організації обліку операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії, на підставі яких формується судження аудитора щодо рівня ефективності організації обліку операцій підприємства з цінними паперами. Коефіцієнти якості визначаються співвідношенням кількості отриманих правильних відповідей та загальної кількості питань за кожним блоком. Коефіцієнт, що засвідчує ефективність організації обліку операцій підприємства з цінними паперами та наводиться наприкінці тесту, обчислюється на підставі попередньо визначених коефіцієнтів із застосуванням формули середньої арифметичної простої. Для якісної характеристики отриманих результатів пропонуємо використовувати узагальнену функцію бажаності Харрінгтона [11, с. 495], яка широко застосовується в економічних дослідженнях з метою прийняття оптимальних фінансових рішень, і в основі якої лежить ідея перетворення отриманих значень показників в безрозмірну шкалу бажаності (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Стандартні відмітки за шкалою бажаності Харрінгтона

Відмітки за шкалою бажаності	1,00-0,80	0,80-0,63	0,63-0,37	0,37-0,20	0,20-0,00
Бажана оцінка	Дуже добре	Добре	Задовільно	Погано	Дуже погано

Апробацію запропонованого тесту було здійснено в процесі внутрішнього аудиту операцій цінними паперами

ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство». Результати перевірки, які наведені в табл. 3.3, свідчать про те, що ефективність організації обліку операцій ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство» з цінними паперами як в цілому, так і в частині організаційно-правового базису обліку й відображення в ньому операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, ідентифікується як «добра».

Таблиця 3.3

**Тест внутрішнього аудиту операцій
ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство»
з цінними паперами**

№ з/п	Зміст запитання	Варіант відповіді		
		так	ні	інше
1	2	3	4	5
1	Загальні питання обліку операцій підприємства з цінними паперами			
1.	Чи правильно оформлено установчі документи для здійснення операцій з цінним паперами?	+		
2.	Чи своєчасно внесено зміни в засновницькі документи, що стосуються дольових цінних паперів власної емісії?	+		
3.	Чи є в наявності договори із реєстратором, зберігачем та торговцем цінним паперами?	+		
4.	Чи розроблено на підприємстві організаційні регламенти для обліку операцій з дольовими та борговими цінними паперами власної та невласної емісії?	+		
5.	Чи відповідає організація обліку операцій підприємства з цінними паперами та розкриття інформації щодо них у фінансовій звітності вимогам МСФЗ?	+		
6.	Чи відображені в обліковій політиці методи оцінки дольових і боргових цінних паперів власної та невласної емісії?	+		
7.	Чи здійснена класифікація цінних паперів за групами та видовим складом для організації обліку?	+		
8.	Чи оптимально сформовано перелік елементів облікової політики підприємства в частині організаційного забезпечення обліку операцій з цінними паперами?	+		
9.	Чи оптимально сформовано перелік елементів облікової політики підприємства в частині методичного забезпечення обліку операцій з цінними паперами	+		
10.	Чи оптимально сформовано перелік елементів облікової політики підприємства в частині технічного забезпечення обліку операцій з цінними паперами			
11.	Чи відповідає рівень кваліфікації працівника з організації обліку операцій підприємства з цінними паперами вимогам до професійної компетентності?	+		
12.	Чи дотримуються терміни проведення інвентаризації залишків і порядок оформлення результатів інвентаризації цінних паперів?		+	

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5
13.	Чи розроблено та дотримується графік руху документів, що підтверджують відображення в обліку операцій з цінними паперами?	+		
14.	Чи розроблено та затверджено керівником пакет форм управлінської звітності за операціями підприємства з цінними паперами?		+	
15.	Чи зустрічаються бухгалтерські проведення, які відрізняються від традиційного підходу до кореспонденції рахунків обліку операцій підприємства з цінними паперами?		+	
Коефіцієнт якості організаційно-правового базису обліку операцій підприємства з цінними паперами		0,73	x	x
2	Питання щодо обліку операцій з цінними паперами власної емісії			
1.	Чи своєчасно сплачені обов'язкові внески акціонерів до статутного капіталу?	+		
2.	Чи відповідає кредитове сальдо по рахунку 401 «Статутний капітал» зазначеному в установчих документах його розміру?	+		
3.	Чи представлено в обліковій політиці перелік статей фінансових витрат?		+	
4.	Чи відображено в обліку фінансові витрати на емісію акцій та облігацій?	+		
5.	Чи організовано облік фінансових витрат за аналітичними ознаками відповідно потреб системи управління?			+
6.	Чи ведеться реєстр акціонерів в цілому з виокремленням акціонерів, що володіють більш ніж 5 % акцій?			+
7.	Чи підтверджено документально частки акціонерів, які були внесені до статутного капіталу або повернуті?	+		
8.	Чи виконується рішення загальних зборів акціонерів щодо виплати дивідендів власникам звичайних акцій?	+		
9.	Чи правильно розрахована сума дивідендів за звичайними акціями?	+		
10.	Чи правильно розрахована сума відсотків за облігаціями?	+		
11.	Чи правильно розрахована сума амортизації премії та дисконту?	+		
12.	Чи правильно розрахована суми погашення облігацій у поточному періоді?	+		
13.	Чи здійснюється перевірка Головним бухгалтером правильності нарахування дивідендів, відсотків за облігаціями, амортизації премії/ дисконту, суми погашення облігацій у поточному періоді?		+	
14.	Чи підтверджені первинними документами операції з акціями та облігаціями власної емісії?	+		
15.	Чи відповідають суми платіжних документів залишку на рахунку 46 «Неоплачений капітал»?	+		
16.	Чи правильно визначено облікову оцінку акцій та облігацій власної емісії?		+	
17.	Чи правильно відображені в бухгалтерському обліку випуск (первинне розміщення) акцій, додаткова емісія акцій, викуп акцій з метою їх подальшого перепродажу або анулювання, конвертація акцій?	+		

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5
18.	Чи правильно відображені в бухгалтерському обліку емісія облігацій, премія чи дисконт за ними, конвертація та погашення облігацій у визначений термін?	+		
19.	Чи організований аналітичний облік за рахунками 401 «Статутний капітал», 451 «Вилучені акції», 46 «Неоплачений капітал», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»?		+	
20.	Чи забезпечується взаємозв'язок між даними синтетичного та аналітичного обліку за рахунками 401 «Статутний капітал», 451 «Вилучені акції», 46 «Неоплачений капітал», 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями»?	+		
21.	Чи правильно та своєчасно відображаються результати інвентаризації акцій та облігацій власної емісії в бухгалтерському обліку?			+
Коефіцієнт якості організації обліку операцій з цінними паперами власної емісії		0,67	x	x
3	Питання щодо обліку операцій з цінними паперами невідомої емісії			
1.	Чи представлено в обліковій політиці перелік статей, що включаються в первісну вартість дольових та боргових цінних паперів невідомої емісії?		+	
2.	Чи поділяються в обліковій політиці цінні папери невідомої емісії за термінами здійснення фінансових вкладень?		+	
3.	Чи правильно відображена первісна вартість придбаних акцій та облігацій?	+		
4.	Чи є в наявності документи, які підтверджують виконання операцій з акціями та облігаціями невідомої емісії?	+		
5.	Чи тотожні дані підприємства щодо здійснених операцій з дольовими та борговими цінними паперами невідомої емісії та дані торговців цінними паперами?	+		
6.	Чи ведуться реєстри придбаних акцій та облігацій?	+		
7.	Чи підтверджено документально дольова участь в акціонерному капіталі інших підприємств?	+		
8.	Чи правильно розрахована сума за нарахованими доходами (дивіденди, відсотки)?	+		
9.	Чи правильно розрахована облікова оцінка акцій та облігацій невідомої емісії при їх вибутті?	+		
10.	Чи правильно розрахована облікова оцінка акцій та облігацій невідомої емісії на дату балансу?	+		
11.	Чи визнані доходи та витрати, що пов'язані із реалізацією цінних паперів невідомої емісії у звітному періоді?	+		
12.	Чи правильно відображено в бухгалтерському обліку придбання та реалізація акцій і облігацій?	+		
13.	Чи правильно відображено придбання цінних паперів невідомої емісії шляхом обміну на цінні папери власної емісії?	+		

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5
14.	Чи організований аналітичний облік за рахунками 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 32 «Еквіваленти грошових коштів», 35 «Короткострокові фінансові інвестиції» та 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»?	+		
15.	Чи забезпечується взаємозв'язок між даними синтетичного та аналітичного обліку за рахунками 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 32 «Еквіваленти грошових коштів», 35 «Короткострокові фінансові інвестиції» та 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»?	+		
16.	Чи правильно та своєчасно відображені в обліку доходів від участі в капіталі?	+		
17.	Чи правильно та своєчасно відображені в обліку суми втрат від участі в капіталі?	+		
18.	Чи створюється резерв під знецінення дольових та боргових цінних паперів невласної емісії?		+	
19.	Чи дотримується підприємство вимог цільового використання резерву під знецінення цінних паперів невласної емісії?		+	
20.	Чи правильно та своєчасно відображаються результати інвентаризації акцій та облігацій невласної емісії в бухгалтерському обліку?		+	
Коефіцієнт якості організації обліку операцій з цінними паперами невласної емісії		0,75	x	x
Коефіцієнт ефективності організації обліку операцій підприємства з цінними паперами		0,72	x	x

Відповідно до запропонованих програм внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами (Додаток Ж) для формування обґрунтованого аудиторського висновку в частині рекомендацій щодо підвищення інвестиційної привабливості та надійності дольових і боргових цінних паперів власної емісії й ефективності вкладень в цінні папери інших підприємств здійснюються певні аналітичні процедури. Порядок та методичні підходи до їх реалізації більш докладно висвітлено у наступному параграфі монографії (§ 3.3).

Особливу увагу під час здійснення внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами слід приділяти підставам для формування незалежної професійної думки аудитора та відображення її у відповідному звіті. Такими підставами є робочі документа аудитора, які орієнтовані на фіксування та узагальнення результатів перевірки операцій з дольовими та борговими цінними паперами власної та невласної емісії згідно запропонованих програм внутрішнього аудиту, а також формування пропозицій та

рекомендацій з досягнення якісних змін в організації бухгалтерського обліку. Останні базуються на виявлених і зафіксованих в цих документах відхиленях (наприклад, за даними облікових оцінок, розрахунків дивідендів та відсотків, синтетичного й аналітичного обліку, результатів інвентаризації, облікових реєстрів та фінансової звітності тощо) та причин їх виникнення. Основним призначенням робочих документів є допомога в організації роботи аудиторської групи, підтвердження факту здійснення перевірки та отримання можливості оцінки якості виконаних робіт. Документування процесу аудиту в свою чергу крім скорочення часу на розробку та оформлення робочих документів, сприяє підвищенню ефективності аудиту, прискоренню процесу перевірки, оцінки та обробки як робочих так і підсумкових документів аудиту.

На заключній стадії внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами здійснюється узагальнення інформації, що знайшла відображення в робочих документах аудитора, та формується аудиторський звіт. Він має містити відомості про підтвердження достовірності облікової інформації та рекомендації щодо усунення виявлених в ході перевірки помилок і порушень в організації й методиці бухгалтерського обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії та розкриття інформації щодо них у фінансовій звітності підприємства.

Викладене доводить, що вмiла організація внутрішнього аудиту є дієвим важелем формування якісної інформаційної системи підтримки прийняття управлінських рішень щодо операцій підприємства з цінними паперами. Внесені пропозиції щодо напрямів та послідовності проведення аудиторської перевірки, організаційних регламентів внутрішнього аудиту, технології аудиторських процедур по суті шляхом тестування та конкретизації помилок і порушень в обліку та звітності дозволяють оптимізувати аудиторський процес та отримати достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень щодо операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії.

3.3 Аналітичні процедури аудиту операцій підприємства з цінними паперами

Поряд із розвитком і вдосконаленням загальної методики здійснення аудиту операцій підприємства з цінними паперами потребують поглибленого дослідження питання, пов'язані із прикладним застосуванням аналітичних процедур. Згідно міжнародних стандартів аудиту термін «аналітичні процедури» означає «оцінки фінансової інформації, зроблені на основі аналізу очікуваних взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними, що охоплюють необхідне вивчення ідентифікованих відхилень або взаємозв'язків, які не узгоджуються з іншою доречною інформацією чи значно відрізняються від очікуваних величин» [170, с. 495].

Як справедливо зазначає Назаренко О.В., «аналітичні процедури можуть ідентифікувати ті аспекти діяльності суб'єкта господарювання, про які аудитор не знав, і можуть допомогти у оцінюванні ризиків суттєвого викривлення у створенні основи для розробки і впровадження дій у відповідь на такі оцінені ризики» [174, с. 4]. Включаючи як фінансову, так і нефінансову інформацію, аналітичні процедури дозволяють аудитору ідентифікувати наявність незвичайних фактів та змін, які потребують детального аналізу, мінімізувати ризик невиявлення «небезпечних» зон та забезпечити підвищення якості результатів перевірки інформації про операції з цінними паперами, відображення її на рахунках обліку та розкриття у звітності. Аналітичні процедури використовуються на всіх етапах аудиторської перевірки. Результатом їх реалізації є отримання якісних і кількісних аудиторських доказів, формування логічних висновків та обґрунтованих пропозицій щодо підвищення рівня достовірності відображення в обліковій системі підприємства операцій з цінними паперами та підвищення їх ефективності.

При проведенні внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами може застосовуватись широкий спектр аналітичних процедур: від не кількісних логічних до складних формалізованих. Характеристика аналітичних процедур аудиту операцій підприємства з цінними паперами з позиції складності їх

виконання, переваг і обмежень застосування представлена в табл. 3.4

Таблиця 3.4

Аналітичні процедури аудиту операцій підприємства з цінними паперами

Вид	Зміст	Переваги	Обмеження використання
1. Некількісні логічні процедури (якісний аналіз)	Ґрунтуються на знаннях специфіки операцій підприємства з цінними паперами власної і невластної емісії та відображення їх в обліку, що дозволяють зробити висновок про законність, своєчасність, повноту фіксації результатів цих операцій на рахунках обліку та у звітності	– простота; – не потребує наявності точних даних	– суб'єктивність оцінки; – залежність результатів від кваліфікації та досвіду аудитора
2. Прості кількісні процедури	Орієнтовані на перевірку тотожності показників облікових регістрів і звітності (фінансової, управлінської) за операціями з цінними паперами та визначення контрольних співвідношень між ними, а також дослідження динамічних змін	– об'єктивність; – кількісно визначені результати	– лімітованість переліком показників звітності та можливими взаємозв'язками між ними; – неможливість кількісної оцінки наслідків негативних змін
3. Складні формалізовані процедури	Орієнтовані на оцінку при-чинно-наслідкових взаємозв'язків між показниками, що характеризують здійснені операції з цінними паперами, із використанням економіко-математичних методів та моделей	– об'єктивність; – висока точність результатів; – можливість кількісної оцінки причин зміни досліджуваних показників	– трудомісткість; – вимагає наявності великих масивів вихідної інформації; – наявність спеціальних знань і навичок

Незалежно від рівня складності аналітичних процедур внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами кожна з них реалізується поетапно (рис. 3.8).

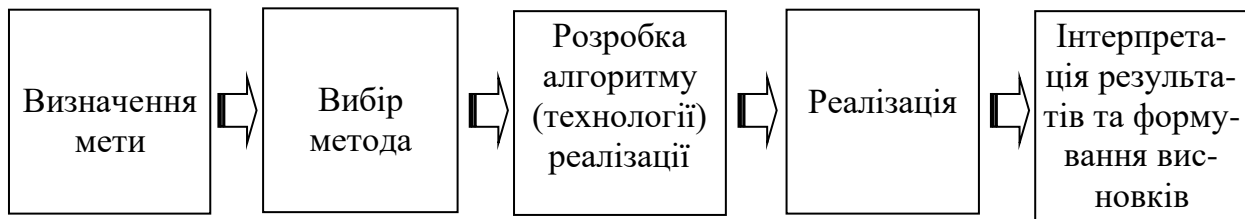

Рис. 3.8. Етапи реалізації аналітичних процедур внутрішнього аудиту

Вибір аналітичних процедур аудиту операцій підприємства з цінними паперами визначається перш за все їх доречністю, ефективністю та продуктивністю з позиції мінімізації аудиторського ризику (зокрема пов'язаного із не виявленням викривлень та перекручувань інформації про результати операцій з цінними паперами у фінансовій звітності підприємства, ненаданням повноцінної і достовірної інформації за результатами проведеного аналізу тощо) та одержання якісних аудиторських доказів для формування і відображення в аудиторському висновку суджень аудитора про заходи з усунення виявлених під час перевірки недоліків. Крім того при відборі аналітичних процедур слід зважувати на специфіку фінансових інструментів власності та позики як об'єктів внутрішньої аудиторської перевірки та її цільову спрямованість на:

- оцінку достовірності відображення даних про цінні папери та операції з ними в обліковій документації, реєстрах синтетичного обліку та різних формах фінансової звітності;
- зіставлення фактичних даних з даними попередніх періодів, планів, нормативів, міжсуб'єктні зіставлення за умови досягнення їх просторової, часової та якісної порівнянності;
- аналіз динамічних рядів за показниками обсягу, складу та структури цінних паперів й ефективності операцій з ними (в цілому та у розрізі цінних паперів власної та невласної емісії);
- виявлення та аналіз нетипових відхилень за результатами операцій з цінними паперами із конкретизацією причин їх утворення та можливих наслідків;

– визначення рівня інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів.

Обираючи аналітичні процедури для виконання визначених завдань внутрішньої аудиторської перевірки операцій підприємства з цінними паперами аудитор має також врахувати дані попередніх аудиторських перевірок, наявність належної інформаційної бази та її якість, а також можливість застосування різних за складністю методів дослідження взаємозв'язків економічних явищ і процесів. Відносно інформаційної бази внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами зазначимо, що вона містить нормативно-законодавчу, фактографічну, планово-нормативну, договірну, маркетингову та іншу інформацію, що характеризує різні види операцій з цінними паперами та умови їх здійснення. Велика частина цієї інформація має прогностичний характер, не характеризується необхідною повнотою і точністю, що позначається на достовірності оцінок операцій з цінними паперами. «Відповідно, при визначенні того, чи є наявна інформація достовірною для цілей формування аналітичних процедур по суті, суттєвим виступає: джерело інформації (інформацію слід вважати більш достовірною, якщо її отримано з незалежних джерел за межами господарюючого суб'єкта); порівнянність інформації (дані для галузі в цілому потрібно доповнити, щоб зробити їх порівнянними з подібними даними окремого господарюючого суб'єкта, який виробляє і продає спеціалізовану продукцію чи товари, виконує роботи чи надає послуги); характер і прийнятність інформації (факт створення та реалізації проекту є швидше як очікуваний результат, ніж мета, якої необхідно досягнути); заходи внутрішнього контролю за підготовкою інформації, призначені для забезпечення її повноти, точності та достовірності (заходи внутрішнього контролю за підготовкою, розглядом і виконанням фінансової складової виробничих проектів)» [174, с. 6-7].

Стосовно методів, які використовуються в процесі внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами, зауважимо, що методичне підґрунтя аналітичних процедур по суті складають статистичні методи (групування, середніх величин, індексний, вибірковий, кореляції та регресії) та методи економічного аналізу (вертикальний, горизонтальний, фінансових коефіцієнтів, інтегральний, детермінованого факторного аналізу

тощо). Їх правильний вибір за кожним напрямом та стадією аудиторської перевірки операцій підприємства з цінними паперами надає можливість зробити цей процес оптимальним та ефективним.

Характеристика методів економічного аналізу, які є доречними для здійснення аналітичних процедур по суті та формування відповідних суджень аудитора в процесі внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами, наведена у табл. 3.5. Перші два методи зазвичай використовуються для виконання простих аналітичних процедур із залученням абсолютних та відносних показників, що характеризують різні види операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії. Пропонуємо наступні показники для перевірки основних операцій підприємства з цінними паперами власної емісії, а саме:

1) випуск – кількість випущених акцій (всього, у т.ч. звичайних, привілейованих) та облігацій (всього, у т.ч. відсоткових, безвідсоткових, на коротко- та довгостроковій основі); структура випуску акцій та облігацій; номінальна вартість акції (облігації); розмір зареєстрованого капіталу; витрати пов'язані з випуском акцій та облігацій;

2) розміщення – кількість розміщених акцій (всього, у т.ч. звичайних, привілейованих) та облігацій (всього, у т.ч. відсоткових, безвідсоткових, на коротко- та довгостроковій основі); структура розміщення акцій та облігацій; ринкова вартість акції (облігації); розмір оплаченого капіталу; розмір неоплаченого капіталу; емісійний дохід; розмір облігаційної позики; премія за облігаціями; дисконт за облігаціями; витрати пов'язані з розміщенням акцій та облігацій;

3) розрахунки за дивідендами та відсотками – розмір нарахованих дивідендів; розмір сплачених дивідендів; коефіцієнт дивідендних виплат; нараховані відсотки за облігаціями; сплачені відсотки за облігаціями;

4) викуп – кількість викуплених акцій (всього, у т.ч. звичайних, привілейованих) та облігацій (всього, у т.ч. відсоткових, безвідсоткових, на коротко- та довгостроковій основі); структура викупу акцій та облігацій; викупна вартість акції (облігації);

5) погашення облігацій – кількість погашених облігацій; номінальна вартість облігацій.

Таблиця 3.5

Методичне забезпечення аналітичних процедур внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами

№ з/п	Методи	Сутність	Показники, що розраховуються	Аудиторські докази та судження
1	горизонтальний	3 дослідження динаміки наявності цінних паперів та результатів операцій з ними (у розрізі доходів, витрат і прибутку) шляхом виявлення абсолютних та відносних відхилень	4 абсолютна зміна, темп зростання, темп приросту за показниками наявності цінних паперів та результатів операцій з ними	5 констатація змін обсягу, складу та структури цінних паперів і результатів операцій з ними для формування аудиторського судження щодо їх впливу на результати фінансової та інвестиційної діяльності підприємства
2	вертикальний	дослідження структури цінних паперів шляхом розрахунку питомої ваги окремих їх видів у підсумкових даних із можливістю виявлення відповідних змін	питома вага окремих видів долгових і боргових цінних паперів власної емісії у загальному їх обсязі; питома вага окремих видів долгових і боргових цінних паперів інших емітентів у загальному обсязі фінансових вкладень підприємства	характеристика структури цінних паперів для формування аудиторського судження щодо архітектури акціонерного та позикового капіталу підприємства, фінансових інвестицій тощо
3	фінансових коефіцієнтів	дослідження ефективності операцій підприємства з цінними паперами шляхом розрахунку співвідношень різних абсолютних показників, що характеризують наявність цінних паперів, доходи, витрати і прибутки за операціями з ними, та виявлення їх змін у часі	коєфіцієнти оборотності активів і капіталу; коєфіцієнти оборотності цінних паперів власної та невластної емісії (у кількості оборотів та днях); рентабельність активів і капіталу; рентабельність акціонерного капіталу; рентабельність вкладень у цінні папери; коєфіцієнт дивідендних виплат; коєфіцієнт ціна/прибуток; чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію тощо	констатація змін ефективності операцій підприємства для формування аудиторського судження щодо частоти угод із цінними паперами власної і невластної емісії, їх доходності та прибутковості

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5
4	інтегральний	комплексне дослідження потенціалу формування рівня інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів шляхом обчислення єдиного інтегрального показника та виявлення тенденцій його зміни у часі та просторі	інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства	підтвердження рівня надійності цінних паперів для формування аудиторсь-кого судження щодо вибору їх в якості об'єкта інвестування, а також мож-ливості залучення додаткових фінансових ресурсів
5	порівняльний	порівняння значень показників, що характеризують наявність у підприємства цінних паперів та ефективність операцій з ними, із аналогічними показниками інших підприємств та середніми за досліджуваною сукупністю чи галуззю в цілому	абсолютні та відносні відхилення за досліджуваними показниками	ідентифікація рейтингових позицій підприємства за показниками наявності цінних паперів та ефективності операцій з ними для формування аудиторського судження щодо стратегічних орієнтирів фінансової та інвестиційної діяльності
6	детермінованого факторного аналізу	виявлення та кількісна оцінка причин зміни показників обсягу та ефективності операцій підприємства з цінними паперами	розмір впливу окремих чинників на зміну досліджуваних результативних показників; частка та відсоток приросту зміни результативних показників під впливом окремих чинників	кількісна характеристика змін обсягу та ефективності операцій підприємства з цінними паперами, що обумовлені дією певних чинників, для формування аудиторського судження щодо потенційних резервів та заходів з їх залучення з метою підвищення результативності цих операцій
7	фінансових обчислень	визначення теперішньої вартості долгових і боргових цінних паперів із урахуванням їх особливостей і умов функціонування	поточна ринкова вартість акцій (з визначенням та невизначеним періодом обертання; зі змінним темпом приросту дивідендів) та облигацій (реалізованих з дисконтом; з виплатою відсотків при погашенні, за фіксованою і плаваючою купонною ставкою)	підтвердження реальної вартості долгових і боргових цінних паперів для формування аудиторського судження щодо завищення (заниження) курсової вартості цінних паперів та обґрунтування рекомендацій з доцільності фінансового інвестування

Для перевірки основних операцій підприємства з цінними паперами невласної емісії у розрізі видів цих операцій запропоновано наступні показники:

1) купівля – кількість придбаних акцій (всього, у т.ч. звичайних, привілейованих) та облігацій (всього, у т.ч. відсоткових, безвідсоткових, на коротко- та довгостроковій основі); структура фінансових вкладень в акції та облігації; ринкова вартість акції (облігації); сума витрат на придбання акцій та облігацій;

2) продаж – кількість проданих акцій (всього, у т.ч. звичайних, привілейованих) та облігацій (всього, у т.ч. відсоткових, безвідсоткових, на коротко- та довгостроковій основі); ринкова вартість акції (облігації); дохід від продажу акцій та облігацій; прибуток від продажу акцій та облігацій;

3) одержання доходу від володіння цінними паперами – розмір отриманих дивідендів за акціями; розмір отриманих відсотків за облігаціями; поточна доходність акцій та облігацій.

В процесі основної (дослідницької) стадії перевірки на підставі запропонованих показників аудитор зможе здійснювати оцінку динаміки складу та структури цінних паперів підприємства (у розрізі видів та операцій з ними), з'ясувати ступінь виконання зобов'язань за ними, досліджувати ефективність здійснених операцій та обґрунтовувати пропозиції з їх покращення. Для оцінки ж рівня інвестиційної привабливості підприємства та рівня надійності його цінних паперів вважаємо за доречне застосовувати інші показники та більш складні методи їх аналітичної обробки.

Оцінка інвестиційної привабливості підприємства та ідентифікація рівня надійності його цінних паперів відповідно до розробленої і запропонованої програми (Додаток Ж, табл. Ж.1) є одним із завдань внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної емісії. Ефективність його реалізації визначається обраною методикою дослідження інвестиційної привабливості підприємства та відповідними аналітичними процедурами по суті, що орієнтовані на вимоги інвестора.

Як показали проведені дослідження, за своїм змістом методики оцінки інвестиційної привабливості підприємства можна об'єднати у кілька груп. На думку Г.І. Рзаєва та В.О. Вакулової, існують методики, які базуються на: 1) показниках оцінки фінансово-господарського стану підприємства; 2) нефінансових

показниках; 3) комплексному підході; 4) інтегральній оцінці; 5) оцінці експертів; 6) статистичній інформації; 7) експертно-статистичних розрахунках; 8) використанні поняття інвестиційного потенціалу, інвестиційного ризику та оцінці інвестиційних проектів; 9) вартісному підході; 10) ринковому підході; 11) психологічному аспекті [262, с. 144].

Інша група науковців [257, с. 20-21] доводить існування дещо інших методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємства: 1) витратного; 2) просторового; 3) дохідного; 4) факторного; 5) матричного; 6) інтегрального; 7) аналітичного; 8) підходу, який базується на визначенні поточного й перспективного стану інвестиційної привабливості; 9) порівняльного; 10) підходу, який базується на системі якісних і кількісних показників; 11) підходу, який базується на застосуванні методу кореляційно-регресійного аналізу; 12) підходу, який спирається оцінку споживчих переваг; 13) поелементного; 14) багаторівневого. При цьому самими науковцями запропоновано методологічний підхід до інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств на основі визначення інтегрального показника із застосуванням аналітичного та експертного методів, та методу аналізу ієрархій, що дозволяє сформувати інформаційно-аналітичне забезпечення для розробки стратегії управління підприємством.

Поглиблене вивчення існуючих методик оцінки інвестиційної привабливості підприємства свідчить, що в основі більшості з них лежать групи показників аналізу фінансового стану, що різняться за складом та напрямками його оцінки (Додаток 3). В контексті нашого дослідження пропонуємо розглядати інвестиційну привабливість підприємства як узагальнюючу характеристику ефективності використання наявних ресурсів в процесі здійснення господарських операцій, у тому числі і з цінними паперами власної та невлавної емісії, яка дозволяє формувати аудиторське судження про доцільність придбання інвестором акцій цього підприємства та додаткові можливості залучення емітентом фінансових ресурсів для розвитку бізнесу. З огляду на це пропонуємо здійснювати оцінку інвестиційної привабливості підприємства за обмеженим переліком фінансових показників, які об'єднані у наступні групи:

– показники фінансової стійкості;

- показники платоспроможності;
- показники ділової активності;
- показники рентабельності.

Безпосередньо для оцінки інвестиційної привабливості підприємства рекомендуємо обчислювати інтегральний показник, який слід розглядати як деякий умовний числовий вимірювач латентної якості досліджуваного явища з урахуванням визначених його характеристик. Доцільність використання показника такого виду обумовлена «досить широким колом завдань, які можуть бути вирішені за його допомогою, серед яких можна виділити зіставлення об'єктів між собою, визначення структури об'єктів, класифікації об'єктів стосовно рівня досліджуваної якості, визначення загального рівня якості, класифікації нових об'єктів стосовно визначеної структури, виявлення ступеня відповідності досліджуваних об'єктів деякому уявному «ідеалу» та визначення напрямків покращення ситуації тощо» [72, с. 117]. Інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства забезпечує:

- стиснення надлишкової інформації, що міститься у його складових, при збереженні її інформативності;
- відтворення варіації його складових;
- простоту і зрозумілість інтерпретації отриманих результатів.

Найбільш поширеним підходом до побудови інтегрального показника є використання методу згортки базових показників. Найчастіше використовується дві форми згортки: адитивна і мультиплікативна. Процедура побудови конкретного вигляду інтегрального показника визначається як формою згортки, так і наявністю експертної інформації щодо ранжування об'єктів стосовно оцінюваної якості [71, с. 35]. Обов'язковою умовою застосування методу згортки є нормалізація вихідних даних.

Враховуючи, що вихідні дані мають різний напрямок впливу на інвестиційну привабливість підприємства, тобто, виступають стимуляторами, дестимуляторами або номінаторами, їх нормалізацію слід проводити за наступною формулою [72, с. 118]:

$$\tilde{X}_{kj}^i = 1 - \frac{|x_{kj}^i - x_j^{i*}|}{\max_j |x_{kj}^i - x_j^{i*}|}, \quad (3.1)$$

де \tilde{X}_{kj}^i – нормалізоване значення j -того показника для i -тої групи за k -ою одиницею спостереження;

x_{kj}^i – значення j -того показника для i -тої групи за k -ою одиницею спостереження;

x_j^{i*} – значення j -го показника для i -тої групи, що відповідає його найкращій якості; $i=1, 2, \dots, m; j=1, 2, \dots, m; k=1, 2, \dots, n$;

n – кількість одиниць спостереження, за якою проводиться оцінювання.

Побудову часткових інтегральних показників за визначеними напрямками оцінювання інвестиційної привабливості підприємства (фінансова стійкість, платоспроможність, ділова активність, рентабельність) пропонуємо здійснювати за методом відстаней:

$$I_k^i = \sqrt{\sum_{j=1}^{m_i} (1 - \tilde{X}_{kj}^i)^2} \quad (3.2)$$

де I_k^i – частковий інтегральний показник i -ї групи за k -ою одиницею спостереження; $i=1, 2, \dots, m; k=1, 2, \dots, n$.

Для обчислення узагальнюючого інтегрального показника інвестиційної привабливості підприємства пропонуємо застосовувати лінійну зважену згортку:

$$I_{III} = \sum_{i=1}^n w_i I_k^i, \quad (3.3)$$

де I_{III} – узагальнюючий показник інвестиційної привабливості підприємства;

w_i – вага показників i -тої групи в оцінюванні інвестиційної привабливості підприємства.

Для встановлення відносної важливості кожної складової інтегрального показника доцільно використовувати метод Фішберна, за яким групи показників ранжуються в порядку

зменшення вагомості. Вагомість i -ої складової інтегрального показника розраховується за формулою:

$$w_i = \frac{2(m-i+1)}{m(m+1)}, \quad (3.4)$$

де m – число груп показників оцінки інвестиційної привабливості підприємства.

Враховуючи вищевикладене, інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості підприємства запропоновано визначати відповідно до упорядкованої послідовності етапів технології його розрахунку (рис. 3.9).

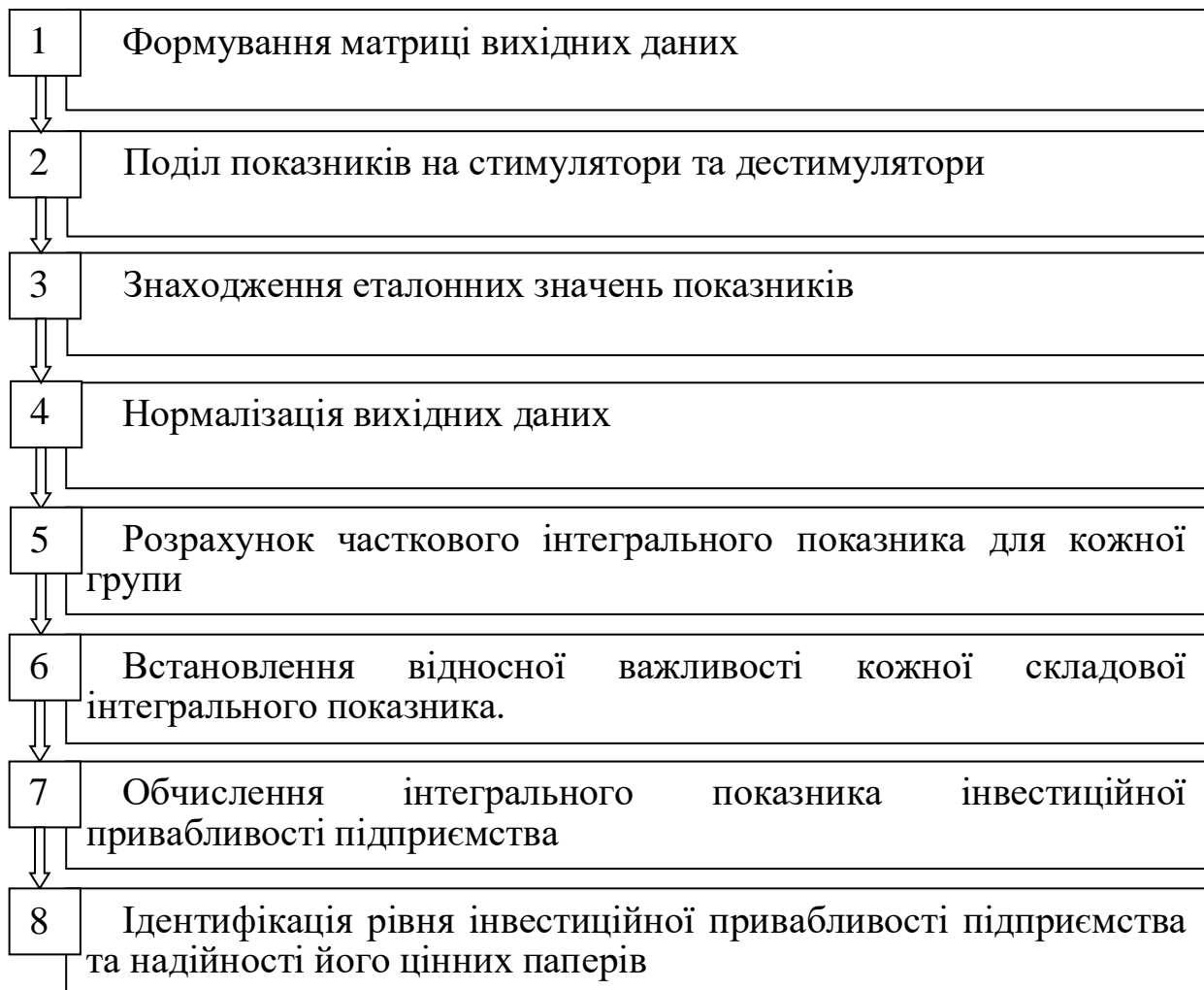

Рис. 3.9. Технологія оцінювання інвестиційної привабливості підприємства

Апробацію запропонованої технології оцінки інвестиційної привабливості підприємства здійснено за даними фінансової звітності сукупності публічних та приватних акціонерних товариств, основним видом діяльності яких є виробництво харчових продуктів, зокрема, виробництво молочних продуктів, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (Додаток К, табл. К.1, табл. К.2). Результат нормалізації вихідних даних наведено у Додатку К, табл. К.3.

Результати розрахунків інтегрального показника інвестиційної привабливості досліджуваних підприємств харчової промисловості, які представлені у табл. К.3 Додатку К, свідчать, що у 2017 році лідируючі позиції займають ПАТ «Новоград-Волинський хлібозавод», ПАТ «Поліссяхліб» та ПАТ «Зарічненський молокозавод».

Серед розглянутих підприємств найменше значення інтегрального показника, а, отже, найвищу інвестиційну привабливість має ПАТ «Поліссяхліб». Це підтверджується найвищим рівнем платоспроможності ($ПЛ = 0,435$) і рентабельності ($Р = 0,535$). За рівнем фінансової стійкості ($ФС = 0,389$) дане підприємство займає 5 місце серед 15 досліджуваних акціонерних товариств. Найбільш фінансово стійкою виявилась діяльність ПрАТ «Конотопський хлібокомбінат» ($ФС = 0,290$), ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат» ($ФС = 0,380$), ПАТ «Зарічненський молокозавод» ($ФС = 0,231$), ПрАТ «Чугуївський молочний завод» ($ФС = 0,209$). За рівнем ділової активності ПАТ «Поліссяхліб» ($ДА = 0,548$) поступилося лише ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат» ($ДА = 0,533$).

Згідно розробленої технології оцінювання інвестиційної привабливості підприємств завершальним етапом є визначення її рівня та рівня надійності цінних паперів суб'єкта підприємницької діяльності. Для формування судження аудитора щодо інвестиційної привабливості підприємства пропонуємо використовувати обернену шкалу бажаності Харрінгтона [11], яка дозволяє визначити підприємства з дуже високим, високим, середнім, низьким та дуже низьким рівнем інвестиційної привабливості та ідентифікувати відповідним чином рівень надійності їх цінних паперів. Характеристика рівня надійності цінних паперів

підприємства залежно від ідентифікованого рівня інвестиційної привабливості їх емітента наведена в табл. К.6 додатку К.

Результати оцінювання, які представлені в табл. 3.6, свідчать про те, що майже 90% підприємств досліджуваної сукупності мають низький та дуже низький рівень інвестиційної привабливості і, відповідно, надійності їх цінних паперів.

Таблиця 3.6

Результати оцінки рівня інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів за 2017 рік

Дуже низький рівень $0,8 < I_{III} \leq 1,0$	Низький рівень $0,63 < I_{III} \leq 0,8$	Середній рівень $0,37 < I_{III} \leq 0,63$
ПрАТ «Люботинський хлібзавод»	ПАТ «Новоград-Волинський хлібзавод»	ПАТ «Поліссяхліб»
ПрАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів	ПрАТ «Херсонський хлібокомбінат»	ПАТ «Зарічненський молокозавод»
ПрАТ «Прилуцький хлібзавод»	ПрАТ «Конотопський хлібокомбінат»	
ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат»	ПрАТ «Дрогобицький хлібокомбінат»	
ПрАТ «Кременчуцький міськмолкозавод»	ПрАТ «Дніпропетровський хлібзавод № 9»	
	ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат»	
	ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат»	
	ПрАТ «Чугуївський молочний завод»	

За даними 2017 року середній рівень інвестиційної привабливості мають ПАТ «Поліссяхліб» і ПАТ «Зарічненський молокозавод». Це означає, що ці підприємства вирізняються достатньо стійким фінансовим станом, здійснюють заходи проти всякого роду ризиків та мають хороші перспективи сталого економічного зростання. З огляду на це, можна впевнено стверджувати, що вони є найперспективнішими для вкладання коштів серед досліджуваної сукупності суб'єктів підприємницької діяльності.

Для підвищення обґрунтованості аудиторських доказів та рекомендацій щодо вибору в якості об'єкта інвестування цінних

паперів ПАТ «Поліссяхліб» і ПАТ «Зарічненський молокозавод» вважаємо за доцільне здійснювати оцінку змін рівня надійності їх цінних паперів на підставі дослідження динаміки інтегрального показника інвестиційної привабливості (рис. 3.10).

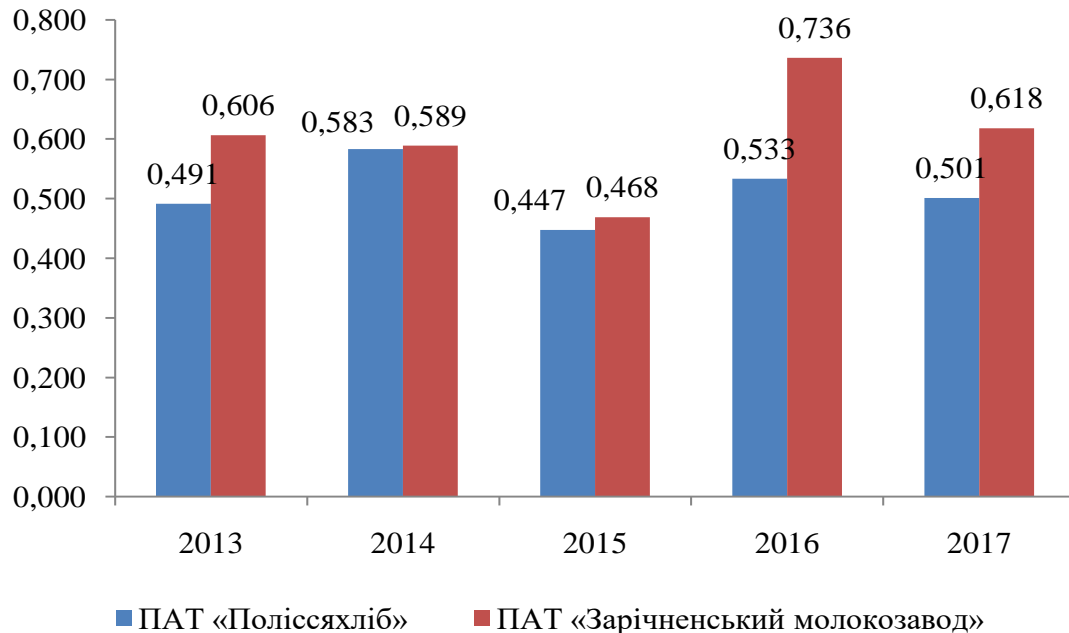

Рис. 3.10. Динаміка інтегрального показника інвестиційної привабливості підприємств за 2013-2017 роки

Як бачимо, впродовж досліджуваного періоду спостерігається незначне коливання значень узагальнюючого індикатора привабливості ПАТ «Поліссяхліб» (з 0,447 до 0,583) в межах середнього рівня. Це дозволяє аудитору рекомендувати дане підприємство як найкращий об'єкт інвестицій серед розглянутих.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що використання в процесі внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами складних аналітичних процедур по суті спирається на існування очевидного причинно-наслідкового зв'язку між показниками результатів цих операцій та спрямовано на отримання й обробку належних аудиторських доказів, необхідних для формування професійних суджень або прийняття управлінських рішень з покращення рівня достовірності відображення в обліковій системі підприємства операцій з цінними паперами та підвищення їх ефективності.

Висновки за розділом 3

Дослідження організаційно-методичних підходів та прикладного інструментарію внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами дозволяє зробити наступні висновки:

1. Належна інформаційно-аналітична підтримка управлінських рішень у фінансовій та інвестиційній сфері потребує здійснення внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами. Запропоновано розглядати його як процес професійної діяльності суб'єктів управління, спрямований на контроль відповідності зовнішнім і внутрішніми регламентам та перевірку правильності відображення в обліку, фінансовій та управлінській звітності операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, результатом якого є попередження ризиків і надання рекомендацій з підвищення ефективності реалізації функцій інформаційної підтримки управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства. Визначено організаційні, методичні та технічні засади перевірки законності, правильності та достовірності відображення в обліку і звітності інформації про результати здійснених операцій з цінними паперами власної та невласної емісії. Розроблено концептуальну модель внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами, яка через конкретизацію організаційно-методичних і технічних засад, принципів, завдань та функцій дозволяє організувати даний вид контролю в управлінській інформаційній системі підприємства та забезпечити його високу якість.

2. З метою забезпечення належного рівня організації та якості робіт з внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами розроблено відповідне Положення, що визначає організаційну структуру діяльності та функції підрозділу внутрішнього аудиту, права та обов'язки внутрішніх аудиторів, методику організації внутрішнього аудиту, взаємовідносини між зовнішнім і внутрішнім аудитором, оцінку діяльності підрозділу внутрішнього аудиту. З метою оптимізації процесу внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами упорядковано етапи аудиторської перевірки відповідності регламентам і правильності відображення в обліку та звітності операцій

підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії та розроблено відповідну функціональну модель, яка дозволяє забезпечити високий рівень якості та достовірності результатів внутрішнього аудиту.

3. Для ефективної взаємодії учасників аудиторського процесу та координації дій між ними розроблено та запропоновано до використання план та програми проведення внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії, які передбачають реалізацію комплексу поставлених завдань аудиторської перевірки та визначають види робіт і бюджет часу на їх виконання, що в комплексі дозволяє оптимізувати роботу внутрішніх аудиторів та забезпечити максимальну продуктивність їх праці. Для надання аудитору впевненості у результатах перевірки організації обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії визначено та систематизовано у розрізі напрямів та аудиторських процедур можливі види помилок та порушень в цій сфері, які потребують особливої уваги аудитора.

4. З метою виявлення розбіжностей між даними бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами та звітності щодо них розроблено відповідний тест внутрішнього аудиту, відмінною особливістю якого є визначення коефіцієнтів якості організаційно-правового базису обліку й організації обліку операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, на підставі яких формується судження аудитора щодо рівня ефективності організації обліку в частині здійснення операцій підприємства з цінними паперами.

5. Для формування достатніх аудиторських доказів і представлення в аудиторському висновку належних рекомендацій щодо можливостей підприємства з мобілізації фінансових ресурсів та інвестування коштів обґрунтовано доцільність удосконалення методичного інструментарію аналітичних процедур внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії. Сформовано систему узагальнюючих і часткових показників та розроблено технологію оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, яка дозволяє ідентифікувати її рівень та рівень надійності цінних паперів підприємства.

РОЗДІЛ 4

АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

4.1 Теоретико-методичні засади аналізу операцій підприємства з цінними паперами

Ступінь науковості обґрунтування управлінських рішень за операціями підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії залежить від дієвості підсистеми аналізу та використання принципово нових підходів і методів, які дозволяють здійснювати інтерактивне управління в умовах нестабільності зовнішнього середовища і своєчасно вирішувати проблеми ефективності фінансової та інвестиційної діяльності. Комплекс цих методів, на нашу думку, представляє аналітичний інструментарій, доцільність і послідовність застосування якого в процесі підготовки аналітичної інформації для управління має відповідати цілям, завданням і напрямам аналізу, а також забезпечувати реалізацію функцій підсистеми аналізу в системі управління операціями підприємства з цінними паперами, їх адаптацію до запитів осіб, що приймають управлінські рішення. Лаконічність, зрозумілість і достовірність результатів аналізу операцій підприємства з цінними паперами уможливлються системністю та комплексністю аналітичних досліджень і визначаються змістовим наповненням його методики.

При цьому під методикою економічного аналізу операцій підприємства з цінними паперами слід розуміти виконання певних аналітичних процедур, які орієнтовані на генерування необхідної для потреб управління аналітичної інформації, відповідають підпорядкованим меті і завданням аналізу та здійснюються шляхом обробки відповідними методами інформаційного масиву даних щодо результатів та ефективності здійснення операцій з цінними паперами (власної та невласної емісії).

Для забезпечення науковості та підвищення якості обґрунтування управлінських рішень щодо операцій підприємства з цінними паперами методика їх аналізу має формуватися із дотриманням певних методичних принципів відповідно до визначеної мети і завдань аналізу, регламентувати методичний інструментарій і методи аналітичних досліджень, орієнтуватися на

потреби осіб, що приймають управлінські рішення. Враховуючи це та ґрунтуючись на [120] можна стверджувати, що елементний склад методики аналізу операцій підприємства з цінними паперами презентують: об'єкт, суб'єкт, мета, принципи, завдання, функції, напрями аналізу, система показників, методи і прийоми аналітичного дослідження. При цьому визначальним для забезпечення високого рівня якості аналітичного процесу є організація аналізу, його методичний та технічний супровід.

Для забезпечення достатнього обсягу та доречності аналітичної інформації, що формується за потребами осіб, які приймають управлінські рішення, методика аналізу операцій підприємства з цінними паперами має бути сформована із дотриманням принципів науковості, системності, комплексності, періодичності, достовірності та об'єктивності, зрозумілості та адекватності, оперативності, дієвості, ефективності аналітичного дослідження (табл. 4.1). Такий підхід дозволить забезпечити комплексну реалізацію оціночної, діагностичної та пошукової функцій аналізу в системі управління операціями підприємства з цінними паперами (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Функції аналізу операцій підприємства з цінними паперами (розроблено на підставі [335, с. 126])

Таблиця 4.1

Методологічні принципи аналізу операцій підприємства з цінними паперами (систематизовано автором на основі [335, с. 125-126])

Принципи економічного аналізу	Характеристика	Для аналізу операцій з цінними паперами
1	2	3
Науковість	передбачає глибоке пізнання об'єктивної реальності функціонування економічної системи, впливу об'єктивних факторів її зміни та розвитку, застосування наукової методики та організації аналітичних досліджень	аналіз операцій з цінними паперами підприємства має відповідати вимогам сучасних організаційних систем, новітніх досягнень в теорії та методиці економічних досліджень
Системність	передбачає дослідження економічних явищ і процесів як складних систем з функціонально-структурною будовою елементів взаємозв'язку і взаємообумовленості їх складових	аналіз операцій з цінними паперами потребує дослідження цінних паперів як єдиного цілого, єдиної системи, що включає інші складові елементи, які знаходяться у визначеній взаємодії; об'єкта (цінних паперів), що є частиною іншої, більш високого рівня системи, у якій він взаємодіє з іншими підсистемами
Комплексність	передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної будови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі, за кількісними й якісними ознаками та вихідні параметри цього процесу	під час дослідження операцій з цінними паперами підприємства необхідно враховувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта господарювання
Періодичність	передбачає необхідність систематичного проведення аналітичних досліджень на базі високої їх організації та планування аналітичної роботи	аналіз операцій з цінними паперами повинен бути регулярним, тобто проводитися з визначеною періодичністю
Достовірність та об'єктивність	аналіз повинен базуватися на достовірній, перевіреній інформації, що реально відображає об'єктивну дійсність, а його висновки повинні обґрунтовуватися точними аналітичними розрахунками	аналіз операцій з цінними паперами повинен бути достовірним та об'єктивним, що передбачає відсутність арифметичних помилок у розрахунках, правильне застосування методики розрахунку окремих показників, впливу окремих факторів тощо

Продовження таблиці 4.1

1	2	3
Зрозумілість та адекватність	передбачає пояснення результатів дослідження у вигляді висновків, складання записок	обов'язкове отриманих дослідження у відповідних коментарів, пояснювальних записок
Оперативність	економічний аналіз повинен здійснюватися лише тоді, коли виникає потреба виявити причини недоліків у роботі підприємства та розробити шляхи підвищення ефективності господарської діяльності	означає вміння чітко та швидко проводити аналіз, приймати відповідні управлінські рішення щодо здійснення операцій з цінними паперами
Дієвість	результати економічного аналізу використовується для прогнозування господарських подій, майбутнього фінансового стану підприємства, його фінансових результатів, крім того, своєчасна та доречна аналітична інформація дає можливість оперативно оцінити минулі, теперішні чи майбутні події, вжити необхідних заходів для виправлення ситуації або її поліпшення	практичне використання результатів аналізу для управління операцій з цінними паперами та здійснити оцінку і прогноз
Ефективність аналітичного дослідження	означає, що витрати на проведення аналізу повинні бути найменшими при оптимальній його глибині та комплексності	використання раціональних методів збирання та зберігання даних, що впроваджують у практику аналізу щодо операцій з цінними паперами при застосуванні комп'ютерної техніки та інших технічних засобів

Слід зазначити, що кожна з функцій аналізу може реалізовуватися самостійно в просторі та часі, але всі вони взаємопов'язані, взаємозумовлені та підпорядковані основній меті аналізу операцій підприємства з цінними паперами та вирішенню визначених для її досягнення завдань (напрямів) аналітичних досліджень. Процедурна сторона останніх визначається

відповідними організаційними етапами аналітичного процесу (підготовчий (або плановий), основний (практичний) та заключний), методами та способами здійснення аналітичних досліджень на кожному з них. Розроблену нами референтну модель організації аналізу операцій підприємства з цінними паперами, яка відображає симбіоз організаційно-аналітичних процедур у розрізі етапів аналітичного процесу, та визначає роль кожного з них у формуванні якісної інформації для прийняття рішень з підвищення ефективності операцій підприємства з цінними паперами, представлено на рис. 4.2.

За основну мету аналізу нами визначено об'єктивну оцінку, встановлення причин зміни, пошук резервів та розробку заходів з їх практичного залучення задля покращення результатів та підвищення ефективності операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії. З огляду на це основними завданнями аналізу, що забезпечують формування інформаційного масиву даних для прийняття управлінських рішень щодо операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, і по суті реалізуються в межах основного етапу аналітичного процесу є:

- підготовка інформації для аналізу та прийняття управлінських рішень за операціями підприємства з цінними паперами;
- оцінка змін показників наявності цінних паперів на підприємстві та ефективності операцій з ними;
- встановлення чинників, моделювання взаємозв'язків та кількісна оцінка сили впливу на зміну показників наявності цінних паперів на підприємстві та ефективності операцій з ними;
- аналіз можливостей підприємства щодо усунення виявлених недоліків за операціями підприємства з цінними паперами;
- узагальнення результатів аналізу операцій підприємства з цінними паперами і формування відповідних висновків.

Періодичність виконання цих завдань та своєчасність представлення результатів аналізу регулюються програмою аналітичних досліджень, яку розробляє керівник аналітичного підрозділу підприємства, а за його відсутності – бухгалтерської служби підприємства. У програмі обов'язково зазначаються мета і об'єкти аналізу, напрями та зміст аналітичної роботи, періодичність здійснення аналітичних процедур, форми і терміни представлення

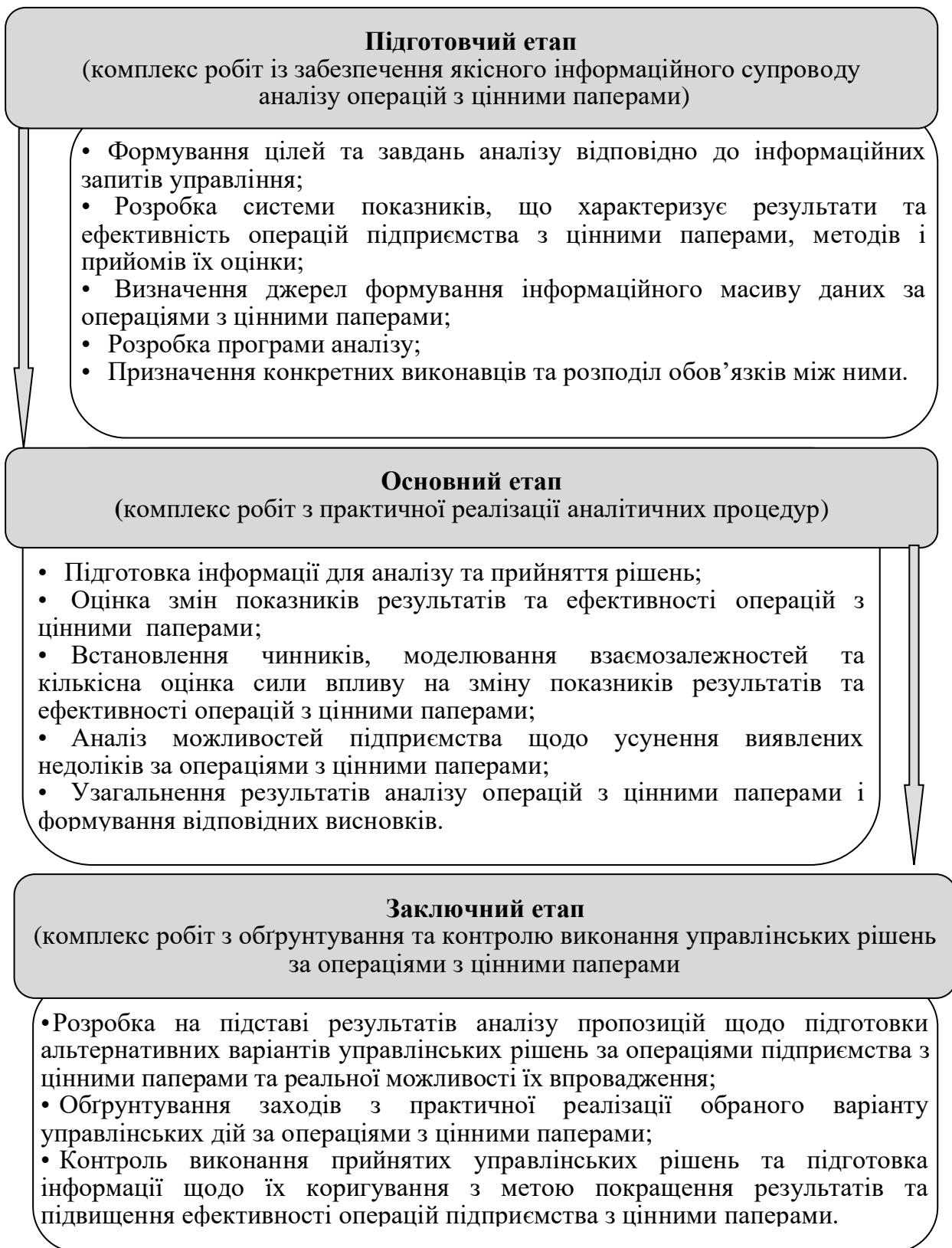

Рис. 4.2. Референтна модель організації аналізу операцій підприємства з цінними паперами (власна розробка)

результатів аналізу, суб'єкти аналізу (як виконавці так і користувачі), а також інформаційний, методичний та технічний супровід аналітичного процесу, засоби контролю його ефективності.

Об'єктом аналізу операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії можуть бути як окремі їх результати (емісійні та інвестиційні витрати; вартість капіталу, інвестованого у дольові, боргові чи похідні цінні папери; вартість капіталу, залученого шляхом емісії дольових чи боргових цінних паперів; вартість та доходність (ринкова, поточна) дольових, боргових і похідних цінних паперів тощо), так й їх ефективність в контексті отримання цих результатів та досягнення цільових орієнтирів розвитку.

Якість результатів аналізу залежить від компетентності його виконавців (як правило це працівники облікового чи аналітичного підрозділу підприємства, які безпосередньо займаються обробкою облікової інформації, виконують необхідні аналітичні процедури та представляють аналітичну інформацію користувачам в найбільш оптимальній для сприйняття формі, а ефективність їх використання в процесі управління – від компетентності користувачів. Для забезпечення взаємодії цих суб'єктів аналізу на відповідному рівні важливим є підпорядкування аналітичного процесу цільовим потребам управління операціями підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії. Здійснюється це шляхом конкретизації в програмі аналізу переліку необхідних даних для обґрунтування управлінських рішень, форм представлення (нетекстова – таблиці, графіки, діаграми тощо; текстова – висновки, записка, звіт тощо) та термінів їх подання (щодня, щотижня, щомісяця, щокварталу, щорічно). Релевантність та об'єктивність цих даних для управління забезпечується відповідним методичним та інформаційним супроводом аналітичного процесу.

Інформаційне забезпечення аналізу операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії слід розглядати як сукупність форм документів та як процес забезпечення інформацією. Як сукупність форм документів інформаційне забезпечення являє собою джерела інформації. Вони можуть бути нормативно-довідковими; обліково-звітними та позаобліковими і формуватися безпосередньо на підприємстві або за його межами.

Сукупність документів є основою формування бази даних аналізу у вигляді показників. Як процес забезпечення інформацією, в свою чергу, інформаційне забезпечення являє собою отримання даних для потреб аналізу. Останнє виражається у безперервному одержанні, оцінці якості, обробці, передаванні та зберіганні бази даних, створеної для задоволення методичних потреб аналізу. Отже, інформаційне забезпечення аналізу операцій підприємства з цінними паперами – це база даних, що містить показники, які:

1) різнобічно характеризують наявність цінних паперів, результати та ефективність операцій з ними;

2) формуються із внутрішніх і зовнішніх джерел під час обробки, підготовки та безпосередньо аналізу (із застосуванням відповідних прийомів та методів) даних, що містяться у нормативно-довідковій, обліково-звітній та поза обліковій документації (рис. 4.3);

3) використовуються для аналізу, контролю, планування й підготовки ефективних управлінських рішень за операціями з цінними паперами.

Для обробки і дослідження інформації щодо наявності цінних паперів, результатів та ефективності операцій з ними використовуються як загальнонаукові, так і конкретно-наукові методи аналізу. Найбільш поширеними з них є:

– традиційні методи аналізу, які визначають як базові, без яких аналітичні дослідження практично неможливі. До цієї групи відносяться: порівняльний, горизонтальний і вертикальний аналіз, групування, графічний і табличний методи подання даних;

– специфічні методи аналізу, а саме: фінансових коефіцієнтів (так званий R-аналіз, що передбачає визначення співвідношень різних абсолютних показників результатів операцій підприємства з цінними паперами власної і невласної емісії між собою, і дозволяє тим самим ідентифікувати їх ефективність і вплив на рівень інвестиційної привабливості та ринкової активності підприємства) та інтегрального аналізу, що дозволяє одержати комплексну й найбільш поглиблену (багатофакторну) оцінку умов формування окремих агрегованих оціночних показників, до речі, найбільшого поширення набули такі прийоми інтегрального аналізу, як: аналіз ефективності використання активів підприємства по моделі «Дюпон»; SWOT-аналіз, що являє собою вивчення характеру

Рис. 4.3. Система показників і методів обробки економічної інформації для аналізу результатів та ефективності операцій підприємств з цінними паперами (власна розробка)

сильних і слабких сторін фінансово-інвестиційної діяльності підприємства; об'єктно-орієнтований аналіз формування чистого інвестиційного прибутку по моделі «Модернсофт»; портфельний аналіз).

– методи факторного аналізу, що дозволяють встановити взаємозв'язок, ступінь залежності та силу впливу чинників зміни результатів та ефективності операцій підприємства з цінними паперами. Ця група об'єднує традиційні методи детермінованого факторного аналізу (метод ланцюгових підстановок, метод абсолютних різниць, інтегральний метод та ін.) та економіко-математичні методи стохастичного факторного аналізу (дисперсійний аналіз; кореляційно-регресійний аналіз, математичне програмування, матричні методи і моделі та ін.);

– евристичні методи аналізу побудовані на використанні професійного досвіду та інтуїції спеціалістів аналітичного підрозділу та управлінських працівників в цілому під час розв'язання аналітичних задач.

Комплекс цих методів представляє аналітичний інструментарій, доцільність застосування якого в процесі підготовки аналітичної інформації для управління має відповідати цілям, завданням і напрямам аналізу, забезпечуючи реалізацію його функцій в управлінській системі підприємства та адаптацію результатів до інформаційних запитів користувачів, визначатись доречністю для виконання певних аналітичних процедур згідно обраної методики, а також реалізовуватись із дотриманням певної технології. При цьому під технологією аналізу операцій підприємства з цінними паперами слід розуміти чітко визначену послідовність виконання за визначеними напрямками оцінювання із застосуванням найбільш прийнятного методичного інструментарію певних аналітичних процедур для підготовки інформації до аналізу, її обробки, узагальнення отриманих результатів та їх представлення для прийняття й контролю виконання управлінських рішень щодо здійснення операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії (рис. 4.4.).

Запропоновані напрями та процедури аналізу операцій підприємства з цінними паперами, що відповідають раніше визначеним об'єктам, меті та завданням, і які представлено на рис. 4.4, та показники, що при цьому обчислюються й методи їх

Рис. 4.4. Функціональна модель технології аналізу операцій підприємства з цінними паперами (власна розробка)

дослідження, які наведено на рис. 4.3, в комплексі сприятимуть покращенню методичного супроводу аналізу операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії, а їх реалізація із застосуванням сучасних інформаційних технологій забезпечить підвищення рівня технічного супроводу аналітичного процесу та оперативність прийняття управлінських рішень.

Інформатизація аналізу операцій підприємства з цінними паперами може здійснюватись за допомогою спеціалізованих статистичних чи аналітичних пакетів («STATISTICA», «SPSS Statistics», «STATGRAPHICS», «STADIA» та ін.) й електронних таблиць Microsoft Office Excel. Так, програмний продукт «Statistica» компанії «StatSoft» надає можливість проводити: одновимірний та багатовимірний дисперсійний аналіз; лінійний аналіз; нелінійне оцінювання; кластерний аналіз; одновимірний і багатовимірний аналіз відповідностей; лінійний дискримінантний аналіз; факторний аналіз тощо. Широке використання електронних таблиць Microsoft Office Excel пов'язано з їх можливостями проводити обробку даних на основі математичних та статистичних формул, а також за допомогою надбудови «Пакет аналізу». З огляду на це для задоволення потреб аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами доцільно створити окремий модуль, що буде функціонувати в операційному середовищі Windows як додаток до Excel, і, використовуючи в повному обсязі всі його можливості, забезпечить комплексне та системне оцінювання результатів та ефективності операцій з цінними паперами згідно запропонованої технології.

Відповідно до розробленої функціональної моделі технології аналізу операцій підприємства з цінними паперами процесу реалізації товарів оцінювання починається з аналізу змін (відхилень) показників наявності цінних паперів та результатів операцій з ними, який здійснюється із застосуванням методів порівняння, горизонтального та вертикального аналізу, і передбачає визначення абсолютного приросту та темпу зростання за показниками ринкової і номінальної вартості боргових і дольових цінних паперів власної і невлавної емісії, витрат на емісію боргових і дольових цінних паперів, витрат на придбання боргових і дольових цінних паперів, прибутку від реалізації цінних паперів невлавної емісії як в цілому, так і в розрізі типів операцій, видів

цінних паперів та їх власників тощо. На наступному етапі проводиться аналіз відповідності результатів операцій з цінними паперами визначеним параметрам, який, зокрема, в частині операцій з цінними паперами власної емісії спрямовано на оцінку оптимальності структури капіталу підприємства, і в межах якого здійснюється оцінка відповідності структури капіталу раніше визначеній оптимальній, що сформована за критеріями максимізації рентабельності власного капіталу, мінімізації середньозваженої вартості капіталу підприємства та фінансового ризику. В процесі подальшого аналізу із використанням методів порівняння, відносних та середніх величин вивчається ефективність операцій підприємства з цінними паперами. Далі дослідження поглиблюються у напрямку факторного аналізу результатів та ефективності операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії, який передбачає виявлення та кількісну оцінку впливу чинників їх змін із застосуванням методів детермінованого та стохастичного факторного аналізу, і результати якого використовуються для виявлення потенційних можливостей покращення цих показників. У подальшому на підставі методів інтегрального аналізу та формалізованих методів прогнозування оцінюється інвестиційна привабливість підприємства та надійність його цінних паперів, їх інвестиційні якості, визначаються перспективи розвитку показників результатів та ефективності операцій з цінними паперами власної та невлавної емісії. Завершується аналіз пошуком резервів покращення результатів та ефективності операцій з цінними паперами та розробкою рекомендацій щодо їх практичного залучення.

Надані рекомендації у подальшому трансформуються в альтернативні варіанти управлінських рішень за операціями з цінними паперами власної та невлавної емісії, які підлягають ретельному аналітичному дослідженню, коригуванню, обґрунтуванню та контролю виконання остаточного варіанту управлінських дій та заходів з покращення результатів та підвищення ефективності операцій з цінними паперами.

4.2 Методичні підходи до оцінки ефективності операцій підприємства з цінними паперами

Оцінка ефективності операцій підприємства з борговими і дольовими цінними паперами, зокрема невлавної емісії, є необхідною передумовою прийняття інвестиційного рішення і базується на критеріях теперішньої вартості, доходності і ризику. Загальний підхід до визначення теперішньої вартості цінних паперів передбачає дисконтування усіх доходів, які розраховує отримати їх власник за час володіння даними паперами. Доходність же визначається виходячи з можливості придбання (реалізації) цінного паперу за визначеною ціною. Проте слід зазначити, що різноманіття видів, умов випуску й функціонування дольових і боргових цінних паперів визначають різноманітність методичних підходів до оцінки ринкової вартості і доходності цінних паперів. розглянемо їх більш докладно.

Розпочнемо з облігацій. Показниками, які приймаються до уваги в процесі оцінки вартості і доходності облігацій є:

- номінал (або номінальна ціна) облігації;
- ставка відсотків, що виплачуються за облігацією, згідно номіналу;
- сума відсотків, що виплачуються за облігацією;
- очікувана норма доходності на облігацію;
- кількість періодів до терміну погашення облігації.

Номінальна ціна – це та величина в грошових одиницях, яка позначена на облігації. Як правило, облігації випускаються з достатньо високим номіналом. Наприклад, в США частіше за все випускаються облігації з номіналом 1000 дол.

Облігація також має емісійну ціну, курсову ціну та ціну погашення.

Емісійна ціна облігації – це та ціна, за якою відбувається продаж облігацій їх першим власникам. Емісійна ціна може дорівнювати, бути меншою або більшою за номінал. Це залежить від типу облігацій і умов емісії.

Ціна погашення – це та ціна, яка виплачується власникам облігацій після закінчення терміну позики. В більшості випусків ціна погашення дорівнює номінальній ціні, проте вона може і відрізнятися від номіналу.

Курсова ціна – це ціна, за якою облігації продаються на вторинному ринку. Якщо кожна облігація має строго визначену номінальну ціну, ціну погашення і емісійну ціну, рівень яких був зафіксований при випуску позики, то курсова ціна зазнає значні зміни протягом терміну життя облігації - вона коливається щодо теперішньої вартості облігацій.

Залежно від способу виплати процентного доходу виділяють три типи облігацій:

- облігації з фіксованою купонною ставкою;
- облігації з плаваючою купонною ставкою;
- облігації з нульовим купоном.

Облігації з купонною ставкою – облігації, умовами емісії яких передбачено виплату відсотків у розрахунку на номінальну суму інвестиції. Виплати здійснюються за купонами – відрізними талонами із зазначеною на них величиною купонної ставки. Купонна прибутковість – норма відсотка, яка вказана на цінному папері і яку емітент зобов’язується сплатити по кожному купону. Платежі по купонах можуть проводитися раз на квартал, по півріччям або раз на рік. Купонні облігації можуть продаватися як за номінальною вартістю, так із дисконтом або премією залежно від кон’юнктури ринку та їх привабливості для інвесторів.

За облігаціями з фіксованою купонною ставкою очікуваний дохід інвестора складається з двох частин:

- 1) рівномірних за періодами надходжень відсоткових виплат, які були обіцяні емітентом;
- 2) ймовірних прибутків (збитків) внаслідок зміни ринкової ціни облігації.

Базова модель у такому випадку має вигляд:

$$V_t^O = \sum_{t=1}^n \frac{k \times N}{(1+d)^t} + \frac{N}{(1+d)^n} \quad (4.1)$$

де N – номінальна вартість облігації, грн;

k – купонна ставка за облігацією, коеф.;

d – очікувана норма валового інвестиційного прибутку за облігацією (середня ставка доходності на ринку або дисконтна ставка), коеф.;

n – число періодів, які залишилися до погашення облігації, років.

У разі, коли процентний дохід за облігаціями виплачується не один, а кілька разів на рік, ринкова вартість процентної облігації визначається за формулою:

$$V_t^O = \frac{k \times N}{d} \times \left[1 - \frac{1}{\left(1 + \frac{d}{m}\right)^{m \times n}} \right] + \frac{N}{\left(1 + \frac{d}{m}\right)^{m \times n}}, \quad (4.2)$$

де m – число виплат відсоткового доходу протягом року.

Облігації з плаваючою купонною ставкою – цінні папери, умовами емісії яких рівень купонної ставки не зафіксовано і вона змінюється залежно від рівня інфляції або ставки відсотку за кредитами.

Для визначення ринкової вартості таких облігацій слід використовувати наступну формулу:

$$V_t^O = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1 + d_t)^t} + \frac{N}{(1 + d_n)^n} \quad (4.3)$$

де d_t – без ризикова доходність за період між $(t-1)$ -й t -й виплатами, коеф.;

d_n – без ризикова доходність на момент погашення облігації, коеф.;

C_t – грошові потоки, які генерує облігація за період t , грн

Облігації з нульовим купоном – це цінний папір, за яким умовами емісії виплату відсотків не передбачено. Дохід інвестора формується як різниця між номінальною вартістю та емісійним курсом облігації, встановленим на дисконтній основі (тобто нижче за номінал). Отже, облігації з нульовим купоном належать до дисконтних цінних паперів. Така облігація генерує грошовий потік

лише один раз, а дохід інвестор одержує в момент погашення, для розрахунку якого застосовується наступна формула:

$$V_t^O = \frac{N}{(1+d)^n} \quad (4.4)$$

Провідне місце в процесі прийняття рішень з фінансового інвестування займає оцінка доходності облігацій, яка передбачає обчислення доходності, і характеризується рядом параметрів. В залежності від умов, запропонованих емітентом, серед таких параметрів виокремлюють купонну, поточну та повну доходність.

Купонна доходність являє собою норму відсотку, яка указана на цінному папері і яку емітент зобов'язується сплатити за кожним купоном. Платежі за купонами можуть відбуватися щоквартально, раз на півріччя або на рік.

Слід зазначити, що ринкова ціна купонної облігації може співпадати з її номінальною вартістю, а може перевищувати її. У першому випадку облігації називаються номінальними, а у другому – преміальними.

Якщо ринкова ціна купонної облігації відповідає її номінальній вартості, то доходність за такою облігацією дорівнює її купонній доходності. У випадку, коли ринкова ціна купонної облігації більша за номінальну, можна обчислити як поточну, так і повну доходність.

Поточна доходність характеризує сплачуваний річний відсоток на вкладений капітал, тобто на суму, сплачену в момент придбання облігації.

Для оцінки поточного рівня валового інвестиційного прибутку за облігаціями використовується показник поточної доходності d_{nom} , розрахунок якого також залежить від умов емісії облігацій:

➤ безвідсоткових:

$$d_{nom} = \left(n \sqrt[n]{\frac{N}{V_t^O}} - 1 \right) \times 100 \quad (4.5)$$

або

$$d_{nom} = \frac{V_{prod}^O - V_{прид}^O}{V_{прид}^O} \times \frac{365}{t} \times 100 \quad (4.6)$$

де N – номінальна ціна облігації, грн

$V_{прид}^O$ – вартість придбання облігації (ціна, за якою облігація реалізується на ринку), грн;

V_t^O – поточна вартість облігації у періоді t (ціна, за якою вона реалізується на ринку у цьому періоді), грн;

n – кількість років обігу облігації, що залишились до її погашення років;

V_{prod}^O – ціна продажу облігації, у відсотках до номіналу або грн;

t – кількість днів із дня покупки до продажу облігації, дні.

➤ відсоткових:

▶ з періодичною виплатою відсотків:

$$d_{nom} = \frac{N \times k}{V_{прид}^O} \times 100 \quad (4.7)$$

▶ з виплатою відсотків при їх погашенні:

$$d_{nom} = \frac{1 + k_{ног}^O}{\left(\frac{V_t^O}{N}\right)^{1/n}} - 1 \quad (4.8)$$

де $k_{ног}^O$ – ставка, за якою буде нарахована сума відсотків за облігацією при її погашенні, коеф.;

V_t^O – поточна вартість облігації у періоді t (ціна, за якою вона реалізується на ринку у цьому періоді), грн;

n – кількість років обігу облігації, що залишились до її погашення.

Здійснення фінансових інвестицій вважається доцільним, якщо поточна доходність перевищує очікувану норму прибутковості від цих інвестицій.

Разом з тим поточна доходність не враховує зміни ціни облігації протягом її зберігання, тобто іншого джерела доходу. Для того, щоб прийняти до уваги цей факт, обчислюється повна доходність (доходність при погашенні).

Повна доходність враховує всі джерела доходу, які отримає власник облігації, включаючи її номінальну вартість на момент погашення. Показник повної доходності вимірюють відсотковою ставкою, яку називають внутрішньою нормою прибутку або ставкою розміщення.

Ставка розміщення є розрахунковою величиною і в явному вигляді на ринку цінних паперів не виступає. Однак любий інвестор, який планує робити інвестиції в облігації, повинен її обчислювати.

Для приблизної оцінки ставки розміщення співвідносять річний дохід від облігації з середньою її ціною. Середня ціна визначається на основі номіналу і ціни покупки. Для облігацій, придбаних з дисконтом, ставка розміщення дорівнює:

$$d = \left(\frac{D + \frac{N - V_{\text{прид}}^0}{n}}{\frac{N + V_{\text{прид}}^0}{2}} \right) \times 100, \quad (4.9)$$

де D – щорічний прирісний дохід по облігації, грн

Для облігацій, які куплені з премією, ставка розміщення буде обчислюватися за наступною формулою:

$$d = \left(\frac{D - \frac{N - V_{\text{прид}}^0}{n}}{\frac{N + V_{\text{прид}}^0}{2}} \right) \times 100 \quad (4.10)$$

В ситуації, коли час до погашення облігації перебільшує один рік, доходність при погашенні можна розглядати як дисконтну ставку, за якої приведена вартість очікуваних грошових платежів по облігаціям дорівнювала б її поточній ціні.

Під час оцінки облігацій слід враховувати основні правила, які описують основні співвідношення між цінами облігацій і їх доходністю. Перше правило застосовується для оцінки преміальних облігацій, і полягає у наступному: якщо ціна купонної облігації перевищує її номінал, то доходність при погашенні за такою облігацією буде менше поточної доходності, яка у свою чергу, буде менше її купонної доходності. Друге правило стосується дисконтних облігацій: якщо ціна купонної облігації менше її номінальної вартості, то доходність при погашенні такої облігації буде більше поточної доходності, яка, в свою чергу, перебільшуватиме її купонну доходність.

Доходність є важливим, але не єдиним критерієм вибору облігацій. Другим показником привабливості для інвестора того чи іншого виду облігацій є тривалість строку до її погашення. Під час збільшення останнього зростає ступінь фінансового ризику для її власника. Безумовно, ризик придбання облігацій з купонними доходами значно нижчий за ризик, пов'язаний з облігаціями, виплата відсотків за якими здійснюється у кінці терміну. У зв'язку з цим існує ряд показників, які характеризують особливості розподілу доходів у період часу від моменту придбання облігації до моменту її погашення.

Одним з таких показників є середній термін облігації. Під час щорічних купонних виплат середній термін виплат визначається за наступною формулою:

$$\bar{T} = n \frac{g(1+n)}{gn+1}, \quad (4.11)$$

де n – терміни платежів по купонам в роках,
 g – купонний відсоток.

Часом можливо зіштовхнутися із ситуацією, коли облігації з однаковою купонною доходністю і терміном погашення

продаються за різними цінами. Ці відхилення обумовлені впливом на вартість боргових цінних паперів інших факторів. Найбільш істотними з них є ризик дефолта та рівень оподаткування. Останній, в свою чергу, може залежати від того, хто є емітентом або безпосередньо від самого типа облігації.

Існують також і інші фактори, які обумовлюють різницю в цінах між зовні ідентичними цінними паперами з фіксованим доходом. До них належать, зокрема, можливість дострокового викупу облігацій та їх конвертируемість. Можливість дострокового викупу приводить до зменшення ціни такої облігації і до підвищення її доходності при погашенні. Можливість же здійснювати конвертацію сприяє підвищенню ціни облігації і зниженню її доходності під час погашення.

Проаналізуємо доцільність придбання облігації за даними табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Оцінка ринкової вартості та поточної доходності різних видів облігацій

Емітент	Вид облігації	Номинальна вартість облігації грн.	Термін до моменту погашення, років	Купонна ставка, %	Ставка дисконтування, %	Річний купонний дохід за облігацією, грн.	Ринкова вартість, грн.	Поточна доходність, %
А	Відсоткова з фіксованою купонною ставкою і виплатою процентного доходу 1 раз на рік	1000	2	10	12	100	1071,4	9,30
Б	Відсоткова з фіксованою купонною ставкою і виплатою процентного доходу 2 рази на рік	1000	2	10	12	100	965,7	10,35
В	Відсоткова з плаваючою купонною ставкою	1000	2	10	1-й рік - 12; 2-й рік - 10	100	982,2	10,18

Отже, як бачимо, найбільш привабливими для фінансового інвестування виявилися відсоткові облигації з фіксованою купонною ставкою і виплатою процентного доходу 2 рази на рік, які можна придбати за найменшою ринковою вартістю (965,7 грн). Вкладання коштів саме в цей вид боргових цінних паперів дасть можливість отримати найбільшу поточну доходність, яка становить 10,35%.

Тепер розглянемо методичні підходи до оцінки вартості і доходності акцій. Загалом доходність інвестицій в акції відображає рівень прибутковості інвестора у певному інвестиційному періоді, який урахує умови випуску акцій і виплати дивідендів за ними, можливості придбання (реалізації) акцій на фондовому ринку за визначеною ціною. Розрізняють поточну, кінцеву і сукупну доходність.

Поточна доходність акцій відображає рівень прибутковості інвестора у певному інвестиційному періоді (як правило – протягом року), і залежить від можливості виплати дивідендів за результатами діяльності їх емітента.

Для оцінки поточної ринкової доходності звичайних і привілейованих акцій (k_{nom}^A), залежно від умов виплати дивідендів в інвестиційному періоді, використовуються моделі:

- виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{nom}^A = \frac{D}{V_{nom}^A} \cdot 100, \quad (4.12)$$

де D – розмір річних дивідендів, що виплачуються за акцією, грн;

V_{nom}^A – поточна ринкова вартість акції, грн;

- відсутності виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{nom}^A = \frac{V_{prod}^A - V_{прод}^A}{V_{прод}^A} \times \frac{365}{t} \times 100, \quad (4.13)$$

де V_{prod}^A – ціна продажу акції, у відсотках до номіналу або грн;

$V_{\text{прид}}^A$ – ціна придбання акції, у відсотках до номіналу або грн;
 t – кількість днів із дня покупки до продажу акції, дні

Кінцева доходність акцій відображає рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційному періоду, і формується з урахуванням реалізації акцій та виплати дивідендів за результатами діяльності їх емітента в окремих інтервалах протягом періоду інвестування.

Для оцінки кінцевої доходності звичайних і привілейованих акцій ($k_{\text{кінець}}^A$), залежно від умов виплати дивідендів протягом інвестиційного періоду, використовуються моделі:

➤ виплати дивідендів в окремих інтервалах інвестиційного періоду:

$$k_{\text{кінець}}^A = \frac{\bar{D} + ((V_{\text{прод}}^A - V_{\text{прид}}^A) : n)}{V_{\text{прид}}^A} \cdot 100, \quad (4.14)$$

де \bar{D} – розмір дивідендів, виплачених за акцією в середньому за рік, грн;

$V_{\text{прод}}^A$ – вартість продажу акції, грн;

$V_{\text{прид}}^A$ – вартість придбання акції, грн;

n – кількість років, протягом яких інвестор володів акціями.

➤ відсутності виплати дивідендів в інвестиційному періоді:

$$k_{\text{кінець}}^A = \frac{V_{\text{прод}}^A - V_{\text{прид}}^A}{V_{\text{прид}}^A} \cdot 100 \quad (4.15)$$

Сукупна доходність акцій відображає загальний рівень прибутковості інвестора протягом інвестиційному періоду (періоду володіння цінним папером), і формується з урахуванням накопиченої протягом періоду інвестування суми дивідендів за акцією та цін її придбання і реалізації інвестором.

Для оцінки сукупної доходності звичайних і привілейованих акцій ($k_{\text{сук}}^A$), використовують формулу:

$$k_{\text{сук}}^A = \frac{\sum_{i=1}^n D_i + (V_{\text{прод}}^A - V_{\text{прид}}^A)}{V_{\text{прид}}^A} \cdot 100 \quad (4.16)$$

де D_i – величина дивідендів, виплачених за акцією в i -му році, грн.

Вищевикладені алгоритми дозволяють визначити доцільність фінансових інвестицій у відносних показниках. Але для інвестора не завжди зовсім зрозумілою є така їх якісна характеристика, його більше приваблює розмір інвестиційних витрат і очікуваного доходу. Перший вимірюється вартістю акцій на ринку (тобто поточною ринковою їх вартістю), другий – розміром очікуваних дивідендних виплат і різницею у курсовій вартості. Саме цьому в процесі оцінки доцільності інвестицій в акції особливу увагу слід приділяти визначенню ринкової їх вартості.

Як показали проведені нами дослідження висвітленню існуючих методичних підходів до оцінки поточної ринкової вартості акцій залежно від їх виду, умов емісії і виплати дивідендів присвячені наукові праці багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. Зокрема, О.В.Мертенса, А.П. Іванова, Ю.Я. Кравченко, О.Г. Мендрула, В.П. Савчука, С.І. Прилипко, О.Г. Величко, Ю. Бригхема, Л. Гапенски, Р. Морка, М. Фельдштейна та інших.

Найчастіше в практиці інвестиційного аналізу більшість цих авторів рекомендують для оцінки поточної ринкової вартості звичайних акцій ($V_{\text{ном}}^{3A}$), використовувати наступні моделі:

➤ з невизначеним періодом обертання:

$$V_{\text{ном}}^{3A} = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_n}{(1 + k_{3A})^n} \quad (4.17)$$

де D_n – сума дивідендів, що очікується до отримання за акцією у кожному періоді n , грн;

k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньоринкова або інша прийнятна), коеф.

➤ з визначеним періодом обертання:

$$V_{nom}^{3A} = \sum_{t=1}^n \left(\frac{D_n}{(1+k_{3A})^n} \right) + \frac{KB_{3A}}{(1+k_{3A})^t} \quad (4.18)$$

де D_n – сума дивідендів, що очікується до отримання за акцією у кожному періоді n , грн;

k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньоринкова або інша прийнятна), коеф.;

KB_{3A} – очікувана курсова вартість акції у кінці періоду її реалізації, грн

➤ зі стабільним рівнем дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A}}{k_{3A}} \quad (4.19)$$

де D_{3A} – розмір щорічного дивіденду на одну звичайну акцію, грн;

k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньоринкова або інша прийнятна), коеф.

➤ з постійно зростаючими дивідендами:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A_{t+1}}}{k_{3A} - g} = \frac{D_{3A_{t-1}} \times (1+g)}{k_{3A} - g} \quad (4.20)$$

де g – очікуваний темп приросту дивідендів, коеф.;

k_{3A} – норма дохідності за звичайною акцією (середньоринкова або інша прийнятна), коеф.;

$D_{3A_{t-1}}$ – сума дивідендів на акцію, отриманих у попередньому періоді, грн;

$D_{3A_{t+1}}$ – очікувана сума дивідендів на акцію через рік, грн.

➤ зі змінним темпом приросту дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \sum_{t=1}^n \frac{D_t}{(1+k_{3A})^t} + \frac{D_{n+1}}{k_{3A} - g} \times \left(\frac{1}{1+k_{3A}} \right)^n \quad (4.21)$$

де n – очікувана кількість років непостійного зростання дивідендів;

D_t – очікувана сума дивідендів у році t фази непостійного росту, грн;

D_{n+1} – перша очікувана сума дивідендів фази постійного росту, грн.

Для оцінки поточної ринкової вартості привілейованих акцій ($V_{nom}^{ПА}$) з невизначеним періодом обертання використовують модель зі стабільним рівнем дивідендів:

$$V_{nom}^{3A} = \frac{D_{3A}}{k_{3A}} \quad (4.22)$$

де $D_{ПА}$ – розмір щорічного фіксованого дивіденду на акцію, грн;

$k_{ПА}$ – очікувана норма інвестиційного прибутку за привілейованою акцією (вартість акції), коеф.

Як бачимо, ринкова вартість акцій за приведеними моделями визначається на основі методу дисконтованих дивідендів, який передбачає приведення майбутніх сум виплаченого доходу у вигляді дивіденду до поточної вартості на основі використання очікуваної річної прибутковості.

На думку А. У. Мертенса [160] і Я. С. Мелкумова, можливість застосування методу дисконтованих дивідендів, носить вельми умовний характер, оскільки дивіденди і річна прибутковість альтернативних інвестицій (як правило, це рівень позикового відсотка на ринку капіталів або порівнянна прибутковість акцій

однотипних підприємств) є важко передбачуваними. Разом з тим, рівень реальних цін складається під впливом прогнозних оцінок, які виходять з наявної інформації про ефективність діяльності акціонерного товариства і його дивідендної політики.

На наш погляд, наблизити метод дисконтованих дивідендів до реальності, і одночасно спростити завдання оцінки ринкової вартості акцій, можна за допомогою оцінки ефективності використання майна досліджуваного підприємства. Тільки знаючи стан активів, джерел їхнього утворення й ступеня використання, потенційний інвестор може об'єктивно визначити розмір майбутніх дивідендів. Основою для прогнозування дивідендів служить передбачуваний розмір чистого прибутку підприємства і його частка, що направляється на виплату дивідендів, яка називається коефіцієнтом дивідендних виплат. У свою чергу, сам чистий прибуток складається під впливом величини виручки від реалізації, її рентабельності й суми податку з прибутку, а коефіцієнт дивідендних виплат залежить від показників фінансового стану підприємства, у число яких входять: рентабельність і оборотність активів підприємства, рентабельність акціонерного капіталу, забезпеченість запасів власними оборотними коштами, забезпеченість акцій активами підприємства, рівень платоспроможності, фінансової стабільності й незалежності підприємства.

Таким чином, оцінка ринкової вартості акцій тільки лише за критерієм передбачуваної прибутковості може бути необ'єктивною, оскільки вона не враховує наслідків високого коефіцієнта дивідендних виплат на подальшу діяльність підприємства. Так, ринкова вартість акцій при високих значеннях коефіцієнта дивідендних виплат і рівня дивідендів може бути досить висока. Якщо це не наносить збитку подальшій діяльності підприємства, то оцінка є вірною. Якщо ж при цьому спостерігається погіршення фінансових показників підприємства й у наступних періодах зниження прибутку, то судження про інвестиційну привабливість акцій даного підприємства за їх поточною ринковою вартістю на даний момент є невірним. Якщо ж розмір дивідендів на акцію, що підприємство може забезпечити за інших рівних умов збільшується, і, як слідство, – росте курс акцій, то об'єкт інвестування обраний правильно.

Вищевикладене свідчить, що ринкова вартість акцій залежить від безлічі факторів, пов'язаних з фінансовим станом підприємства. Разом з тим, не варто забувати, що в кожний даний момент часу курси цінних паперів визначаються не тільки реальним положенням справ в акціонерному товаристві й економіці в цілому, але й очікуваннями й цілями інвестора. Отже, не менш важливими є фактори довіри з боку інвесторів і біржової спекуляції. Специфіка впливу спекулятивних факторів на курс акцій полягає в тому, що вони зміщують баланс у комплексі ціноутворюючих факторів з об'єктивних умов відтворювального процесу у бік очікувань, тобто першорядне значення в цьому випадку має не розмір дивідендних виплат, а можливість виграшу на курсовій різниці.

4.3 Оцінка і прогнозування ринкової вартості цінних паперів підприємства

Економічна доцільність і результативність функціонування акціонерних підприємств певною мірою визначається ефективністю обраних методів управління капіталом, залученим в результаті операцій емісії дольових і боргових цінних паперів, та полягає в одержанні максимального прибутку й забезпеченні максимального доходу його власникам. У цьому зв'язку стає актуальною оцінка впливу діючих на підприємстві систем фінансування активів і розподілу прибутку на ринкову вартість його акцій і можливість її прогнозування й регулювання через підвищення ефективності використання капіталу.

Для з'ясування ступеня залежності ринкової вартості акцій від факторів, пов'язаних з фінансовим станом підприємства, нами було сформовано сукупність до складу якої ввійшли 28 підприємств харчової промисловості України. Ці підприємства мають різні розміри, стадії життєвого циклу, розташовані в різних містах, але їх сукупність характеризується схожими умовами функціонування та чинниками мікро- і мезорівня, які впливають на ринкову вартість акцій, і сформована з урахуванням вимог щодо обсягу та однорідності вибіркової сукупності, що забезпечує її репрезентативність. Вихідні дані для оцінки ринкової вартості

акцій досліджуваної сукупності підприємств харчової промисловості представлені в Додатку Л.

Шляхом логічного аналізу нами були обрані й запропоновані для кількісної оцінки факторів зміни ринкової вартості акцій (Y) наступні показники:

- рентабельність продажу (X_1),
- рентабельність акціонерного капіталу (X_2),
- оборотність поточних активів (X_3),
- поточна ліквідність активів (X_4),
- коефіцієнт дивідендних виплат (X_5),
- розмір дивіденду на акцію (X_6),
- прибуток на акцію (X_7),
- співвідношення власного й позикового капіталу (X_8),
- маневреність робочого капіталу (X_9),
- забезпеченість запасів власними оборотними коштами (X_{10}),
- оборотність акціонерного капіталу (X_{11}) (рис. 4.5) [119].

Для вивчення й кількісної оцінки сили впливу обраних факторів, нами був проведений стохастичний аналіз, що заснований на застосуванні методів кореляційно-регресійного й дисперсійного аналізу. Рішення завдань стохастичного факторного аналізу із застосуванням програми електронних таблиць Excel було досягнуто шляхом:

- 1) обґрунтування достатності вибраного обсягу сукупності з метою встановлення стійкого взаємозв'язку між факторними й результативними показниками;
- 2) підбору виду регресії, що щонайкраще відображав би дійсний зв'язок досліджуваних показників з набором факторів;
- 3) розробки моделі, що дозволяє визначити вплив кожного фактору на результативний показник і розрахунку його прогнозного значення.

Для виявлення взаємозв'язку між факторними й результативними показниками, а також обґрунтування достатності й однорідності обсягу досліджуваної сукупності підприємств нами був визначений обсяг вибірки даних для кореляційно-регресійного аналізу за формулою:

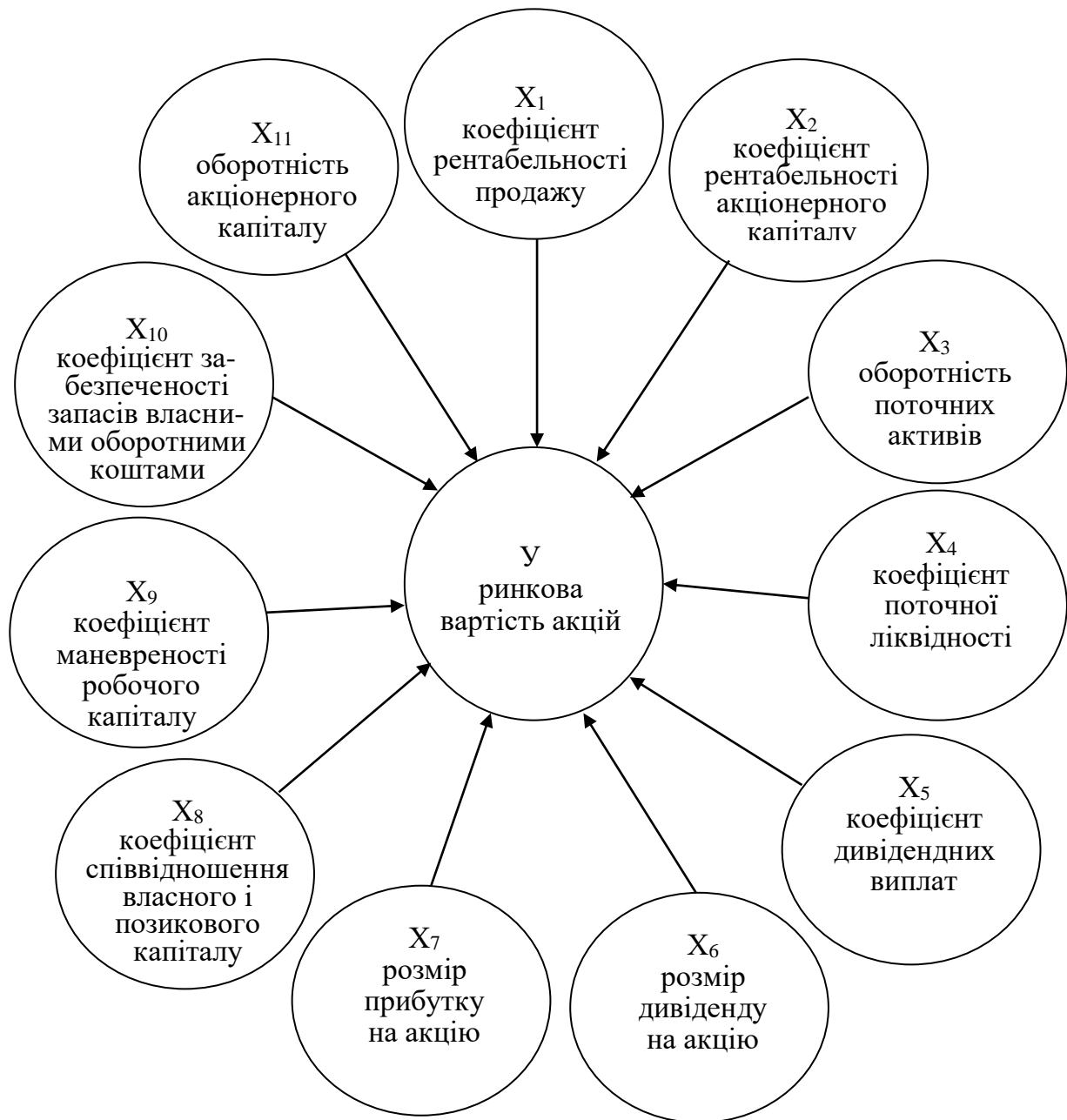

Рис. 4.5. Схема взаємозв'язку факторів, що впливають на ринкову вартість акцій

$$n = \frac{\nu^2 \cdot t^2}{m^2}, \quad (4.23)$$

де n – необхідний обсяг вибірки даних;
 ν – коефіцієнт варіації, %;
 t – табличне значення розподілу Стюдента при обраній довірчій імовірності;
 m – гранична помилка вибірки (для економічних розрахунків допускається помилка 5 – 8 %).

Використовуючи розрахований коефіцієнт варіації ринкової вартості акцій (15,62 %) при заданій імовірності $P=0,95$ і $t=2,049$ було отримано наступне значення обсягу вибірки: $n=28$. Отже, прийнятий у розрахунок обсяг вибірки є достатнім для проведення аналізу.

Для виявлення форми зв'язку, встановлення його тісноти, кількісної оцінки впливу факторів на ринкову вартість акцій і визначення його значимості, нами були проведені наступні дослідження:

1. Побудовано діаграми розсіювання й лінії регресії залежності ринкової ціни акцій від рентабельності продажу (X_1), рентабельності акціонерного капіталу (X_2), оборотності поточних активів (X_3), поточної ліквідності (X_4), коефіцієнта дивідендних виплат (X_5), розміру дивіденду на акцію (X_6), прибутку на акцію (X_7), забезпеченості запасів власними оборотними коштами (X_{10}), співвідношення власного й позикового капіталу (X_8), маневреності робочого капіталу (X_9), оборотності акціонерного капіталу (X_{11}) (Додаток М).

2. Проведено оцінку тісноти зв'язку ринкової вартості акцій від зазначених факторів на основі розрахунку парних коефіцієнтів кореляції і встановлена їхня значимість згідно t-критерію Стьюдента. Результати аналізу представлені в табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Аналіз тісноти зв'язку між ринковою вартістю акцій та факторами, що її визначають

Фактори	Коефіцієнти парної кореляції	Щільність зв'язку між показниками
X_1	0,33149	помірна
X_2	0,55506	помітна
X_3	0,08292	слабка
X_4	0,54817	помітна
X_5	0,25152	слабка
X_6	0,50896	помітна
X_7	0,52730	помітна
X_8	0,18339	слабка
X_9	0,16783	слабка
X_{10}	0,33998	помірна
X_{11}	0,29128	слабка

Якісна оцінка тісноти зв'язку у відповідності зі шкалою Чеддока дозволила встановити наявність слабого зв'язку між ринковою вартістю акції й такими факторами, як: оборотність поточних активів (X_3), коефіцієнт дивідендних виплат (X_5), коефіцієнт співвідношення власного й позикового капіталу (X_8), маневреність робочого капіталу (X_9) і оборотність акціонерного капіталу (X_{11}).

Помірний зв'язок спостерігається між ринковою вартістю акцій і рентабельністю продажів (X_1) і забезпеченістю запасів власними оборотними коштами (X_{10}).

Помітний зв'язок існує між курсовою вартістю акцій і рентабельністю акціонерного капіталу (X_2), поточною ліквідністю (X_4), розміром дивідендів на акцію (X_6) і прибутком на акцію (X_7). З подальшого дослідження були виключені показники, якісна оцінка щільності зв'язку яких з результативним показником виявила їхній слабкий характер. На підставі оцінки матриці парних коефіцієнтів кореляції гіпотеза про наявність мультиколінеарності відкидається, тобто всі показники відносно незалежні (додаток М.12).

3. Побудовано рівняння регресії, що описують залежність ринкової вартості акцій від розглянутих факторів. Зроблено перевірку парних залежностей на їхню значимість і надійність (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Регресійний аналіз парних математичних моделей взаємозв'язку ринкової вартості акції та факторів, що на неї впливають

Фактори	Рівняння регресії	Коефіцієнт еластичності	Оцінка істотності коефіцієнта регресії $t_{26}^{5\%} = 2,054$	Оцінка надійності моделі $F_{1,26} = 4,22$
X_1	$Y = 0,252 + 0,719X_1$	0,0693	1,791	3,209
X_2	$Y = 0,242 + 0,229X_2$	0,1047	3,403	11,577
X_4	$Y = 0,237 + 0,022X_4$	0,1281	3,342	11,169
X_6	$Y = 0,239 + 1,845X_6$	0,1162	3,049	9,089
X_7	$Y = 0,242 + 0,687X_7$	0,1043	3,164	10,014
X_{10}	$Y = 0,271 + 0,004X_{10}$	0,0011	1,843	3,398

Дані таблиці показують, що значного зростання ринкової вартості акцій підприємства можна чекати при підвищенні розміру дивіденду на акцію. Якщо значення цього показника зросте на 1 грн, то ринкова вартість акцій може підвищитися на 1,845 грн, що становить 0,12 %. Менш вагомими є зростання коефіцієнта рентабельності продажу, розміру прибутку на акцію й рентабельності акціонерного капіталу. За рахунок цих факторів ринкова вартість акцій може збільшитися на 0,719 грн або 0,07 %, 0,687 грн або 0,10 % і 0,229 грн або 0,10 % відповідно.

Практично непомітним є вплив коефіцієнтів поточної ліквідності й забезпеченості запасів власними оборотними коштами. Приріст ринкової вартості акцій під впливом першого фактору становить 0,022 грн, а під впливом другого 0,004 грн.

Статистична оцінка істотності коефіцієнтів регресії свідчить про значимість для аналізованої функції (ринкова вартість акцій) таких факторів як: коефіцієнт рентабельності акціонерного капіталу (X_2), коефіцієнт поточної ліквідності (X_4), розмір прибутку на акцію (X_7) і дивіденду на акцію (X_6).

Перевірка парних залежностей на надійність моделі показала, що встановлені взаємозв'язки та їхня кількісна оцінка для вищенаведених факторів носять не випадковий, а закономірний характер. Підтвердженням цьому служить той факт, що фактичне значення F-критерію Фішера для всіх істотних моделей значно вище табличного його значення для заданого обсягу сукупності.

Практика наукових досліджень показує, що встановлення закономірності розвитку економічних явищ тільки лише на основі парних зв'язків між ознаками не є достатнім. У зв'язку з цим наступним етапом дослідження став шаговий аналіз із поступовим включенням у модель вибраних факторів за критерієм значимості. В якості регресійної моделі, що відображає залежність ринкової вартості акцій від факторів, прийнятих до розгляду в даній роботі, нами було обрано лінійне рівняння регресії виду:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n \quad (4.24)$$

де a_0 – вільний член рівняння регресії; a_1, a_2, \dots, a_n – частковий коефіцієнти регресії при факторних показниках; x_1, x_2, \dots, x_n – фактори, що визначають результативний показник.

У процесі шагового регресійного аналізу були побудовані багатофакторні моделі регресії; визначені тіснота й істотність встановленого зв'язку між факторами, що включені в модель, і ринковою вартістю акцій; кількісно оцінена надійність отриманих залежностей. При побудові багатофакторних моделей у процесі шагового регресійного аналізу дотримувались основного правила: якщо значення коефіцієнта множинної детермінації, яке визначене після кожного нового включення фактору, збільшується більше, ніж на 5 %, то таке включення вважається доцільним. Результати аналізу, свідчать про те, що найбільш повно сформовані взаємозв'язки описують моделі, які отримані на кроці 1 і 2 (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Багатофакторні регресійні моделі ринкової вартості акцій
та їх статистична оцінка

№ кроку	Введення змінної	Рівняння регресії	Множинні коефіцієнти		F критерій Фішера
			корреляції	детермінації	
1	X_4	$Y=0,219+0,188X_2+0,017X_4$	0,7035	0,4949	12,245
2	X_{10}	$Y=0,222+0,161X_2+0,019X_4+0,0003 X_{10}$	0,7532	0,5672	10,485

З таблиці видно, що в моделі, отриманої на 2 кроці коефіцієнт множинної кореляції, дорівнює 0,7532. Це свідчить про наявність високого взаємозв'язку між ринковою вартістю акцій і включеними в модель факторами. Крім того, формування результативного показника на 56,7% залежить від зміни коефіцієнтів рентабельності акціонерного капіталу (X_2), поточної ліквідності (X_4) і забезпеченості запасів власними оборотними коштами (X_{10}).

Згідно t-критерію Стьюдента визнані значимими коефіцієнти регресії при факторах рентабельності акціонерного капіталу (X_2) і коефіцієнта поточної ліквідності (X_4). При коефіцієнті забезпеченості підприємства власними оборотними коштами розрахункове значення t-критерію (2,003) дещо нижче табличного (2,052), однак з огляду на щільність зв'язку між даним фактором і ринковою вартістю акцій, виключення його з моделі є недоцільним.

Знаки коефіцієнтів регресії отриманого на 2 кроці рівняння повністю узгоджуються із загальноекономічним уявленням про напрямок впливу розглянутих факторів на ринкову вартість акцій підприємства. З рівняння видно, що найбільший приріст ринкової вартості акцій очікується від збільшення коефіцієнта рентабельності акціонерного капіталу (X_2). Якщо значення цього показника зросте на 1 пункт, то ринкова вартість акцій у середньому збільшиться на 0,161 грн. Збільшення коефіцієнта поточної ліквідності на 1 пункт приводить до росту ринкової вартості акцій на 0,019 грн. У результаті підвищення коефіцієнта забезпеченості запасів власними оборотними коштами на 1 пункт ринкова вартість акцій збільшиться в середньому на 0,033 грн.

Статистичний аналіз отриманого рівняння регресії підтверджує, що воно є значимим і надійним: фактичне значення F-Критерію Фішера дорівнює 10,485, що значно вище табличного (2,98). Іншими словами, модель повністю адекватна реальним економічним процесам формування ринкової вартості акцій підприємства й може бути використана для:

- оцінки рентабельності господарювання;
- розрахунку впливу факторів на приріст ринкової вартості акцій;
- планування й прогнозування ринкової вартості акцій.

Оцінка діяльності ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», що розташоване у Харківській області (Додаток Л – 12 підприємство з вибірки), з використання наявних можливостей була проведена шляхом порівняння фактичного значення ринкової вартості акцій, з теоретичним її значенням, розрахованим на основі рівняння регресії, що було отримано на 2 кроці (табл. 4.5).

Розрахункове значення ринкової вартості акцій ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат» склало 0,278 грн, у той час, як її фактичне значення дорівнює 0,27 грн (Додаток Н). Із цього витікає, що підприємство використовує свої можливості трохи гірше, але не набагато, ніж у середньому всі досліджувані підприємства.

Факторний аналіз ринкової вартості акцій на основі цього ж рівняння регресії наведений у табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Розрахунок впливу факторів на приріст ринкової вартості
ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат»

№ з/п	Показник x_i	Рівень показника		Δx_i	a_i	$\Delta y(x_i)$, грн
		минулий	звітний			
1.	Рентабельність акціонерного капіталу, коеф.	0,164	0,177	+0,013	0,161	0,0021
2.	Поточна ліквідність, коеф.	0,1238	1,377	+0,139	0,019	0,0026
3.	Забезпеченість власними оборотними коштами, коеф.	0,519	0,638	+0,119	0,003	0,0003
4.	Ринкова вартість акції, грн.	0,26	0,27	+0,01	–	0,005

З таблиці видно, що в результаті збільшення на досліджуваному підприємстві рентабельності акціонерного капіталу на 1 пункт, ринкова вартість його акцій збільшилась на 0,0021 грн. Приріст ринкової вартості акцій у розмірі 0,0026 грн і 0,0003 грн був пов'язаний з ростом коефіцієнтів поточної ліквідності й забезпеченості запасів власними оборотними коштами на 1 пункт відповідно. Сумарний вплив зазначених факторів на ринкову вартість акцій становить 0,005 грн.

Таким чином, ринкова вартість цінних паперів визначається винятково політикою управління підприємством і результативністю господарювання. Підприємство має реальну можливість регулювання курсу акцій за допомогою зміни політики мобілізації капіталу, капіталізації частини доходів, залучення довготермінових кредитів і підвищення ефективності функціонування на ринку товарів і послуг.

Однак, установити оптимальну структуру капіталу й оцінити її ефект на практиці, навіть в умовах ефективного ринку цінних паперів і наявності статистики про нього, досить складно. Щодо реалізації цієї можливості на вітчизняному фондовому ринку відзначимо, що дія її на даний момент обмежується нерозвиненістю як самого ринку, так і острахом правління акціонерних підприємств прибігати до використання позикових коштів. Здається, надалі вмiла політика залучення капіталу в оборот підприємства все-таки

займе одне з головних місць у числі факторів, що сприяють зростанню ринкової вартості акцій українських акціонерних товариств і буде використана ними для збільшення ступеня їхньої інвестиційної привабливості. У зв'язку із цим, доцільною є розробка методики визначення оптимальної структури капіталу для вітчизняних підприємств і оцінка її впливу на вартість корпоративних цінних паперів.

У процесі розробки методики формування цільової структури капіталу, ми прийшли до висновку про те, що кількісні співвідношення в цій структурі повинні визначатися для кожного підприємства суцільно індивідуально й, більше того, з неодмінним урахуванням цілого ряду об'єктивних і суб'єктивних взаємозалежних факторів. У число цих факторів входять: галузеві особливості операційної діяльності підприємства; стадія життєвого циклу підприємства; рівень і динаміка рентабельності операційної діяльності; стабільність динаміки обороту; рівень оподаткування прибутку; кон'юнктура товарного ринку; кон'юнктура фінансового ринку; відношення кредиторів до підприємства; фінансовий менталітет власників і менеджерів підприємства.

З урахуванням цих факторів, формування цільової структури капіталу зводиться до двох основних напрямків:

- установленню оптимальних для даного підприємства пропорцій використання власного й позикового капіталу, що відповідають критеріям максимізації ринкової вартості акцій;
- забезпеченню залучення на підприємство необхідних видів і обсягів капіталу для досягнення розрахункових показників його структури [162].

Для проведення оптимізаційних розрахунків по цих напрямках використовується механізм фінансового левериджу. Він являє собою об'єктивний фактор, що виникає з появою позикових коштів на підприємстві, і дозволяє регулювати ринкову вартість акцій. Роль цього фактору така, що він одночасно є засобом регулювання ринкової вартості акцій підприємства й мірою фінансового ризику, тобто додаткового ризику, що виникає у власників звичайних акцій у результаті рішення підприємства скористатися позикою.

У рамках «Теорії максимізації «ціни» фірми» механізм формування ефекту фінансового левериджу полягає в проведенні багатоваріантних розрахунків співвідношення між власним і

позиковим капіталом, яке забезпечує максимізацію ринкової вартості акцій підприємства за основними критеріями формування раціональної структури капіталу. Процес цієї максимізації заснований на попередній оцінці вартості власного й позикового капіталу (облігаційних позик), а також середньозваженої вартості всього капіталу при різних умовах його залучення; встановленні високого рівня прибутковості власного капіталу; та визначенні максимальної величини доходів, що припадають на одну акцію.

На підставі вищевикладеного нами була розроблена методика максимізації ринкової вартості акцій, що базується на зміні політики залучення капіталу в оборот підприємства (рис 4.6) [162].

Рис. 4.6. Методика максимізації ринкової вартості акцій емітентом

Логіка представлених на рис. 4.6 етапів максимізації ринкової вартості акцій полягає в тому, що попередньо визначається ринкова вартість підприємства при різній структурі капіталу, а потім ця емпірична інформація використовується для встановлення ціни акції підприємства, як функції структури капіталу. Зупинимося на цьому докладніше й обґрунтуємо математичний апарат, необхідний для розрахунку основних критеріїв формування раціональної структури капіталу. Для спрощення завдання припустимо, що весь дохід підприємство направляє на оплату залучених коштів і виплату дивідендів.

При оцінці взаємозв'язку левериджу й вартості капіталу доцільно використовувати метод чистого доходу. Загальні витрати створення капіталу в цьому випадку варто визначати на підставі середньозважених вартостей його складових частин за формулою:

$$B_K = \left[\frac{B}{K} \right] \cdot B_B + \left[\frac{П}{K} \right] \cdot B_{П} \quad (4.25)$$

де B_K – середньозважена вартість капіталу акціонерного підприємства, %;

B – величина власного капіталу, тис. грн;

$П$ – величина позикового капіталу, тис. грн;

K – величина загального капіталу акціонерного товариства, тис. грн;

B_B – вартість власного капіталу, тобто дохід, що виплачується власникам у розрахунку на одиницю вартості власного капіталу, %;

$B_{П}$ – вартість позикового капіталу, тобто дохід, що виплачується кредиторам у розрахунку на одиницю вартості позики, %.

Оскільки відомо, що ступінь впливу фінансового левериджу на вартість капіталу може змінюватися у зв'язку з різним рівнем оподаткування прибутку (модель Модільяні-Міллера з урахуванням корпоративних податків), середньозважену вартість капіталу акціонерного товариства рекомендується визначати по наступній формулі:

$$V_K = \left[\frac{B}{K} \right] \cdot V_B + \left[\frac{\Pi}{K} \right] \cdot V_{\Pi} \cdot (1 - C_{III}) \quad (4.26)$$

де $1 - C_{III}$ – податковий коректор; коеф.;

C_{III} – ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом, коеф.

При визначенні середньозваженої вартості капіталу, що відповідає різним співвідношенням власного й позикового капіталу, як правило, відомими є величини вартості позики, податку на прибуток, а складових частин власного капіталу – невідома. По суті, їх величина повинна відображати бажану ринкову прибутковість акціонерного капіталу, і розраховуватися на підставі оцінки ступеня ризику, пов'язаного з даним підприємством. Отже, при визначенні вартості власного капіталу акціонерного товариства доцільним є використання моделі оцінки капітальних активів. З її допомогою ринкова вартість акціонерного капіталу розраховується в такий спосіб:

$$V_B^P = V_{BP} + (\bar{C}_{\Pi} - C_{BP}) \cdot \beta \quad (4.27)$$

де V_B^P – вартість (ринкова) акціонерного (власного) капіталу, %;

C_{BP} – безризикова ставка відсотка, що гарантує мінімальну прибутковість, %;

\bar{C}_{Π} – середня прибутковість ринку цінних паперів, тобто очікувана на ринку норма прибутку на акцію, %;

β – показник ризикованості акцій даного підприємства, коеф.

Як безризикова ставка відсотка на вітчизняному фондовому ринку може виступати ставка відсотків по облігаційних державних позиках або казначейських короткотермінових векселях. Середня прибутковість ринку акцій оцінюється прибутковістю акцій, що входять у біржовий індекс Української фондової біржі.

Параметр β оцінюється експертним або статистичним шляхом. Оскільки статистичний метод вимагає наявності значної кількості вихідних даних, які не завжди є в розпорядженні суб'єкта

підприємницької діяльності, то більш широке застосування має експертний метод, заснований на обробці думок досвідчених підприємців і фахівців. Останні, залежно від суб'єктивної оцінки ризикованості, рекомендують приймати параметр β у межах 0,5-3,5.

Після оцінки ступеня впливу фінансового левериджу на вартість капіталу підприємства, оцінюють його вплив на ринкову вартість і величину прибутку, на одну акцію. При цьому попередньо визначають ринкову вартість акцій, що перебувають в обігу, на підставі модифікованого алгоритму, розробленого Модільяні–Міллером, і ціну однієї акції. Оскільки нами було прийнято, що прибуток, що залишився на підприємстві, розподіляється серед акціонерів, те цей алгоритм має вигляд:

$$B^P = \frac{ЧП}{B_B^P} = \frac{(ПВП - B_{II} \cdot П) \cdot (1 - C_{III})}{B_B^P} \quad (4.28)$$

де B^P – ринкова вартість акціонерного капіталу, тис. грн;
 $ЧП$ – чистий прибуток, тобто прибуток після сплати відсотків і податків, тис. грн;
 $ПВП$ – прибуток до виплати відсотків і податків, тис. грн.

Виходячи із цього, ринкова ціна однієї акції розраховується як відношення ринкової вартості власного капіталу до кількості акцій, що перебувають в обігу:

$$Ц_A = \frac{B^P}{K_A} \quad (4.29)$$

де $Ц_A$ – ринкова ціна однієї акції, грн;
 K_A – кількість акцій, що перебувають в обігу, шт.

Очікувана величина прибутку у розрахунку на одну акцію може бути визначена двома способами. Або з використанням модифікованої формули Модільяні - Міллера :

$$П_A = \frac{ЧП}{K_A} = \frac{(ПВП - B_{II} \cdot П) \cdot (1 - C_{III})}{K_A} \quad (4.30)$$

Або з використанням цінової моделі нульового росту акцій (тому що нами було прийнято, що весь прибуток розподіляються як дивіденди):

$$P_A = C_A \times B_B^P \quad (4.31)$$

де P_A – чистий прибуток у розрахунку на одну акцію, грн.

Проведення багатоваріантних розрахунків структури капіталу дозволяє визначити таке співвідношення між власним і позиковим капіталом, яке без зміни загальної суми капіталу забезпечує можливість збільшення ринкової вартості акцій підприємства. Іншими словами, використання механізму фінансового левериджу обґрунтовує доцільність залучення облігаційних позик з метою максимізації ринкової вартості акцій підприємства.

Розроблена методика максимізації ринкової вартості акцій реалізується на підставі прогнозної моделі, створеної для оцінки результатів зміни співвідношення складових частин капіталу. У своїй структурі остання використовує математичний апарат, наведений вище (формули 4.25–4.31) і організується в середовищі табличного процесора Excel.

Запропонована методика знайшла практичне впровадження в діяльність ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат» Харківської області. Результати досліджень представлені в табл. 4.7.

Дані табл. 4.7 показують, що співвідношення позикового капіталу до загальної потреби в капіталі, що максимізує очікуваний прибуток на акцію та її ціну, становить 69,76 %. Разом з тим, вартість капіталу мінімізується при 33,08 %-ому рівні позикового капіталу.

Беручи до уваги основні вимоги, що висуваються до раціоналізації структури майна підприємства, доходимо висновку про те, що оптимальною для даного підприємства є структура капіталу, яка передбачає 33,08 % боргових зобов'язань й 66,92 % власного капіталу. Наведена методика максимізації ринкової вартості акцій дозволить емітентам не тільки досягати високого показника курсової вартості акцій, але й забезпечить можливість його прогнозування.

Таблиця 4.7

Ринкова вартість акцій ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», середньозважена вартість капіталу та прибуток на акцію за різних умов рекапіталізації

№	Показники	Варіанти розрахунку						
		1	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Загальна потреба в капіталі, розрахована виходячи з ринкових оцінок, %	100	100	100	100	100	100	100
2.	Власний (акціонерний) капітал, %	100	88,79	77,91	66,92	54,86	42,73	30,24
3.	Позиковий капітал (облігації), %	0	11,21	22,09	33,08	45,14	57,27	69,76
4.	Середньозважена вартість капіталу підприємства, %	11,2	11,072	10,916	10,895	11,15	11,316	11,488
5.	Чистий прибуток у розрахунку на одну акцію, грн.	0,022	0,023	0,025	0,027	0,031	0,036	0,045
6.	Ринкова вартість однієї акції, грн.	0,193	0,197	0,203	0,207	0,207	0,211	0,216

Висновки за розділом 4

Дослідження теоретико-методичних засад та прикладного інструментарію аналізу операцій підприємства з цінними паперами дозволяє зробити наступні висновки:

1. Змістовне наповнення технології аналізу операцій підприємства з цінними паперами визначається системністю і комплексністю аналітичних досліджень і відповідно до сучасних потреб управління потребує використання принципово нових підходів і методів, які дозволять здійснювати інтерактивне управління в умовах нестабільності зовнішнього середовища і своєчасно вирішувати проблеми достатності, раціональності

розміщення та ефективності використання власного і позикового капіталу, залученого на умовах емісії боргових і дольових цінних паперів, а також отримання додаткового прибутку за операціями фінансового інвестування.

2. Оцінку наявності цінних паперів та ефективності операцій з ними, ідентифікацію інвестиційної привабливості, надійності та інвестиційних якостей акцій і облігацій підприємства, кількісну оцінку причин зміни їх вартості й обґрунтування перспективних рішень із урахуванням чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства доцільно здійснювати із застосуванням розробленої системи показників у відповідності до запропонованої технології аналізу.

3. Оцінка економічної ефективності операцій підприємства з цінними паперами, зокрема акціями та облігаціями власної та невласної емісії, зводиться до визначення їх теперішньої вартості і доходності з урахуванням особливостей та формату функціонування на фондовому ринку (умови емісії, період обертання, форми виплати доходу, тощо). Різноманітність боргових і дольових цінних паперів визначає варіативність методичних підходів до моделей оцінки їх ринкової вартості та доходності. Основу застосування кожної з моделей оцінки поточної реальної вартості і доходності акцій і облігацій складає система показників вартості, терміну і прибутковості. Здійснення операцій з придбання цінних паперів вважається доцільним, якщо поточна доходність перевищує очікувану норму прибутковості за ними.

4. З'ясувати причини зміни ринкової вартості акцій підприємства і забезпечити своєчасне виявлення резервів її збільшення дозволяють ідентифіковані чинники впливу бізнес-середовища функціонування підприємства і запропоновані методичні підходи до їх кількісної оцінки. Зокрема, розроблена економіко-математична модель стохастичної залежності ринкової вартості акцій від чинників мікрорівня, що визначають її зміну. Дану модель використано для розрахунку впливу факторів на приріст ринкової вартості акцій ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», що дозволило розробити рекомендації з регулювання курсу акцій підприємства, які полягають у зміні політики мобілізації капіталу, капіталізації

частини доходів, залучення довготермінових кредитів і підвищення ефективності функціонування на ринку товарів і послуг.

5. В роботі доведено доцільність емісії облігацій з метою максимізації ринкової вартості акцій підприємства, і розроблено методику, що дозволяє досягти високого рівня курсової вартості акцій шляхом формування цільової структури капіталу. Оптимізаційні розрахунки структури капіталу за критеріями максимізації рентабельності власного капіталу й прибутку, що припадає на одну акцію, і мінімізації середньозваженої вартості капіталу, здійснюються за допомогою механізму фінансового левериджу. Роль цього фактору така, що він одночасно є засобом регулювання ринкової вартості акцій підприємства й мірою фінансового ризику, тобто додаткового ризику, що виникає у власників звичайних акцій у результаті рішення підприємства скористатися позикою. Апробація розробленої методики максимізації ринкової вартості акцій на основі комп'ютерної прогнозної моделі здійснювалася на матеріалах фінансової звітності ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат». Результати досліджень показали, що підприємство має реальні шанси збільшити ринкову вартість своїх акцій шляхом зміни структури капіталу й залучення облігаційних позик. Причому їхня частка в загальному капіталі підприємства не повинна перевищувати 33 %.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних, організаційних і методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо обліку, аналізу і аудиту операцій підприємства з цінними паперами з урахуванням інформаційних потреб управління ними. На основі отриманих наукових і практичних результатів зроблено наступні висновки.

1. Цінні папери підприємств є особливим видом їх капіталу (майна) та фінансовим інструментом фондовому ринку. Спираючись на результати узагальнення існуючих підходів до трактування сутності та економіко-правової природи цінних паперів визначено їх критеріальні ознаки та сформовано дефініцію обліково-аналітичної категорії «цінні папери підприємств» як фінансових інструментів ринку капіталів у вигляді документів встановленої форми, що засвідчують наявність і передачу іншим особам прав власності чи позики, визначають зобов'язання емітента у взаємовідносинах з їх власниками та є джерелом отримання доходів від володіння та розпорядження ними. Операції підприємства з цінними паперами визначено як закінчені дії з цінними паперами власної і невлавної емісії, які підпорядковані цілям фінансової та інвестиційної діяльності підприємства і призводять до зміни структури його активів, зобов'язань та власного капіталу.

2. Для формування і надання суб'єктам управління розширеної та цільово-орієнтованої інформації про результати операцій з цінними паперами для прийняття рішень розроблено класифікацію цінних паперів, яка містить додатково запропоновані ознаки їх видової систематизації та побудована з урахуванням потреб обліку, аналізу, контролю та управління. Визначено та систематизовано основні види операцій підприємства з цінними паперами власної та невлавної емісії.

3. Для формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами обґрунтовано доцільність створення в інформаційній системі управління підприємством відповідної системи забезпечення. Визначено функціональне призначення, мету, завдання і принципи

системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління операціями підприємства з цінними паперами та розроблено концептуальну модель її формування, яка через синергію систем забезпечення (організаційне, методичне, технічне, програмне) обліку, аналізу та контролю створює умови для ефективного виконання даною системою облікових, аналітичних і контрольних процедур та формує її емерджентність в інформаційному просторі управління операціями підприємства з цінними паперами.

4. На підставі компаративного аналізу методичних підходів до формування облікової політики в частині операцій з цінними паперами власної та невласної емісії обґрунтовано об'єкти і додаткові елементи структурних складових (організаційне, методичне та технічне забезпечення) для моделювання даного організаційного регламенту, які дозволяють здійснювати фінансовий та управлінський облік операцій підприємства з цінними паперами і регламентувати порядок систематизації й узагальнення облікових даних, що забезпечує їх релевантність та цілісність системи інформаційно-аналітичної підтримки управління. З метою розширення спектру облікових даних запропоновано систематику рахунків обліку операцій з цінними паперами власної та невласної емісії і розрахунків за ними в потрібному для управління аналітичному розрізі, що дозволяє формувати облікові реєстри та управлінські звіти. Для отримання змістовної інформації про операції підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії та подання її в зручному форматі розроблено пакет форм управлінських відомостей і звітів, дані яких дозволяють керівництву оперативно реагувати на зміни та приймати відповідні управлінські рішення, а аудиторю – здійснювати оцінку ефективності операцій підприємства з цінними паперами і формувати якісні аудиторські докази.

5. З урахуванням специфіки фінансових інструментів інвестування капіталу запропоновано нові методичні засади обліку операцій з цінними паперами невласної емісії, які передбачають формування на рекомендованих синтетичних рахунках інформації про фінансові інвестиції, доходи і витрати за ними у визначених аналітичних розрізах. Рекомендовано залучення механізму резервування для зниження ризику втрат економічної вигоди чи невиконання або несвоєчасного виконання зобов'язань за цінними

паперами та розроблено методичний підхід до обліку формування і використання майбутніх витрат і платежів за операціями підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії. Імплементация внесених пропозицій забезпечить можливість оперативного формування в управлінській інформаційній системі підприємства облікової інформації щодо операцій з цінними паперами невласної емісії, наявності і руху зарезервованих фінансових ресурсів для виконання зобов'язань за цінними паперами власної емісії.

6. Для повноцінного вирішення завдань обліку, аналізу та контролю (аудиту) операцій з цінними паперами обґрунтовано доцільність створення спеціального Модуля «Операції з цінними паперами», що в своїй структурі інтегрує інформаційні та відповідні виконавчі компонентні модулі, які забезпечують реалізацію технологічного рішення в управлінській інформаційній системі підприємства. З метою оптимізації облікового процесу та формування єдиного інформаційного простору прийняття рішень, в якому чітко визначені місця локалізації, формати вихідної інформації та оптимальні канали передачі даних щодо цінних паперів, запропоновано технологію організації обліку операцій з цінними паперами в управлінській інформаційній системі підприємства, яка базується на пропозиціях щодо інформатизації облікового процесу та розроблених методичних підходах до відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, та у своєму програмному рішенні орієнтована на обмін повідомленнями (електронними документами) між інформаційними системами підприємства та професійних учасників фондового ринку.

7. Для забезпечення достовірності обліково-аналітичних даних щодо цінних паперів обґрунтовано доцільність здійснення внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії. З урахуванням цільових потреб внутрішнього аудиту та визначених елементів його організаційного, методичного та технічного забезпечення розроблено концептуальну модель внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, яка є підґрунтям для прикладної реалізації пропозицій щодо його організації та методики проведення в управлінській інформаційній системі підприємства.

8. З метою покращення організації процесу перевірки законності, доцільності та відповідності обліковій політиці й іншим внутрішнім регламентам відображення в обліку та звітності операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії розроблено відповідну функціональну модель внутрішнього аудиту, яка конкретизує послідовність та зміст перевірки у логічному перебігу стадій аудиторського процесу. Для підвищення продуктивності роботи аудиторів розроблено загальний план та програми проведення внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної та невласної емісії, дотримання яких дозволяє послідовно виконувати аудиторські процедури та раціонально використовувати час на перевірку. З метою забезпечення впевненості аудитора у результатах перевірки за кожним з її напрямів у розрізі аудиторських процедур систематизовано можливі види помилок та порушень в системі обліку операцій підприємства з цінними паперами власної та невласної емісії, що дозволяє зосередити увагу внутрішнього аудитора на їх виявленні, переконатися у правильності отриманих аудиторських доказів та скласти обґрунтований аудиторський звіт. Для формування судження аудитора щодо рівня ефективності організації обліку в частині здійснення операцій підприємства з цінними паперами розроблено тест внутрішнього аудиту.

9. Для розширення діапазону можливостей внутрішнього аудиту та підвищення рівня надійності аудиторських доказів запропоновано методичний підхід до здійснення аналітичних процедур аудиту операцій з цінними паперами, який дозволяє формувати аудиторське судження про можливості підприємства до мобілізації фінансових ресурсів та інвестування коштів. Сформовано систему показників та запропоновано технологію оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, яка дозволяє ідентифікувати її рівень та рівень надійності цінних паперів суб'єкта підприємницької діяльності.

10. Для створення інформаційного підґрунтя пошуку потенційних резервів та розробки управлінських рішень із підвищення ефективності операцій підприємства з цінними паперами обґрунтовано теоретико-методичні положення і розроблено референтну модель організації та функціональну модель технології аналізу операцій підприємства з цінними

паперами власної та невласної емісії, сформовано систему показників для оцінки наявності цінних паперів на підприємстві та ефективності операцій з ними. В комплексі їх реалізація із застосуванням сучасних інформаційних технологій забезпечить системність аналітичних досліджень, підвищення рівня технічного супроводу аналітичного процесу та оперативність прийняття управлінських рішень з урахуванням чинників внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

11. З метою об'єктивної оцінки економічної ефективності операцій підприємства з цінними паперами досліджено і систематизовано методичний інструментарій визначення теперішньої вартості і доходності акцій та облігацій виходячи з особливостей та формату їх функціонування на фондовому ринку (умови емісії, період обертання, форми виплати доходу, тощо). Доведено, що підґрунтя для визначення поточної ринкової вартості і доходності акцій і облігацій складає система показників вартості (номінальна ціна; ціна придбання або продажу), терміну (володіння цінними папером; до погашення чи сплати відсотків або дивідендів за цінними папером) і прибутковості. Зазначено, що доцільним є придбання цінних паперів за якими поточна доходність вища ніж очікувана норма прибутковості за ними.

12. З метою забезпечення ефективності операцій з цінними паперами власної емісії досліджено причинно-наслідкові залежності ринкової вартості акцій підприємства та розроблено методичний інструментарій для її оцінки і прогнозування. Зокрема, побудовано економіко-математичні моделі, які пояснюють кореляції та дозволяють системно і комплексно підійти до кількісної оцінки ступеня впливу чинників макrorівня на зміну ринкової вартості акцій підприємства. Розроблено методику максимізації ринкової вартості акцій, що передбачає через механізм фінансового левериджу формування цільової структури капіталу за критеріями максимізації рентабельності власного капіталу й прибутку, що припадає на одну акцію, і мінімізації середньозваженої вартості капіталу. Апробація розробленого методичного інструментарію підтвердила його значущість для виявлення резервів і розробки управлінських рішень з підвищення ринкової вартості підприємства та його цінних паперів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ana Ježovita, Boris Tušek, Lajoš Žager The state of analytical procedures in the internal auditing as a corporate governance mechanism. *Journal of Contemporary Management Issues*. Vol. 23. 2018. No.2. P. 15-46.
2. Chmil H. Capital accounting in information management system of trade enterprise. *Съвременни проблеми на регионалното развитие: Събрани статии*. Т. 2. Пловдив, 2014. С. 146–150. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25092519>
3. Chmil H. Digitalization as a behaviour transformation tool of consumer market economic entities. XVI International scientific and practical conference for students and young scientists «Majesty Of Marketing», 10.12.2020. Dnipro: National Technical University Dnipro Polytechnic. P. 40–41. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6209/1/Majesty%20of%20marketing_2020_%D0%A7%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%20%D0%93.%D0%9B._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
4. Chmil H. Stages and configurators of the consumer market economic entities behavior digital transformation. *Materials of the Monthly International Scientific and Practical Conference «Sustainable Development: Modern Theories and Best Practices» (February 24-26, 2021) / Gen. Edit. Olha Prokopenko*. Tallinn: Teadmus OÜ, 2021. P. 8–9. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6416/1/%d0%a2%d0%b5%d0%b7%d0%b8_Tallinn_Chmil%20H..pdf
5. Chmil H. The competitive capacity of trade enterprises. *International scientific-practical conference Innovation management in marketing: modern trends and strategic imperatives: conference proceedings*, April 12-13th, 2018. Poznan, Poland: WSPiA Publishing. P. 60–61.
6. Chmil H., Kaschena N., Goroshanskaya E. Component analysis of efficiency of capital enterprises. *Wirtschaft und Management: Probleme der wissenschaft und praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel*. Vol. 2. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 195–200. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5755/1/Kaschena%20N.%2C%20Goroshanskaya%20E.%2C%20%20Chmil%20H..pdf>

7. Chmil H., Kaschena N. Optimisation of capital structure retailers. Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. Montreal, (Canada), 2014. Vol. 2. P. 219–224. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24998955>

8. Davydova O., Chebanova N., Kashchena N., Chmil H., Protsenko V. Economic activity of enterprises: methodical aspects of assessment. SHS Web of Conferences. 2019. Vol. 67. P. 06012. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706012>

9. Davydova O., Kashchena N., Stavarska T., Chmil H. Digitalization of Economic Activity Management and Sustainable Enterprise's Development. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE). 2019. Vol. 8. Issue 3C. P. 195-200. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i3c/C10331183C19.pdf> DOI:10.35940/ijrte.C1033.1183C19.

10. Davydova O., Kashchena N., Stavarska T., Chmil H. Sustainable Development Of Enterprises With Digitalization Of The Economic Mangement. International Journal of Advanced Science and Technology. 2020. Vol. 29. No. 8s. Pp. 2370-2378. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/23535/1/14712-Article%20Text-21956-1-10-20200511.pdf>

11. Harrington E. C. The Desirability Function. Industrial Quality Control. 1965. April. P. 494–498.

12. Karpenko L. M., Koev S. R., Kashchena N. B., Grushko V., Khorosheniuk A. Formation of the Stakeholders Account Model in Conditions of Sustainable Development. Academy of Accounting and Financial Studies Journal. 2019. Volume 23, Special Issue 2. P. 1–7. URL: <https://www.proquest.com/openview/c505c1425cb06df7f9f595173162e45c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=29414>

13. Kaschena N., Chmil H. The capital of the enterprise as an object of accounting and analysis: the substance and subcategories. Cambridge Journal of Education and Science. 2015. Vol. V. No 2 (14). P. 258–264. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/2735/1/Cambridge%20Journal%20of%20Education%20and%20Science%2C%20%E2%84%962%2CVol.V%2C%202015_Kaschena%20N.%2C%20Chmil%20H..pdf

14. Kaschena N., Chmil H., Kostynska M. Evaluation and forecast of marketing cost for a corporate stock. Cambridge Journal of Education and Science. 2016. Volume III. № 1 (15). P. 193–198. URL:

https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/2736/1/Cambridge%20Journal%20of%20Education%20and%20Science%2C%20%E2%84%961%2C%20Vol.%D0%86%D0%86%D0%86%2C%202016_Kaschena%20N.%2C%20Chmil%20H.%2C%20Kostynska%20M..pdf

15. Kaschena N., Chmil H., Kostynska M. Methodological aspects of efficiency assessment for funds of an enterprise. *European Journal of Scientific Research*. 2016. Volume II. № 1 (13). P. 690-696. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/2737/1/European%20Journal%20of%20Scientific%20Research%2C%20%E2%84%961%2C%20Vol.%D0%86%D0%86%2C%202016_Kaschena%20N.%2C%20Chmil%20H.%2C%20Kostynska%20M..pdf

16. Kaschena N., Chmil H., Kostynska M. Organizational and information model of analysis of current assets in the context of sustainable development of enterprise. *Information aspects of socio-economic systems' development: Monograph*. edited by A. Ostenda and T. Nestorenko. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. P. 366-374. https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5756/1/Kashena%20N.%2c%20Chmil%20H.%2c%20Kostynska%20M._Mono%20Katowice.pdf

17. Kashchena N. B., Solokha D., Trushkina N., Potemkin L., Mirkurbanova R. Use of Multi-Agent Simulation Modeling for Predicting the Sales of Wholesale Trade Companies. *Journal of Management Information and Decision Sciences*. 2019. Volume 22, Issue 4. P. 483–488. URL: <http://staff.tiame.uz/storage/users/504/articles/UWobTaYZ1gDKL1ZKmOS5JKTiLOvR27K8JzgWSSXC.pdf>

18. Kashchena N., Chmil H., Verzilova H., Kononov I., Lachkov A. Factors for ensuring the quality characteristics of reported financial information. *Research and Innovation: conference proceedings*. New York, USA: Yunona Publishing, 2021. P. 107–111. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/6464>

19. Kashchena N. B., Chmil H. L., Nosach N. V. Structural transformations and problems of information economy formation. *Structural transformations and problems of information economy formation. Collective monograph*. 2014. Yunona Publishing. United States of America. P. 121–129. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5757/1/Kashchena%20N.B.%2C%20Chmil%20H.L.%2C%20Nosach%20N.V.%20Mono%20USA.pdf>

20. Krutova A., Kashchena N., Chmil H. Enterprises' economic

activity stimulation as a driver of national economy sustainable development. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2020. Вип. 1 (31). С. 162–173. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5601/1/15.pdf> Doi: 10.5281/zenodo.3932753

21. Maria Alina Caratas, Elena Cerasela Spatariu, Contemporary approaches in Internal Audit Procedia. Economics and Finance. 2014. № 15. P. 530 – 537.

22. Mohannad Obeid Al Shbail A Theoretical Discussion of Factors Affecting the Internal Audit Quality in Jordanian Public Shareholding Companies. International Journal of Academic Research in Accounting. Finance and Management Sciences. Vol. 8. 2018. No.2. P. 218–227

23. Moses Jachi, Lucky Jona The Impact of Independence of Internal Audit Function on Transparency and Accountability Case of Zimbabwe Local Authorities, Research Journal of Finance and Accounting. Vol. 10. 2019. No. 5. P. 64-77

24. Okodo B.D., Aliu M.M., Yahaya A.O. Assessing the Reliability of the Internal Audit Functions: The Issues. Journal of Contemporary Research in Business, Economics and Finance. Vol. 1. 2019. No. 1. P. 46-55

25. Petraşcu Daniela, Tamaş Attila. Internal Audit versus Internal Control and Coaching. Procedia Economics and Finance. 2013. № 6. P. 694-702

26. Polova T., Porsiurova I. Particularities to organizations internal taxes audit / T. Polova, I. Porsiurova // Strategic research directions : collection of scientific articles. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2018. P. 78-81. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2018-10.pdf#page=78>.

27. Porsiurova I. P. Accounting policy exercise in the sphere of transactions with securities. Proceedings of XIII International scientific conference «Modern science in Eastern Europe». Morrisville, Lulu Press., 2017. P. 41–45.

28. Porsiurova I. P., Kashchena N. B. Support peculiarities of the security transactions administration. Proceedings of V International scientific conference «Science of the third millennium». Morrisville, Lulu Press, 2017. P. 89–91.

29. Pylypenko K. A., Babiy I. V., Volkova N. V., Feofanov L. K.,

Kashchena N. B. Structuring economic security of the organization. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2019. Volume 9. Number 1. P. 27–38. URL: [http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(3\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(3))

30. Sopko V. V., Kashchena N. B., Chmil H. L. Theoretical aspects of performance assessment of company capital management. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol 2. No. 25. P. 350-356. Doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i25.136829>

31. Wubishet Jemaneh Deribe, Dereje Getachew Regasa Factors Determining Internal Audit Quality: Empirical Evidence from Ethiopian Commercial Banks. *Research Journal of Finance and Accounting*. Vol. 5. 2014. No. 23. P. 86-94.

32. Акімова Н. С., Говоруха О. О., Топоркова О. В., Євлаш Т. О. Обліково-аналітичні аспекти основних операцій акціонерного товариства: теорія і практика : монографія. Харків : ФОРМ БРОВІН О.В., 2016. 306 с.

33. Аранчій Д. С., Гончаренко С. А. Інвестиційна привабливість підприємств: сутність, фактори впливу та оцінка існуючих методик аналізу. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2011. URL : <http://pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/59.pdf>.

34. Аронова В. В. Формування комплексу інформаційно-аналітичного забезпечення адміністрування змін у маркетинговій діяльності підприємств м'ясопереробної галузі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. Т. 3. № 6. С. 43–45.

35. Артюх-Пасюта О. В. Теоретичні основи внутрішнього аудиту та його місце у системі управління підприємством. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. С. 67–73.

36. Ахметова Ж. И. Определение аналитических процедур для целей аудита финансовых вложений. Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы III Междунар. науч. конф., г. Санкт-Петербург, декабрь 2014 г. СПб.: Заневская площадь, 2014. С. 149-151. URL: <https://moluch.ru/conf/econ/archive/131/6470/>.

37. Банковский менеджмент: учеб. пособие / под ред. О. Ю. Оношко. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2009. 355 с.

38. Баранова А. О., Наумова Т. А., Кашперська А. І. Аудит: навчальний посібник. Х. : ХДУХТ, 2017. 246 с.

39. Басова І., Петрова Н. Цінні папери: ринок, операції, облік. / за ред. Я. Кавторєва. Х.: Фактор, 2009. 624 с.
40. Безверхий К. В. Особливості моделювання облікової політики підприємства за МСФЗ. Молодіжний економічний дайджест / Київ. КНЕУ. 2015. Вип. 2-3 (5-6). с. 199–204.
41. Безродна Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття. Вісник Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. Ч. 2. 2008. № 10 (128). С. 35–38.
42. Бердникова Т. Б. Рынок ценных бумаг и биржевое дело. М.: Инфра-М, 2000. 270 с.
43. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка. К.: ЦНЛ, 2005. 652 с.
44. Бірюков В. І. Визначення поняття цінних паперів. Підприємництво, господарство і право. 2001. № 6. С. 50–52.
45. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : Учебный курс. Киев : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. 448 с.
46. Бляхарчук М.О. Формування облікової політики в системі управління підприємством: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / НУВГП. Рівне, 2016. 20 с.
47. Бондар В.П. Тестування в аудиті: термінологічний аспект. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2008. № 3. С. 15–20.
48. Бондар М. І. Облік облігацій у сучасних умовах. Інвестиції: практика та досвід. 2007. № 20. С.13–16.
49. Боярко І. М. Оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 7 (85). С. 90–99.
50. Брадул О. М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій: монографія / К.: КНТЕУ, 2009. 356 с.
51. Букало Н. А. Особливості змін облікової політики підприємства.
URL: http://www.oia.Intu.edu.ua/files/1037_Oblik_i_finansy_Ch_3pdf
52. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
53. Варічева Р. В., Боримська К. П. Облікова політика як інструмент організації бухгалтерського обліку власного капіталу на акціонерних товариствах. Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 3 (43). 2011. С. 37–49.

54. Вахович І. М., Олександренко І. В., Забедюк М. С. Методика оцінювання інвестиційної привабливості підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 11(161). С. 154–160.

55. Визначення внутрішнього аудиту / Інститут внутрішніх аудиторів України. URL: https://www.iaa.org.ua/?page_id=212.

56. Визначення внутрішнього аудиту / Про Міжнародний Інститут Внутрішніх Аудиторів. Global ІА. URL: <https://global.theiaa.org/translations/Pages/Ukrainian-Translations.aspx>.

57. Вировий С. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Ефективність державного управління. 2014. № 39. С. 201–206.

58. Витрати. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 від 31.12.1999 № 318 (із змінами і доповненнями). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

59. Войнаренко М. П., Мошенський С. З., Пономарьова Н. А. Корпоративні цінні папери : обліково фінансовий аспект : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2006. 260 с.

60. Воронін К. Комплексна оцінка та прогнозування міжнародної інвестиційної привабливості підприємства. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, 29-30 грудня 2013 р.– Переяслав-Хмельницький. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3238>.

61. Галузіна С. М. Аспекты повышения роли учетно-аналитической информации в системе управления организацией: монография / СПб.: Знание, 2006. 392 с.

62. Гарапко Н. І. Методичні засади організації бухгалтерського обліку в простому товаристві. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 7(169). С. 388–398.

63. Гаркуша Н. М., Кашена Н. Б. Аналіз інвестиційної діяльності: навч. посіб. Харків: ХДУХТ, 2009. 382 с.

64. Гаркуша Н. М., Польова Т. В., Порсюрова І. П. Аналіз капіталізації вітчизняного ринку цінних паперів. Вісник Хмельницького національного університету. Т. 1 (190). 2012. № 4. С. 165–168.

65. Гевлич Л. Л., Пушак І. С. Підходи до сутності та класифікації аналітичних процедур в аудиті. Економіка і суспільство. 2017 Вип. 13. С. 1320-1326.

66. Гевлич Л. Л., Щербіна А. О. Організація внутрішнього аудиту фінансових інвестицій вітчизняного підприємства. Економіка та суспільство: елект. Наук. Фахове видання. Мукачєво: Мукаєвський державний університет, 2016. Вип.7. С.893-899.

67. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємств малого бізнесу: монографія / Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2014. 384 с.

68. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

69. Грабчук І. Л., Пономаренко Є. Б. Облікова політика підприємства як інструмент організації і ведення бухгалтерського обліку операцій з фінансовими інвестиціями. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/36948/39256>.

70. Грачова Р. Інвестиції в капітал. Бухгалтерський облік. Львів : Бібліотека «Дебету-Кредиту», 2001. 130 с.

71. Григоруk П. М., Ткаченко І. С. Методи побудови інтегрального показника. Бізнес Інформ. 2012. № 4. С. 34-38.

72. Григоруk П. М., Хрущ Н.А. Інтегральне оцінювання рівня та динаміки інноваційного потенціалу регіону. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2016. № 3. С. 109-129.

73. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т.І., Коюда О.П. Інвестування : підручник. Київ : Знання, 2008. 452 с.

74. Грушко В. І. Торгівля цінними паперами : підручник. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2011. 392 с.

75. Давидова О. Ю., Чебанова Н. В., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л., Проценко В. М. Оцінювання економічної активності підприємств як інструмент забезпечення їх сталого розвитку. Вісник економіки транспорту і промисловості № 66, Додаток, 2019. Транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна логістика : матеріали П'ятнадцятої наук.-практ. міжнар. конф., 6–8 червня 2019 р. / УкрДУЗТ. Харків, 2019. Ч. 2. С. 211–213.

76. Дем'яненко Т. Є. Теоретичні аспекти поглиблення сутності внутрішнього аудиту. Облік і фінанси. 2016. № 3. С. 122-127.

77. Демиденко Л. П. Звітність та облікова політика підприємства. БізнесІнформ. № 2. 2013. С. 204–208.

78. Джгуташвілі Н. М., Чміль Г. Л. Управління клієнтським досвідом в умовах цифрової економіки. Маркетинг XXI століття: виклики змін: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю заснування кафедри маркетингу і комерційної діяльності ХДУХТ, 8-10 жовтня 2020 р. : тези доп. Харків, ХДУХТ, 2020. С. 138–139. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5769/1/%d0%a7%d0%bci%d0%bb__%d0%93.%d0%9b.%2c_%d0%94%d0%b6%d0%b3%d1%83%d1%82%d0%b0%d1%88%d0%b2i%d0%bbi_%d0%9d.%d0%9c..pdf

79. Додонов О.Г., Пуцягін В. Г., Валетчик В. О. Інформаційно-аналітична підтримка прийняття управлінських рішень. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 2005. Т. 7. № 2. С. 77–93.

80. Дяченко Н. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Теорія та практика державного управління. 2011. № 1(118).

81. Дяченко Н.П. Методологічне забезпечення інформаційно-аналітичної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 4. С. 194-199. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2013_4_32.pdf.

82. Едвардес У. Ключові фінансові інструменти. / пер. з англ. К.: Всеуито; Наукова думка, 2003. 255 с.

83. Единое информационное пространство : информационно-аналитическое обеспечение управления образованием / под ред. Е.В. Михайловой и Н.В. Бусыгиной. СПб. : ГОУ ДПО ЦПКС СПб «Региональный центр оценки качества образования и информационных технологий», 2010. 50 с.

84. Економічний енциклопедичний словник: в 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с.

85. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2. 692 с.

86. Жуков Е. Ф. Рынок ценных бумаг / под ред. Жукова Е. Ф. 3-е изд., перераб. и доп. для вузов. М.: Юнити-Дана, 2009. 567 с.

87. Загородній А. Г. Вознюк Г. Л. Біржа. Біржові операції: Термінологічний словник. 2-ге вид., випр. та доп. К.: Алерта, 2008. 186 с.

88. Запоточний В. І. Тенденції розвитку ринку корпоративних цінних паперів в умовах світової фінансової кризи. Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 жовтня, 2012 р.), Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2012. С. 187-189.

89. Здреник В. С., Рафальська Н.О Облік операцій з фінансовими інвестиціями: питання облікової політики. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 3(24). С. 182–189.

90. Здреник В. С. Сутність і необхідність інвестиційного планування на підприємстві. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. 2015. № 2 С. 58–63.

91. Золотухін О. Купівля-продаж акцій: облікові нюанси. Баланс. 2011. № 4. С. 29– 35.

92. Золотухін О. Облік операцій з розміщення акцій. Баланс. 2011. № 4. С. 22 – 28.

93. Ісаєва А. А. Методологія та організація обліку та аудиту цінних паперів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09/ Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 20 с.

94. Ісаєва А. А. Сучасне визначення поняття «цінні папери». Економіка: проблеми теорії та практики. Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. Вип. 212. Т. 1. С. 74–78.

95. Казакова Н. А. Аналитические процедуры: опыт использования в аудите и оценке хозяйственной деятельности. Вестник финансового университета. 2017. Том 21. № 2. С. 113-120

96. Калина А. В., Корнеев В. В., Кощеев А. А. Рынок ценных бумаг (теория и практика): учеб. пособие. / 2-е изд., перераб. и доп. К.: МАУП, 1999. 256 с.

97. Кащена Н. Б. Інноваційні стратегії управління економічною активністю підприємств торгівлі. Інноваційні стратегії та моделі економічних трансформацій в умовах євроінтеграційних викликів: матеріали міжнар. наук.-практ. Internet-конф., 15 травня 2020 р. Харків – Ужгород – Софія – Пшеворськ. - Софія: изд-во на ВУЗФ “Св. Григорий Богослов”, 2020. С. 148–150. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/5783>

98. Кащена Н. Б. Концепція адаптивного управління економічною активністю підприємств торгівлі. Держава та регіони.

Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4. С. 99–103. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-4-17>

99. Кащена Н. Б. Методичний інструментарій оцінки рівня економічної активності підприємств торгівлі. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку : зб. Матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-й річниці створення кафедри аудиту; 10 грудня 2020 р. Київ, КНЕУ, 2020. С. 550–551. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5932/1/%D0%9A%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%9D.%D0%91._%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2020_%D0%9A%D0%9D%D0%95%D0%A3.pdf

100. Кащена Н. Б. Моделювання економічної активності підприємств торгівлі. Цифрова економіка та інформаційні технології: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції, 15-16 квітня 2021р. М-во освіти і науки України; Державний ун-т інфраструктури та технологій. Київ: Видавничий центр ДУІТ, 2021. С. 127–128. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/6449>

101. Кащена Н. Б. Моделювання процесу стратегічного управління економічною активністю торговельного підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 34. С. 125–134. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure34-18>

102. Кащена Н. Б. Моніторинг економічної активності підприємств торгівлі. Сучасні реалії фінансово-економічного розвитку регіонів, галузей, підприємств, бізнесу: монографія. Том 1 / за ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. С. 82–92. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/5867>

103. Кащена Н. Б. Облік і аналіз корпоративних цінних паперів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз і аудит; Харк. держ. акад. технології та організації харчування. Харків: ХДАТОХ, 2000. 19 с. URL: <https://oblik.press/oblik-i-analiz-korporativnyh-tsinnih-paperyv/>

104. Кащена Н. Б. Оценивание экономической активности предприятий торговли: организация и методика. Беларусь - 2030: государство, бизнес, наука, образование: материалы VI Междунар. науч. конф., Минск, 16 дек. 2019 г. / Белорус. гос. ун-т; редкол.:

А.А. Королёва (гл. ред.) и др. Минск: БГУ, 2019. С. 153–156. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/jspui/handle/123456789/5784>

105. Кащена Н. Б. Теоретичні аспекти економічної активності підприємств торгівлі. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2018. Т. 23. Вип. 7. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2018_23_7_25

106. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Економіко-правові та облікові аспекти операцій з цінними паперами підприємства. Фінанси, облік і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: сучасні проблеми та перспективи розвитку теорії і практики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції, м. Харків, 28 жовтня 2016 р. Харків : ХДУХТ, 2016. С. 69–70.

107. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Методичні підходи до оцінки вартості акціонерних товариств. Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 26 жовтня 2012 р. Харків : ХДУХТ, 2012. С. 72–73.

108. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Особливості податкового обліку операцій з виплати дивідендів. Облік, аналіз, аудит і оподаткування в умовах глобалізації економіки: тези доповідей I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Ужгород, 21 квітня 2017 р. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2017. С. 347–349.

109. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Оцінка вартості цінних паперів підприємства. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 19 травня 2016 р. : у 2 ч. Харків : ХДУХТ, 2016. Ч. 2. С.23–24.

110. Кащена Н. Б., Ставерська Т. О. Етапізація аналітичного супроводу прийняття рішень з економічної активності та сталого розвитку ритейлерів. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації: матеріали IX міжнар. наук.-практ. конференції, Львів, 14-15 травня 2021 р. Львів: ЛТЕУ, 2021. С. 318–321. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/6450>

111. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Вартість капіталу підприємств роздрібною торгівлі: сутність та концепція оцінки : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми і перспективи розвитку

підприємництва», (Харків, 23 лист. 2012 р.). Харків : ХНАДУ, 2012. С. 32–33.

112. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Економічна природа та зміст категорії «капітал». Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011. Вип. 2 (14). С. 144–151. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/3847/1/24.pdf>

113. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Концептуальні основи оцінки вартості капіталу підприємств роздрібної торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2012. Вип. 2 (16). С. 38–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2012_2_8.

114. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2012. Вип. 1 (15). Ч. 1. С. 179–185. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/3294/1/27.pdf>

115. Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації», (Харків, 20 квіт. 2012 р.) : у 2 ч. Харків : ХДУХТ, 2012. Ч. 2. С. 57–58.

116. Кащена Н. Формування інноваційної стратегії управління економічною активністю підприємства торгівлі. Підприємництво та інновації. 2020. №11-2. С. 37–43. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.24>

117. Кащена Н. Б. Оцінювання ефективності механізму управління економічною активністю підприємств торгівлі. Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конференції, 23 квітня 2021 р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2021. С. 307–309. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/6454>

118. Кащена Н. Б., Горошанська О. О., Костинська М. В., Чміль Г. Л. 1. Аналітичне забезпечення управління капіталом сільськогосподарського підприємства. Обліково-фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки України на інноваційній основі: колективна монографія. За заг. ред. Г.Є. Павлової та І.П. Приходька. 2015. С. 478–491. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/5758>

119. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Обліково-аналітичне забезпечення управління операціями з цінними паперами. Економіка і Фінанси. 2016. № 11. С. 23–32. URL: http://ecofin.at.ua/maket_ekonomika_i_finansy_11_2016.pdf.

120. Кащена Н. Б., Цуканова О. В., Гаркуша Н. М. Методика економічного аналізу: сутність та елементи. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2014. Вип. 1. С.40-51.

121. Кащена Н. Б., Горошанська О.О., Польова Т.В. та ін. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу : монографія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2016. 196 с.

122. Кащена Н. Б., Лисак Г.Г., Бойко А.О. Статистичний моніторинг фінансового стану підприємства як інформаційна система підтримки прийняття рішень з його стабілізації. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. Ч.1. Вип. 1(9). С. 120-127.

123. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Аналіз фінансових інвестицій як інструмент забезпечення інвестиційної безпеки підприємства. Інновації в обліково-аналітичному забезпеченні та управлінні фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання – міждисциплінарний підхід : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. для здобувачів вищ. освіти і молодих науковців, м. Харків, 15 листопада 2018 р. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 162–164.

124. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Відображення в обліку витрат на емісію та реєстрацію акцій. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., 31 травня – 1 червня 2018р. Тернопіль : Крок, 2018. С. 45–47.

125. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Операції з цінними паперами: сутність та види. Прогресивна техніка і технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18 жовтня 2012 р. Харків : ХДУХТ, 2012. Ч. 2. С. 29–30.

126. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Проблемні питання оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Розвиток невиробничої сфери економіки в умовах євроінтеграційних викликів : зб. тез доп.

Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., м. Харків, 22-23 листопада 2018 р. Харків : КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2018. С.40–41.

127. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Розкриття емітентами цінних паперів інформації на фондовому ринку: стан та перспективи. Проблеми сучасної економіки : збірник матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 11-12 травня 2014 р.: у 2 ч. Донецьк : ГО «СІЕУ», 2014. Ч. 2. С. 64–67.

128. Кащена Н. Б., Порсюрова І. П. Цінні папери як об'єкт бухгалтерського обліку. International Scientific Conference Economy and Society: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part 1, October 31, 2016. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. P. 181–183.

129. Кирильєва Л. О., Корнієнко Г. О. Теоретичні аспекти організації обліку поточних фінансових інвестицій на сучасному етапі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. Вип. 2(1). С. 22-30.

130. Коваль Л., Амірова Р. Суть і роль облікової інформації в управлінні підприємством. URL: http://sophus.at.ua/publ/2014_11_25_lviv/sekcija_2_2014_11_25/sut_i_rol_oblikovoji_informacii_v_upravlinni_pidpriemstvom/68-1-0-1109.

131. Кодекс етики професійних бухгалтерів. URL: <http://www.iaf.kiev.ua/images/stories/library/standarts/kodeks-etiki.pdf>.

132. Кологойда О. В. Поняття та юридична природа цінних паперів. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. № 86. С. 36–39.

133. Колос І. В., Радіонова Н. Й. Внутрішній аудит як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнародний збірник наукових праць. Житомир : ЖДТУ, 2013. Вип. 1 (25). С. 126–141.

134. Корягін М. В. Підходи до управління вартістю підприємства та їх облікова інтерпретація. Вісник ХНУ. 2012. № 4. С. 106–109.

135. Костюк О. М., Мозговий Я. І. Соціально-відповідальне інвестування: основні тренди в американській та європейській практиці. Вісник УАБС. 2011. № 2 (31). С. 79–83.

136. Котелевська І. П. Щодо особливостей аналізу дохідності акцій власної емісії. Наукові дослідження молоді – вирішенню проблем європейської інтеграції: збірник наукових статей. Київ: УБС НБУ, 2012. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги: Pentium ; 256 MbRAM ; Windows 98, 2000, XP ; AdobeAcrobatReader 5.0 – 8.0.

137. Крамаренко К. М. Інвестиційна привабливість підприємства та методичні підходи до її визначення. Причорноморські економічні студії. 2016. Випуск 10. С. 101–104.

138. Крутова А.С., Янчева Л.М., Семенець А.О. Удосконалення внутрішнього аудиту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. Харків: ХДУХТ, 2019. Вип. 1 (29). С. 37-49.

139. Крылова М. А. Ценная бумага – вещь, документ или совокупность прав? Рынок ценных бумаг. М., 1997. № 2. С. 60–63.

140. Крылова М. А. Ценная бумага – вещь, документ или совокупность прав? Рынок ценных бумаг. М., 1997. № 5. С. 29–32.

141. Кужелєв М. О., Брітченко І. Г., Стабіас С. М. Аналіз розвитку національного ринку корпоративних цінних паперів в умовах європейської інтеграції. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. 2015. Вип. 1(3). С. 237–242. URL: <http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/10/13-2015-41.pdf>.

142. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: Монографія / Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. с. 373.

143. Кучеров А. В., Леушина Е. В. Внутренний аудит в России. Молодой ученый. 2013. №6. С. 359-362.

144. Кушина О. Б., Тарасова Н. М. Акції та частки: обліковий портрет у правовому інтер'єрі: збірник систематизованого законодавства. Київ: Бліц-Інформ, 2011. Вип. 3. 92 с.

145. Лазаришина І. Д., Оренчин О. В. Джерела інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 38. С. 62–65.

146. Ларікова Т. В., Шилко І.С. Організація технології облікового процесу в бюджетних установах: особливості та

ключові позиції. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 52-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2016_1_8.

147. Лернер Ю. И. Экономические инструменты производственной и предпринимательской деятельности в условиях неопределенности и рисков. Часть II. Том 7. Экономические инструменты эмиссии и обращения ценных бумаг. Х.: Тимченко, 2008. 544 с.

148. Лисенко Н. М. Облікова інформація в системі управління підприємства (на прикладі житлово-комунального господарства). Формування ринкових відносин в Україні. 2005. № 9(52). С. 62–68.

149. Литвинчук І. В. Особливості комп'ютеризації бухгалтерського обліку об'єктів позабалансового відображення. URL: http://library.ztu.edu.ua/e-copies/Zbirnyk/Problems_%20accounting_3_6/124.pdf.

150. Лісіна В. Ю. Цінні папери в системі фінансового управління підприємством. Х.: Фактор, 2006. 102 с.

151. Лук'яненко Л. І., Небильцова О. В., Коршикова Р. С. Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації: монографія / К.: КНЕУ, 2005. 172 с.

152. Лучко М.Р., Адамик О.В. Інформаційні системи і технології в обліку й аудиті: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 252 с.

153. Лысихин И. Давайте разберемся в дефинициях. Рынок ценных бумаг. 1996. № 17. С. 37–40.

154. Любліна О. В. Призначення і сутність фондів цінних паперів. Фінанси України. 2004. № 5. С.156–158.

155. Макаруч О.Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення стратегічного управління сільськогосподарським підприємством URL: <http://nubip.edu.ua/sites/default/files/pdf>.

156. Мамалуй О. О. Основи економічної теорії: підручник / за ред. О. О. Мамалуй. К.: Юрінком Інтер, 2003. 480 с.

157. Маслов С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок: навч. посіб. 4-е вид. К.: Каравела, 2008. 288 с.

158. Матрос О. М. Інвестиційна діяльність підприємства та її аналіз. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету / М-во освіти та науки України,

Черкаський державний технологічний університет. Черкаси: ЧДТУ, 2008. Частина 2. 211 с.

159. Мацегора І. А. Облік і аналіз операцій з цінними паперами власної емісії в акціонерних товариствах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Волинський інститут економіки та менеджменту. Київ, 2006. 16 с.

160. Мертенс А. В. Инвестиции. Курс лекций по современной финансовой теории. К. : КИА, 1997. 416 с.

161. Методологічні вказівки з внутрішнього аудиту в державному секторі України. Київ «Європейський інститут державного управління та аудиту», 2016. 146 с.

162. Методологія аналізу реальних і фінансових інвестицій підприємства : монографія / за ред. проф. Н.М. Гаркуші. Харків : ХДУХТ, 2010. 324 с.

163. Миркин Я. М. Рынок ценных бумаг. М., 2002. 624 с.

164. Мирославський С. В. Щодо питання про визначення поняття «цінні папери». Підприємництво, господарство і право. 2002. № 12. С. 20–23.

165. Мирославський С. Щодо поняття системи цінних паперів. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 8. С. 55–57.

166. Михальчишина Л. Г. Організаційно-методичні аспекти внутрішнього контролю операцій з цінними паперами. Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 22. № 1. С. 131–137.

167. Михальчишина Л. Г. Цінні папери: види та систематизація для облікових цілей. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Випуск 12. С. 258-261.

168. Мица Ю. В. Правова природа похідних цінних паперів. Харків, 2006. 220 с.

169. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Видання 2016–2017 років. Частина I. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть1.pdf.

170. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (Стандарти) URL: <https://www.iaa.org.ua/wp-content/uploads/2013/08/IPPF-Standards-2017-Ukrainian.pdf>.

171. Мозговий О. М. Фондовий ринок: навч. посіб. К.: КНЕУ, 1999. 316 с.

172. Мойсеєнко І. П. Інвестування: навч. посіб. К. : Знання, 2006. 490 с.

173. Мостовенко С. М. Правове регулювання оподаткування фізичних осіб при здійсненні операцій з цінними паперами: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2016. 22 с.

174. Назаренко О.В. Сутність, функціональне призначення та особливості застосування аналітичних процедур в аудиті. Агросвіт. 2018. № 14. С. 3-8.

175. Нападівська Л. В. Управлінський облік: значення та застосування у практичній діяльності вітчизняних підприємств в умовах ринкових відносин. Бухгалтерський облік та аудит. 2009. № 8–9. С. 78–93

176. Нестеренко О. О. Планування аудиту товарних операцій на підприємствах роздрібною торгівлі. Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка Ужгород : ПП «Повч Р. М.», 2010. Спецвип. 29. Ч.1 : Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці. С. 330–333.

177. Нестеров А. К. Информационно-аналитическое обеспечение. Образовательная энциклопедия. URL: <https://odiplom.ru/informacionno-analiticheskoe obespechenie.html>.

178. НКЦПРФ. Загальна інформація щодо торгівлі цінними паперами на організованому ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/analytics-test/>.

179. О'Нил У. Как делать деньги на фондовом рынке: Стратегия торговли на росте и падении / пер. с англ. 6-е изд. М.: Альпина Паблицерз, 2011. 330 с.

180. Об'єднання підприємств. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 від 07.07.1999 № 163 із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>.

181. Облік зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / за заг. ред. С. О. Кузнецової. - Харків : Видавництво

Іванченка І.С., 2019. - 226 с. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/44799/1/Book_2019_Kuznetsova_Oblik_ZED.pdf

182. Обліково-аналітичне забезпечення оцінки фінансової стійкості підприємств торгівлі: монографія / І. В. Нагорна, С. В. Кузнецова, Т. В. Польова та інші. Харків : Видавництво Іванченко І. С., 2020. 133 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/50944>.

183. Онуфрієнко О. І. Дискусійні питання визначення цінних паперів як об'єктів права. Підприємництво, господарство і право. 2001. № 9. С. 10–12.

184. Орлов І. В. Облік і контроль операцій з цінними паперами: теорія, методика, практика: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Нац. наук. центр «Ін-т аграр. Економіки» УААН. Київ, 2005. 22 с.

185. Остаев Г.Я. Организация и внедрение системы внутреннего аудита финансовых вложений. Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях. Издательский дом Финансы и кредит. 2016. № 15. С. 36–47.

186. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

187. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://nssmc.gov.ua>.

188. Павлов І. В., Пилипенко І. І., Кривов'язук І. В. Цінні папери в Україні. К.: Кондор, 2004. 400 с.

189. Пантелеев В. П. Бухгалтерский учет операций с ценными бумагами: Энциклопедия бухгалтера и экономиста. Х.: Центр «Консульт», 2010. № 14-15 (254-255) май. 252 с.

190. Пантелеев В. П. Фінансові операції з цінними паперами: здійснення та облік: монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 334 с.

191. Парасюк В. М., Парасюк Н. М. Незаконні дії із бездокументарними цінними паперами: цивільно-правовий та кримінально-правовий аспекти. Митна справа. 2014. № 6(2.2). С. 298-305.

192. Перекрест Т.В. Економічний зміст цінного папера як специфічного інвестиційного товару. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2014. № 2. С. 167–173.

193. Петрик Є. О., Ступак О. В. Практичні аспекти розкриття інформації на фондовому ринку України: практ. видання. К.: ТОВ «Емкон», 2015. 136 с.

194. Петрик О. А., Шкіренко В. В. Особливості внутрішнього аудиту інвестиційних проектів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. № 797. С. 292-299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_42.

195. Петухова Т. О., Шамрай А. Є. Теоретичні основи розвитку внутрішнього аудиту підприємств. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 62. С. 196-204

196. Петухова О. М. Інвестування : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 336 с.

197. Пилецкая С. Т. Информационно-аналитическое обеспечение механизма формирования и управления финансовыми потоками предприятия. Економічний простір. 2008. № 12/2. С. 124–129.

198. Пилипенко О. І. Аналіз інвестиційної привабливості підприємства: огляд методик. Міжнародний збірник наукових праць. 2010. Вип. 1(13). С. 324–330.

199. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Інструкція про застосування від 30.11.1999 № 291 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

200. Подмешальська Ю. В., Варварін Р. Ю. Внутрішній аудит як засіб удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості. Економіка і суспільство. 2016. № 7. С. 963-966.

201. Подолянчук О.А. Внутрішній аудит: сучасна інтерпретація його змісту Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 12. С. 527-531. URL: <http://global-national.in.ua/archive/12-2016/109.pdf>.

202. Положення про депозитарну діяльність: Рішення ДКЦПФР від 17.10.2006 р. № 999. URL: <http://uaapravo.net>.

203. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: Постанова НБУ від 17.09.2015 № 615 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15>

204. Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013р. № 2826. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13/page>.

205. Польова Т. В., Котелевська І. П. Аналіз доходності акцій власної емісії акціонерного підприємства. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2012. № 1(13). С. 210–214.

206. Польова Т. В., Котелевська І. П. Аналіз операцій вітчизняних підприємств з акціями власної емісії. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : збірник наукових праць. Вип. 1. Харків : ХДУХТ, 2011. С. 56–61.

207. Польова Т. В., Котелевська І. П. Щодо особливостей обліку цінних паперів в умовах комп'ютеризації. Торгівля та готельно-ресторанний бізнес: інноваційний розвиток в умовах глобалізації: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 20 квітня 2012 р. Харків : ХДУХТ, 2012. Ч. 2. С. 95–96.

208. Польова Т. В., Порсюрова І. П. Сучасні організаційні засади аудиту операцій з цінними паперами підприємства. Економічний простір: Збірник наукових праць. Дніпро: ПДАБА. 2019. №145. С. 139-148.

209. Польова Т. В., Порсюрова І. П. Щодо особливостей оцінки інвестиційної привабливості підприємства (на прикладі ПАТ «Новоград-Волинський хлібозавод». Фінансова система України: актуальні питання, досягнення та можливості розвитку : матеріали XI Симпозіуму, м. Харків, 22 листопада 2018 р. Харків : ХІФ КНТЕУ, 2018. С. 452–454.

210. Пономаренко В. С., Раєвська О. В., Стрижиченко К. А. Моделювання поведінки інвестора на фондовому ринку: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2004. 264 с.

211. Пономаренко Є. Б., Томашевська І. Л. Особливості бухгалтерського обліку фінансових інвестицій в комп'ютерному середовищі. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Житомир: ЖДТУ, 2011. № 1 (55). С. 134-138

212. Пономарьова Н. А., Лоїк О. І. Внутрішній аудит: сутність та значення у діяльності суб'єктів господарювання. Молодий вчений. 2016. № 6. С. 85-88.

213. Пономарьова Н. Цінні папери як об'єкт бухгалтерського обліку. Вісник ТАНГ. 2014. № 4. С. 85–93.

214. Пономарьова Н. А. Облік і аудит цінних паперів (на прикладі акціонерних товариств машинобудівного комплексу): автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2005. 21 с.

215. Порсюрова І. П. Інвестиційна привабливість підприємства як об'єкт аналізу: механізм формування та фактори впливу / І. П. Порсюрова // Актуальні проблеми розвитку економіки, обліку та управління в контексті європейської інтеграції: матеріали Круглого столу. Мережне електронне видання, м. Харків, 23 березня 2021 року. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2021. С. 39-41. URL: http://htei.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/Матеріали_Круглого_столу_23.03.21_XTEI_КНТЕУ.pdf.

216. Порсюрова І. П. Концептуалізація внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами підприємств харчової промисловості / І. П. Порсюрова, Х. І. Кайдрович, Ю. В. Пинда // Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 36. С. 247-253. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/36_2019_ukr/41.pdf.

217. Порсюрова І. П. Концептуалізація інформаційного підґрунтя в обліковій системі щодо формування показників фінансової стійкості / І. П. Порсюрова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». Одеса : Міжнародний гуманітарний університет. 2020. № 45. С. 193-197. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/45-2020/34.pdf>.

218. Порсюрова І. П. Кореляційний аналіз взаємозв'язку показників акціонерних товариств / І. П. Порсюрова // Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: теорія, практика та професійна етика [Електронний ресурс] : збірка тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 5-6 листопада 2020 року. Ірпінь: Університет Державної Фіскальної Служби України, 2020. С. 275-277. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6395/1/6567_IR.pdf.

219. Порсюрова І. П. Хронологія обліку операцій з акціями власної емісії. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи,

ефективність: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18 травня 2017 р.: у 2 ч. Харків : ХДУХТ, 2017. Ч. 2. С. 41–42.

220. Порсюрова І. П. Внутрішня управлінська звітність за операціями з цінними паперами. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 17 травня 2018 р. Харків :ХДУХТ, 2018. С. 81–82.

221. Порсюрова І. П. Особливості обліку операцій з конвертації облигацій в акції. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 травня 2018 р. Львів : Видавництво ЛТЕУ. Львів, 2018. С. 261–264.

222. Порсюрова І. П., Кащена Н. Б. Формування інформаційних масивів даних щодо цінних паперів в системі управління підприємством. Стратегічні вектори соціально-економічного розвитку на мікро- та макрорівні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 17-18 листопада 2016 р. Полтава, 2016. С. 118–121.

223. Порсюрова І. П. Аналіз стану та перспективи розвитку операцій із цінними паперами в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». Одеса : МГУ, 2017. Вип. 28. С. 224–227.

224. Порсюрова І. П. Інформаційні технології обліку операцій з цінними паперами на торговельному підприємстві. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (MicroCAD-2016) : тези доповідей XXIV міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-20 травня 2016 р. Харків, НТУ «ХП», 2016, Ч. III. С. 265.

225. Порсюрова І. П. Методичні аспекти обліку операцій з цінними паперами. Економічні студії. 2019. № 1(23). С. 52–58.

226. Порсюрова І. П. Методичні засади внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами / І. П. Порсюрова // Регіональні особливості розвитку невиробничої сфери економіки України : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет конф., м. Харків, 21-22 листопада 2019 р. Харків : КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ,

2019. С. 8-10. URL: <http://conf.htei.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/zbirka-tez-vikladachi-19122019.pdf>.

227. Порсюрова І. П. Облікова політика операцій з цінними паперами як запорука задоволення інформаційних запитів користувачів. Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу : тези доповідей І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 22 березня 2018 р. Харків : ХДУХТ, 2018. С. 173–175.

228. Порсюрова І. П. Організаційні аспекти обліку операцій з цінними паперами. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Дніпро, 30-31 березня 2017 р. Дніпро : НМетАУ, 2017. С. 137–141.

229. Порсюрова І. П. Особливості комп'ютеризації обліку операцій із цінними паперами. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія : Економіка. 2018. Т. 23. Вип. 7(72). С. 193–199.

230. Порсюрова І. П. Особливості операцій з депозитними сертифікатами. Модернізація фінансово-кредитної системи України: виклики глобалізації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет – конференції, м. Кривий Ріг, 20 березня 2018 р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2018. С. 79–82.

231. Порсюрова І. П. Поширені порушення при розкритті вітчизняними емітентами обліково-аналітичної інформації про цінні папери. Функціонування та розвиток економіки України в умовах зміцнення національної державності : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених, студентів і школярів, м. Харків, 25 травня 2016 р. Харків : ХДУХТ, 2016. С. 50.

232. Порсюрова І. П. Роль та завдання референтної моделі системи обліково-аналітичного забезпечення управління операціями з цінними паперами. Фінансові механізми сталого розвитку України : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовтня 2018 р. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. С. 229–230.

233. Порсюрова І. П. Торговельне підприємство як суб'єкт фондового ринку. Інноваційні технології розвитку у сфері харчових виробництв, готельно-ресторанного бізнесу, економіки та

підприємництва: наукові пошуки молоді : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів, м. Харків, 7 квітня 2016 р.: у 2 ч. Харків : ХДУХТ, 2016. Ч. 2. С. 217.

234. Порсюрова І. П., Польова Т.В. Формування системи показників для комплексної оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Бізнес-Навігатор. 2018. № 6(49). С. 227–232.

235. Порсюрова І. П., Ставерська Т.О. Теоретичні аспекти визначення сутності цінних паперів у сучасних умовах господарювання. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія : Економіка. 2017. Т. 22. Вип. 3 (56). С. 140–145.

236. Порсюрова І. П., Ставерська Т.О., Кащена Н.Б. Економічна сутність операцій із цінними паперами. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : збірник наукових праць. Вип. 2 (24). Харків : ХДУХТ, 2016. С. 35– 46.

237. Посполітак В. В. Правове визначення поняття «цінні папери». Ознаки та класифікація цінних паперів. Юридичний журнал. 2005. № 1. С. 92–102.

238. Потриваєва Н. В., Біленко А. С. Внутрішній аудит як ефективний метод управління підприємством. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 23. С. 691-694.

239. Приходько І. П. Облікова політика сучасного підприємства: теоретичні аспекти формування. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2013/21.pdf.

240. Приходько С. В. Формування адекватного реальним виробничо-господарським процесам комплексу заходів реагування на загрози економічній безпеці. Інвестиції : практика та досвід. 2011. № 4. С. 52–56.

241. Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09.2008 №514-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

242. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

243. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

244. Про встановлення ознак фіктивності цінних паперів та деривативів: Рішення ДКЦПіФР від 22.12.2010 р. № 1942. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0268-11>.

245. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page1-3>

246. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні. Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.

247. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій : Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 31.03.1998 р. № 214/2654 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>.

248. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України : Постанова Правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16>.

249. Про затвердження Положення про порядок реєстрації змін до правил фондової біржі щодо запровадження в обіг на фондовій біржі деривативів: Рішення ДКЦПіФР від 04.08.2009 р. № 884. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0818-09>.

250. Про затвердження Системи довідників та класифікаторів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку для використання учасниками фондового ринку України. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.05.2012 р. № 646 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-12>.

251. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 12 грудня 1997 р. № 710/97-ВР. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/247/94>.

252. Про порядок подання та розміщення інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів торговцями цінними паперами та фондовими біржами: Рішення

НКЦПФР від 5 лютого 2013 р. № 131. Офіційний вісник України. 2013. № 19. Ст. 662.

253. Про схвалення концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року : Розпорядження Кабінета Міністрів України від 24.05.2005 р. № 158-р / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-%D1%80>.

254. Про цінні папери та фондовий ринок. Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

255. Проект Закону про внутрішній аудит від 07.07.2015 р. № 2308а / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc_4_1?pf3511=55935.

256. Проект Програми розвитку фондового ринку України на 2015-2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання». URL: <http://nssmc.gov.ua/fund/development/plan>.

257. Пруненко Д. О., Грицьков Є. В., А. Алиреза Аналіз теоретико-методичних положень до оцінки інвестиційної привабливості підприємств. Економічний аналіз: зб. наук. праць. / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 1. С. 18-22.

258. Радіонова Н. Облікова політика як методологічна основа управління підприємством. Бухгалтерський облік і аудит. № 2–3. 2015. С. 53-60.

259. Рау Э. И. Становление службы внутреннего аудита как инструмента развития и безопасности бизнеса в практике российских компаний. Российское предпринимательство. 2018. Том 19. № 6. С. 1879-1890.

260. Редзюк Є. В. Ринок цінних паперів України: вироки антиреформ. URL: https://dt.ua/finances/rinok-cinnih-paperiv-ukrayini-viroki-antireform-bezsistemnist-i-haotichnist-reformistskih-iniciativ-netilki-strimuyut-rozvitok-rinku-sp-a-y-zagrozhuuyut-yogo-isnuvannyu-244423_.html

261. Редченко К. І. Тестування як інструмент аудиту: стратегічний аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 1032-1036.

262. Рзаєв Г. І., Вакулова В. О. Методичні підходи оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 1. С. 141-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_1_25.

263. Річні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reports/>.

264. Рішення Navision Treasury для управління і обліку цінних паперів URL:<http://www.microsoft.com>.

265. Рудейчук С. В. Сутність конвертованих облігацій: обліковий аспект. Вісник ЖДТУ. 2009. № 4 (50). С. 141–145.

266. Садовська І. Б., Мачулка О. В. Обліково-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 228 с.

267. Саричев Ю. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення як вид інформаційного забезпечення в системі державного управління. Вісник НАДУ при Президентові України. Серія «Державне управління». 2017. № 3. С. 120-126.

268. Семенець А. О. Формалізація категоріально-термінологічного апарату внутрішнього аудиту на підприємствах торгівлі. Бізнес Інформ. 2019. №3. С. 276–285.

269. Семенкова Е. В. Операции с ценными бумагами: учеб. М.: Изд-во «Перспектива», Издательский дом «ИНФРА-М», 1997. 328 с.

270. Семенкова Е. В., Андрианова Л. Н. Азбука операций с ценными бумагами. Финансовый менеджмент. 2007. №1. С. 129–143.

271. Сідорова Т. О., Кашена Н. Б., Чміль Г. Л. Капітал як об'єкт обліково-аналітичної системи підприємства торгівлі. Современная экономика: анализ состояния и перспективы развития: монография. Книга 5. Под общ. ред. М. М. Скорева. 2015. Ставрополь: Логос. С. 158–177. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24392314>

272. Скоробогатова В. В. Методика економічного аналізу фінансових інвестицій. Економіка: реалії часу. 2013. № 3(8). С. 112–118.

273. Славюк Р. А. Фінанси підприємств: нав. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2004. 460 с.

274. Слободяник Ю. Б., Зварич Л. В. Внутрішній аудит : навчальний посібник / Суми :ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2018. 248 с.

275. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. М.: Финансы и статистика, 2005. 496 с.

276. Справжній бухоблік / Н. Білова, А. Бобро, Д. Винокуров [та ін.]. – Вид. 4-те, перероб. і доп. Харків : Фактор, 2012. – 1200 с.

277. Стандарти внутрішнього аудиту: Наказ Міністерства Фінансів України від 04.10.2011 р. № 1247 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-11>.

278. Степаник, А.О. Концептуальні засади аудиту портфеля цінних паперів комерційного банку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Суми: УАБС НБУ, 2002. Т. 5. С. 113-118.

279. Стратегічний план діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 2015-17рр. URL: <http://nssmc.gov.ua/activities/annual>.

280. Сурніна К.С. Аналітичні процедури в аудиті: методологія і практика. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2011. 338 с.

281. Сурніна К.С. Аналітичні процедури в аудиті: методологія та організація: автореф. дис. ... д. е. н.: 08.00.09 / Національна академія статистики, обліку та аудиту України. Київ, 2012. 35 с.

282. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. 3-тє вид. доп. і перероб. К.: Алеута, 2008. 926 с.

283. Трикашна Д.В., Прохорова Л.І. Деякі аспекти методології та організації обліку та аудиту операцій з цінними паперами. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Випуск № 6(62). С.136-142.

284. Фалько Я. Корпоративне управління, емісії та обіг цінних паперів. Цінні папери України. 2012. № 12 (709). С. 12–13.

285. Федорченко Б.С. До формування обліково-аналітичного забезпечення управління біоенергетичним потенціалом

сільськогосподарських підприємств. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. №1 (56). С. 139–144.

286. Фінансова енциклопедія / за заг. ред. О. П. Орлюк. К.: Юрінком Інтер, 2008. 472 с.

287. Фінансові інвестиції. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 від 26.04.2000 р. № 91 (із змінами і доповненнями). URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>.

288. Фінансові інструменти. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 від 30.11.2001 р. № 559 (із змінами і доповненнями). URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.

289. Харламова О. В. Методика трансформації обліково-звітної інформації щодо капіталу та зобов'язань при складанні МСФЗ-звітності. Економіка і регіон. 2015. № 3. С. 83-87.

290. Харченко Н. В. Фінансове управління акціонерним товариством. Фондовий ринок. 2012. № 17–18. С. 4-9.

291. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами та доповненнями від 02.12.2010 р. № 2756-VI). URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg=436-15>.

292. Цифрова адженда України – 2020 (“Цифровий порядок денний” – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. NITECH office, грудень 2016 р. 90 с. URL:<https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

293. Цінні папери. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цінні_папери.

294. Цмоць І. Г., Медиковський М. О., Демида Б. А. Принципи побудови інтегрованих автоматизованих систем управління. Інтелектуальні системи прийняття рішень та проблеми обчислювального інтелекту ISDMCI'2012: зб. наук. пр. міжнар. наук. конф., Євпаторія, 2012. С. 125–127.

295. Цмоць І. Г., Скорохода О. В., Кісь Я. П. Синтез інтегрованих автоматизованих систем управління підприємством. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі. 2015. № 829. С. 246-254.

296. Чалдаева Л. А., Соколова О. В., Ярцева Н. М., Круня В. Ф. Ценные бумаги: общая характеристика, налогообложение, бухгалтерський учет: учеб. пособ. / под ред. д-ра экон. наук, проф. Л. А. Чалдаевой. М.: Магистр, 2007. 382 с.

297. Чебанова Н. В. Бухгалтерський фінансовий облік: посіб. К.: Вид. центр «Академія», 2004. 672с.

298. Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.

299. Чергенець Е. В., Зайцев А. В., Позднишев Є. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки підприємництва (збір та пошук інформації) : навч. посіб. / за заг. ред. Є.В. Позднишева. Кн. 2. К. : Вид-во «Позднишев», 2007. 74 с.

300. Чернявська О. В., Яріш О.В., Сененко І.А., Валенко О.А. Словник фахівця фондового ринку: навчальний посібник. К. : Центр учб. л-ри, 2013. 76 с.

301. Чечетова Н.Ф., Лелюк Н.Є. Сутність та завдання інформаційно-аналітичного забезпечення муніципального управління. Коммунальное хозяйство городов. 2011. С. 162–167.

302. Чміль А. Л. Методика анализа капитала предприятия и ее концептуальные элементы: сб. науч. трудов по материалам Междунар. научн.-практ. конф. «Экономическая теория в XXI веке: поиск эффективных механизмов хозяйствования», (Новополоцк, 23–24 октяб. 2014 г.). – Новополоцк : ПГУ, 2014. С. 296–300.

303. Чміль А. Л. Организационно-методические аспекты учета заемного капитала и их раскрытие в учетной политике. Вестник ПГУ. 2014. № 10. С. 66–70. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5762/1/%D0%A7%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8C%20%D0%90.%D0%9B.%20elibrary_23681631_27618997.pdf

304. Чміль А. Л. Сущность и виды капитала предприятий розничной торговли. Молодой ученый. 2014. № 15. С. 218–221. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5764/1/%D0%A7%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%8C%20%D0%90.%D0%9B.%20moluch_74_ch2.pdf

305. Чміль Г. Л. Власний капітал підприємства та відображення його у балансі (звіті про фінансовий стан): матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку», (Львів, 16–17 трав. 2014 р.). Львів : ЛКА, 2014. С. 189–190.

306. Чміль Г. Л. Власний капітал підприємства: методологічні аспекти обліку. Торгівля, комерція, підприємництво. 2014. Вип. 16. С. 152–158. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/>

5765/1/%D0%A7%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%20%D0%93.%D0%9B._Torg_2014_16_36.pdf

307. Чміль Г. Л. Капітал підприємства та чинники зміни його оборотності. Економіка. Управління. Інновації. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_109.pdf.

308. Чміль Г. Л. Капітал як економічна категорія: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг», (Харків, 19 трав. 2011 р.) : у 4 ч. Харків : ХДУХТ, 2011. Ч. 3. С. 40–41.

309. Чміль Г. Л. Маркетинг як інструмент управління поведінкою суб'єктів споживчого ринку в умовах цифровізації. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, 23 жовтня 2020 р. : тези доп. Харків, ХДУХТ, 2020. С. 228–229. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5768/1/%D0%A7%D0%BC%D0%BB__%D0%93.%D0%9B..pdf

310. Чміль Г. Л. Методичні аспекти обліку облігацій власної емісії: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції «Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: проблеми теорії та практики», (Полтава, 20–23 жовт. 2014 р.). Полтава : ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2014. С. 275–278.

311. Чміль Г. Л. Організація аналізу капіталу підприємств роздрібною торгівлі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Соціально-економічні трансформації в умовах глобалізації: світовий та вітчизняний виміри», (Херсон, 1–2 березн. 2013 р.). Херсон : «Гельветика», 2013. С. 189–190.

312. Чміль Г. Л. Організація і методика аналізу власного капіталу підприємства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг», Харків, 18 жовт. 2012 р. : у 2 ч. Харків : ХДУХТ, 2012. Ч. 2. С. 61–62.

313. Чміль Г. Л. Оцінка ефективності використання капіталу підприємств торгівлі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.

«Облік, аудит, фінанси: сучасні проблеми теорії, практики та підготовки фахівців», (Харків, 26 жовт. 2012 р.). Харків : ХДУХТ, 2012. С. 133–134.

314. Чміль Г. Л. Сценарії розвитку суб'єктів споживчого ринку в умовах цифрової трансформації економіки України. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2021 р. у 2-х ч. Ч.1. Харків: ХДУХТ, 2021. С. 138–139. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6441/1/t_k_18.05.21_%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb%d1%8c%20%d0%93.%d0%9b..pdf

315. Чміль Г. Л. Управління ефективністю підприємств ритейлу: виклики та методичний інструментарій оцінювання. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 14 травня 2020 р. : тези доп. Харків, ХДУХТ, 2020. Ч. 2. С. 141–142.

316. Чміль Г. Л., Горошанська О. О. Факторний аналіз оборотності капіталу підприємства. Бізнес Інформ. 2014. № 6. С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_6_24

317. Чміль Г. Л., Олініченко К. С., Мороз Т. Б. Заходи із забезпечення конкурентних переваг онлайн-ритейлу. Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 1), 29 novembre, 2019. Bruxelles, Belgique: Plateforme scientifique européenne. Pp. 56–58.

318. Чміль Г. Л. Аналіз діяльності компанії в індустрії гостинності. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 15-16. С. 47–50. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15-16_2020/10.pdf DOI: 10.32702/2306-6814.2020.15-16.47

319. Чміль Г. Л. Економічна взаємодія суб'єктів споживчого ринку в умовах індустрії 4.0. Цифрова економіка та інформаційні технології : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 квітня 2021 р., м. Київ. Київ: Видавничий центр ДУІТ. С. 200–202. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6442/1/%D0%A6%D0%95_%D1%82%D0%B0_I%D0%A2

2021%D0%A7%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C_%D0%93.%D0%9B..pdf

320. Чміль Г. Л. Модернізація інформаційно-технологічної інфраструктури торговельного підприємства. Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 23 квітня 2021 р., м. Кривий Ріг. Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2021. С. 356–358. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/6453>

321. Чміль Г. Л. Облік і аналіз капіталу в системі управління торговельними підприємствами: дисертація ... канд. екон. наук, спец.: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит; Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2015. 321 с. URL: <https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5695/1/dis%20%284%29.pdf>

322. Чміль Г. Л. Облік і аналіз капіталу в системі управління торговельними підприємствами: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності); Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. Харків: ХДУХТ, 2015. 21 с. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6460/1/%d0%90%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b0%d1%82_%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb%d1%8c%20%d0%93.%d0%9b..pdf

323. Чміль Г. Л. Сценарії розвитку суб'єктів споживчого ринку в умовах цифрової трансформації економіки України. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2021 р. : тези у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2021. Ч. 1. С. 138–139. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6441/1/t_k_18.05.21_%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb%d1%8c%20%d0%93.%d0%9b..pdf

324. Чміль Г. Л. Трансформація економічної поведінки та сталий розвиток підприємств в умовах індустрії 4.0. Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, 28–29 квітня 2021 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. С. 266–267. URL:

https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6457/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20_2021_%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb%d1%8c_%d0%93.%d0%9b..pdf

325. Чміль Г. Л. Цифровізація як інструмент підвищення ефективності та конкурентоздатності економіки України. Механізми забезпечення сталого розвитку економіки : проблеми, перспективи, міжнародний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 23 квітня 2021 р.; Харківський держ. ун-т харч. та торг. Х. : ХДУХТ, 2021. С. 75–77. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/6461/1/k_23_04_2021_%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb%d1%8c_%d0%93.%d0%9b..pdf

326. Чміль Г.Л. Антикризовий маркетинг в управлінні комерційною діяльністю підприємства. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 17 травня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. С. 348–349.

327. Чміль Г.Л. Теоретичний базис управління економічною поведінкою підприємств. Дослідження, розробка і використання моделей економічної поведінки суб'єктів господарювання: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 4 грудня 2020 року, м. Дніпро. Дніпро: НМетАУ, 2020. С. 99–100. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5814/1/%d0%a7%d0%bc%d1%96%d0%bb__2020_99-100.pdf

328. Чміль Г.Л. Управління плануванням маркетингової діяльності підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Дослідження, розробка і використання моделей економічної поведінки суб'єктів господарювання: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 4 грудня 2020 року, м. Дніпро. Дніпро: НМетАУ, 2020. С. 230–231. URL: https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/5815/1/%D0%A7%D0%BC%D1%96%D0%BB__%D0%93.%D0%9B._2020_230-231.pdf

329. Шевчук К. В. Облікова політика підприємства: значення, особливості формування та впровадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 5. 2015. С. 208–210.

330. Шмирко М. Ю. Проблеми впровадження та оптимізації системи внутрішнього аудиту підприємства в конкурентному середовищі. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. 2015. № 2. С. 173-180

331. Шумпетер Й. Теория экономического развития. URL: <http://socioline.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya>.

332. Юзва Р. П. Обліково-аналітична система – інформаційне забезпечення. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/oblikovo-analitichna-sistema-informaciyne-zabezpechennya-upravlinnya-pidpriemstvom.html>.

333. Юнацький М. О. Облікова політика в управлінні діяльністю корпоративних підприємств: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Нац. акад. стат., обліку та аудиту. Київ, 2016. 23 с.

334. Янукян М. Г. Практикум по рынку ценных бумаг. 2-е изд., доп. и перераб. СПб. : Питер, 2009. 224 с.

335. Янчева Л. М., Кащена Н. Б., Чміль Г. Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств торгівлі: теорія та практика: монографія. Харків: ХДУХТ, 2016. 323 с.

336. Ярошевська О. В. Комплексне оцінювання розвитку фондового ринку України. Схід. 2017. № 3 (149), С. 21–27. URL: <http://skhid.com.ua/article/download/108112/103324>.

Додатки

Додаток А

Систематизація наукових поглядів щодо сутності та класифікації цінних паперів підприємства

Таблиця А.1

Трактування дефініції «цінні папери» в інтерпретації науковців сучасності

№ з/п	Інформаційне джерело	Визначення цінних паперів
1	2	3
1.	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [254], Цивільний кодекс України [291], Господарський кодекс України [68]	Документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що засвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам
2.	Маслов С.О., Опалов О.А. [157, с. 98]	Є інструментами залучення коштів та об'єктом вкладення фінансових ресурсів, також виступають об'єктом цивільних прав, що мають вільний характер переходу від одного власника до іншого у порядку універсального правонаступництва, і не обмежені в обігу
3.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [87, с. 115]	Грошові документи, що засвідчують право власності чи відносини позики, визначають взаємини між особами щодо подальшого одержання доходу у вигляді дивідендів чи процентів та отримання встановлених прав чи обов'язків
4.	Янукян М.Г. [334, с. 10]	Оформлені в документарній або бездокументарній формах права на будь-яке майно чи грошову суму
5.	Ісаєва А.А. [94, с. 76]	Документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошові або інші майнові права, операції з яким призводять до зміни в структурі активів, зобов'язань та власному капіталі підприємства
6.	Пономаренко В.С., Раєвнева О.В., Стрижиченко К.А. [210, с. 19]	Грошові документи, що засвідчують правові відносини між їх власником та емітентом у визначений термін

Продовження табл. А.1 додатку А

1	2	3
7.	Басова І., Петрова Н. [39, с. 88]	Документи, що засвідчують право власності або позики між суб'єктами господарювання у визначений термін за визначених обставин та отримання доходу у вигляді дивідендів чи процентів
8.	Ткаченко Н. М. [282, с. 523]	Грошовий документ, що засвідчує право володіння або відносини позики і визначає стосунки між особою, що випустила цей документ, і його власником
9.	Мамалуй О.О., Гриценко О.А., Гриценко Л.В., Дарнопих Г.Ю. [156, с. 254]	Документ, що має юридичну силу, складений у встановленій формі, та забезпечує його власникові односторонній стандартизований набір прав щодо осіб, які випустили такий документ (емітенти)
10.	Чебанова Н.В. [297, с. [285]	Грошові або товарні документи, які надають їхньому власникові майнові права і право на одержання відповідних сум доходів
11.	Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. [84, с. 495]	Документи, які засвідчують право володіння, і довгострокові зобов'язання емітентів щодо виплати доходів власникам, а також грошові й товарні документи, що засвідчують майнові права
12.	Мойсеєнко І.П. [172, с. 255]	Фондовий інструмент, за допомогою якого можна одержати доступ до реальних цінностей або забезпечити перехід цих цінностей від одного суб'єкта до іншого
13.	Чалдаєва Л.А., Соколова О.В., Ярцева Н.М., Круня В.Ф. [296, с. 6]	Документи, що мають подвійну природу, які базуються як на юридичній, так і на фінансово-економічній основі, є носієм даних, що засвідчують право власника на цінності та повноваження, які закріплені ними
14.	Лернер І.Ю. [147, с. 50]	Документи, що засвідчують право володіння або відносини займу, що призводить до отримання доходу у вигляді дивіденду та можливість передачі прав іншим особам; такі документи визначають взаємовідносини між емітентом та інвестором
15.	Мозговий О.Н. [171, с. 3]	Документ, який виражає певні майнові права, знаходиться на ринку в обігу та приносить дохід
16.	Едвардес У. [82, с. 198]	Фінансові інструменти, які мають визначену вартість у певній валюті, приносять власнику прибуток та мають строк дії, що обумовлений часом або періодом
17.	О'Нил У. [179, с. 23]	Фінансові інструменти, вартість яких визначається попитом та пропозицією на фондовому ринку, та отриманням їх власником прибутку у визначений період

Продовження табл. А.1 додатку А

1	2	3
18.	Калина А.В., Корнєєв В.В., Коцєєв А.А. [96, с. 30]	Грошові документи, які виражають право власності або відношення позики. Вони визначають відношення між особою, яка їх випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, які впливають з цих документів, іншим особам
19.	Чернявська О.В., Яріш О.В., Сененко І.А., Валенко О.А.; Пантелєєв В.П. [300, с. 64]; [189, с. 13]	Документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам
20.	Любліна О.В. [154, с. 156]	Інструменти оформлення майнових і немайнових угод, яким притаманні оборотність (завдяки їхній стандартності, серійності, документальності й регульованості державою), ринковість, ліквідність і ризикованість
21.	Чепінога В.Г. [298, с. 420]	Документи, що засвідчують майнове право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між емітентом цінного паперу та його власником, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають із цього документа, іншим особам
22.	Лук'яненко Л.І., Небильцова О.В., Коршикова Р.С. [151, с. 15]	Документи, які засвідчують майнове право чи відношення позики власника документів щодо особи, яка випустила такі документи
23.	Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. [43, с.326]	Своєрідний аналог грошей у вигляді грошового документа, що дає його власнику гарантоване право на одержання певної суми грошових засобів або право майнового володіння залежно від виду документу
24.	Мица Ю.В. [168, с. 32]	Форма існування капіталу, яка може передаватись замість самого капіталу, обертатись на фондовому ринку як товар та приносити дохід та є об'єктом правовідносин між суб'єктами господарювання
25.	Мирославський С.В. [164, с. 23]	Документ, у якому зазначаються майнові права та ґрунтується на узагальненні всіх його видів, спільних ознак, характерних для всіх видів цінних паперів
26.	Крилова М.А. [139, с. 62]	Нематеріальна річ, що представляє собою сукупність зазначених у законі прав, посвідчення, передача і здійснення яких можливі лише в порядку і способами, визначеними законом, підзаконними актами

Продовження табл. А.1 додатку А

1	2	3
27.	Міркін Я.М. [163, с. 5]	Документи встановленої форми, що засвідчують участь у корпоративній власності (акції) або про боргове зобов'язання
28.	Лисіхін І.О. [153, с. 38]	Нематеріальна річ, що представляє собою сукупність складових прав (зміст цінного паперу), що визначається законом; способи і порядок посвідчення, передачі і здійснення складових прав цінного паперу (форма цінного паперу), які повинні відповідати офіційно встановленим вимогам
29.	Онуфрієнко О.І. [183, с. 11]	Об'єкт речового права, де законодавчо передбачаються права особи на цінний папір та права особи, що впливають з права власності на цінний папір
30.	Кологойда О.В. [132, с. 37]	Є об'єктом права, закріпленою законом сукупністю майнових прав, що ним посвідчуються, і рухомим майном одночасно. Будь-який цінний папір характеризується нерозривним зв'язком між правами на цінний папір і правами із цінного папера. У цьому полягає дуалістична (подвійна) правова природа цінного папера
31.	Посполітак В.В. [237, с. 89]	Нематеріальні речі, властивість яких визначається не тільки природними властивостями та кількістю сертифікатів, а й сутністю цінних паперів, якими є зобов'язальні відносини, без яких не існує цінного паперу. Саме єдина зобов'язальна природа цінного паперу дозволяє переводити його з однієї форми в іншу без зміни обсягу прав за цінним папером
32.	Бірюков В.І. [44, с. 51]	Документ встановленої форми і реквізитів, що засвідчує майнові права, здійснення або передача яких можливі тільки при його пред'явленні

Систематизація поглядів сучасних науковців щодо класифікації цінних паперів

Класифікаційна ознака	Вид цінних паперів	Автори												
		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	2	Басова І, Петрова Н. [8]	Жуков Е.Ф. [53]	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [54]	Ісаєва А.А. [60]	Калина А.В., Корнєєв В.В., Кошєєв А.А. [63]	Лєрнер Ю.І. [96]	Маслова С.О., Опатов О.А. [106]	Михальчипшина Л.Г. [15]	Мозговий О.М. [120]	Орлов І.В. [131]	Пономаренко В.С., Раєнєва О.В., Стрижиченко К.А. [157]	Чернявська О.В., Яриш О.В., Сєнєнко І.А., Валєнко О.А. [241]	Янукян М.Г. [248]
За економічною суттєвістю	Основні:	+	+		+					+	+	+	-	-
	– дольові	+	-		+					+	+	-	+	+
	– боргові	+	-		+					+	+	-	+	+
За терміном існування	Похідні (деривативи)	+	+		+					+	+	+	+	+
	Строкові:			+	+	+	+	+		+	+	+		-
	– короткострокові			+	+		+	+		+	+	+		+
За походженням	– довгострокові			+	+		+	+		+	+	+		+
	Безстрокові			+	+		+	+		+	+	+		-
	Первинні					+						+		+
За формою існування	Вторинні					+						+		+
	Основні													
	Похідні													
За формою існування	Документарні	+		+	+	+				+	+	+	+	
	Бездокументарні	+		+	+	+				+	+	+	+	+

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
За національною приналежністю	Вітчизняні		+			+		+		+				
За типом використання	Іноземні		+			+		+		+				
	Інвестиційні (капітальні)					+		+		+				
	Неінвестиційні					+		+		+				
За порядком вкладення (За способом передачі прав)	На пред'явника	+		+		+	+	+	+		+		+	+
	Іменні	+		+		+	+	+	+		+		+	+
	Ордерні	+		+		+	+	+	+		+		+	+
За формою випуску	Емісійні	+		+		+	+	+	+		+		+	+
	Неемісійні	+		+		+	+	+	+		+		+	+
За характером обігу	Ринкові (вільного обігу)					+	+	+						
	Неринкові					+	+	+						
За рівнем ризику	Безризикові					+	+	+						+
	Малоризикові					+	+	+						+
	Ризикові					+	+	+						+
За формою вкладення	Боргові	+		+	+	+	+	+					+	
	Пайові	+		+	+	+	+	+					+	
За видом забезпечення	Випущені під заставу									+	+	+		
	Випущені під гарантію									+	+	+		
	Незабезпечені									-	+	-		
За способом поширення	Поширюються прямо									+	+			
	Поширюються через дилерів									+	+			
За відповідальністю виконання зобов'язань	Індосамент									+				
	Аваль									+				

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
За способом оподаткування	Цінні папери, доходи за якими оподатковуються									+	+			
	Цінні папери, доходи за якими не оподатковуються									+	+			
За старшинством	Перше місце (акції)							+		+				
	Друге місце (державні облигації)							+		+				
	Третє місце (облігації місцевих органів влади та корпорацій)							+		+				
	Четверте місце (похідні цінні папери)							+		+				
Відносно одержуваного доходу	Боргові			+										
	Інвестиційні			+										
За територією функціонування	Державні							+						+
	Регіональні							+						+
	Іноземні							+						+
За характером емітента	Казначейські			+	+		+	+				+		+
	Муніципальні та комунальні			+	+		+	+		+		+		+
	Цінні папери корпорацій та фінансових інститутів			+	+		+	+		+		+		+
	Цінні папери підприємств			+	+		+	+		+		+		+
	Цінні папери фізичних осіб				+		+			+		-		

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
За ступенем захисту	Висококласні							+								
	Низькокласні							+								
	Конвертовані							+		+		+				
	Неконвертовані							+		+		+				
	З постійним доходом							+								
	З точковим доходом							+								
	За індивідуальними характеристиками	Цінні папери, звільнені від реєстрації в державному органі							+							
		Цінні папери високої якості							+							
		Цінні папери, що вільні від ризику							+							
		Цінні папери, що містяться в лістингу							+							
		Цінні папери, доходи за якими звільнені від оподаткування							+							
		Цінні папери без зазначеної номінальної вартості							+							
		Залежно від мети випуску	Фондові						+	+		+				
			Комерційні						+	+		+				
			З фіксованим доходом			+					+	+				
За методом формування доходу		З нефіксованим доходом			+						+					
	З плаваючою ставкою доходу								+							

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	З доходом, що залежить від розміру прибутку								+					
Ринок функціонування (місце обігу)	Цінні папери грошового ринку			+			+							
	Цінні папери ринку капіталів			+			+							
За способом обертання	Оборотні			+										
	Необоротні			+										
	З обмеженою оборотністю			+										
За валютним номіналом	У національній валюті			+							+			
	У чужоземній валюті			+							+			
	Двовалютні			+							+			
За можливістю довгострокового погашення	Відкличні			+										
	Безвідкличні			+										
За способом виплати доходу	Процентні				+						+			
	Дивідендні				+						+			
	Дисконтні				+						+			
За обсягом наданих прав	З правом власності				+			+						
	З правом управління				+			+						
	З правом кредитування							+						
За змістом тексту	Каузальне						+							
	Абстрактне						+							

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
За формою випуску	Приватне розміщення									+			+	
	Відкрите розміщення									+			+	
За характером обігу	Купонні									+				
	Без купонні									+				
За складом реквізитів	Основні									+				
	Допоміжні									+				
За ступенем надійності	Високоякісні									+				
	Ординарні									+				
За роздробленістю	Цінні папери, які роздробляються									+				
	Цінні папери, які не роздробляються									+				
За можливістю відстрочки виплати доходу	З відстроченим доходом									+				
	З невідстроченим доходом									+				
За умовами виплати доходу	Дохід виплачується без умов									+				
	Дохід виплачується з умовами									+				
	Одноразова сплата доходу									+				
	Багаторазова сплата доходу									+				
	Першозакладні									+				
	Загальнозакладні									+				
За можливістю вилучення цінних паперів емітентом	З можливістю викупу всього випуску									+				

Продовження табл. А.2 додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	З можливістю викупу лише частини випуску									+				
	Без викупу									+				
За реєстрацією	Цінні папери, які підлягають реєстрації									+				
	Цінні папери, які не підлягають реєстрації									+				
За формою власності емітента	Державні								+					
	Недержавні								+					
За можливістю довгострокового погашення	Відзивні								+					
	Невідзивні								+					
За характером оборотності	Цінні папери первинного ринку								+					
	Цінні папери вторинного ринку								+					

Продовження додатку А
Таблиця А.3

Класифікація цінних паперів для потреб обліку, аналізу,
контролю (аудиту) і управління операціями підприємства з ними

Класифікаційна ознака	Види цінних паперів	Характеристика
1	2	3
Для обліку та формування звітності (фінансової та управлінської)		
<i>За відношенням до підприємства*</i>	Власної емісії	Цінні папери, що випущені та розміщені підприємством
	Невласної емісії	Цінні папери, що випущені та розміщені іншими суб'єктами
<i>За характером майнових прав*</i>	Дольові	Цінні папери, що засвідчують участь в акціонерному капіталі, дають право їх власникам на управління підприємством, на отримання доходів, а також частини майна при ліквідації товариства. Це інструменти власності у вигляді акцій
	Боргові	Цінні папери, за якими емітент несе зобов'язання щодо повернення залучених коштів і виплату грошової винагороди у вигляді відсотків за користування ними впродовж визначеного терміну. Це інструменти позики у вигляді облігацій.
	Похідні	Цінні папери, що пов'язані з обігом пайових та боргових цінних паперів і прав щодо них, тобто це особливі фондові цінності, які фіксують проміжні права партнерів у процесі укладання угоди. Вони не дають права на власність, права на отримання доходу, але вони засвідчують право на купівлю-продаж цінних паперів різних видів (опціони, ф'ючерси, варанти тощо)
<i>За різновидом інструментів власності*</i>	Привілейовані акції	Можуть бути різних категорій і передбачають наявність деяких привілеїв у вигляді переважного права на отримання дивідендів незалежно від результатів господарської діяльності підприємства і першочергового отримання частини його майна у випадку ліквідації. Такі акції зазвичай не надають права голосу, і випуск їх законодавчо обмежується часткою не вище 25% статутного капіталу підприємства
	Звичайні акції	Забезпечують однакові для всіх власників стандартні майнові права

Продовження табл. А.3 додатку А

1	2	3
За різновидом інструментів позики*	Відсоткові (купонні) облигації	Облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів
	Безвідсоткові (безкупонні) облигації	Облігації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість. Різниця між цінами вип.-лачується власнику облигації під час її погашення і становить доход (дисконт) за облигацією
За терміном обігу*	Строкові	Цінні папери, термін існування (обігу) яких до 3 місяців
	Короткострокові	Цінні папери, термін існування (обігу) яких до 1 року
	Довгострокові	Цінні папери, термін існування (обігу) яких більше 1 року
	Безстрокові	Цінні папери, термін існування (обігу) яких не визначений, наприклад акції підприємств
Для контролю (аудиту) наявності, руху та виконання зобов'язань за цінними паперами		
За формою існування	Документарні	Форма існування цінних паперів у вигляді грошових документів, складених з дотриманням усіх визначених законодавчо реквізитів і технології їх виготовлення
	Бездокументарні	Без паперова форма існування цінних паперів у вигляді записів у електронних базах даних
За порядком розміщення	Емісійні	Цінні папери, які посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент)
	Неемісійні	Цінні папери, що не належать до емісійних, та можуть бути визнані такими НКЦПФР, якщо це не суперечить спеціальним законам про ці групи та/або види цінних паперів. При цьому неемісійні цінні папери, згідно законодавства, можуть існувати виключно в документарній формі
За способом фіксації прав власності	Іменні	Цінні папери, які містять ім'я їх власника і реєструються в спеціальному реєстрі
	На пред'явника	Цінні папери, які не фіксують імені їхнього власника, їх обіг здійснюється шляхом простої передачі від однієї особи до іншої
	Ордерні (змішані)	Іменні цінні папери, які передаються іншій особі шляхом здійснення на них передатного напису (індосаменту)

Продовження табл. А.3 додатку А

1	2	3
За можливістю конвертації*	Конвертовані	Цінні папери, які згідно умов емісії можуть бути обміняні (конвертовані) у цінні папери цього ж емітента
	Неконвертовані	Цінні папери, які не підлягають конвертації
За формою виплати доходу	Процентні	Цінні папери, що надають право на отримання доходу у вигляді процентів
	Дивідендні	Цінні папери, що надають право на отримання доходу у вигляді дивідендів
	Дисконтні	Цінні папери, що надають право на отримання доходу в наслідок їх реалізації за ціною вищою, ніж ціна їх придбання
Для аналізу та прийняття рішень		
За рівнем надійності*	Дуже високої надійності	Цінні папери, що мають дуже високий рівень інвестиційної привабливості та гарантовану здатність приносити стабільний дохід
	Високої надійності	Цінні папери, що мають високий рівень інвестиційної привабливості та достатньо високу імовірність отримання доходів
	Середньої надійності	Цінні папери, що мають середній рівень інвестиційної привабливості та здатність приносити дохід на рівні середнього по ринку
	Низької надійності	Цінні папери, що мають низький рівень інвестиційної привабливості та не здатні гарантувати отримання доходу навіть на рівні середнього по ринку
	Дуже низької надійності	Цінні папери, що мають дуже низький рівень інвестиційної привабливості та вельми низьку забезпеченість доходу
За можливістю викупу (погашення) емітентом*	З правом викупу	Цінні папери, які вилучаються емітентом з обігу з метою їх анулювання
	З правом довгострокового погашення	Цінні папери, які згідно умов їх емісії чи за ініціативи емітента чи за бажанням власника можуть бути довгостроково погашені чи які, відповідно, в будь-який момент часу можуть бути вільно обміняні на гроші
За методом формування доходу	З фіксованим розміром доходу	Цінні папери, які дозволяють отримати фіксовану суму доходу у визначений термін
	Зі змінним розміром доходу	Цінні папери, розмір доходу за якими залежить від умов їх емісії чи результатів функціонування підприємства

Продовження табл. А.3 додатку А

1	2	3
<i>За рівнем ризику*</i>	Безризикові	Цінні папери, виконання зобов'язань за якими гарантовано державою, наприклад, державні короткострокові цінні папери і короткострокові депозитні сертифікати найбільш надійних банків
	З низьким рівнем ризику	Цінні папери, виконання зобов'язань за якими гарантовано стійким фінансовим станом і надійною репутацією емітента
	З помірним рівнем ризику	Цінні папери, доходність і ризик операцій за якими знаходяться у межах середнього по ринку
	З високим рівнем ризику	Цінні папери, ризик операцій з якими вищий за середній по ринку
	З дуже високим рівнем ризику («спекулятивні»)	Цінні папери, ризик операцій з якими дуже високий, наприклад, акції "венчурних" (ризикових) підприємств; облігації з високим рівнем відсотка, емітовані підприємством з кризовим фінансовим станом; опціонні і ф'ючерсні контракти і т.п.

**Доповнено та конкретизовано автором*

Додаток Б

Запропоновані формати управління звітності за операціями підприємства з цінними паперами

Таблиця Б.1

В-ЦП (А) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами власної емісії

Періодичність складання – *щоквартально*

Термін представлення звіту – *на 1 число кварталу, наступного за звітним*

Об'єкт – *операції із простими та привілейованими акціями власної емісії*

Дата здійснення операції	Операція з акціями власної емісії	Прості						Привілейовані										
		Кількість, од.	Номінальна ціна акції, грн	Відсоток дивідендів, %	Ринкова ціна акції, грн	Вартість, тис. грн за номінальною ціною	Кількість, од.	Номінальна ціна акції, грн	Відсоток дивідендів, %	Ринкова ціна акції, грн	Вартість, тис. грн за номінальною ціною	Кількість, од.	Номінальна ціна акції, грн	Відсоток дивідендів, %	Ринкова ціна акції, грн	Вартість, тис. грн за ринковою ціною	Примітка	
17.04.17	Первинне розміщення акцій	1000	250	–	350	250	350	350	х	х	х	х	х	х	х	х	х	
24.04.17	Додаткова емісія акцій	х	х	х	х	х	х	х	500	270	15	380	135	190				
15.05.17	Викуп акцій	800	200	–	220	160	176	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	
22.05.17	Перепродаж викуплених акцій	500	200	–	230	100	115	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	
05.06.17	Анулювання викуплених акцій	300	200	–	220	60	66	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	
07.06.17	Обмін (на товар або інші активи)	300	250	–	270	75	81	х	х	х	х	х	х	х	х	х	х	
	Конвертація акцій в:																	
	- акції	х	х	х	х	х	х	х	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
12.06.17	- облігації	х	х	х	х	х	х	х	500	300	18	350	150	175				
15.06.17	Реінвестиція дивідендів	х	х	х	х	х	х	х	500	250	15	270	125	135				
19.06.17	Інші операції з акціями	1000	250	–	350	250	350	350	–	–	–	–	–	–	–	–	–	

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2

В-ЦП (О) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами власної емісії

Періодичність складання – *щоквартально*Термін представлення звіту – *на 1 число кварталу, наступного за звітним*Об'єкт – *операції з облігаціями власної емісії*

Дата здійснення операції	Операція з облігаціями власної емісії	Відсоткові (купонні)				Безвідсоткові (безкупонні)				Дата погашення	Примітка			
		Кількість, од.	Відсоток за облігацією, %	Ринкова ціна, грн	Вартість, тис. грн за номінальною ціною	Премія (дис.-конт)	Дата погашення	Кількість, од.	Ринкова ціна, грн			Вартість, тис. грн за номінальною ціною	Вартість, тис. грн за ринковою ціною	
	Розміщення облігацій													
03.07.17	- за готівкові кошти	1000	10,5	350	270	350	80	03.07.20	-	-	-	-	-	-
10.07.17	- безготівкові кошти	1000	19,0	360	270	360	90	10.07.20	-	-	-	-	-	-
01.08.17	Погашення облігацій	-	-	-	-	-	-	-	500	350	160	175	01.08.17	
	Конвертація облігацій в:													
15.08.17	- акції	500	18,0	350	135	175	40	03.08.20	-	-	-	-	-	-
	- облігації	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.08.17	Інші операції з облігаціями	500	17,5	350	135	175	40	03.08.20	-	-	-	-	-	-

Примітка: Номінальна ціна однієї купонної облігації 270 грн.Номінальна ціна однієї безкупонної облігації 320 грн.

Продовження додатку Б

Таблиця Б.3

В-ЦП (Д) – Відомість обліку дивідендів за дольовими цінними паперами власної емісії

Періодичність складання – щорічно

Термін представлення звіту – на I число року, наступного за звітним

Об'єкт – дивіденди за простими та привілейовані акції власної емісії

№ з/п	П.І.Б. акціонера	Особовий рахунок	Кількість акцій, шт.	Вартість, тис. грн		Частка у статутному капіталі (%)	Дата придбання	Період володіння акціями у днях	Дивіденди			Відмітка про виплату дивідендів	
				за номінальною ціною	за ринковою ціною				Рівень, в %	Нараховані, грн.	ПДФО, грн.		До виплати, грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1. Прості акції													
1	Писарь О.П.	1264	20	500,0		5	25.10.17	486	50	332,9	59,9	273,0	випл.
	...												
	Усього	×	1000	10000,0		100	×	×	×	4500,0	810,0	3690,0	випл.
2. Привілейовані акції													
1	Момот І.О.	1268	80	750,0		8	01.11.17	730	40	1920,0	345,6	1574,4	випл.
	...												
	Усього	×	500	60000,0		100	×	×	×	7500,0	1350,0	6150,0	випл.
Разом		×	1500	70000,0		100	×	×	×	12000,0	2160,0	9840,0	випл.

В-ЦП(ПО) – Відомість обліку зобов'язань і платежів за борговими цінними паперами власної емісії

Періодичність складання – щоквартально

Термін представлення звіту – на I число кварталу, наступного за звітним

Об'єкт – платежі за облігаціями власної емісії

№ з/п	П.І.Б. облігаціонера	Особовий рахунок	Кількість облігацій, шт.	Дата		Вартість облігацій, тис. грн			Нараховані відсотки за облігаціями, тис. грн		Сума амортизації дисконту (премії), тис. грн	Чиста поточна вартість облігації	Відмітка про виплату відсотків
				розміщення	погашення	за номінальною ціною	за поточною (ринковою) ціною	дисконт (премія)	за контрактною ставкою	за ефективною ставкою			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1. Відсоткові (купонні) облігації													
1	Сук І.С.	2455	100	22.05.2017	22.05.2020	800	826,5	26,5	72	66,5	5,5	821	випл.
	...												
	Усього		1000	x	x	8000	8265	265	720	665	55	821	випл.
2. Безвідсоткові (безкупонні) облігації													
1	Дропа М.С.	1386	100	01.06.2017	01.07.2020	500	535,5	35,5	68	63,5	4,5	530	випл.
	...												
	Усього			x	x	500	535,5	355	680	635	45	530	випл.
	Разом		1000	x	x	500	535,5	355	680	635	45	530	випл.

В-ЦП (ІА) – Відомість обліку операцій з дольовими цінними паперами невідчуженої емісії

Періодичність складання – щомісяця

Термін представлення звіту – на 1 число місяця, наступного за звітним

Об'єкт – акції невідчуженої емісії

Дата здійснення операції	Операція з акціями невідчуженої емісії	Вартість за видами акцій, тис. грн						Примітка
		Прості		Привілейовані				
		Кількість, од.	за номінальною ціною	за ринковою ціною	Кількість, од.	за номінальною ціною	за ринковою ціною	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01.03.18	Придбання	1000	255	305	-	-	-	-
05.03.18	Реалізація	1000	255	380	-	-	-	-
12.03.18	Реінвестиція дивідендів	-	-	-	500	150	180	-
	Конвертація акцій в:							
	- акції	x	x	x	-	-	-	-
19.03.18	- облигації	x	x	x	1000	300	320	-
20.03.18	Обмін (на товар чи інші активи)	2000	510	600	-	-	-	-
26.03.18	Інші види операцій	2000	510	600	-	-	-	-

Примітка: Номінальна ціна однієї простої акції 255 грн.

Номінальна ціна однієї привілейованої акції 300 грн.

Продовження додатку Б

Таблиця Б.6

В-ЦП (Ю) – Відомість обліку операцій з борговими цінними паперами невласної емісії

Періодичність складання – щомісяця

Термін представлення звіту – на 1 число місяця, наступного за звітним

Об'єкт – облігації невласної емісії

Дата здійснення операції	Вартість за видами облігацій, тис. грн														Примітка
	Короткострокові							Довгострокові							
	Відсоткові			Безвідсоткові				Відсоткові			Безвідсоткові				
	за номінальною ціною	дисконт (премія)	термін утримання (міс.)	за номінальною ціною	дисконт (премія)	термін утримання (міс.)	за номінальною ціною	дисконт (премія)	термін утримання (міс.)	за номінальною ціною	дисконт (премія)	термін утримання (міс.)	за номінальною ціною	дисконт (премія)	термін утримання (міс.)
1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
02.04.18	450	50	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
09.04.18	400	80	3	-	-	-	360	60	24	-	-	-	-	-	-
10.04.18	350	50	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16.04.18															
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	390	20	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23.04.18	400	50	2	-	-	-	-	-	-	450	10	18	-	-	-
23.04.18	450	50	2	-	-	-	360	60	24	-	-	-	-	-	-

УЗ-ЦП(ВЕ) – Звіт про цінні папери власної емісії

Періодичність складання – щоквартальноТермін представлення звіту – на 1 число кварталу, наступного за звітнимОб'єкт – цінні папери власної емісії

Розділ 1 – Акції та облигації власної емісії

(тис. грн.)

№ з/п	Види цінних паперів	На початок періоду	На кінець періоду	Зміна за період	
				абсолютна	відносна
1	Дольові цінні папери всього, у тому числі:	775	880	105	13,6
1.1	Прості акції (кількість <u>1000</u> од.; ціна <u>250</u> грн)	250	320	70	28,0
1.2	Привілейовані акції (кількість <u>1500</u> од.; ціна <u>350</u> грн.; відсоток за дивідендами <u>1,25</u> %)	525	560	35	6,7
2	Боргові цінні папери всього, у тому числі:	671	775	104	15,5
2.1	Довгострокові облигації	360	450	90	25,0
2.1.1	Відсоткові (кількість <u>1000</u> од.; номінальна вартість <u>170</u> грн.; вартість розміщення <u>170000</u> грн.; відсоток <u>5</u> %; термін <u>5</u> років; до погашення <u>1</u> рік)	170	220	50	29,4
2.1.2	Безвідсоткові (кількість <u>950</u> од.; номінальна вартість <u>200</u> грн.; вартість розміщення <u>190000</u> грн.; відсоток <u>1,15</u> %; термін <u>4</u> роки; до погашення <u>2</u> роки)	190	230	40	21,0
2.2	Короткострокові облигації	311	325	14	4,5
2.2.1	Відсоткові (кількість <u>900</u> од.; номінальна вартість <u>190</u> грн.; вартість розміщення <u>171000</u> грн.; відсоток <u>1,75</u> %; термін <u>6</u> років; до погашення <u>3</u> роки)	171	175	4	2,3
2.2.2	Безвідсоткові (кількість <u>800</u> од.; номінальна вартість <u>175</u> грн.; вартість розміщення <u>140000</u> грн.; відсоток <u>1,3</u> %; термін <u>5</u> років; до погашення <u>2</u> роки)	140	150	10	7,1
3	Вартість цінних паперів власної емісії	1446	1655	209	14,5

Розділ 2 – Показники структури портфеля цінних паперів власної емісії

(%)

№ з/п	Показники	Базисний період	Звітний період	Зміни
1	Питома вага дольових цінних паперів, з них:	53,6	53,2	-0,4
1.1	Прості акції	32,3	36,4	4,1
1.2	Привілейовані акції	67,7	63,6	-4,1
2	Питома вага боргових цінних паперів, з них:	46,4	46,8	0,4
2.1	Довгострокові відсоткові облигації	25,3	28,4	3,1
2.2	Короткострокові відсоткові облигації	25,5	22,6	-2,9
2.3	Довгострокові безвідсоткові облигації	28,3	29,7	1,4
2.4	Короткострокові безвідсоткові облигації	20,9	19,3	-1,6
3	Разом	100	100	-

Продовження табл. Б.7 додатку Б

Розділ 3 – Показники ефективності використання власного капіталу та ризику

№ з/п	Показники	Базисний період	Звітний період	Зміни
1	2	3	4	5
1	Оборотність акціонерного капіталу:			
1.1	– в оборотах, об.	1,25	1,22	-0,03
1.2	– в днях, дні	72	74	2
2	Чиста рентабельність акціонерного капіталу, %	25	24,4	-0,6
3	Чистий прибуток на одну просту акцію, грн	0,4	0,44	0,04
4	Рентабельність власного капіталу, %	27,6	26,5	-1,1
5	Рентабельність активів підприємства, %	23,5	24,4	0,9
6	Ефект фінансового важеля, %	0,3	0,3	-
7	Сила впливу фінансового важеля, коеф.	0,001	0,001	-

Довідково:

№ з/п	Показники	Базисний період	Звітний період
1	Капітал підприємства всього (тис. грн), у т.ч.:	1600,0	1800,0
1.1	– власний капітал	1450,0	1660,0
1.2	– позиковий капітал, у т.ч.	150,0	140,0
1.2.1	- кредити та позики	50,0	40,0
2	Витрати на сплату відсотків за кредитами та позиками, тис. грн	10,0	8,0
3	Чиста виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	2000,0	2200,0
4	Чистий прибуток (збиток), тис. грн	400,0	440,0

Продовження додатку Б
Таблиця Б.8

УЗ-ЦП (ФІ) – Звіт про цінні папери невідомої емісії
(Звіт про фінансові інвестиції)

Періодичність складання – щоквартально

Термін представлення звіту – на 1 число кварталу, наступного за звітним

Об'єкт – цінні папери невідомої емісії

№ з/п	Види цінних паперів	Вартість, тис. грн			Отримані доходи (дивіденди, відсотки), тис. грн	Поточна доходність, %
		придбання	справедлива (на дату складання звіту)	зміна		
1	Довгострокові фінансові інвестиції всього, у тому числі	800,0	876,0	76,0	×	×
1.1	Дольові цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>1000</u> од.; ціна <u>250</u> грн.; відсоток за дивідендами <u>25</u> %)	250,0	275,0	25,0	62,5	22,7
	...					
1.2	Боргові цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>1000</u> од.; ціна <u>200</u> грн.; відсоток <u>15</u> %)	200,0	226,0	26,0	30,0	13,3
	...					
1.3	Похідні цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>800</u> од.; ціна <u>250</u> грн.; відсоток <u>10</u> %)	200,0	215,0	15,0	25,0	11,6
	...					
1.4	Сертифікати за довгостроковими депозитами	150,0	160,0	10,0	×	×
2	Короткострокові фінансові інвестиції всього, у тому числі	621,0	653,0	32,0	×	×
2.1	Дольові цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>800</u> од.; ціна <u>150</u> грн.; відсоток за дивідендами <u>20</u> %)	120,0	140,0	20,0	30,0	21,4
	...					
2.2	Боргові цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>900</u> од.; ціна <u>240</u> грн.; відсоток <u>12</u> %)	216,0	220,0	4,0	28,8	13,1
	...					
2.3	Похідні цінні папери (у розрізі емітентів) (кількість <u>500</u> од.; ціна <u>250</u> грн.; відсоток <u>10</u> %)	125,0	123,0	-2,0	25,0	28,3
	...					
2.4	Сертифікати за поточними депозитами	160,0	170,0	10,0	×	×
3	Сертифікати за строковими депозитами	180,0	195,0	15,0	×	×
	Разом цінні папери невідомої емісії	1601,0	1724,0	123,0	×	×

Продовження додатку Б

УК-ЦП-А(ВЕ)						
Дата здійснення	№	Види операцій	Види акцій	Кількість акцій, од	Вартість, тис грн	Прибуток (збиток) від операції, тис грн
17.04.2017	1	Первинне розміщення акцій	прості	1000	250	100
24.04.2017	2	Додаткова емісія акцій	привілейовані	500	270	55
15.05.2017	3	Викуп акцій	прості	800	200	16
22.05.2017	4	Перепродаж викуплених акцій	прості	500	200	15
05.06.2017	5	Анулювання викуплених акцій	прості	300	200	6
07.06.2017	6	Обмін (на товар або інші активи)	прості	300	250	6
12.06.2017	7	Конвертація акцій в облігації	привілейовані	500	300	25
15.06.2017	8	Реінвестиція дивідендів	привілейовані	500	250	10
19.06.2017	9	Інші операції з акціями	прості	1000	250	0
	11	Всього за звітний квартал 2017 р.				233

Рис. Б.1. «Управлінська картка – цінні папери (акції власної емісії)» (УК-ЦП-А(ВЕ))
(розроблено автором на базі застосування MS Access)

УК-ЦП-О(ВЕ)						
Дата здійсн	№	Види операцій	Види облігацій	Кількість облігацій	Вартість, тис грн	Прибуток (збиток) від операції
03.07.2017	1	Розміщення облігацій за готівкові кошти	відсоткові	1000	270	80
10.07.2017	2	Розміщення облігацій за безготівкові кошти	відсоткові	1000	270	90
01.08.2017	3	Погашення облігацій	безвідсоткові	500	350	15
15.08.2017	4	Конвертація облігацій в акції	відсоткові	500	270	40
15.08.2017	5	Інші операції з облігаціями	відсоткові	500	270	0
	6	Всього за звітний квартал 2017 р.				225

Рис. Б.2 «Управлінська картка – цінні папери (облігації власної емісії)» (УК-ЦП-О(ВЕ))
(розроблено автором на базі застосування MS Access)

УК-ФІ									
№	Види цінних паперів	Найменування емітента	Кількість цп, од	Питома вага	Номінальна вартість	Ринкова вартість	Дохідність, %		
1	Дольові цінні папери	ПрАТ «Дніпропетровський ХЗ № 9»	1000	100	250	270	15		
2	Боргові цінні папери	ПрАТ «Бондарівське»	200	20	350	360	12		
3	Похідні цінні папери	ПАТ "САД"	100	8	200	210	8		
4	Сертифікати	ПАТ "САД"	100	5	140	150	-		

Рис. Б.3 «Управлінська картка – фінансові інвестиції» (УК-ФІ)
(розроблено автором на базі застосування MS Access)

УК-П(З)						
№	Види цінних паперів	Найменування емітента	Дата отримання фін результату	Обсяг отриманого прибутку (збитку), тис грн	Зміни за період	
1	Дольові цінні папери	ПАТ "Балаклійське ХПП"	02.04.2018	250	25	
2	Боргові цінні папери	ПрАТ «Бондарівське»	10.04.2018	200	17	
3	Похідні цінні папери	ПАТ "САД"	16.04.2018	175	15	
4	Сертифікати	ПАТ "САД"	16.04.2018	165	15	

Рис. Б. 4 «Управлінська картка – фінансовий результат» (УК-П(З))
(розроблено автором на базі застосування MS Access)

Додаток В

Методичні засади обліку операцій підприємства
з цінними паперами власної та невласної емісії

Таблиця В.1

Відображення операцій з акціями власної емісії
на рахунках бухгалтерського обліку
(систематизовано на підставі [160; 184; 189; 276]
та власних пропозицій)

Відображення господарських операцій в обліку		Запропоновані зміни
Зміст операції	Діюча практика	
1	2	3
1. Реєстрація статутного капіталу з визначеною сумою оголошених до розміщення привілейованих та звичайних акцій зареєстрованого (пайового) капіталу	Дт 46 Неоплачений капітал Кт 40 Зареєстрований (пайовий) капітал	–
2. Ведення реєстру цінних паперів:		
– спеціалістом підприємства (з відображенням витрат на заробітну плату, соціальні внески тощо)	Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 66 «Розрахунки за виплатами працівників», 65 «Розрахунки за страхування», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» або Дт 92 «Адміністративні витрати» Кт 66 «Розрахунки за виплатами працівників», 65 «Розрахунки за страхування», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	Дт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів» Кт 66 «Розрахунки за виплатами працівників», 65 «Розрахунки за страхування», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
	Дт 79 «Фінансові результати» Кт 952 «Інші фінансові витрати» або Дт 79 «Фінансові результати» Кт 92 «Адміністративні витрати»	Дт 79 «Фінансові результати» Кт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів»

Продовження табл. В.1 додатку В

1	2	3
– стороннім реєстратором (з відображенням витрат на оплату послуг реєстратора та інших витрат, пов'язаних з реєстрацією підприємства та випуском акцій)	Дт 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 371 «Розрахунки за виданими авансами» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 371 «Розрахунки за виданими авансами» або Дт 92«Адміністративні витрати» Кт 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 371 «Розрахунки за виданими авансами»	Дт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів» Кт 377«Розрахунки з іншими дебіторами», 371 «Розрахунки за виданими авансами»
3. Розміщення акцій	Дт 10 «Основні засоби», 20 «Виробничі запаси», 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 46 «Неоплачений капітал»	
4. Додаткова емісія акцій	Дт 46 «Неоплачений капітал» Кт 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» Дт 301 «Готівка в національній валюті», 311 «Поточні рахунки в національній валюті» Кт 46 «Неоплачений капітал»	–
5. Нарахування та виплата дивідендів	Дт 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»,43 «Резервний капітал» Кт 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» Дт 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»	–
6. Реінвестиція дивідендів (виплата дивідендів акціями)	Дт 46 «Неоплачений капітал» Кт 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» Дт 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді» Кт 671«Розрахунки за нарахованими дивідендами» Дт 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» Кт 46 «Неоплачений капітал» Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 46 «Неоплачений капітал»	–

Продовження табл. В.1 додатку В

1	2	3
7. Викуп акцій з метою їх анулювання або перепродажу:		
– за номіналом	Дт 401 «Статутний капітал» Кт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Дт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»	–
– за ринковою ціною вищою за номінал	Дт 401 «Статутний капітал» Кт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Дт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Дт 421 «Емісійний дохід» Кт 451 «Вилучені акції»	–
– за ринковою ціною нижчою за номінал	Дт 401 «Статутний капітал» Кт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Дт 672 «Розрахунки за іншими виплатами» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Дт 451 «Вилучені акції» Кт 425 «Інший додатковий капітал»	–
12. Анулювання акцій	Дт 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» Кт 451 «Вилучені акції»	–
13. Подальший продаж акцій:		
– за номіналом	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 451 «Вилучені акції»	–
– за ринковою ціною вищою за номінал	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 451 «Вилучені акції», 421 «Емісійний дохід»	–
– за ринковою ціною нижчою за номінал	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 451 «Вилучені акції» Дт 425 «Інший додатковий капітал» Кт 451 «Вилучені акції»	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 451 «Вилучені акції» Дт 953 «Інші фінансові витрати» Кт 451 «Вилучені акції»

Продовження додатку В
Таблиця В.2

Відображення операцій з облігаціями власної емісії
на рахунках бухгалтерського обліку
(систематизовано на підставі [48; 162; 265; 276]
та власних пропозицій)

Операція	Термін облігації	Облік зобов'язань за операціями з облігаціями	
		Діюча практика	Рекомендації
1	2	3	4
1. Випуск облігацій			
– з дисконтом	коротко-строкові	–	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями»
			Дт 624 «Дисконт за випущеними коростроковими облігаціями» Кт 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями»
	довгострокові	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 521 «Зобов'язання за облігаціями»	–
		Дт 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» Кт 521 «Зобов'язання за облігаціями»	
– з премією	коротко-строкові	–	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями»
			Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 623 «Премія за випущеними короткостроковими облігаціями»

Продовження табл. В.2 додатку В

1	2	3	4
	довгострокові	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 521 «Зобов'язання за облігаціями»	
		Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 522 «Премія за випущеними облігаціями»	
– за номіналом	коротко- строкові	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями»
	довго- строкові	Дт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» Кт 521 «Зобов'язання за облігаціями»	–
2. Нарахування та сплата відсотків за облігаціями			
– випущених з дисконтом	довго- строкові	Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	
		Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 523 «Дисконт за випущеними облігаціями» Дт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»	–
	коротко- строкові		Дт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»
			Дт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів» Кт 624 «Дисконт за випущеними короткостроковими облігаціями»
			Дт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Продовження табл. В.2 додатку В

1	2	3	4
– випущених з премією	довгострокові	Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Дт 522 «Премія за випущеними облігаціями» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Дт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»	–
	короткострокові		Дт 952 «Витрати на емісію та реєстрацію цінних паперів» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Дт 623 «Премія за випущеними короткостроковими облігаціями» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Дт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»
– випущених за номіналом		Дт 952 «Інші фінансові витрати» Кт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Дт 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті»	

Продовження табл. В.2 додатку В

1	2	3	4
Переведення довгострокових зобов'язань за облігаціями в поточну заборгованість		Дт 521 «Зобов'язання за облігаціями» Кт 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті»	—
3. Погашення облігацій			
3.1. Погашення короткострокових облігацій	короткострокові	Дт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»	Дт 622 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»
	довгострокові	Дт 521 «Зобов'язання за облігаціями» Кт 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках»	—
4. Конвертація облігацій в акції			
4.1. Видача акцій за рахунок їх додаткового випуску		Дт 46 «Неоплачений капітал» Кт 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» Дт 46 «Неоплачений капітал» Кт 421 «Емісійний дохід» Дт 521 «Зобов'язання за облігаціями» Кт 46 «Неоплачений капітал»	
4.2. Видача акцій, що були викуплені у акціонерів		—	Дт 45 «Вилучений капітал» Кт 31 «Рахунки в банках» Дт 521 «Зобов'язання за облігаціями» Кт 45 «Вилучений капітал»

Діючий порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з акціями та облигаціями невідомої емісії
(систематизовано на підставі [91, с. 29-30; 189; 276])

Операція з цінними паперами	Бухгалтерські проведення	
	Дебет	Кредит
1	2	3
1. Купівля-продаж акцій невідомої емісії за кошти		
1.1 Оплачено вартість акцій продавцю	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
1.2 Оплачено брокерські послуги	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
1.3 Включено до собівартості акцій вартість послуг брокера	352 «Інші поточні фінансові інвестиції»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
1.4 Оприбутковано акції	352 «Інші поточні фінансові інвестиції»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
2. Нарахування та отримання дивідендів за акціями		
2.1 Відображено розподіл прибутку підприємства	441 «Прибуток нерозподілений»	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»
2.2 Нараховано дивіденди	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»
2.3 Виплачено дивіденди	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
3. Обмін акцій невідомої емісії на товари		
3.1 Передано товари в оплату акцій	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»
3.2 Відображено собівартість переданих товарів	902 «Собівартість реалізованих товарів»	281 «Товари на складі»
3.3 Списано на фінансові результати собівартість переданих товарів	791 «Результат операційної діяльності»	902 «Собівартість реалізованих товарів»
3.4 Віднесено на фінансові результати дохід від передачі товарів	702 «Дохід від реалізації товарів»	791 «Результат операційної діяльності»
3.5 Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»
3.6 Оприбутковано акції	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»
3.7 Відображено податковий кредит із ПДВ	641 «Розрахунки за податками»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»

Продовження табл. В.3 додатку В

1	2	3
3.8 Зараховано зобов'язання за переданими товарами із зобов'язаннями за отриманими акціями	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
4. Придбання облігацій з дисконтом		
4.1 Перераховано кошти за облігації	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Отримано облігації, оформлена довгострокова інвестиція за ціною придбання	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
4.2 Нарахування та отримання відсотків за облігаціями, придбаними з дисконтом		
Відображено нарахування відсотків за облігаціями	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	732 «Відсотки одержані»
Отримано відсотки за облігаціями	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»
4.3 Визначення фінансових доходів за облігаціями, придбаними з дисконтом		
Відображено нараховану суму амортизації дисконту – збільшено суму інвестиції	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»	733 «Інші доходи від фінансових операцій»
Отримано кошти за номіналом	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»
4.4 Погашення облігацій, придбаних з дисконтом		
Отримано кошти за номіналом	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»
5. Придбання облігацій з премією		
5.1 Перераховано кошти за облігації	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Отримано облігації, оформлена довгострокова інвестиція з урахуванням премії	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
5.2 Нарахування та отримання відсотків за облігаціями, придбаними з премією		
Відображено нарахування відсотків за облігаціями	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	733 «Інші доходи від фінансових операцій»
Отримано відсотки за облігаціями	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	373 «Розрахунки за нарахованими доходами»
5.3 Визначення фінансових доходів за облігаціями, придбаними з премією		
Відображено нараховану суму амортизації дисконту – зменшено суму інвестиції	975	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»
5.4 Погашення облігацій, придбаних з премією		
Отримано кошти за номіналом	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»

Додаток Д

Систематика трактування дефініції «внутрішній аудит» в інтерпретації сучасних науковців

№ з/п	Автор	Визначення категорії «внутрішній аудит»
1	2	3
Вітчизняні науковці		
1	Артох-Пасюта О.В. [35, с. 70]	діяльність з незалежного, об'єктивного засвідчення та надання рекомендацій, що допомагає організації в удосконаленні своєї діяльності, досягненні поставлених цілей шляхом застосування систематичних і регламентованих підходів до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління
2	Баранова А. О., Наумова Т. А., Кашперська А.І. [38, с. 35]	організована на підприємстві на користь його власників і регламентована його внутрішніми документами система контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку та надійністю функціонування системи внутрішнього контролю
3	Дем'яненко Т. С. [76, с. 126]	незалежна діяльність з оцінювання, здійснювана в інтересах керівництва і (або) власників, організована в межах підприємства, регламентована внутрішніми нормативними актами системи, спрямована на удосконалення діяльності підприємства шляхом перевірки та моніторингу адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, достатності, точності та релевантності облікової інформації, що створюється і передається для прийняття управлінських рішень, управління ризиками, аналізу ефективності господарської діяльності та надання консультацій і рекомендацій керівництву підприємства і його підрозділів
4	Петухова Т.О., Шамрай А.Є., [195, с. 199, 203]	регламентована внутрішніми документами підприємства сукупність процедур внутрішнього контролю ланок управління і різних аспектів діяльності підприємства, які здійснюються спеціалізованим відділом або окремою посадовою особою з метою допомоги органам управління в ефективному внутрішньому контролі, пошуку резервів ефективності діяльності організації та обґрунтування заходів з підтримки її конкурентних переваг
5	Потриваєва Н.В., Біленко А.С. [238, с. 692]	система контролю за дотриманням встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку і отримання іншої інформації, прийняту господарюючим суб'єктом в інтересах його учасників і регламентовану внутрішніми документами, прийнятих до виконання в організації програм і планів, відповідністю їх поставленим цілям і ефективності, збереженням активів, дотриманням законодавства при здійсненні операцій

Продовження додатку Д

1	2	3
6	Пономарьова Н.А., Лоїк О.І. [212, с. 86]	організована система контролю, що діє в інтересах керівництва підприємства або його власників, регламентована внутрішніми документами, метою якої є дотримання встановленого порядку здійснення бухгалтерського обліку і надійності функціонування внутрішнього контролю
7	Подольняк О.А. [201, с. 530]	професійна діяльність внутрішніх аудиторів підприємства, спрямована на оцінку всіх сторін діяльності, обліку, контролю та попередження ризиків, і надання консультацій суб'єктам управління з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення системи управління
8	Подмешальська Ю.В., Варварін Р.Ю. [200, с. 963]	незалежна експертна діяльність аудиторської служби (відділу внутрішнього аудиту, аудитора, бухгалтера на малому підприємстві) суб'єкта господарювання для перевірки і оцінки адекватності, ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання працівниками визначених обов'язків.
9	Слободяник Ю. Б. [274, с. 13]	незалежна, об'єктивна діяльність з надання впевненості та консультаційних послуг, що має приносити користь організації та покращувати її діяльність
10	Семенець А.О. [268, с. 283]	ініційований вищим керівництвом компанії та здійснюваний спеціалізованим відділом перманентний процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення й моніторингу минулих, поточних і стратегічних наслідків діяльності суб'єкта господарювання з метою виявлення відхилень у поведінці керованої системи; спрямований на: забезпечення обґрунтованої впевненості керівництва в ефективності та раціональності здійснюваних операцій; дотримання законів і нормативних актів при веденні господарської діяльності; достовірність показників фінансової звітності; розробку та реалізацію заходів, направлених на нівелювання ризиків, збереження активів та оптимізацію механізмів контролю торговельних бізнес-операцій
11	Шмирко М. Ю. [330, с. 174]	діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності компанії
12	Okodo B.D., Aliu M.M. Yahaya A.O. [24, с. 47]	Зарубіжні науковці невід'ємна частина складної системи, розробленої керівництвом будь-якої організації для забезпечення впорядкованого ведення свого бізнесу та запобігання зловживанню активами
13	Wubishet Jemaneh Deribe, Dereje Getachew Regasa [31, с. 86]	важлива складова структури корпоративного управління в організації

1	2	3
14	Moses Jachi, Lucky Jona [23, с. 64]	демонструє функціональну цінність у просуванні належних практик корпоративного управління та можливість застосування практично у всіх інститутах державного сектору
15	Ana Ježovića Boris Tušek Lajoš Žager [1, с. 18]	інфраструктурна функція, сфера діяльності якої постійно розвивається і просувається - від оцінки фінансової інформації за допомогою тестування та оцінки результативності та ефективності внутрішнього контролю системи, до нової парадигми внутрішнього аудиту – орієнтація на оцінку адекватності управління ризиками, контролю та корпоративного управління
16	Mohannad Obeid Al Shbail [22, с. 218]	незалежна, об'єктивна гарантія та консультативна діяльність, яка створена для нарощення вартості та розширення діяльності організації. Він допомагає організації досягти своїх цілей, розробляючи систематизований, дисциплінований метод аналізу та підвищення ефективності організаційних процесів, включаючи управління, контроль та управління ризиками.
17	Petraşcu Daniela, Tamaş Attila [25, с. 695]	незалежна та об'єктивна діяльність, що забезпечує гарантію та страхування організації з точки зору ступеня контролю за операціями, вона спрямована на покращення операційної діяльності та сприяє збільшенню вартості підприємства
18	Maria Alina Caratas, Elena Cerasela Spataru [21, с. 531]	система надання відповідних гарантій щодо контролю, незалежної оцінки бухгалтерських практик та процесів, вимірювання та аналізу ризиків, запобігання шахрайству
19	Рау Э.И. [259, с. 1888]	инструмент совершенствования процессов управления рисками, контроля и корпоративного управления
20	Кучеров А. В., Леушина Е. В. [143, с. 359]	независимая контрольная деятельность, которая обеспечивает реальную оценку работы экономического субъекта и формирование на этой основе мнения о результатах его деятельности в целом и по отдельным структурным подразделениям.

Додаток Е

ПРОЕКТ

Положення про організацію внутрішнього аудиту (в частині операцій з цінними паперами)

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова правління ПрАТ

«Балаклійське хлібоприймальне підприємство»

_____ П.В. Мартинов

«__-__» _____ 20__ р.

I. Загальні положення

1.1. Це Положення розроблено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 «Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту»; Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту; Стандартами внутрішнього аудиту, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 № 1247, Кодексом етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 29.09.2011 № 1217; наказами; іншими нормативно-правовими актами.

1.2. Положення визначає статус і роль підрозділу внутрішнього аудиту підприємства, його організаційні основи, завдання, цілі, функції, повноваження, регламентує обов'язки, права та відповідальність працівників підрозділу.

1.3. Положення містить загальні принципи роботи підрозділу внутрішнього аудиту.

II. Організація внутрішнього аудиту

2.1. Керівник підприємства (директор) повинен забезпечити створення та ефективне функціонування підрозділу внутрішнього аудиту.

2.2. Підрозділ внутрішнього аудиту здійснює свою діяльність відповідно до: вимог законодавства України, цього Положення; стандартів внутрішнього аудиту, загальних етичних норм, що прийняті Радою з Міжнародних Стандартів внутрішнього аудиту та які визначають принципи етики та правила поведінки, яких має дотримуватися внутрішній аудитор під час здійснення своїх функцій; посадових інструкцій працівників підрозділу внутрішнього аудиту та інших внутрішніх положень, що регламентують діяльність підприємства (порядок планування і проведення внутрішніх аудитів, документування, реалізації їх результатів та, за рішенням керівника підрозділу, інші аспекти внутрішнього аудиту).

2.3. Із метою забезпечення незалежності підрозділу внутрішнього аудиту підприємства всі його працівники підпорядковуються керівнику підрозділу, який є прямо підзвітним керівнику підприємства (голови правління).

2.3.1. Структура підрозділу:

- керівник підрозділу;
- заступник керівника підрозділу;
- відділи аудиту;
- аудитори.

2.4. Керівником підрозділу внутрішнього аудиту визначається стратегія та принципи внутрішнього аудиту; забезпечується застосування єдиних методологічних засад, порівнянність результатів та системність під час здійснення внутрішнього аудиту; затверджуються стратегічний і операційний плани діяльності з внутрішнього аудиту; інформується про стан виконання операційних та стратегічних планів, про наявність обмежень у проведенні внутрішнього аудиту чи ресурсах; забезпечується недопущення виконання працівниками підрозділу функцій, не пов'язаних зі здійсненням внутрішнього аудиту; вживаються заходи щодо запобігання неправомірному втручання третіх осіб у планування і проведення внутрішнього аудиту та підготовку звіту про його результати; затверджується структура і чисельність працівників підрозділу.

2.5. Підрозділ у встановленому законодавством порядку та у межах повноважень взаємодіє з іншими структурними підрозділами підприємства з питань проведення внутрішнього аудиту.

2.6. Працівники підрозділу під час призначення на посаду дають письмове зобов'язання про нерозголошення інформації про діяльність підприємства та збереження комерційної таємниці відповідно до вимог чинного законодавства України.

III. Функції підрозділу внутрішнього аудиту

- 3.1. Основні функції відділів підрозділу внутрішнього аудиту:
- 3.1.1. Відділ аудиту
- 3.1.2. Відділ аудиту
- 3.1.3. Відділ аудиту
- 3.1.4. Відділ аудиту цінних паперів власної та невлавної емісії:
- 3.1.4.1. Бере участь у розробці річного плану роботи Служби в частині операцій із цінними паперами;
- 3.1.4.2. Спільно із відділом методології аудиту розробляє процедури та програми проведення перевірок щодо операцій із цінними паперами, а також забезпечує їх оновлення на постійній основі;
- 3.1.4.3. Перевіряє реальність факту здійснення операцій з цінними паперами, які були відображені в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності;
- 3.1.4.4. Досліджує факт фізичної наявності документарних цінних паперів та умов їх зберігання;
- 3.1.4.5. Перевіряє правильність документального оформлення операцій з цінними паперами (наявність необхідних реквізитів, наявність санкціонування керівництвом підприємства, договірне забезпечення);
- 3.1.4.6. Здійснює перевірку відповідності операцій з цінними паперами вимогам чинного законодавства;
- 3.1.4.7. Визначає правильність оцінки цінних паперів у бухгалтерському обліку;
- 3.1.4.8. Досліджує правильність ведення бухгалтерського обліку цінних паперів;

- 3.1.4.9. Перевіряє правильність нарахування та отримання доходів від операцій з цінними паперами (відображення витрат, пов'язаних з емісією);
- 3.1.4.10. Визначає правильність розподілу цінних паперів залежно від строку їх утримання;
- 3.1.4.11. Досліджує взаємоузгодженість форм фінансової звітності;
- 3.1.4.12. Здійснює перевірку реалізації анти шахрайських програм;
- 3.1.4.13. Здійснює службові розслідування за дорученням Головного аудитора;
- 3.1.4.14. Забезпечує документування фактів порушень та недоліків, складає аудиторський звіт за напрямками перевірок та готує пропозиції за результатами аудиту;
- 3.1.4.15. Здійснює моніторинг виконання рекомендацій, що були надані підрозділом.

IV. Права та обов'язки підрозділу внутрішнього аудиту

4.1. Підрозділ очолює керівник, який призначається на посаду і звільняється з посади керівником підприємства в установленому законодавством порядку. Керівник підрозділу підпорядковується і звітує безпосередньо керівнику підприємства. За рішенням керівника підприємства може входити до складу інших підрозділів підприємства та брати участь у їх роботі.

4.2. Внутрішній аудитор з урахуванням покладених на нього завдань має право:

4.2.1. Брати участь у засіданнях та нарадах підприємства з правом дорадчого голосу щодо питань, які стосуються актуального стану бухгалтерського обліку, внутрішнього аудит, зовнішнього аудиту, змін у структурі або розвитку підприємства;

4.2.2. Розробляти та затверджувати внутрішні документи з питань внутрішнього аудиту;

4.2.3. На повний та безперешкодний доступ до активів, документів, інформації (у т.ч. з обмеженим доступом, що надається в установленому законодавством порядку), баз даних, що стосуються аудиторських завдань, та приміщень підприємства;

4.2.4. Звертатись із запитом щодо отримання інформації (відомості та документи) про діяльність підприємства до інших організацій та установ або третіх осіб;

4.2.5. Надавати пропозиції щодо проведення планових перевірок, ініціювати (у разі необхідності) позапланові перевірки, обговорювати результати перевірок структурних підрозділів підприємства керівником господарюючого суб'єкта та керівниками структурних підрозділів;

4.2.6. У разі необхідності ініціювати залучення працівників інших структурних підрозділів підприємства для виконання поставлених перед підрозділом внутрішнього аудиту завдань (за згодою керівників структурних підрозділів);

4.2.7. Під час здійснення діяльності з внутрішнього аудиту проводити анкетування, опитування, інтерв'ювання працівників підприємства, що стосуються їх діяльності;

4.2.8. У разі виникнення питань, що виникають під час проведення внутрішнього аудиту та за його результатами до керівників структурних підрозділів та працівників, отримувати від них пояснення у письмовому вигляді;

4.2.9. У разі виявленні порушень чинного законодавства, випадків розкрадань, допущених працівниками підприємства, рекомендувати керівнику підприємства прийняття відповідних рішень по цих працівниках, зокрема усунення їх від виконання обов'язків на час перевірки.

4.3 Внутрішній аудитор з урахуванням покладених на нього завдань зобов'язаний:

4.3.1. Проводити діяльність відповідно до вимог чинного законодавства України, цього Положення, стандартів якості, ефективності та результативності при здійсненні перевірок і надання за їх результатами звітів;

4.3.2. Розробляти внутрішні стандарти і процедури проведення внутрішнього аудиту;

4.3.3. Володіти фаховими знаннями, кваліфікацією та досвідом, необхідними для належного виконання своїх функцій;

4.3.4. Постійно вдосконалювати свої знання та навички, підвищувати кваліфікацію, у тому числі шляхом самоосвіти;

4.3.5. Планувати діяльність підрозділу шляхом запровадження комплексу дій з формування, погодження та затвердження плану проведення внутрішнього аудиту, який складається з врахуванням оцінки ризиків діяльності підприємства, та забезпечувати його виконання;

4.3.6. Подавати на розгляд керівнику підприємства напрям, тему та період проведення внутрішнього аудиту;

4.3.7. Складати та вести базу даних, яка містить інформацію про об'єкти внутрішнього аудиту;

4.3.8. Визначати аудиторські процедури відповідно до вимог внутрішніх документів підприємства та стандартів внутрішнього аудиту;

4.3.9. Забезпечувати суцільне документування фактів перевірки з виявленням недоліків та рекомендаціями щодо їх усунення;

4.3.10. Забезпечення зберігання та повернення отриманих під час перевірки документів відповідним підрозділам

4.3.11. Проводити обмін інформацією з іншими підрозділами підприємства

4.3.12. Запобігати та викривати фальсифікацію та помилки під час проведення перевірки;

4.3.13. Забезпечувати подання керівнику підприємства та керівникам структурних підрозділів звітів за результатами проведення аудиторських перевірок для прийняття ними відповідних заходів;

4.3.14. Здійснювати моніторинг результатів впровадження аудиторських рекомендацій;

4.3.15. Забезпечувати конфіденційність інформації, отриманої під час виконання своїх функцій, на свою користь чи на користь третіх осіб.

V. Організація проведення внутрішнього аудиту

5.1. Проведення внутрішнього аудиту діяльності підприємства здійснюється внутрішнім аудитором відповідно до цього Положення.

5.2. Проведення внутрішнього аудиту здійснюється відповідно до затвердженого річного плану проведення внутрішнього аудиту, який складається аудитором та затверджується керівником підприємства

5.3. Позапланові аудиторські перевірки можуть здійснюватися на вимогу керівника підприємства або з ініціативи керівника підрозділу внутрішнього аудиту.

5.4. Внутрішній аудит може здійснюватись за напрямками (за структурними підрозділами підприємства) або суцільно.

5.5. Внутрішній аудит здійснюється на підставі складеної Програми аудиту, що передбачає врахування обсягу аудиторських процедур, який має бути достатнім для досягнення цілей аудиту.

5.5.1. Програма внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної емісії передбачає:

- інспектування наявності та по суті правочинних документів щодо створення та реєстрації акціонерного підприємства;

- перевірку наявності та змісту організаційних регламентів з обліку операцій з цінними паперами власної емісії;

- визначення правильності розподілу цінних паперів власної емісії залежно від строку їх утримання та видів;

- оцінку правильності постановки обліку операцій із цінними паперами власної емісії;

- перевірку реальності факту здійснення операцій з цінними паперами власної емісії, які були відображені в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності;

- перевірку правильності документального оформлення операцій з цінними паперами власної емісії;

- аудит облікових оцінок;

- перевірку правильності відображення в бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами власної емісії;

- перевірку реалізації анти шахрайських програм в частині операцій з цінними паперами власної емісії;

- перевірку обліку фінансових витрат, пов'язаних з обслуговуванням операцій з цінними паперами власної емісії;

- внутрішній аудит управлінської звітності за операціями з цінними паперами власної емісії;

- аудит звітності в частині операцій з цінними паперами власної емісії;

- здійснення аналітичних процедур внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної емісії;

- підготовку аудиторського висновку та рекомендацій щодо оптимізації облікового процесу в частині операцій підприємства з цінними паперами власної емісії та підвищення їх ефективності.

5.5.2. Програма внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами невідомої емісії передбачає:

- перевірку операцій підприємства з цінними паперами невідомої емісії вимогам чинного законодавства;

- перевірку наявності організаційних регламентів обліку операцій з цінними паперами невідомої емісії та їх змісту;

- визначення правильності розподілу цінних паперів невідомої емісії за їх видами;

- оцінку правильності постановки обліку операцій із цінними паперами невідомої емісії;

- перевірку реальності факту здійснення операцій з цінними паперами, які були відображені в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності;

- перевірку якості документального оформлення операцій з дольовими та борговими цінними паперами невідомої емісії;

- аудит облікових оцінок;
- перевірку правильності ведення обліку дольових і боргових цінних паперів невлавної емісії за їх видами та термінами;
- перевірку реалізації анти шахрайських програм;
- внутрішній аудит управлінської звітності за операціями з цінними паперами невлавної емісії;
- аудит звітності в частині операцій з цінними паперами;
- здійснення аналітичних процедур внутрішнього аудиту операцій з дольовими та борговими цінними паперами невлавної емісії;
- підготовка аудиторського висновку та рекомендацій щодо оптимізації облікового процесу в частині операцій підприємства з цінними паперами невлавної емісії та підвищення їх ефективності.

5.6. Після проведення перевірки аудитором складається аудиторський Звіт висновків та пропозицій щодо результатів перевірки.

5.7. Для прийняття організаційних заходів висновок подається керівнику підприємства та керівнику структурного підрозділу, який проходив аудиторську перевірку.

VI. Взаємовідносини між зовнішнім і внутрішнім аудитором

6.1 Керівник підрозділу внутрішнього аудиту під час перевірки підприємства зовнішнім аудитором повинен забезпечити можливість обміну інформацією з питань проведення аудиту з урахуванням вимог законодавства України та внутрішніх документів підприємства щодо зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить комерційну таємницю.

6.2 Керівник підрозділу повинен на вимогу зовнішнього аудитора забезпечити надання йому Плану та програми внутрішнього аудиту.

6.2 Керівник підрозділу повинен на вимогу зовнішнього аудитора забезпечити надання йому звітів про проведені перевірки та звіти зовнішнього та внутрішнього аудиту.

VII. Контроль за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту

7.1 Керівник підприємства здійснює нагляд за діяльністю підрозділу внутрішнього аудиту та забезпечує оцінку ефективності та якості роботи цього підрозділу шляхом проведення внутрішньої та зовнішньої оцінок.

7.2 До внутрішньої оцінки, яка має проводитись не рідше 1 разу на рік, відносяться моніторинг діяльності з внутрішнього аудиту, що проводиться керівником підрозділу внутрішнього аудиту, а також періодичний аналіз діяльності підрозділу внутрішнього аудиту, що проводиться працівниками підрозділу внутрішнього аудиту шляхом самооцінки або іншими співробітниками підприємства, які мають практичний досвід та знання у сфері внутрішнього аудиту. За результатами таких перевірок складається та затверджується Звіт про роботу підрозділу і подається на розгляд керівнику підприємства.

7.3 Зовнішня оцінка роботи підрозділу внутрішнього аудиту має проводитись не менше ніж раз на три роки незалежним експертом із внутрішнього аудиту.

Керівник відділу внутрішнього аудиту
ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне
підприємство»

(підпис)

В.П. Звігир

Додаток Ж

Програми внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами

Таблиця Ж.1

Внутрішній аудит операцій підприємства з цінними паперами власної емісії

Цінні папери власної емісії на підприємстві обліковуються на синтетичних рахунках:

	Номер балансового рахунку	Види цінних паперів власної емісії та зобов'язань
401 «Статутний капітал» (у розрізі аналітичних ознак)		Інформація про звичайні та привілейовані акції
52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями» (у розрізі аналітичних ознак)		Довгострокові та короткострокові облігації та пов'язані з ними зобов'язання
61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» (у розрізі аналітичних ознак)		
684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» (у розрізі аналітичних ознак)		Розрахунки з доходів за цінними паперами власної емісії

317

Програма внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами власної емісії

№ з/п	Завдання внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної емісії	Перелік аудиторських процедур	Термін виконання	Виконавець	Індекс робочого документа	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1	Інспектування наявності та по суті правочинних документів щодо створення та ресстрації акціонерного підприємства	Перевірка дотримання вимог нормативних документів щодо створення акціонерного підприємства Наявність виправданих документів щодо формування акціонерного капіталу Перевірка внесення змін до установчих документів Перевірка документів, які підтверджують перехід прав на дольові цінні папери чи за дольовими цінними паперами Перевірка відображення в установчих документах часток акціонерів, внесених до статутного капіталу	01.07.2018	Буряк В.І.		

Продовження табл. Ж.1 додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7
		Перевірка порушення вимог правових документів щодо терміну та обсягу обов'язкових внесків акціонерів (невнесення або неповне внесення впродовж першого року) до акціонерного капіталу; невідповідність кредитового залишку по рахунку 401 капіталу; «Статутний капітал» зазначеному в установчих документах				
2	Перевірка наявності та змісту організаційних регламентів з обліку операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка наявності та змісту облікової політики, положень, інструкцій в частині операцій з цінними паперами власної емісії	02.07.2018	Буряк В.І.		
3	Визначення правильності розподілу цінних паперів власної емісії залежно від строку їх утримання та видів		03.07.2018	Буряк В.І.		
4	Оцінка правильності постановки обліку операцій із цінними паперами власної емісії	Перевірка стану організації синтетичного та аналітичного обліку цінних паперів невідомої емісії обліку Перевірка залишку суми цінних паперів власної емісії за даними головної книги з залишками в реєстрах бухгалтерського. Перевірка правильності віднесення цінних паперів власної емісії до пасиву Балансу Перевірка обліку статутного капіталу під час його реєстрації Перевірка обліку оплати статутного капіталу акціонерами	04.07.2018	Буряк В.І.		
5	Перевірка реальності факту здійснення операцій з цінними паперами власної емісії, які були відображені в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності	Перевірка наявності документів, що підтверджують випуск цінних паперів власної емісії Перевірка наявності документів, що підтверджують викуп, перепродаж та анулювання акцій Перевірка наявності документів, що підтверджують випуск облігацій та їх погашення	05.07.2018	Буряк В.І.		
6	Перевірка правильності оформлення операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка правильності документального оформлення операцій, що пов'язані з придбанням та реалізацією цінних паперів власної емісії (наявність необхідних реквізитів, наявність санкціонування керівництвом підприємства, довіроче забезпечення)	05.07.2018	Буряк В.І.		
7	Аудит облікових оцінок	Перевірка правильності оцінки цінних паперів власної емісії у бухгалтерському обліку на всіх етапах їх руху Перевірка правильності оцінки цінних паперів на дату складання балансу	06.07.2018	Буряк В.І.		

Продовження табл. Ж.1 додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7
8	Перевірка правильності відображення в бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка відображення в обліку операцій з випуску акцій, їх викупу, перепродажу акцій, випуску та погашення облігацій Перевірка правильності розрахунків та відображення в обліку: дивідендів за акціями та відсотків за облігаціями; дисконту та премії за випущеними облігаціями Перевірка правильності проведення інвентаризації цінних паперів власної емісії та відображення в бухгалтерському обліку її результатів Визначення типів можливих ризиків шахрайства в операціях з цінними паперами власної емісії Дослідження організаційної структури підприємства, перевірка наявності фактів конфлікту Проведення інтерв'ю зі співробітниками, оцінка етичних цінностей і компетенції працівників, філософія і стиль роботи керівництва, підхід керівництва до призначення повноважень і відповідальності Перевірка наявності платежів і надходжень, які не відповідають отриманим або наданим послугам щодо операцій з цінними паперами власної емісії Перевірка наявності нетипових господарських операцій, пов'язаних з цінними паперами власної емісії Перевірка фактів недотримання правильності ведення бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами власної емісії та складання фінансової звітності	07.07.- 08.07.2018	Буряк В.І.		
9	Перевірка реалізації анти шахрайських програм в частині операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка обліку фінансових витрат, пов'язаних з обслуговуванням операцій з цінними паперами власної емісії	09.07.2018	Буряк В.І.		
10	Перевірка обліку фінансових витрат, пов'язаних з обслуговуванням операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка відповідності аналітичного та синтетичного обліку фінансових витрат	10.07.2018	Буряк В.І.		
11	Внутрішній аудит управлінської звітності за операціями з цінними паперами власної емісії	Перевірка наявності форм управлінської звітності відповідно розробленій обліковій політиці підприємства Оцінка змісту та рівня деталізації інформації в управлінських звітах Перевірка періодичності складання управлінських звітів Можливість прийняття ефективного управлінського рішення на основі управлінських звітів	10.07.2018	Буряк В.І.		

Продовження табл. Ж.1 додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7
12	Аудит звітності в частині операцій з цінними паперами власної емісії	Перевірка статей балансу (Звіту про фінансовий стан): – Заресстрований (пайовий) капітал (1400); – Інші довгострокові зобов'язання (1515); – Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (1610); – Інші поточні зобов'язання Перевірка статей Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід): Фінансові витрати (2250). Перевірка розділу 4 Розрахунок показників прибутковості акцій. Перевірка взаємозв'язку форм фінансової звітності з залишками за рахунками синтетичного обліку в частині операцій з цінними паперами власної емісії	11.07.2018	Буряк В.І.		
13	Аналітичні процедури внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами власної емісії	Формування системи показників оцінки стану та ефективності операцій з цінними паперами власної емісії Аналіз складу та структури цінних паперів підприємства, що випущені підприємством (у розрізі видів та операцій з ними) Оцінка інвестиційної привабливості підприємства та ідентифікація рівня надійності його цінних паперів	12.07.2018	Буряк В.І.		
14	Підготовка аудиторського висновку та рекомендацій щодо оптимізації облікового процесу в частині операцій підприємства з цінними паперами власної емісії та підвищення їх ефективності		12.07.2018	Буряк В.І.		

Керівник відділу внутрішнього аудиту
ПрАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство

В.П. Звігир

_____ (підпис)

Внутрішній аудит операцій підприємства з цінними паперами невлавної емісії

Цінні папери невлавної емісії на підприємстві обліковуються на синтетичних рахунках:

Номер балансового рахунку	Види цінних паперів невлавної емісії та зобов'язань
14 «Довгострокові фінансові інвестиції»	Цінні папери, що утримуються з метою подальшої реалізації більше 12 календарних місяців
32 «Еквіваленти грошових коштів»	Цінні папери, що утримуються з метою подальшої реалізації до 12 календарних місяців
35 «Короткострокові фінансові інвестиції»	
373 «Розрахунки за нарахованими доходами»	Розрахунки з доходів за цінними паперами невлавної емісії

Програма внутрішнього аудиту операцій підприємства з цінними паперами невлавної емісії

№ з/п	Завдання внутрішнього аудиту операцій з цінними паперами невлавної емісії	Перелік аудиторських процедур	Термін виконання	Виконавець	Індекси робочого документа	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1	Перевірка операцій підприємства з цінними паперами невлавної емісії вимогам чинного законодавства	Перевірка відповідності організації обліку операцій з цінними паперами невлавної емісії нормативно-правовим документам, МСФЗ.				
2	Перевірка наявності організаційних регламентів обліку операцій з цінними паперами невлавної емісії та їх змісту	Перевірка наявності та змісту облікової політики, положень, інструкцій в частині операцій з цінними паперами невлавної емісії	01.07.2018	Гончар І.І.		
3	Визначення правильності розподілу цінних паперів невлавної емісії за їх видами		01.07.2018	Гончар І.І.		
4	Оцінка правильності постановки обліку операцій із цінними паперами невлавної емісії	Перевірка стану організації синтетичного та аналітичного обліку цінних паперів невлавної емісії Перевірка правильності віднесення цінних паперів невлавної емісії до активу Балансу Перевірка залишку суми цінних паперів невлавної емісії за даними головної книги з залишками в реєстрах бухгалтерського обліку	02.07.2018	Гончар І.І.		
	Перевірка реальності факту здійснення операцій з цінними паперами, які були відображені в бухгалтерському обліку та звітності	Перевірка наявності документів, що підтверджують придбання цінних паперів невлавної емісії Перевірка наявності документів, що підтверджують продаж цінних паперів невлавної емісії	02.07.2018	Гончар І.І.		

Продовження табл. Ж.2 додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7
6	Перевірка якості документального оформлення операцій з цінними паперами (наявність необхідних реквізитів, наявність санкціонування керівництвом підприємства, договірне забезпечення)	Перевірка правильності документального оформлення операцій, що пов'язані з цінними паперами (наявність необхідних реквізитів, наявність санкціонування керівництвом підприємства, договірне забезпечення)	02.07.2018	Гончар І.І.		
7	Аудит облікових оцінок	Перевірка правильності оцінки цінних паперів власної емісії у бухгалтерському обліку на всіх етапах їх руху. Перевірка правильності оцінки цінних паперів на дату складання балансу	03.07.2018	Гончар І.І.		
8	Перевірка правильності ведення обліку дольових і боргових цінних паперів невласної емісії за їх видами та термінами	Перевірка правильності відображення в обліку операцій з придбання, обміну, продажу цінних паперів невласної емісії Перевірка правильності відображення в обліку доходів та втрат від участі в капіталі Перевірка правильності відображення в обліку резерву під знецінення дольових та боргових цінних паперів невласної емісії Перевірка правильності нарахування та отримання доходів від операцій з цінними паперами невласної емісії Перевірка правильності проведення інвентаризації цінних паперів невласної емісії та відображення в бухгалтерському обліку її результатів Визначення типів можливих ризиків шахрайства в операціях з цінними паперами невласної емісії	03.07.2018	Гончар І.І.		
9	Перевірка реалізації анти шахрайських програм	Проведення інтерв'ю зі співробітниками, оцінка етичних цінностей і компетенції працівників, філософія і стиль роботи керівництва, підхід керівництва до призначення повноважень і відповідальності Перевірка наявності платежів і надходжень, які не відповідають отриманим або наданим послугам щодо операцій з цінними паперами невласної емісії Перевірка наявності нетипових господарських операцій, пов'язаних з цінними паперами невласної емісії Перевірка фактів недотримання правильності ведення бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами невласної емісії та складання фінансової звітності Дослідження організаційної структури підприємства, перевірка наявності фактів конфлікту	04.07.2018	Гончар І.І.		

Продовження табл. Ж.2 додатку Ж

1	2	3	4	5	6	7
10	Внутрішній аудит управлінської звітності за операціями з цінними паперами невласної емісії	Перевірка наявності форм управлінської звітності відповідно розробленій обліковій політиці підприємства Перевірка періодичності складання управлінських звітів Оцінка змісту та рівня деталізації інформації в управлінських звітах Можливість прийняття ефективного управлінського рішення на основі управлінських звітів	05.07.2018	Гончар І.І.		
11	Аудит звітності в частині операцій з цінними паперами	Перевірка статей балансу (Звіту про фінансовий стан): – Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (1030); інші фінансові інвестиції (1035); – Інша поточна дебіторська заборгованість (1155); – Поточні фінансові інвестиції (1160); – Гроші та їх еквіваленти (1165) Перевірка статей Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід): – Дохід від участі в капіталі (2200); – Інші фінансові доходи (2220); – Інші доходи (2240); – Втрати від участі в капіталі (2255); – Інші витрати (2270) Перевірка взаємозв'язку форм фінансової звітності з залишками за рахунками синтетичного обліку в частині операцій з цінними паперами невласної емісії	06.07.2018	Гончар І.І.		
12	Аналітичні процедури внутрішнього аудиту операцій з дольовими та борговими цінними паперами невласної емісії	Формування системи показників оцінки стану та ефективності операцій з цінними паперами невласної емісії Аналіз складу та структури цінних паперів, що придбані підприємством (у розрізі видів та операцій з ними) Аналіз ефективності операцій з цінними паперами невласної емісії з урахуванням їх ліквідності та ризику	07.07.2018	Гончар І.І.		
13	Підготовка аудиторського висновку та рекомендацій щодо оптимізації облікового процесу в частині операцій підприємства з цінними паперами невласної емісії та підвищення їх ефективності		08.07.2018	Гончар І.І.		

Керівник відділу внутрішнього аудиту
ПРАТ «Балаклійське хлібоприймальне підприємство»

В.П. Звігир

(підпис)

Додаток 3

Узагальнення існуючих підходів до формування системи показників для оцінки інвестиційної привабливості підприємства

Показники	Про завершення Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій [190]	Бланк І. А. [14]	Гриньова В.М., Коюда В.О., Лепе.йко Т.І., Коюда О.П.[42]	Костюк О. М., Мозговий Я.І. [84]	Вахович ІМ., Олександренко І.В., Забедок М.С.[23]
1	2	3	4	5	6
1. Показники оцінки майнового стану					
1.1. Темпи зростання оборотних активів			+		
1.2. Коефіцієнт придатності необоротних активів			+		
1.3. Коефіцієнт придатності основних засобів			+		+
1.4. Коефіцієнт зносу основних засобів	+	+	+	+	+
1.5. Коефіцієнт оновлення основних засобів	+	+		+	+
1.6. Коефіцієнт вибуття основних засобів	+	+			+
2. Показники оцінки ліквідності (платоспроможності) підприємства					
2.1. Маневреність власних оборотних коштів			+		
2.2. Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	+	+	+	+	+
2.3. Коефіцієнт швидкої ліквідності	+	+	+	+	+
2.4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	+	+	+	+	+
2.5. Частка оборотних коштів у активах			+		+
2.6. Частка виробничих запасів у поточних активах			+		
2.7. Чистий оборотний капітал					
3. Показники оцінки фінансової стійкості підприємства					
3.1. Коефіцієнт фінансової автономії	+	+	+	+	+
3.2. Коефіцієнт залучення власних коштів (фінансової залежності)	+	+	+	+	+
3.3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	+	+	+	+	+
3.4. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу			+		
3.5. Коефіцієнт покриття довгострокових вкладень			+		
3.6. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів			+		+

Продовження додатку 3

1	2	3	4	5	6
3.7. Коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів			+	+	
3.8. Коефіцієнт структури залученого капіталу			+	+	
3.9. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел			+		
3.10. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	+	+			
4. Показники оцінки ділової активності підприємства					
4.1. Коефіцієнт оборотності активів	+	+	+	+	+
4.2. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	+	+	+	+	+
4.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	+	+	+	+	+
4.4. Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	+	+	+	+	
4.5. Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	+	+	+	+	
4.6. Коефіцієнт оборотності запасів	+	+	+		+
4.7. Фондовіддача	+	+	+		+
4.8. Коефіцієнт оборотного капіталу	+	+	+		+
4.9. Період оборотності запасів			+		
4.10. Тривалість фінансового циклу			+		+
4.11. Тривалість операційного циклу			+		+
4.12. Коефіцієнт стійкості економічного зростання			+	+	
5. Показники оцінки рентабельності підприємства					
5.1. Обсяг чистого прибутку			+		
5.2. Рентабельність продукції		+	+		
5.3. Рентабельність активів		+	+	+	+
5.4. Рентабельність власного капіталу		+	+	+	+
5.5. Рентабельність основного капіталу			+		
5.6. Операційна рентабельність реалізованої продукції			+		+
5.7. Чиста рентабельність реалізованої продукції		+	+		+
6. Показники оцінки ринкової активності інвестованого об'єкта					
6.1. Дивіденди	+				
6.2. Коефіцієнт цінності акцій	+				
6.3. Рентабельність акції	+				

Додаток К

Оцінка рівня інвестиційної привабливості та надійності
цінних паперів підприємств харчової промисловості

Таблиця К.1

Вибіркова сукупність підприємств харчової промисловості

№ з/п	Підприємство	Адреса
1	ПАТ «Новоград-Волинський хлібозавод»	Житомирська обл., м. Новоград-Волинський вул. Героїв Майдану, 10
2	ПАТ «Поліссяхліб»	Рівненська область Рівненський р-н м. Рівне, вул. Макарова, 14
3	ПрАТ «Люботинський хлібозавод»	Харківська область Харківський район м. Люботин вул. Дєповська, буд.127
4	ПрАТ «Херсонський хлібокомбінат»	м. Херсон, вул. Гімназична, 30
5	ПрАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів»	м. Черкаси, пр. Хіміків, 7
6	ПрАТ «Конотопський хлібокомбінат»	Сумська область, Конотопський р-н, м. Конотоп, вул. Генерала Тхора, 104
7	ПрАТ «Дрогобицький хлібокомбінат»	Львівська область, м. Дрогобич, вул. Рєпіна, 8
8	ПрАТ «Прилуцький хлібозавод»	Чернігівська обл., м. Прилуки, вул. Пирятинська, 45
9	ПрАТ «Дніпропетровський хлібозавод № 9»	м. Дніпро, вул. Чеботарьова, 28
10	ПАТ "Чернівецький хлібокомбінат"	Чернівецька обл., м. Чернівці, вул. Головна, 223
11	ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат»	Миколаївська область м. Первомайськ, пр. Труда,12
12	ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат»	Харківська область м. Куп'янськ, вул. Ломоносова, 26
13	ПАТ «Зарічненський молокозавод»	Рівненська обл., Зарічненський р-н, смт. Зарічне, вул. Центральна, 65
14	ПрАТ «Кременчуцький міськмолкозавод»	Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Лікаря О. Богаєвського, 14/69
15	ПрАТ «Чугуївський молочний завод»	Харківська обл., Чугуївський р.н, смт. Малинівка, вул. Соїча, 5А

Продовження додатку К
Таблиця К.2

Вихідні дані для оцінки інвестиційної привабливості
підприємств харчової промисловості за 2017 рік

Показник	Підприємство							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Показники фінансової стійкості								
1.1. Коефіцієнт концентрації акціонерного капіталу, коеф.	0,0352	0,0688	0,0121	0,0765	0,2906	0,1572	0,2147	0,0468
1.2. Коефіцієнт маневреності, коеф.	0,1699	0,9265	-0,7865	0,3272	-0,571	0,3685	-0,3358	0,3487
1.3. Коефіцієнт фінансового ризику, коеф.	0,4462	0,2016	3,5549	0,3094	1,3736	0,1812	0,7816	1,8181
1.4. Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	0,7496	0,8322	0,3162	0,7666	0,4213	0,8466	0,5615	0,3549
2. Показники платоспроможності								
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності, коеф.	1,4691	5,5965	0,7475	2,0708	0,5843	3,0332	0,5702	1,1918
2.2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, коеф.	0,3617	2,8394	0,0002	0,0177	0,0008	1,2245	0,0198	0,0532
2.3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	1,0752	4,9377	0,2173	1,6844	0,1043	0,8919	0,4392	0,0597
3. Показники ділової активності								
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	8,3032	7,0739	1,1223	2,0538	0,5547	8,2041	9,1919	3,7973
3.2. Коефіцієнт оборотності власного капіталу, коеф.	4,4176	7,9800	2,6126	1,2996	0,4452	4,5098	4,0946	8,2280
3.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	22,4796	51,2968	25,3330	11,4739	3,5725	86,3424	22,1202	107,9489
3.4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	24,1690	253,2889	5,5043	19,3261	0,3727	77,0081	9,7150	6,4457
4. Показники рентабельності								
4.1. Рентабельність операційної діяльності, коеф.	7,0119	4,7418	13,5899	4,0061	6,1813	1,7127	0,1606	0,2001
4.2. Рентабельність активів, %	17,8922	39,2896	0,0299	2,8849	0,9766	5,2392	0,8919	0,4580
4.3. Рентабельність акціонерного капіталу, %	508,0000	571,3061	2,4839	37,7179	3,3610	33,3333	4,1456	9,7890
4.4. Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, грн.	1,2701	1,4279	0,0062	0,3395	0,0084	0,4469	0,0479	0,0979
4.5. Коефіцієнт ціна/прибуток, коеф.	0,0002	0,0002	0,0403	0,0027	0,0298	0,0030	0,0241	0,0102

Продовження табл. К.2 додатку К

Показник	Підприємство						
	9	10	11	12	13	14	15
1. Показники фінансової стійкості							
1.1. Коефіцієнт концентрації акціонерного капіталу, коеф.	0,0737	0,0303	0,0843	0,1274	0,1911	0,0167	0,2057
1.2. Коефіцієнт маневреності, коеф.	0,0276	0,2087	-0,7564	0,2562	0,4255	-0,5367	0,7652
1.3. Коефіцієнт фінансового ризику, коеф.	0,8548	1,3365	9,1745	1,1040	0,2230	1,2153	0,5488
1.4. Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	0,5391	0,4280	0,0983	0,6464	0,8352	0,4515	0,6457
2. Показники платоспроможності							
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності, коеф.	1,0323	1,1561	0,9176	1,3444	3,1111	0,5583	2,3944
2.2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, коеф.	0,0419	0,0052	0,0285	0,0420	0,7005	0,0154	0,0159
2.3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,9304	0,1018	1,2130	0,6816	19,8824	0,2972	0,0386
3. Показники ділової активності							
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	6,23430	2,4712	1,5332	7,0622	5,3898	5,0961	8,6343
3.2. Коефіцієнт оборотності власного капіталу, коеф.	5,5012	3,8185	12,9066	7,0639	3,3797	3,4573	11,3456
3.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	12,4265	288,3700	2,6292	40,2873	10,2692	9,9045	637,5484
3.4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	11,5616	290,0873	3,1893	27,4587	204,1765	2,9433	24,6127
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	0,5252	5,4987	0,0887	1,6242	7,3178	1,7695	0,6831
4. Показники рентабельності							
4.1. Рентабельність операційної діяльності, коеф.	0,4727	3,7830	0,1504	2,2240	16,5605	0,7438	4,1142
4.2. Рентабельність активів, %	6,4140	124,6817	1,7839	17,4627	86,6667	44,5943	20,0000
4.3. Рентабельність акціонерного капіталу, %	0,0440	0,9292	0,1231	0,1639	0,0217	0,0045	0,0500
4.4. Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, грн.	0,0156	0,0008	0,0561	0,0057	0,0012	0,0022	0,0050
4.5. Коефіцієнт ціна/прибуток, коеф.	0,0156	0,0008	0,0561	0,0057	0,0012	0,0022	0,005

Продовження додатку К
Таблиця К.3

Нормалізовані вихідні дані для оцінки інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості за 2017 рік

Показник	Підприємство							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Показники фінансової стійкості								
1.1. Коефіцієнт концернтрації акціонерного капіталу, коеф.	0,0829	0,2036	0,0000	0,2312	1,0000	0,5210	0,7275	0,1246
1.2. Коефіцієнт маневреності, коеф.	0,5583	1,0000	0,0000	0,6501	0,1258	0,6743	0,2631	0,6627
1.3. Коефіцієнт фінансового ризику, коеф.	0,9705	0,9977	0,6249	0,9857	0,8674	1,0000	0,9332	0,8180
1.4. Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	0,8704	0,9808	0,2912	0,8931	0,4316	1,0000	0,6190	0,3429
2. Показники платоспроможності								
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності, коеф.	0,5411	1,0000	0,4608	0,6080	0,4427	0,7150	0,4411	0,5102
2.2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, коеф.	0,1273	1,0000	0,0000	0,0062	0,0002	0,4312	0,0069	0,0187
2.3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської за боргованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0522	0,2469	0,0090	0,0829	0,0033	0,0430	0,0202	0,0011
3. Показники ділової активності								
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	0,8971	0,7548	0,0657	0,1736	0,0000	0,8856	1,0000	0,3754
3.2. Коефіцієнт оборотності власного капіталу, коеф.	0,3188	0,6047	0,1739	0,0686	0,0000	0,3262	0,2929	0,6246
3.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0069	0,0169	0,0079	0,0031	0,0003	0,0290	0,0068	0,0365
3.4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0810	0,8611	0,0175	0,0645	0,0000	0,2609	0,0318	0,0207
4. Показники рентабельності								
4.1. Рентабельність операційної діяльності, коеф.	0,5128	0,3446	1,0000	0,2902	0,4513	0,1203	0,0053	0,0083
4.2. Рентабельність активів, %	0,4550	1,0000	0,0000	0,0727	0,0241	0,1327	0,0220	0,0109
4.3. Рентабельність акціонерного капіталу, %	0,8888	1,0000	0,0012	0,0631	0,0028	0,0554	0,0041	0,0141
4.4. Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, грн.	0,8891	1,0000	0,0012	0,2354	0,0027	0,3108	0,0305	0,0656
4.5. Коефіцієнт ціна/прибуток, коеф.	0,0000	0,0000	0,7174	0,0447	0,5295	0,0501	0,4275	0,1789

Продовження табл. К.3 додатку К

Показник	Підприємство						
	9	10	11	12	13	14	15
1. Показники фінансової стійкості							
1.1. Коефіцієнт концерн-трації акціонерного капіталу, коеф.	0,2212	0,0654	0,2592	0,4140	0,6427	0,0165	0,6952
1.2. Коефіцієнт маневреності, коеф.	0,4752	0,5810	0,0176	0,6087	0,7075	0,1458	0,9058
1.3. Коефіцієнт фінансового ризику, коеф.	0,9251	0,8715	0,0000	0,8974	0,9954	0,8850	0,9591
1.4. Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	0,5891	0,4406	0,0000	0,7325	0,9848	0,4720	0,7315
2. Показники платоспроможності							
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності, коеф.	0,4925	0,5063	0,4797	0,5272	0,7236	0,4398	0,6439
2.2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, коеф.	0,0147	0,0018	0,0100	0,0147	0,2467	0,0054	0,0055
2.3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської за боргованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0449	0,0032	0,0592	0,0324	1,0000	0,0130	0,0000
3. Показники ділової активності							
3.1. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, коеф.	0,6576	0,2219	0,1133	0,7534	0,5598	0,5258	0,9354
3.2. Коефіцієнт оборотності власного капіталу, коеф.	0,4057	0,2707	1,0000	0,5311	0,2355	0,2417	0,8747
3.3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0034	1,0000	0,0000	0,0130	0,0026	0,0025	0,2199
3.4. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, коеф.	0,0381	1,0000	0,0096	0,0922	0,6939	0,0088	0,0825
4. Показники рентабельності							
4.1. Рентабельність операційної діяльності, коеф.	0,0323	0,4007	0,0000	0,1137	0,5354	0,1245	0,0440
4.2. Рентабельність активів, %	0,0113	0,0956	0,0031	0,0559	0,4211	0,0182	0,1040
4.3. Рентабельність акціонерного капіталу, %	0,0081	0,2158	0,0000	0,0275	0,1490	0,0752	0,0320
4.4. Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, грн.	0,0278	0,6496	0,0833	0,1120	0,0121	0,0000	0,0320
4.5. Коефіцієнт ціна/прибуток, коеф.	0,2755	0,0107	1,0000	0,0984	0,0179	0,0358	0,0859

Продовження додатку К
Таблиця К.4

Результати оцінки інвестиційної привабливості підприємств
харчової промисловості за 2017 рік

№ з/п	Підприємство	Частковий інтегральний показник фінансової стійкості ($I_{\phi C}$)	Частковий інтегральний показник платоспроможності ($I_{\Pi\Pi}$)	Частковий інтегральний показник ділової активності ($I_{ДА}$)	Частковий інтегральний показник рентабельності (I_P)	Інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства ($I_{\Pi\Pi}$)
1	ПАТ «Новоград-Волинський хлібозавод»	0,513	0,790	0,759	0,558	0,633
2	ПАТ «Поліссяхліб»	0,398	0,435	0,548	0,535	0,501
3	ПрАТ «Люботинський хлібозавод»	0,813	0,870	0,936	0,784	0,844
4	ПрАТ «Херсонський хлібокомбінат»	0,426	0,813	0,925	0,865	0,790
5	ПрАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів»	0,526	0,876	1,000	0,832	0,826
6	ПрАТ «Конотопський хлібокомбінат»	0,290	0,663	0,699	0,871	0,683
7	ПрАТ «Дрогобицький хлібокомбінат»	0,438	0,868	0,778	0,917	0,775
8	ПрАТ «Прилуцький хлібозавод»	0,580	0,856	0,778	0,947	0,814
9	ПрАТ «Дніпропет ровський хлібозавод № 9»	0,514	0,845	0,773	0,935	0,793
10	ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат»	0,587	0,863	0,533	0,761	0,668
11	ПАТ «Первомайський молочноконсервний комбінат»	0,937	0,844	0,832	0,876	0,872
12	ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат»	0,380	0,843	0,721	0,919	0,744
13	ПАТ «Зарічненський молокозавод»	0,231	0,463	0,683	0,802	0,618
14	ПрАТ «Кременчуцький міськмолкозавод»	0,705	0,871	0,833	0,950	0,858
15	ПрАТ «Чугуївський молочний завод»	0,209	0,840	0,606	0,941	0,684

*Продовження додатку К
Таблиця К.5*

**Ідентифікація рівня інвестиційної привабливості підприємства та надійності його цінних паперів
(розроблено на підставі [63, с. 352])**

Межі інтегрального показника інвестиційної привабливості підприємства	Рівень інвестиційної привабливості підприємства	Інтерпретація рівня інвестиційної привабливості підприємства	Рівень надійності цінних паперів	Інтерпретація рівня надійності цінних паперів
0-0,2	дуже високий	Висока кредитоспроможність, абсолютна стійкий стан. Висока ступінь надійності. Викликає підвищений інтерес у потенційних інвесторів.	дуже високий	Гарантована здатність принести стабільний дохід у вигляді дивідендів та відсотків.
0,21-0,37	високий	Висока платоспроможність та кредитоспроможність, намагається використовувати у своїй діяльності нові технології. Створюються умови для фінансового забезпечення пріоритетних видів діяльності.	високий	Достатньо висока імовірність отримання доходів у вигляді дивідендів та відсотків
0,38-0,63	середній	Середня ступінь надійності. Підприємство має достатньо стійкий фінансовий стан, здійснює заходи проти всякого роду ризиків, має хороші перспективи на поліпшення своєї майбутньої діяльності.	середній	Здатні принести дохід у вигляді дивідендів та відсотків, але чутливі до несприятливих економічних умов.
0,64-0,8	низький	У фінансовому стані підприємства мають місце ознаки напруги. Підприємство ризикове, кредитоспроможність обмежена. Фінансово не привабливе.	низький	Невизначеність в отриманні доходів та піддавання ризику, платоспроможність може бути перервана у часі.
0,81-1,0	дуже низький	Підприємство підвищеного ризику, платоспроможне, знаходиться на межі банкрутства. Можливе застосування санації.	дуже низький	Мають спекулятивний характер та мають низьку забезпеченість доходу за акціями та облигаціями.

Додаток Л

Вихідна інформація для аналізу ринкової вартості акцій
сукупності підприємств харчової промисловості України

№ з/п	Показники Назва підприємства	Виручка від реалізації, тис. грн.	Чистий прибуток, тис. грн.	Дивіденди, тис. грн.	Позиковий капітал, тис. грн.	Власний капітал, тис. грн.
1.	Підприємство № 1	3258,5	62,5	40,3	620,9	1297,6
2.	Підприємство № 2	1496,4	26,8	16,4	382,5	2641,6
3.	Підприємство № 3	18600,0	260,4	159,2	874,7	30982,5
4.	Підприємство № 4	31890,0	1401,2	560,5	5658,0	27571,0
5.	Підприємство № 5	20233,0	214,0	214,0	4494,0	12173,0
6.	Підприємство № 6	2031,2	68,8	35,4	673,9	1283,8
7.	Підприємство № 7	5212,4	250,2	138,9	217,6	2540,2
8.	Підприємство № 8	3430,0	83,4	43,5	965,0	982,0
9.	Підприємство № 9	3120,2	12,4	8,6	335,0	680,7
10.	Підприємство № 10	11765,6	359,6	156,0	2464,2	14782,3
11.	Підприємство № 11	12243,0	146,8	73,4	325,0	8407,0
12.	Підприємство № 12	15494,1	1590,3	530,1	3297,0	15619,6
13.	Підприємство № 13	1397,0	27,3	9,1	172,2	471,7
14.	Підприємство № 14	2009,5	101,1	28,9	708,7	1024,9
15.	Підприємство № 15	1141,6	18,4	8,5	208,4	822,0
16.	Підприємство № 16	2523,5	74,9	8,3	511,1	948,1
17.	Підприємство № 17	1340,0	18,2	9,0	582,3	1097,1
18.	Підприємство № 18	951,0	10,5	10,5	289,4	703,1
19.	Підприємство № 19	2288,1	68,0	17,7	126,8	1706,8
20.	Підприємство № 20	3348,0	92,7	30,9	299,0	2749,0
21.	Підприємство № 21	2444,5	106,6	53,3	1109,9	6971,6
22.	Підприємство № 22	8540,8	112,5	37,5	4257,2	27809,0
23.	Підприємство № 23	7319,3	143,0	86,2	756,9	1485,3
24.	Підприємство № 24	20106,8	272,2	136,1	7741,0	14111,2
25.	Підприємство № 25	1610,9	9,2	9,2	2199,9	3811,1
26.	Підприємство № 26	1605,7	21,8	8,1	965,6	1739,6
27.	Підприємство № 27	696,0	9,7	4,3	920,8	2059,2
28.	Підприємство № 28	1762,1	10,5	2,5	699,2	889,8

Продовження додатку Л

№ з/п	Показники Назва підприємства	Поточні активи, тис. грн.	Поточні зобов'язання, тис. грн.	Середня величина поточних активів, тис. грн.	Середня величина акціонерного капіталу, тис. грн.	Власні оборотні кошти, тис. грн.
1.	Підприємство № 1	567,6	620,9	516,8	1011,9	76,5
2.	Підприємство № 2	850,8	345,2	1019,7	956,8	480,0
3.	Підприємство № 3	1100,8	874,7	1170,6	4118,5	226,1
4.	Підприємство № 4	7618,0	5658,0	7320,5	9858,9	1960,0
5.	Підприємство № 5	6899,0	4494,0	7741,5	9874,5	2405,0
6.	Підприємство № 6	342,1	673,9	475,4	524,2	82,7
7.	Підприємство № 7	746,2	217,6	823,1	864,3	528,6
8.	Підприємство № 8	452,0	965,0	493,5	894,0	-513,0
9.	Підприємство № 9	453,5	335,0	434,1	312,1	118,5
10.	Підприємство № 10	3051,7	2464,2	2601,2	5642,3	587,5
11.	Підприємство № 11	1831,0	325,0	1699,0	2104,7	1506,0
12.	Підприємство № 12	5330,4	1994,7	4707,35	4214,5	3335,7
13.	Підприємство № 13	225,2	172,2	228,3	296,8	53,0
14.	Підприємство № 14	905,4	708,7	810,2	586,2	196,7
15.	Підприємство № 15	160,6	197,3	221,2	386,9	13,3
16.	Підприємство № 16	617,8	511,1	564,4	368,3	106,7
17.	Підприємство № 17	165,4	582,3	240,7	489,3	-416,9
18.	Підприємство № 18	198,6	289,4	184,3	363,2	-90,8
19.	Підприємство № 19	284,3	126,8	304,9	623,2	157,5
20.	Підприємство № 20	476,0	299,0	484,0	914,6	177,0
21.	Підприємство № 21	633,4	1050,4	570,3	2514,1	-416,9
22.	Підприємство № 22	4224,6	4257,2	4590,9	1386,3	-32,6
23.	Підприємство № 23	1042,5	756,9	1196,8	806,2	285,6
24.	Підприємство № 24	9768,0	7441,0	6322,0	4812,4	2027,0
25.	Підприємство № 25	2642,6	2199,9	2586,3	238,4	442,7
26.	Підприємство № 26	2027,8	965,6	1984,4	101,3	1061,9
27.	Підприємство № 27	1749,5	920,8	1986,9	25,7	828,7
28.	Підприємство № 28	838,9	699,2	1024,9	35,8	139,8

Продовження додатку Л

№ з/п	Показники Назва підприємства	Запаси та витрати, тис. грн.	Кількість звичайних акцій, шт.	Ринкова ціна акції, грн.	Чистий прибуток у розрахунку на одну акцію, грн.	Дивіденд на одну акцію, грн.
1.	Підприємство № 1	278,4	4030240	0,23	0,02	0,01
2.	Підприємство № 2	210,7	1692668	0,26	0,02	0,01
3.	Підприємство № 3	392,8	15917760	0,25	0,02	0,01
4.	Підприємство № 4	2726,0	28023080	0,28	0,05	0,02
5.	Підприємство № 5	3412,0	32656000	0,3	0,01	0,01
6.	Підприємство № 6	175,4	1836000	0,2	0,04	0,02
7.	Підприємство № 7	495,8	2779680	0,31	0,09	0,05
8.	Підприємство № 8	173,0	4348000	0,19	0,02	0,01
9.	Підприємство № 9	171,1	855088	0,29	0,01	0,01
10.	Підприємство № 10	1321,7	13287360	0,25	0,03	0,01
11.	Підприємство № 11	1353,0	6596360	0,35	0,02	0,01
12.	Підприємство № 12	2212,2	10602180	0,35	0,15	0,05
13.	Підприємство № 13	152,6	911400	0,33	0,03	0,01
14.	Підприємство № 14	357,6	1444080	0,31	0,07	0,02
15.	Підприємство № 15	25,6	960305	0,22	0,02	0,01
16.	Підприємство № 16	69,7	832624	0,26	0,09	0,01
17.	Підприємство № 17	24,5	824640	0,22	0,02	0,01
18.	Підприємство № 18	89,2	1220000	0,25	0,01	0,01
19.	Підприємство № 19	185,0	1700000	0,28	0,04	0,01
20.	Підприємство № 20	378,0	3090160	0,26	0,03	0,01
21.	Підприємство № 21	278,3	5331520	0,25	0,02	0,01
22.	Підприємство № 22	792,2	1874484	0,26	0,06	0,02
23.	Підприємство № 23	447,9	2873680	0,27	0,05	0,03
24.	Підприємство № 24	1563,1	13607680	0,25	0,02	0,01
25.	Підприємство № 25	1386,5	881745	0,22	0,01	0,01
26.	Підприємство № 26	1159,6	405019	0,3	0,05	0,02
27.	Підприємство № 27	967,5	102652	0,34	0,09	0,04
28.	Підприємство № 28	377,9	142837	0,29	0,07	0,02

Продовження додатку Л

№ з/п	Показники Назва підприємства	Робочий капітал, тис. грн.	Рентабельність продажів, коеф.	Рентабельність акціонерного капіталу, коеф.	Оборотність поточних активів, об.	Поточна ліквідність, коеф.
1.	Підприємство № 1	-53,3	0,015	0,046	6,31	0,914
2.	Підприємство № 2	505,6	0,018	0,028	1,47	2,465
3.	Підприємство № 3	226,1	0,014	0,063	0,05	1,258
4.	Підприємство № 4	1960,0	0,044	0,142	4,36	1,346
5.	Підприємство № 5	2405,0	0,011	0,022	2,61	0,535
6.	Підприємство № 6	-321,8	0,034	0,131	4,28	0,508
7.	Підприємство № 7	528,6	0,048	0,289	6,33	3,429
8.	Підприємство № 8	-513,0	0,024	0,093	6,95	0,469
9.	Підприємство № 9	118,5	0,04	0,039	7,19	1,354
10.	Підприємство № 10	587,5	0,031	0,064	4,52	1,238
11.	Підприємство № 11	1506,0	0,012	0,069	7,21	5,634
12.	Підприємство № 12	3335,7	0,103	0,377	3,29	2,672
13.	Підприємство № 13	53,0	0,02	0,092	6,12	1,308
14.	Підприємство № 14	196,7	0,05	0,172	2,48	1,278
15.	Підприємство № 15	-36,7	0,016	0,048	5,16	0,814
16.	Підприємство № 16	106,7	0,029	0,203	4,47	1,209
17.	Підприємство № 17	-416,9	0,013	0,037	5,57	2,419
18.	Підприємство № 18	-90,8	0,011	0,029	5,16	1,57
19.	Підприємство № 19	157,5	0,029	0,109	7,5	0,416
20.	Підприємство № 20	177,0	0,028	0,101	6,92	1,592
21.	Підприємство № 21	-417,0	0,043	0,042	4,29	0,603
22.	Підприємство № 22	-32,6	0,013	0,081	1,86	0,992
23.	Підприємство № 23	585,6	0,019	0,177	6,12	1,377
24.	Підприємство № 24	2027,0	0,014	0,057	3,18	1,262
25.	Підприємство № 25	442,7	0,006	0,039	0,62	1,201
26.	Підприємство № 26	1062,2	0,014	0,215	0,81	2,1
27.	Підприємство № 27	828,7	0,014	0,377	0,35	1,899
28.	Підприємство № 28	139,0	0,006	0,293	1,72	1,199

Продовження додатку Л

№ з/п	Показники		Коефіцієнт дивідендних виплат, коеф.	Забезпеченість запасів власними оборотними засобами, коеф.	Співвідношення власного та позикового капіталу, коеф.
	Назва підприємства				
1.	Підприємство № 1		0,68	0,275	2,089
2.	Підприємство № 2		0,61	2,278	6,906
3.	Підприємство № 3		0,61	0,576	35,421
4.	Підприємство № 4		0,4	0,719	4,873
5.	Підприємство № 5		1	0,705	2,709
6.	Підприємство № 6		0,51	0,471	1,905
7.	Підприємство № 7		0,55	1,066	11,674
8.	Підприємство № 8		0,52	-2,965	1,018
9.	Підприємство № 9		0,69	0,693	2,032
10.	Підприємство № 10		0,43	0,445	5,999
11.	Підприємство № 11		0,5	1,113	25,868
12.	Підприємство № 12		0,33	1,508	4,738
13.	Підприємство № 13		0,33	0,347	2,739
14.	Підприємство № 14		0,29	0,55	1,446
15.	Підприємство № 15		0,46	0,519	3,944
16.	Підприємство № 16		0,11	1,531	1,856
17.	Підприємство № 17		0,49	-17,016	1,884
18.	Підприємство № 18		1	1,018	2,43
19.	Підприємство № 19		0,26	0,851	13,461
20.	Підприємство № 20		0,33	0,468	9,194
21.	Підприємство № 21		0,5	-1,498	6,281
22.	Підприємство № 22		0,34	-0,041	6,532
23.	Підприємство № 23		0,6	0,638	1,962
24.	Підприємство № 24		0,5	1,297	1,823
25.	Підприємство № 25		1	0,319	1,732
26.	Підприємство № 26		0,37	0,916	1,802
27.	Підприємство № 27		0,44	0,857	2,236
28.	Підприємство № 28		0,24	0,37	1,273

Продовження додатку Л

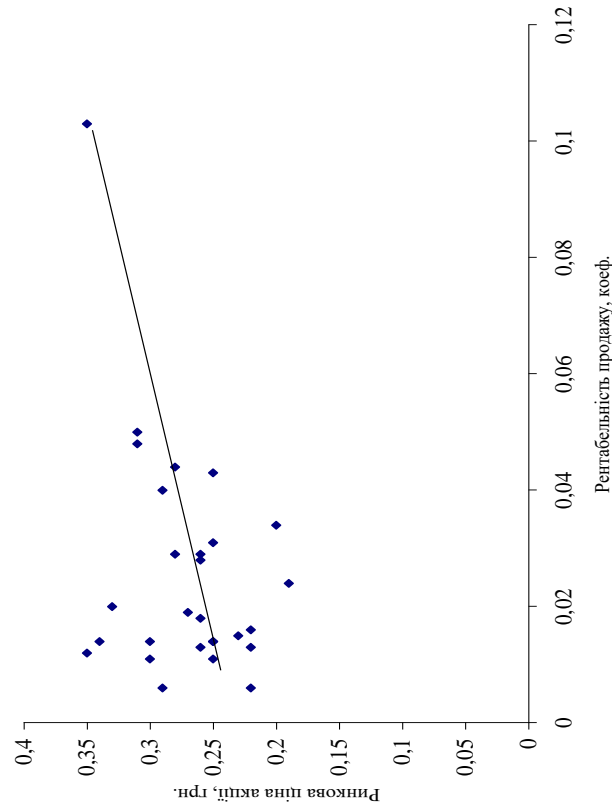
№ з/п	Показники Назва підприємства	Маневреність робочого капіталу, коэф.	Оборотність акціонерного капіталу, об.	Співвідношення ринкової ціни акції і прибутку, що припадає на одну акцію, грн.
1.	Підприємство № 1	-5,223	3,22	11,5
2.	Підприємство № 2	0,417	1,564	13,0
3.	Підприємство № 3	1,737	0,013	12,5
4.	Підприємство № 4	1,391	3,235	5,6
5.	Підприємство № 5	1,419	2,049	30,0
6.	Підприємство № 6	-0,529	3,875	5,0
7.	Підприємство № 7	0,938	6,031	3,4
8.	Підприємство № 8	-0,337	3,837	9,5
9.	Підприємство № 9	1,444	9,997	29,0
10.	Підприємство № 10	2,249	2,085	8,3
11.	Підприємство № 11	0,898	5,817	17,5
12.	Підприємство № 12	0,663	3,676	2,3
13.	Підприємство № 13	2,879	4,707	11,0
14.	Підприємство № 14	1,812	3,428	4,4
15.	Підприємство № 15	-0,698	2,951	11,0
16.	Підприємство № 16	0,653	6,852	2,9
17.	Підприємство № 17	-0,059	2,738	11,0
18.	Підприємство № 18	-0,982	2,618	25,0
19.	Підприємство № 19	1,175	3,672	7,0
20.	Підприємство № 20	2,136	3,661	8,7
21.	Підприємство № 21	-0,667	0,972	12,5
22.	Підприємство № 22	-24,3	6,161	4,3
23.	Підприємство № 23	1,568	9,079	5,4
24.	Підприємство № 24	0,771	4,178	12,5
25.	Підприємство № 25	3,132	6,757	22,0
26.	Підприємство № 26	1,092	15,851	6,0
27.	Підприємство № 27	1,167	27,082	3,8
28.	Підприємство № 28	2,719	49,221	4,1

Додаток М

Кореляційно-регресійний аналіз ринкової ціни акцій підприємств харчової промисловості України
 М.1 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від рентабельності продажу

	x1	y
1	0,015	0,23
2	0,018	0,26
3	0,014	0,25
4	0,044	0,28
5	0,011	0,3
6	0,034	0,2
7	0,048	0,31
8	0,024	0,19
9	0,04	0,29
10	0,031	0,25
11	0,012	0,35
12	0,103	0,35
13	0,02	0,33
14	0,05	0,31
15	0,016	0,22
16	0,029	0,26
17	0,013	0,22
18	0,011	0,25
19	0,029	0,28
20	0,028	0,26
21	0,043	0,25
22	0,013	0,26
23	0,019	0,27
24	0,014	0,25
25	0,006	0,22
26	0,014	0,3
27	0,014	0,34
28	0,006	0,29

Залежність ринкової ціни акції від рентабельності продажу

Регресійна статистика

Множинний R	0,331487755
R-Квадрат	0,109884132
Нормований R-Квадрат	0,075648906
Стандартна похибка	0,041413314
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,005504803	0,005504803	3,209680359	0,084851909
Залишок	26	0,044591626	0,001715063		
Разом	27	0,050096429			

Коефіцієнти Стандартна похибка
 t-статистика Р-значення Нижні 95% Верхні 95%

Y-Перетинання	0,251887065	0,012943652	19,46027718	5,07606E-17	0,225280989	0,278493141
Змінна X 1	0,719279814	0,401482833	1,791558081	0,084851909	-0,105980509	1,544540137

Продовження Додатку М

М. 2 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від рентабельності акціонерного капіталу

	x2	y
1	0,046	0,23
2	0,028	0,26
3	0,063	0,25
4	0,142	0,28
5	0,022	0,3
6	0,131	0,2
7	0,289	0,31
8	0,093	0,19
9	0,039	0,29
10	0,064	0,25
11	0,069	0,35
12	0,377	0,35
13	0,092	0,33
14	0,172	0,31
15	0,048	0,22
16	0,203	0,26
17	0,037	0,22
18	0,029	0,25
19	0,109	0,28
20	0,101	0,26
21	0,042	0,25
22	0,081	0,26
23	0,177	0,27
24	0,057	0,25
25	0,039	0,22
26	0,215	0,3
27	0,377	0,34
28	0,293	0,29

Регресійна статистика

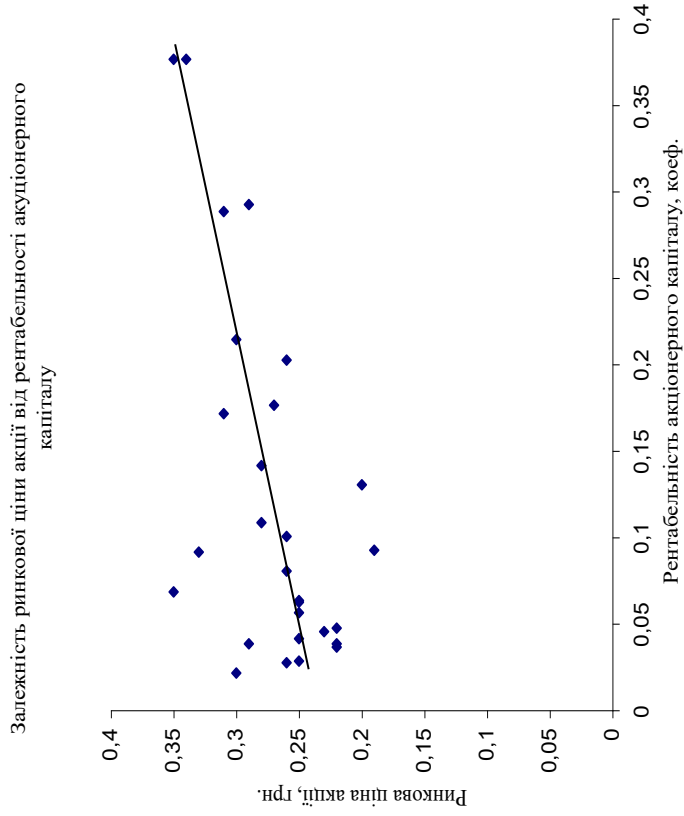
Множинний R	0,555064412
R-Квадрат	0,308096502
Нормований R-Квадрат	0,281484829
Стандартна похибка	0,036512324
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,015434534	0,015434534	11,577495	0,00217067
Залишок	26	0,034661894	0,00133315		
Разом	27	0,050096429			

Коефіцієнти Стандартна похибка

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-Перетинання	0,242173219	0,01078066	22,46367205	1,489E-18	0,22001324	0,2643332
Змінна X 1	0,229737957	0,067518916	3,402571768	0,0021707	0,09095075	0,36852517

Продовження Додатку М

М.3 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від оборотності поточних активів

	x3	Y
1	6,31	0,23
2	1,47	0,26
3	0,05	0,25
4	4,36	0,28
5	2,61	0,3
6	4,28	0,2
7	6,33	0,31
8	6,95	0,19
9	7,19	0,29
10	4,52	0,25
11	7,21	0,35
12	3,29	0,35
13	6,12	0,33
14	2,48	0,31
15	5,16	0,22
16	4,47	0,26
17	5,57	0,22
18	5,16	0,25
19	7,5	0,28
20	6,92	0,26
21	4,29	0,25
22	1,86	0,26
23	6,12	0,27
24	3,18	0,25
25	0,62	0,22
26	0,81	0,3
27	0,35	0,34
28	1,72	0,29

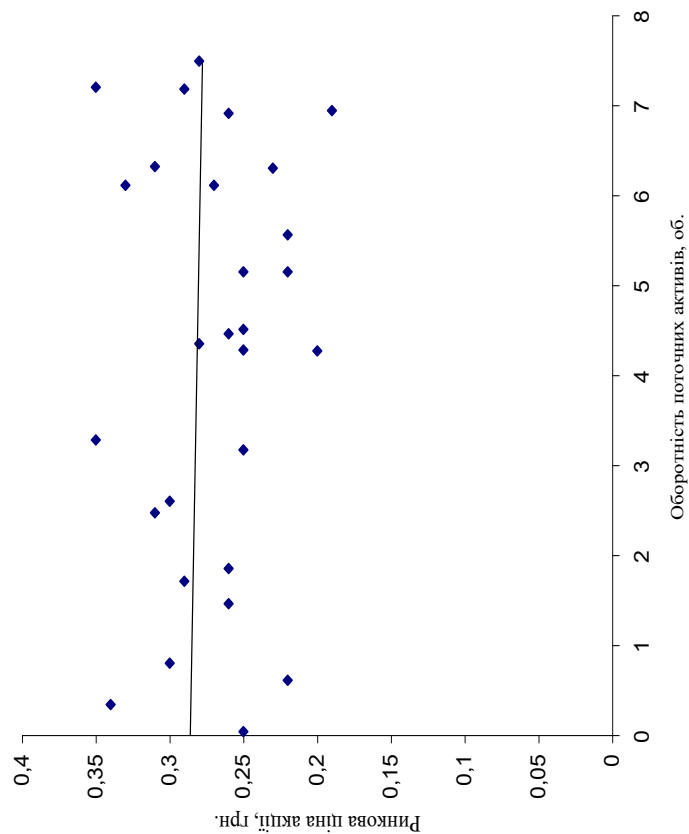
Регресійна статистика

Множинний R	0,082917208
R-Квадрат	0,006875263
Нормований R-Квадрат	-0,031321842
Стандартна похибка	0,043744012
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,000344426	0,000344426	0,179994354	0,674868003
Залишок	26	0,049752002	0,001913539		
Разом	27	0,050096429			

Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-Перетинання	0,276749582	0,017186215	16,10299806	4,84268E-15	0,241422788
Змінна X 1	-0,001531123	0,003608948	-0,424257415	0,674868003	-0,008949427

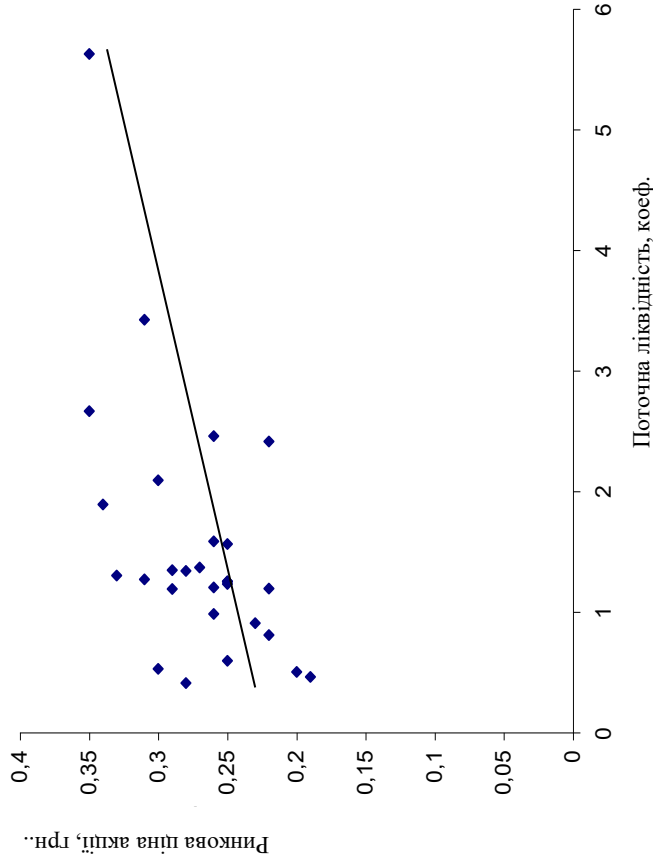

Продовження Додатку М

М.4 - Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від поточної ліквідності

	x4	Y
1	0,914	0,23
2	2,465	0,26
3	1,258	0,25
4	1,346	0,28
5	0,535	0,3
6	0,508	0,2
7	3,429	0,31
8	0,469	0,19
9	1,354	0,29
10	1,238	0,25
11	5,634	0,35
12	2,672	0,35
13	1,308	0,33
14	1,278	0,31
15	0,814	0,22
16	1,209	0,26
17	2,419	0,22
18	1,57	0,25
19	0,416	0,28
20	1,592	0,26
21	0,603	0,25
22	0,992	0,26
23	1,377	0,27
24	1,262	0,25
25	1,201	0,22
26	2,1	0,3
27	1,899	0,34
28	1,199	0,29

Залежність ринкової ціни акції від поточної ліквідності

Регресійна статистика

Множинний R	0,548172651
R-Квадрат	0,300493256
Нормований R-Квадрат	0,27358915
Стандартна похибка	0,03671239
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,015053639	0,015053639	11,16904835	0,002527962
Залишок	26	0,03504279	0,0013478		
Разом	27	0,050096429			

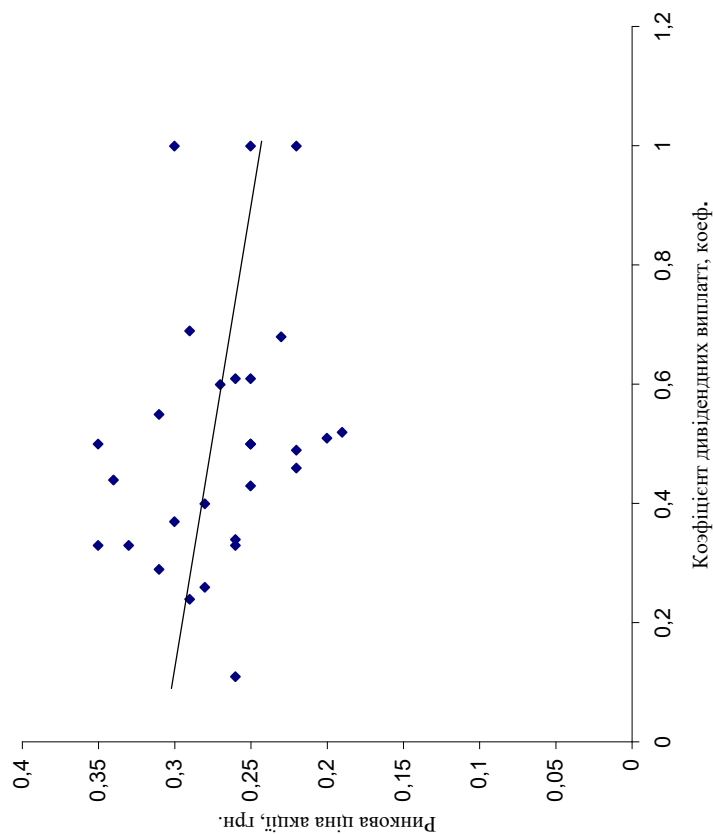
Коефіцієнти Стандартна t-статистика P-значення Нижні 95% Верхні 95%

Y-Перетинання	0,236509885	0,012276326	19,26552725	6,48626E-17	0,21127552	0,26174425
Змінна X 1	0,022008853	0,006585509	3,34201262	0,002527962	0,008472137	0,035545569

Продовження Додатку М

М.5 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від коефіцієнта дивідендних виплат

	x5	Y
1	0,68	0,23
2	0,61	0,26
3	0,61	0,25
4	0,4	0,28
5	1	0,3
6	0,51	0,2
7	0,55	0,31
8	0,52	0,19
9	0,69	0,29
10	0,43	0,25
11	0,5	0,35
12	0,33	0,35
13	0,33	0,33
14	0,29	0,31
15	0,46	0,22
16	0,11	0,26
17	0,49	0,22
18	1	0,25
19	0,26	0,28
20	0,33	0,26
21	0,5	0,25
22	0,34	0,26
23	0,6	0,27
24	0,5	0,25
25	1	0,22
26	0,37	0,3
27	0,44	0,34
28	0,24	0,29

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,251524751
R-Квадрат	0,0632647
Нормований R-Квадрат	0,02723642
Стандартна похибка	0,042483976
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

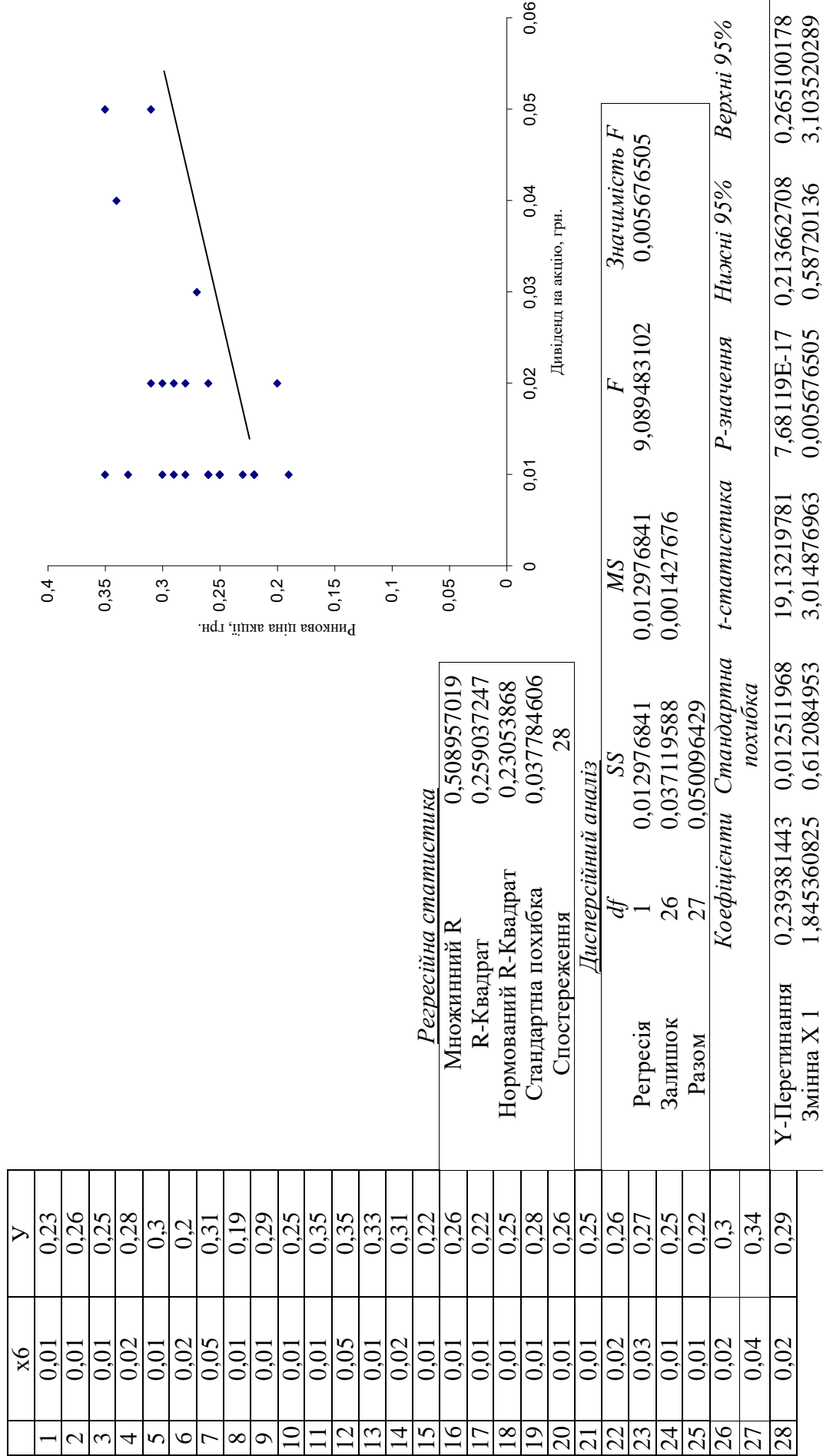
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,003169336	0,003169336	1,755973333	0,196655669
Залишок	26	0,046927093	0,001804888		
Разом	27	0,050096429			

<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>
--------------------	---------------------------	---------------------	-------------------	------------------	-------------------

Y-Перетинання	0,294956899	0,020225797	14,58320312	4,97431E-14	0,253382152	0,336531647
Змінна X 1	-0,04888525	0,036890869	-1,32513144	0,196655669	-0,124715567	0,026945067

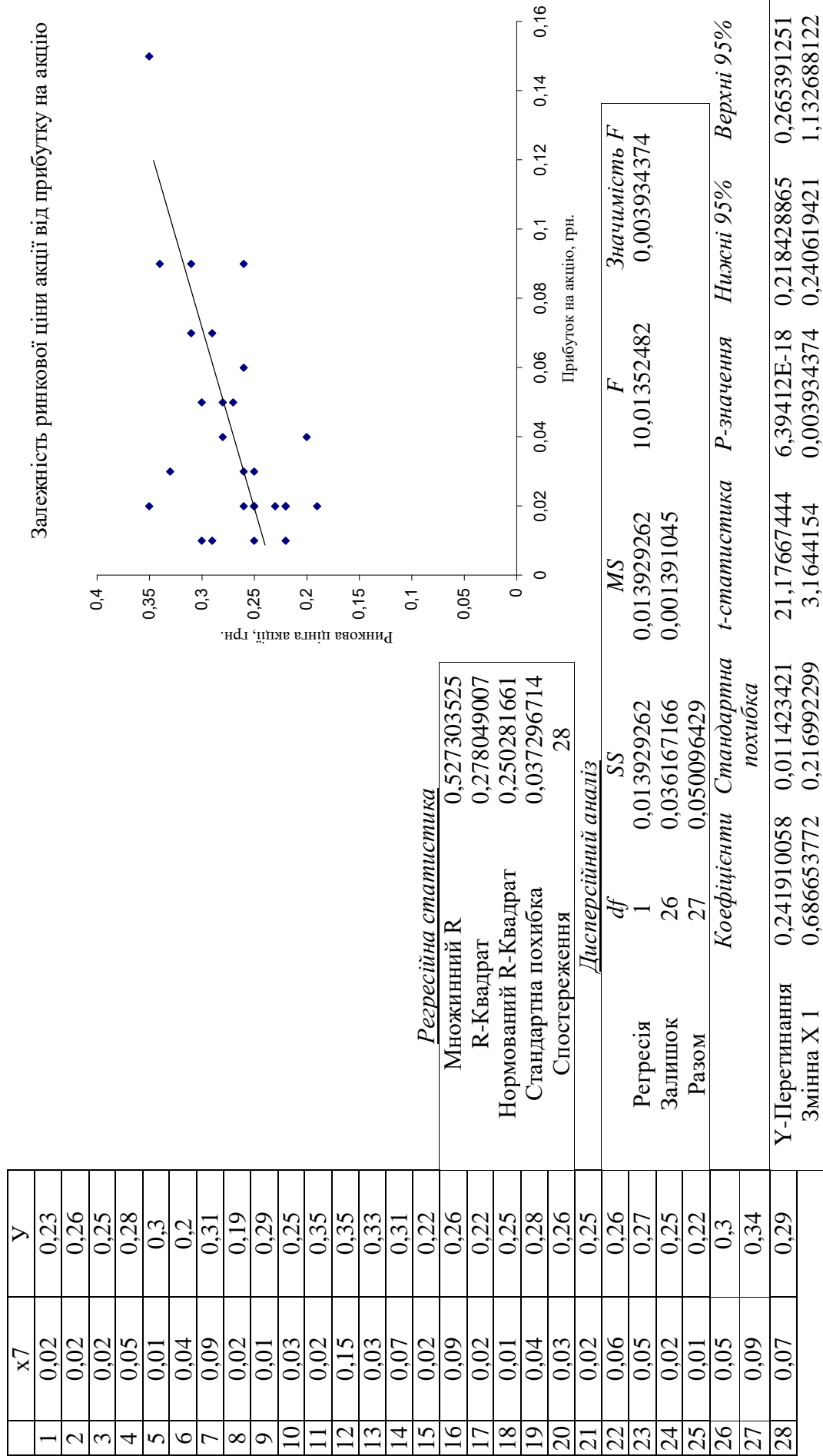
Продовження Додатку М

М.6 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від дивіденду на акцію

Продовження Додатку М

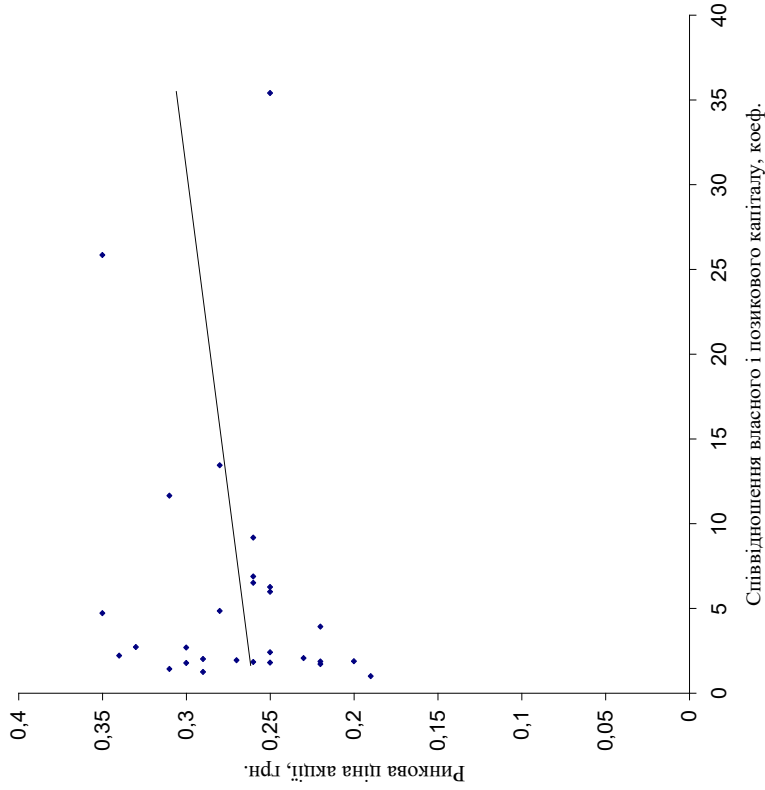
М.7 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від прибутку на акцію

Продовження Додатку М

М.8 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від співвідношення власного й позикового капіталу

1	x8	Y
2	2,089	0,23
3	6,906	0,26
4	35,421	0,25
5	4,873	0,28
6	2,709	0,3
7	1,905	0,2
8	11,674	0,31
9	1,018	0,19
10	2,032	0,29
11	5,999	0,25
12	25,868	0,35
13	4,738	0,35
14	2,739	0,33
15	1,446	0,31
16	3,944	0,22
17	1,856	0,26
18	1,884	0,22
19	2,43	0,25
20	13,461	0,28
21	9,194	0,26
22	6,281	0,25
23	6,532	0,26
24	1,962	0,27
25	1,823	0,25
26	1,732	0,22
27	1,802	0,3
28	2,236	0,34
29	1,273	0,29

Регресійна статистика

Множинний R	0,183390164
R-Квадрат	0,033631952
Нормований R-Квадрат	-0,00353605
Стандартна похибка	0,043150714
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,001684841	0,001684841	0,904863071
Залишок	26	0,048411588	0,001861984	
Разом	27	0,050096429		

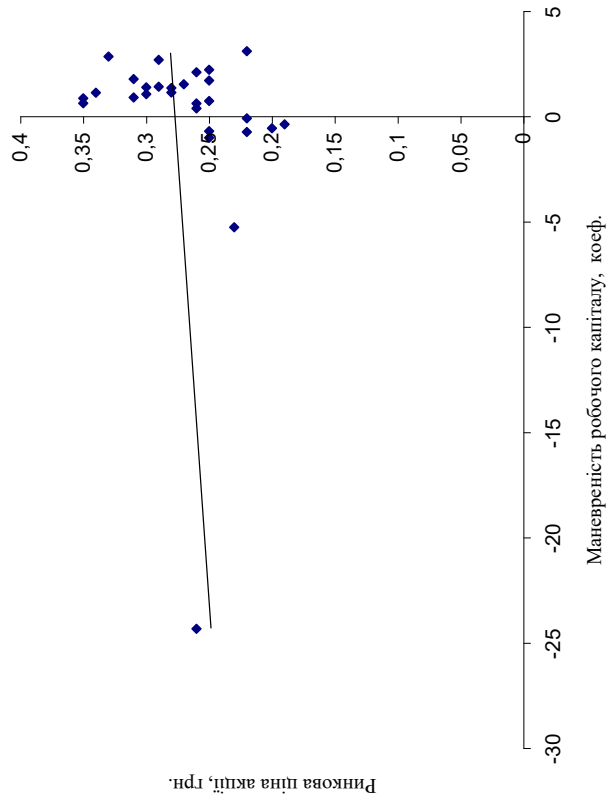
Коефіцієнти Стандартна похибка t-статистика P-значення Нижні 95% Верхні 95%

Y-Перетинання	0,264343866	0,010317981	25,61972771	5,62979E-20	0,243134938	0,285552793
Змінна X 1	0,001015346	0,001067389	0,951242909	0,350240822	-0,001178704	0,003209396

Продовження Додатку М

М.9 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від маневреності робочого капіталу

	x9	Y
1	-5,223	0,23
2	0,417	0,26
3	1,737	0,25
4	1,391	0,28
5	1,419	0,3
6	-0,529	0,2
7	0,938	0,31
8	-0,337	0,19
9	1,444	0,29
10	2,249	0,25
11	0,898	0,35
12	0,663	0,35
13	2,879	0,33
14	1,812	0,31
15	-0,698	0,22
16	0,653	0,26
17	-0,059	0,22
18	-0,982	0,25
19	1,175	0,28
20	2,136	0,26
21	-0,667	0,25
22	-24,3	0,26
23	1,568	0,27
24	0,771	0,25
25	3,132	0,22
26	1,092	0,3
27	1,167	0,34
28	2,719	0,29

Регресійна статистика

Множинний R	0,167833691
R-Квадрат	0,028168148
Нормований R-Квадрат	-0,00921
Стандартна похибка	0,043272529
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

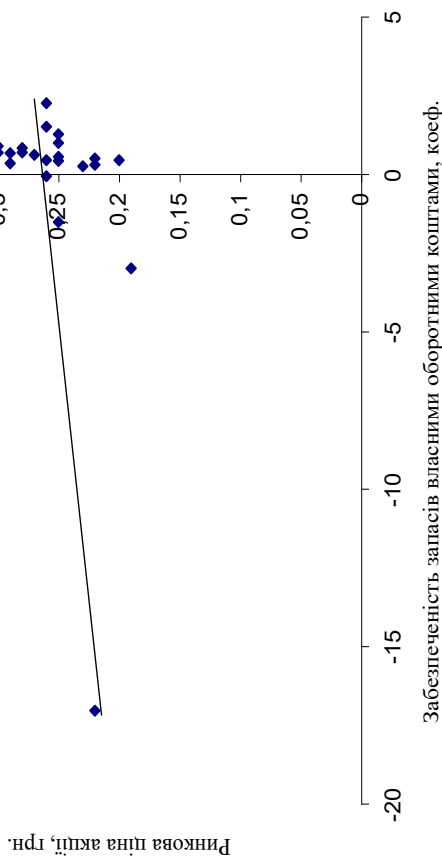
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,001411124	0,001411124	0,753599345	0,393281455
Залишок	26	0,048685305	0,001872512		
Разом	27	0,050096429			

Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
-------------	--------------------	--------------	------------	-----------	------------

Y-Перетинання	0,270487853	0,008179125	33,07051108	8,94442E-23	0,253675409	0,287300297
Змінна X 1	0,001443745	0,001663107	0,868100999	0,393281455	-0,001974822	0,004862311

М.10 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від забезпеченості запасів власними оборотними коштами

	x10	Y
1	0,275	0,23
2	2,278	0,26
3	0,576	0,25
4	0,719	0,28
5	0,705	0,3
6	0,471	0,2
7	1,066	0,31
8	-2,965	0,19
9	0,693	0,29
10	0,445	0,25
11	1,113	0,35
12	1,508	0,35
13	0,347	0,33
14	0,55	0,31
15	0,519	0,22
16	1,531	0,26
17	-17,016	0,22
18	1,018	0,25
19	0,851	0,28
20	0,468	0,26
21	-1,498	0,25
22	-0,041	0,26
23	0,638	0,27
24	1,297	0,25
25	0,319	0,22
26	0,916	0,3
27	0,857	0,34
28	0,37	0,29

Регресійна статистика

Множинний R	0,339976876
R-Квадрат	0,115584276
Нормований R-Квадрат	0,081568287
Стандартна похибка	0,041280499
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,005790359	3,397939569	0,076706208
Залишок	26	0,044306069		0,00170408
Разом	27	0,050096429		

Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
-------------	--------------------	--------------	------------	-----------	------------

Y-Перетинання	0,270658753	0,007802997	34,68651404	2,65679E-23	0,254619453	0,286698053
Змінна X 1	0,00424376	0,0023022	1,843350094	0,076706208	-0,000488482	0,008976003

Продовження Додатку М

М.11 – Парна кореляційна залежність ринкової ціни акції від оборотності акціонерного капіталу

	x11	y
1	3,22	0,23
2	1,564	0,26
3	0,013	0,25
4	3,235	0,28
5	2,049	0,3
6	3,875	0,2
7	6,031	0,31
8	3,837	0,19
9	9,997	0,29
10	2,085	0,25
11	5,817	0,35
12	3,676	0,35
13	4,707	0,33
14	3,428	0,31
15	2,951	0,22
16	6,852	0,26
17	2,738	0,22
18	2,618	0,25
19	3,672	0,28
20	3,661	0,26
21	0,972	0,25
22	6,161	0,26
23	9,079	0,27
24	4,178	0,25
25	6,757	0,22
26	15,851	0,3
27	27,082	0,34
28	49,221	0,29

Регресійна статистика

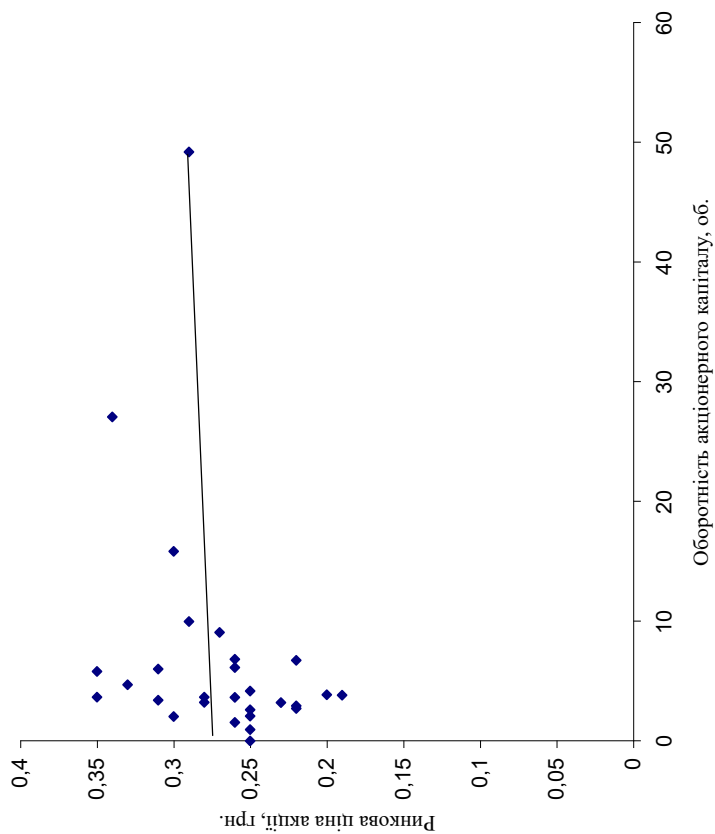
Множинний R	0,291275273
R-Квадрат	0,084841285
Нормований R-Квадрат	0,049642873
Стандартна похибка	0,041991841
Спостереження	28

Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	0,004250245	0,004250245	2,410372504	0,132622586
Залишок	26	0,045846183	0,001763315		
Разом	27	0,050096429			

Коефіцієнти Стандартна t-статистика P-значення Нижні 95% Верхні 95% похибка

Y-Перетинання	0,261447004	0,009793497	26,6959804	2,00563E-20	0,241316169	0,281577838
Змінна X 1	0,001277263	0,000822694	1,55253744	0,132622586	-0,000413809	0,002968335

М.12 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції

	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11	У
x1	1											
x2	0,454	1										
x3	0,167	-0,235	1									
x4	0,104	0,230	0,109	1								
x5	-0,315	-0,488	-0,081	-0,039	1							
x6	0,561	0,854	-0,161	0,321	-0,193	1						
x7	0,640	0,913	-0,201	0,213	-0,563	0,832	1					
x8	-0,051	-0,128	-0,014	0,412	-0,017	-0,074	-0,112	1				
x9	0,140	0,210	-0,170	-0,038	0,003	0,167	0,196	0,132	1			
x10	0,120	0,143	0,096	0,124	0,079	-0,019	-0,057	0,027	0,044	1		
x11	-0,242	0,574	-0,317	0,037	-0,261	0,278	0,325	-0,224	0,091	0,106	1	
У	0,331	0,555	-0,083	0,548	-0,252	0,509	0,527	0,183	0,340	0,168	0,291	1

М. 13. – Вихідні дані й статистичні характеристики залежності ринкової вартості акцій від рентабельності акціонерного капіталу й поточної ліквідності

1	0,046	0,914	0,23
2	0,028	2,465	0,26
3	0,063	1,258	0,25
4	0,142	1,346	0,28
5	0,022	0,535	0,3
6	0,131	0,508	0,2
7	0,289	3,429	0,31
8	0,093	0,469	0,19
9	0,039	1,354	0,29
10	0,064	1,238	0,25
11	0,069	5,634	0,35
12	0,377	2,672	0,35
13	0,092	1,308	0,33
14	0,172	1,278	0,31
15	0,048	0,814	0,22
16	0,203	1,209	0,26
17	0,037	2,419	0,22
18	0,029	1,57	0,25
19	0,109	0,416	0,28
20	0,101	1,592	0,26
21	0,042	0,603	0,25
22	0,081	0,992	0,26
23	0,177	1,377	0,27
24	0,057	1,262	0,25
25	0,039	1,201	0,22
26	0,215	2,1	0,3
27	0,377	1,899	0,34
28	0,293	1,199	0,29

Дисперсійний аналіз									
	df	SS	MS	F	Значимість F				
Регресія	2	0,024793114	0,012396557	12,24795716	0,000195945				
Залишок	25	0,025303315	0,001012133						
Разом	27	0,050096429							

Дисперсійний аналіз									
	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%			
Y-Перетинання	0,219932629	0,011905148	18,4737422	4,35919E-16	0,195413535	0,244451722			
Змінна X 1	0,187511358	0,060447525	3,10205188	0,004718964	0,063017437	0,312005278			
Змінна X 2	0,017830169	0,005863666	3,04078875	0,005473334	0,005753732	0,029906606			

М. 14. – Вихідні дані й статистичні характеристики залежності ринкової вартості акцій від рентабельності акціонерного капіталу, поточної ліквідності й забезпеченості запасів власними оборотними коштами

	x2	x4	x10	Y
1	0,046	0,914	0,275	0,23
2	0,028	2,465	2,278	0,26
3	0,063	1,258	0,576	0,25
4	0,142	1,346	0,719	0,28
5	0,022	0,535	0,705	0,3
6	0,131	0,508	0,471	0,2
7	0,289	3,429	1,066	0,31
8	0,093	0,469	-2,965	0,19
9	0,039	1,354	0,693	0,29
10	0,064	1,238	0,445	0,25
11	0,069	5,634	1,113	0,35
12	0,377	2,672	1,508	0,35
13	0,092	1,308	0,347	0,33
14	0,172	1,278	0,55	0,31
15	0,048	0,814	0,519	0,22
16	0,203	1,209	1,531	0,26
17	0,037	2,419	-17,016	0,22
18	0,029	1,57	1,018	0,25
19	0,109	0,416	0,851	0,28
20	0,101	1,592	0,468	0,26
21	0,042	0,603	-1,498	0,25
22	0,081	0,992	-0,041	0,26
23	0,177	1,377	0,638	0,27
24	0,057	1,262	1,297	0,25
25	0,039	1,201	0,319	0,22
26	0,215	2,1	0,916	0,3
27	0,377	1,899	0,857	0,34
28	0,293	1,199	0,37	0,29

Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	3	0,028415662	0,009471887	10,48511326	0,000134769
Залишок	24	0,021680767	0,000903365		
Разом	27	0,050096429			

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-Перетинання	0,22185991	0,011288389	19,6538142	2,66095E-16	0,198561824	0,245157996
Змінна X 1	0,161159558	0,058603846	2,74998259	0,011148277	0,040207188	0,282111927
Змінна X 2	0,018838373	0,00556248	3,38668590	0,002435986	0,007357981	0,030318765
Змінна X 3	0,003447093	0,001721384	2,00251324	0,056651549	-0,000105667	0,0069999854

Додаток Н

Ринкова вартість акцій ПрАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», середньозважена вартість капіталу та прибуток на акцію при різних умовах рекапіталізації

№	Показники	Варіанти розрахунку						
		1	2	3	4	5	6	7
1.	Загальна потреба в капіталі, тис. грн	1647,0	1647,0	1647,0	1647,0	1647,0	1647,0	1647,0
2.	Власний капітал, тис. грн	1647,0	1447,0	1247,0	1047,0	847,0	647,0	447,0
3.	Можлива величина позикового капіталу, тис. грн	0	200,0	400,0	600,0	800,0	1000,0	1200,0
4.	Кількість акцій, що перебувають в обігу, тис. шт.	9149,9	8049,2	6937,5	5872,4	4692,1	3541,9	2407,4
5.	Обсяг реалізації, тис. грн	1882,0	1882,0	1882,0	1882,0	1882,0	1882,0	1882,0
6.	Сума змінних витрат (60% від обсягу реалізації), тис. грн	1129,2	1129,2	1129,2	1129,2	1129,2	1129,2	1129,2
7.	Постійні витрати на обслуговування процесу виробництва та реалізації, тис. грн	470,5	470,5	470,5	470,5	470,5	470,5	470,5
8.	Загальна сума витрат підприємства, тис. грн	1599,7	1599,7	1599,7	1599,7	1599,7	1599,7	1599,7
9.	Прибуток до виплати відсотків та податків, тис. грн	282,3	282,3	282,3	282,3	282,3	282,3	282,3
10.	Ставка відсотків за облігаційною позикою, %	–	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0	10,5
11.	Сума процентних виплат за користування позиковим капіталом, тис. грн	–	16,0	34,0	54,0	76,0	100,0	126,0
12.	Прибуток після виплати відсотків за позиками, тис. грн	282,3	266,3	248,3	228,3	206,3	182,3	156,3
13.	Ставка податку на прибуток, коеф.	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
14.	Сума податку на прибуток, тис. грн	84,69	79,89	74,49	68,49	61,89	54,69	46,89
15.	Податковий коректор, коеф.	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82

Продовження Додатку Н

№	Показники	Варіанти розрахунку						
		1	2	3	4	5	6	7
16.	Чистий прибуток, тис. грн	197,61	186,41	173,81	159,81	144,41	127,61	109,41
17.	Ставка відсотків за кредит без ризику, %	5,58	5,58	5,58	5,58	5,58	5,58	5,58
18.	Середньоринковий рівень прибутковості однієї акції, %	8,39	8,39	8,39	8,39	8,39	8,39	8,39
19.	Коефіцієнт ризикованості однієї акції ПрАТ, коеф.	2,0	2,2	2,4	2,7	3,3	4,1	5,5
20.	Рівень передбачуваних дивідендних виплат, %	12,0	12,74	13,86	15,34	16,82	18,31	19,05
21.	Ставка відсотків за облігаційною позицією з урахуванням податкового коректора, %	-	5,6	5,95	6,3	6,65	7,0	7,35
22.	Ринкова вартість акціонерного капіталу, тис. грн	1764,37	1584,85	1410,33	1213,72	972,96	746,21	520,13
23.	Вартість капіталу підприємства в ринкових цінах, тис. грн	1764,37	1784,85	1810,34	1813,72	1772,26	1746,21	1720,13
24.	Загальна потреба в капіталі, розрахована виходячи з ринкових оцінок, %	100	100	100	100	100	100	100
25.	Власний (акціонерний) капітал, %	100	88,795	77,905	66,916	54,86	42,733	30,238
26.	Позиковий капітал (облігації), %	0	11,205	22,095	33,081	45,14	57,267	69,762
27.	Ринкова вартість власного капіталу, %	11,2	10,444	9,609	8,811	8,148	7,308	6,361
28.	Ринкова вартість позикового капіталу, %	-	0,628	1,315	2,084	3,002	4,009	5,128
29.	Середньозважена вартість капіталу підприємства, %	11,2	11,072	10,916	10,895	11,15	11,316	11,488
30.	Чистий прибуток у розрахунку на одну акцію, грн	0,022	0,023	0,025	0,027	0,031	0,036	0,045
31.	Ринкова вартість однієї акції, грн	0,193	0,197	0,203	0,207	0,207	0,211	0,216

Наукове видання

**КАЩЕНА Наталія Борисівна
ПОРСЮРОВА Ірина Петрівна**

**ОПЕРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ
ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ**

Монографія

В авторській редакції

Підп. до друку 25.03.2021 р. Формат 60×84/16. Гарнітура Таймс. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 20,6. Тираж 300 пр. Зам. № 25-03.

**Видавництво та друк
ФОП Іванченко І. С.**

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.

Тел.: +38 (050/093) 40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК №4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua

ДЛЯ НОТАТОК

КАЩЕНА Наталія Борисівна

Професор кафедри фінансів та обліку Харківського державного університету харчування та торгівлі, кандидат економічних наук, професор.

Автор більш ніж 360 публікацій, з яких 17 монографій та 15 навчальних і навчально-методичних посібників, у т. ч. 2 з грифом МОН України.

Сфера наукових інтересів: методологія управління економічною активністю та розвитком суб'єктів торговельного підприємництва.

ПОРШУРОВА Ірина Петрівна

Викладач кафедри міжнародного бізнесу, фінансів та обліку Харківського торговельно-економічного Інституту Київського національного торговельно-економічного університету, кандидат економічних наук.

Автор більш ніж 60 наукових та науково-методичних праць, у т. ч. 1 монографія та 1 навчальний посібник.

Сфера наукових інтересів: організаційні та методологічні аспекти управлінського обліку й статистичної оцінки діяльності підприємницьких структур.

ISBN 978-617-7879-89-2

9 786177 879892